

Festak, genero-harremanak eta feminismoa

Begirada teoriko eta antropologikoak, praktika sortzaileak eta plazeraren kudeaketa kolektiboak

Miren Guilló Arakistain (koord.)

ueu

FESTAK, GENERO- HARREMANAK ETA FEMINISMOA.

BEGIRADA TEORIKO ETA ANTROPOLOGIKOAK, PRAKTIKA SORTZAILEAK ETA PLAZERAREN KUDEAKETA KOLEKTIBOAK

Miren Guilló Arakistain (koord.)

Maria Ajuria Hernández, Pili Álvarez Molés, Miren Aranguren Etxarte, Idoia Arraiza Zabalegi, Edurne Arrieta Alcalde, Margaret Bullen, Isabel de Blas Buruaga, Mireia Delgado Expósito, Garbiñe Elizegi Nabarte, EMAGIN, Onintza Enbeita Maguregi, Mari Luz Esteban, Oihana Etxebarrieta Legrand, Euskal Herriko Bilgune Feminista, FARAPI Koop. Elkarte, Maider Fernandez Beristain, Elena Garcia Fernandez, Miren Gaztañaga, Miren Guilló Arakistain, Elurre Iriarte Bañez, Joxemi Zumalabe Fundazioa, Xabier Kerexeta Erro, Iraitz Lizarraga Gomez, Leire Lopez Ziluaga, Marta Luxán Serrano, MAMIKI konpartsa, Maitane Maritorea Azkarate, MEDEAK, MEFSST!, Kattalin Miner, Beatriz Moral Ledesma, Laura Muelas de Ayala, Plazara Dantzara herri-ekimena, Araitx Rodríguez Gutiérrez, Idoia Trenor Zulaika, Ana Txurruka Etxezarreta, Aitziber Zapiain Intxausti

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2016

© Udako Euskal Unibertsitatea

© Miren Guilló Arakistain

ISBN: 978-84-8438-612-4

Lege-gordailua: BI-1875-2016

Inprimategia: PRINTHAUS S.L., Bilbo

Azalaren diseinua: Igor Markaida

Azaleko irudiaren egilea: Loinaz Lekuona Izagirre. Bilgune Feministaren *Emaraun* aldizkarirako egileak sortutako irudi batean oinarritua.

Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Ander Altuna Gabiola

Banatzaileak: UEU. Erribera 14, 1. D BILBO telf. 946790546 Faxe. 944793039

Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.eus

www.ueu.eus

Elkar Banaketa: Igerabide, 88 DONOSTIA

Galarazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere, edizio honen Copyright-jabeen baimenik gabe.

Liburu honek UEUren argitalpengintzako ebaluazio-prozesua gainditu du; liburuaren jakintza-alorreko bi adituk ebaluatu dute jatorrizkoa, peer review erako ebaluazioan, horietako batek egilearen daturik ezagutu gabe (double-blind).

*Orriotan agertzen ez diren, baina, jaiak
askatasun-esparru bilakatzeko lanean (eta festan),
isilean eta ozenean jardun dutenei, eta dabilzan horiei*

Aurkibidea

Sarrera. Festaren analisi eta politika feministak: ainguraketak eta erronkak, <i>Miren Guilló Arakistain</i>	7
--	---

I. FESTAK ETA GENERO-HARREMANAK: AINGURAKETAK ETA GALDERAK ANTROPOLOGIA FEMINISTATIK 33

Genero-sistema eta jaiak: begirada antropologiko bat Euskal Herriko errealitateari, <i>Margaret Bullen</i>	35
Begirada bat jaietara antropologia feministatik: plazera sormen-prozesu eta espazio politiko gisa, <i>Laura Muelas de Ayala</i>	55

II. JAI-ERRITUAK ETA TRADIZIOAK IKERGAIA: TOKIAN TOKIKO FENOMENO SOZIOKULTURALEN HAINBAT ANALISI..... 71

Donostiako Danborrada, berdintasunerantz. Luze ibilitako eta luze ibili beharreko prozesua, <i>Beatriz Moral Ledesma, Margaret Bullen eta Xabier Kerexeta Erro</i>	73
Ondare materiagabeak generorik al du? Irun eta Hondarribiko Alardeak, edo ondare materiagabe biziaren ajeak, <i>Xabier Kerexeta Erro</i>	85
Baztango mutil-dantzen analisia eta prozesu kolektibo feminista: praktikatik teoriarat eta teoriatik praktikarat, <i>Aitziber Zapiain Intxausti, Edurne Arrieta Alcalde, Elurre Iriarte Bañez, Garbiñe Elizegi Narbarte eta Maitane Maritorena Azkarate</i>	99

III. ZERBAIT GERTATZEN ARI DA. FESTA-EGITARAUAK ETA ZENBAIT ARTE-ADIERAZPIDE AZTERGAIA115

Eta hala ere, plazan gaude, <i>Onintza Enbeita Maguregi</i>	117
Musika-errebolta feminista, Mefsst! jaialdia azalean, <i>Miren Aranguren Etxarte, Maider Fernandez Beristain eta Leire Lopez Ziluaga</i>	131
Zirkoa eta gorputza genero-ikuspengatik, <i>Iraitz Lizarraga Gomez</i>	153
Stereo edo nola erabili sormena barruko zalantzak eta haserreak kanporatzeko, beste behin ere, <i>Miren Gaztañaga</i>	167

IV. PARTE-HARTZEA, ANTOLAKUNTZA ETA FESTA-EREDUAK:	
ALDAKETEN IBILERA, NEURRIAK ETA NORANTZAK	181
Jai berdinzaletarantz, herritarren partaidetzaren bitartez, <i>Maria Ajuria Hernández eta Aritz Rodríguez Gutiérrez.....</i>	<i>183</i>
Azter ditzagun «gure» jaiak: parte-hartze, antolaketa eta militantzia-ereduen inguruko zenbait galdera (more), <i>Pili Álvarez Molés eta Marta Luxán Serrano</i>	<i>195</i>
Ibilaldia peto morez josi genuen, eta? Durangoko 2016ko Ibilaldiko <i>eragile</i> moreen esperientziaren kronika, bizipenak eta irakurketa, <i>Isabel de Blas Buruaga eta Mireia Delgado Expósito.....</i>	<i>211</i>
V. FESTAK DISIDENTZIARAKO ESPAZIO. AGENTZIA	
FEMINISTA ETA PLAZERA, LARRUAZALEAN	229
Hamabost urte jai-eredu feministak astintzen: autodefentsa feminista, zaintza eta plazera bidelagun, <i>Idoia Trenor Zulaika, Miren Guilló Arakistain, Idoia Arraiza Zabalegi eta Oihana Etxebarrieta Legrand</i>	<i>231</i>
Mamiki, gu geu, <i>Elena García Fernández.....</i>	<i>249</i>
Jaiguneak espazio politiko feminista bezala irudikatzen, <i>Kattalin Miner eta Ana Txurruka Etxezarreta</i>	<i>263</i>
Uda baten osteko solas eta gogoetak. Jai-ereduak, erresistentziak eta estrategiak hizpide, <i>Miren Guilló Arakistain.....</i>	<i>277</i>
HITZOSTEA. JAIAREN ETA DIBERTSIOAREN MUTURREKO	
TEORIA FEMINISTA BATERANTZ, Mari Luz Esteban.....	303
AUTOREEN CURRICULUM LABURRAK	307

Sarrera

Festaren analisi eta politika feministak: ainguraketak eta erronkak

Miren Guilló Arakistain¹

*Festa da festa
herri zahar hontan
negarra begitik
daraman tenpesta! (...)*

Itxaro Borda (1978)

Festaren gorputz-memorian² alaitasuna, norbanakoa nahiz kolektiboa, osagai nagusia izaten da maiz: afektuak, aliantzak, konplizitateak, irribarreak eta dantza. Subertsioz eta plazerez ehundutako harremanak eta gorputzak gara festetan³. Baina festa, *negarra begitik daraman tenpesta* izateaz gain, min eta negarrerako parada ere bada. Hauxe paradoxa. Izan ere, festa ez da sozietatetik aparte dagoen zerbait, sozietaterik gabe ez baitago festarik. Pozaz gain, gatazkak eta minak ere azaleratu, nahastu edota irudikatu egiten dira festetan. Kultur (sistemen) adierazpen ahaltsuak direnez gero, jendarte, herri, talde edota komunitate jakinen ezaugarri guztiak islatzen dira haietan.

Festak, fenomeno legez, paradoxa bezainbat konplexutasun aurkezten ditu. Konplexutasunaren parte izango dira festa-eredu ezberdinen (hegemonikoago edo

1. Eskerrak eman nahi dizkiet bereziki Iratxe Retolaza, Mari Luz Esteban, Markel Ormazabal, Margaret Bullen, Edurne Epelde eta Idoia Trenorri, egindako ekarpenengatik. Horrez gain, esperientzia gorpuztua norberak duen ezagutzaren parte den heinean, nire bizitzan jaien gaiaz pentsatzeko inportanteak izan dira Elgoibarko Gaztetxean, Bilgune Feministan, Donostiako Sardiñerak kofradian, eta oro har, giro feministan izan ditudan esperientziak eta konplizitateak.

2. Teresa Del Valle (1997) gorputz-memoriak ikertu ditu, memoria eraikitze mekanismoen lanketa zein oroimenaren egitura-ardatzak. Del Valleren aburuz memoria dinamikoa da eta etengabe eraldatzen da: iraganeko gertakariak ulertzen ditugu egungo ikusmolde eta beharren arabera, baita etorkizunaz espero dugun horren arabera ere. Gizaki guztiok parte hartzen dugun memoria litzateke, emozio desberdinen dentsitatea bizitzeko eta sinbolizatzeko gaitasuna dugulako. Norbanako mailan zein taldean erabiltzen den memoriak ari da. Ez litzateke horrenbeste memoria diskurtsibo bat izango, *embodiment* kontzeptuarekin eta gorpuztearekin lotzen dugun memoria bat baizik: gorputz-esperientziatik, barneratze pertsonala eta prozesu emozionala bere baitan dituen memoria, alegia. (Del Valle, 1997)

3. Ronald Barthes-en hitzetan, «festa itxaroten dugun hori da» eta, Roger Cailloisek «festa baten oroitzapenean eta beste festa baten esperoan bizi garela» dio (Delgado, 2004: 77).

alternatiboago) arteko aurkakotasunak, trukeak edota uztartzeak. Festetan herri edo komunitate bat irudikatzen den era berean, festetan, bai antolatzaile bai parte-hartzaile moduan, parte hartzen dutenen ezaugarriak ere islatuko dira. Hala, gogoetarako pribilegiozko leku bilakatzen zaigu festen ikerkuntza: horren bidez, batetik, jendarte baten bizimodu sozialak eta norbanakoen bizitzak egituratzeko moduak ezagutu ditzakegu, eta, bestetik, jendarte horren eraldaketarako eta disidentziarako estrategiak ere hauteman.

Festen inguruan egindako ikerkuntzari dagokionez zenbait ideia orokor aipatuko badira ere, genero-ikuspegitik egin diren ikerketei emango diegu lehentasuna liburu honetan, kultur sistema eta festak ulertzeko ezinbestekoa iruditzen baitzaigu genero-harremanak eta ezberdintasunak nola sortzen eta birsortzen diren ezagutzea. Era berean, jaietan sortzen diren eraldaketak genero-aldaketa orokorragoak ulertzeko ere balia daitezke; izan ere, une horietan, esplizitu egiten dira gatazka latenteak zein aldarrikapenak, eta sortu nahi diren bizimodu alternatiboak eta eredu justuagoak gorpuzteko aukerak.

Gai horiek guztiak eta gehiagok akuilu antolatu genuen «Jai-ereduak genero ikuspegitik: begirada antropologiko bat Euskal Herriko errealitateari» ikastaroa UEUn, 2015eko Udako Ikastaroetan⁴. Antropologia feminista eta teoria feminista ardatz, festaren ertz askotariko eta konplexuez aritu ginen, jakintza elkarrekin eraikitzeke adierazpide, abiapuntu eta era desberdinak uztartuz. Ikastaro horretan, batetik, festen ulerkera eta balio sinbolikoa eta tokian tokiko etnografiak analizatu ziren genero-ikuspegitik; eta, bestetik, abian dauden zenbait prozesu eta egitasmo ezagutzeko parada izan genuen, festa-politika feministetan sakonduz. Izan ere, zenbaitzuk izan dira gurean, festen esparruan, sortu diren ekimen, aldarrikapen eta taldeak (Emagin, 2013; Epelde, Aranguren eta Retolaza, 2015: 551-558)⁵. Hala, jardunean dabilzan subjektu eta eragile desberdinen arteko elkarriketa izan zen ikastaro hura: ikerkuntzan, festa-antolakuntzan, kultur sorkuntzan zein mugimendu feministan dabilzanan artekoa. Hauxe da, beraz, liburuaren ezaugarri nagusia. Feminismoan, halaber, lotura estuak izan dira betidanik teoriaren, metodologiaren eta ekintza politikoaren artean; zaila da, beraz, teoria eta praxiaren arteko banaketa

4. Ikastaroa Antropologia Feministaren alorrean ikertzen gabilzan, eta UEUko Antropologiako Saileko sailburu garen Irantzu Fernandez, Miren Guilló, Itxaso Martin, eta Maria Ruizek antolatu genuen.

Ikastaroaren antolaketaren beste ernamuin bat hau da: Emagin Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feministan jai-ereduen hausnarketa eta prestakuntzan egindako lan kolektiboa.

5. Informazio gehiago izateko jo lan hauetara: batetik, Emaginek (2014) egindako *Festa dezagun gaurdanik geroa* dokumentala, preseski festen gaineko gogoetak eta ekimen andana jasotzen dituen; bestetik, Ederne Epelde, Miren Aranguren eta Iratxe Retolazak (2015: 551-558) *Gure Genealogia Feministak* ikerlan mardulean jasotzen dituzte zenbait ekimen: besteak beste, Irun eta Hondarribiko alardeen, Azpeitiako eta Donostiako danborraden edota Zuberoako pastoralen kariatara sortutako ekimenak, edota Bilboko Mamiki konpartsa, Donostiako Sardiñerak kofradia edota EHBFren Emakumeak Plazara moduko ekimenak ere.

zurruna egitea. Eta zaila izateaz gain, maiz ez dio errealitateari erantzuten; banaketak ezagutza ekoizteko eta zirkulatzeko moduen konplexutasuna sinplifikatu eta berau hierarkizatzeko arriskueta paratzen gaituelarik (Esteban, 2015).

Bilduma honek analisi, gako eta erronka horietan sakontzen jarraitzeko ariketa kolektiboa izan nahi du, baina, ez da hemn Euskal Herriko festa guztien erretratu xehatua egingo, eta ez dira egun aurki ditzakegun ekimen zein gogoeta guztiak jasoko; larre zabal eta sakonegia litzateke hori. Bada, lekututako zenbait begirada uztartzen dira eginahal zabalago horretan ekarpena egiteko borondatez; eta jardunean jarraitzeko begiradak, galderak eta erronkak proposatu.

Horrenbestez, marko sozial eta teoriko desberdinak partekatzen dituzten festa-subjektu feministen gogoetak bildu dira. Testuen gaiak askotarikoak dira: batzuk ezagunagoak zaizkigu, beste batzuek, ordea, periferikoagoak irudi dezakete. Testuen baturak, ordea, testuingurua zabal ulertzeko tenorean kokatzen gaitu. Idazketa-estiloek dagokienez, tonu zein molde ugari bildu dugu: akademikoagoak, bizipen jakinen kontakizunak, egitasmoen sistematizatzak, festa-antolakuntzaren inguruko gogoetak eta beste. Izan ere, askotariko kontakizun, bizipen eta esperientziak sistematizatuz sortzen baita teoria. Horixe dugu jakintzaren helduleku kolektiboa.

FESTAREN ARKITEKTURA ANTROPOLOGIKOAK ETA GENEROKOAK

Manuel Delgadok (2004) gogorarazi digunez, biziera sozialaren eremu garrantzitsuak dira festak, egunerokotasunarekin hausten duten praktika kolektiboak. Denbora eta espazioaren mugak ezartzen dira jaietan, baita komunitate ospatzailearen barne-eta kanpo-mugak ere. Eguneroko baldintzak alda daitezke festetan, baita irauli ere. Horrela, festak bizitzeko manierak askotarikoak izan dira garai eta komunitate desberdinetan, eta aldaketak ere ez dira txikiak izan. Esaterako, *mendebaldeko* jendarteetan, asko aldatu da festen testuinguru eta izaera: laborantza-jardueraren galerak (eta, ondorioz, horrek bizitza soziala markatzeko moduen galtzea), industrializazio- eta urbanizazio-prozesuek, turismoak, ikuskizunen kultura edota kontsumoaren kulturaren gisako aldagaiek eragina izan dute festen izaeraren garapenean, jendarteko eremu guztietan nola, kulturaren eremuan ere gertatu den merkantilizazioa ahaztu gabe. Horren ondorioz, festaren kontzeptua ere lausotu zaigu bera ikertzean, festa denaren eta ez denaren arteko mugak lausoagoak direlako testuinguru garaikideetan.

Zer da, ordea, festa? Antonio Ariño eta Pedro García (2012a: 51) definizio hau eskaini dute:

Ospatzeko helburuz denbora eta espazio jakinei lotutako errituen sekuentzia edota ekintza zein ekitaldi multzoan dautzan praktika kolektiboak dira festak. Ospakizun horrek subjektu ospatzaileak ospatzen den subjektuari ematen dion balio, sakraltasun eta transzendentziaren adierazpen praktikoa eta sinbolikoa adierazten du. Festak gertakizun bereziak dira, konplexuak eta paradoxikoak ere. Egitate sozial osoa, eguneroko

bizitzarekin harreman dialektikoan definitzen da, lanaren ohiko denborekin hautsiz eta parte-hartzaileak hunkiberatasun-giroetan murgilduz. Zeremonia solemnea eta bat-bateko dibertsioa nahasten ditu, tradizioari errespetua berrikuntza ozarrekina, espiritualtasuna gorpuztasunarekin eta intimoa publikoarekin. Eskuragaitza den errealtatea iradokitzen duen ekintza sinbolikoa, festa polisemikoa ere bada: identitate kolektiboen aktibatzailea eta erreproduzitailea, kalapiten eremu ere izan daiteke, hierarkia sozialak adierazten/indartzen ditu eta transgresioak sor ditzake⁶ (Ariño eta García, 2012a: 51).

Bestetik, ikusi dugunez Ariño eta García (eta beste zenbait antropologok) Marcel Maussen (1991) *egitate sozial osoa* kontzeptua erabili dute festa definitzeko: festek mundu-ikuskera eta proiektu sozial askotarikoak barneratzen dituzte, baita aurkakoak direnak ere. Taldeak kohesionatu bezainbeste, jar baititzake zalantzan taldeak.

Folklorearen ikertzaileek aztertu zituzten festak XIX. eta XX. mendeen hasieran, laborantza-bizitzan fenomeno ikusgarria zelako, egunerokotasunaren oposizio gisa (Roma, 1996: 204). Gerora, hainbat etnografok eta antropologok jardun dute esparru horretan. Analisirako zutabe izan zen Émile Durkheimen (1984) obra: sakratuaren eta profanoaren banaketa eginez (eta biak gurutzatzen diren esperientzia sozialak ikertuz), «denboraz gaindiko denbora» gisa definitu zituen jaiak. Errituaren bitartez aldiari-aldiari esperientzia kolektiboa kontzentratzen da, eferbeszentzia kolektiboa sortuz. Antropologo funtzionalistek, beren aldetik, ordena soziala bermatzeko fenomeno gisa ulertu zituzten festak: arau-hausteak posible dira, baina, festa ostean oreka eta normaltasuna are indartsuago agertuko dira (Roma, 1996: 205)⁷. Ikuspuntu horrek taldearen egonkortasuna gainbaloratu izan badu, beste zenbait autoreren analisiak festaren izaera dinamikoa erakutsi dute: esaterako, Arnold Van Gennepen igarotze-errituen teoriak⁸, edota bere lana liminalitatean ardaztu zuen Victor Turnerren (1982) ekarpenak. Liminalitate egoeretan sortzen da hierarkiak desantolatzen dituen antiestruktura, eta horren baitan komunitasa: egituraz kanpo

6. Jatorrizko hitzak: «(...) entendemos por tal una práctica colectiva consistente en un conjunto de actos o secuencias ritual ligados a un espacio y un tiempo determinados, mediante los cuales se celebra algo. Tal celebración supone la expresión práctica y la simbolización del valor, sacralidad o trascendencia que el sujeto celebrante otorga al sujeto celebrado. La fiesta es, pues, acción extraordinaria, pero también compleja y paradójica: hecho social total, se define en relación dialéctica con la vida cotidiana, rompiendo el tiempo ordinario de trabajo y sumergiendo a los participantes en un ambiente que propicia la emotividad. Mezcla la ceremonia solemne y la diversión espontánea, el respeto a la tradición con la innovación desenfadada, lo espiritual con lo corporal, lo íntimo con lo público. Acción simbólica capaz de evocar una realidad inaccesible, la fiesta es también polisémica: eficaz activadora y reproductora de identidades sociales, sirve también como terreno de disputas, como afirmadora de jerarquías sociales y como generadora de transgresión» (Ariño eta García, 2012: 51).

7. Josefina Romaren (1996: 205) ustetan, ikuspegi honek gertakariaren alderdi soil bati erreparatzen dio, zapalduen kooperazioa ziurtzat jotzen baita eguneroko zapalkuntzara itzultzean: «Festa segurtasun-balbula gisa ikusten da, transgresio-parentesi horren ostean aurreko egoera eta ordenara itzuliko dena».

8. Van Gennepen igarotze-errituen teoria festa-errituen eremura eramanean, izaera dinamiko horren agerpena ahalbidetu du eta talde-usteak argitzen lagundu du (Roma, 1996).

gertatzen da eta ohiko harreman sozial eta hierarkiez haragoko loturak sortuko dira bertan, ordena soziala ezeztatuz (Roma, 1996; Delgado, 2004; Segalen, 2005)⁹.

Izan ere, festa-antropologiaren ikergaiak askotarikoak izan dira. Esaterako, Georges Bataillek eta Roger Caillousek festak gatazka eta suntsiketarekin duen harremana aztertu zuten; eta Mikhail Bakhtinek¹⁰, aldiz, festek (esate baterako inauteriak) ordena hegemonikoaren disidentziarako zuten potentzialtasuna nabarmendu zuen (Roma, 1996: 207; Delgado, 2004: Bullen eta Egidio, 2003). Eta badira, festaren antropologian funtsezkoak izan diren zenbait gai: denborazkotasuna, identitate-prozesuak eta espazioa kasu. Festetan denborak bestelako dimentsio berezia hartzen du, eguneroko eta laneko denboretatik urrunduz. Jaiak irakurtzeko modu jakinetan banatzen (eta gurutzatzen) dira denbora profano eta sakratuak; egunerokotasunaren eta lanaren denborak zein festa- eta ospakizun-denborak. Jai-denboraren sarreran esperientzia hori bizitzera garamatzen atalasea dugu: kaosa, bestetasuna sortuko da, eta, gerora, festa ostein, gure talde sozialean ezagutza berriekin birkokatuko gaitu (Roma, 1996: 209).

Identitate-prozesuen ikerketa ere esparru emankorra izan da, talde-identitateen adierazpen-eremu diren heinean. Komunitateak bere burua erakusten du, bai talde-kide berriei baina baita kanpo-gonbidatuei ere (Roma, 1996: 211; Bullen eta Egidio, 2003). Identitateak ospatu egiten dira, eta horrek arrisku-atalasea pasatzea dakar:

Egiaz, festa kultura baten parte edo kultura baten adierazpen moduan ulertzeaz gain, kultura baten interpretazio moduan ulertuz gero, ohartuko gara nola erritmo azkarrean eta deskripzio kontzentratuz erreproduzitzen duen bere kideen, erakundeen, segmentuen eta besteren egitura eta elkarreragina. Irakurketa identitarioa hurbilketa aproposa da, taldea bera delako erakusten dena, bere burua errepresentatzen duena, aitzitik, ez ispilu moduan, baizik hizkuntza propioaren inbertsio, desplazamendu, bihurtura eta azentuetan. Haatik, ez dugu utzi behar *communitas* sentimenduak harritu gaitzan: ez datza desberdintasunak ezabatzean, ez gauza bera esperimentatzean, aitzitik, ikusi behar dugu festa onzi baten moduan, non talde desberdinak lehiatzen eta elkarlanean jarduten duten jendartearen eta haren artikulazioen inguruan nor bere bertsioa emateko kultur edukien bitartez, liminaltasunaren putzua ikusteko eta bertatik edateko azaltzen diren bitartean (Roma, 1996: 213)¹¹.

9. Bat-batekoa, ideologikoa edota arautzailea da *communitas* (Roma, 1996). Turnerren festa-teoria zabalago azalduko du Margaret Bullenek lehen atalean, Alardearen fenomenoarekin irudikatuz

10. Mikhail Bakhinen lana ere erreferentziazkoa izan da festen analisietan; interesgarria da Erdi Aroan herri-kulturaz egiten duen analisia, baita aratusteez ere. Horietan, herri-kultura irudikatuko da eta aurkakotasun bitarrak inbertitzen dira (Roma, 1996: 207; Delgado 2004).

11. Jatorrizko hitzak: «De hecho, si entendemos la fiesta no sólo como parte de una cultura o como expresión de una cultura, sino como interpretación de una cultura, observaremos cómo reproduce a un ritmo acelerado, y en una descripción concentrada, la estructura y la interacción de sus componentes, instituciones, segmentos, etc. La lectura identitaria es una aproximación pertinente, porque es el mismo grupo que se muestra, que se representa a sí mismo, pero no como en un espejo, sino a través de las inversiones, desplazamientos, torsiones y acentos propios de su lenguaje. Sin embargo, no hemos de dejarnos sorprender por el sentimiento de *communitas*: no se trata de borrar las diferencias, ni de experimentar lo mismo, más bien hemos de ver la fiesta como un recipiente donde los diferentes grupos compiten y colaboran dando su versión de la sociedad y sus articulaciones a través de contenidos culturales, mientras se asoman para ver y beber en el pozo de la liminalidad» (Roma, 1996: 213).

Hortaz, Romaren hitzei jarraituz esango genuke festak jendartearen isla zuzena baino gehiago, isla eta printza askotarikoak batzen, gurutzatzen, banatzen, borrokatzen eta uztartzen diren eremu direla. Etengabeen mugimenduan dauden printzak, distirak eta erreflexuak.

Festak komunitate organikoaren ideiarene ilusioa indartzen du; egiaz, ordea, egunerokotasunean ikusteko zailagoak diren kontraesan eta gatazkak azalerazten dituzte. Zentzu horretan, identitateen auzia paradoxikoa izan ohi da, Delgadoren ustez (2004: 92): komunitate-identitatea eta horren muga zein onarpen-irizpideak ezartzen badituzte ere, ustez identitate-jatorria duen ordena horretan identitatea ez delako benetako ardatza. Hori ageriko agertzen zaigu, esaterako, liburuan agertzen diren tokian tokiko zenbait etnografiatan. Horregatik zehazki garrantzitsua zaigu kulturaren ulerkeran pausatzea, kulturaren interpretazio hegemonikoek *emakumeak*¹² baztertzeko modu desberdinak zilegi egiten baitituzte (Maquieira, 1998; Bullen eta Egido, 2003; Bullen, 2005).

Euskal testuinguruan ere festaren antropologiak egin du bere bidea eta zenbait lan etnografiko mugarri izan dira bide horretan. Hainbat adibide hauexek lirateke: Teresa Del Valle (1988) Korrika ekimenaren espazioa eta hizkuntzaren errituak analizatu zituen; Kepa Fernández de Larrinoak (1997) emakumeen parte-hartzea ikertu zuen Zuberoako maskaradetan; Margaret Bullenek (1997-2016) alardearen gainean ekoizpen emankorra izan du; Roldán Jimenok eta Jose Ignacio Homobonok (2004) festa, erritua eta identitateen gaineko artikulu-bilduma mardula koordinatu zuten; Farapi (2009) antropologia arloko kooperatibak Gipuzkoako jaien genero-analisia osatu zuen; Beatriz Moralek¹³ (2014) Donostiako danborradaren genero-ikerketak koordinatu zuen; edota Aitzpea Leizaolak zuzendu zuen *Abordatzera!* dokumental etnografikoa (2013)¹⁴.

Aipaturiko zenbait ikerlanek emakumeen agentzia etnografiatu eta aztertu dute. Alardearen ikerketetan kasu, argi ikusten da emakume askoren erresistentzia gaitasuna, festaren zirrikituak aldarrikapenak materializatzeko erabiltzen dituztelako. Herri-mugimenduen festa-politiketan ere ikus daiteke disidentzia hori: jai-ereduaren inguruko hausnarketak aldarrikapen desberdinetan materializatzen dira, kontsumo-ereduaren eraldaketan, kasu. Feministek antolatzen dituzten jaietan ere beren ideologiak islatzen dira. Une-gune horiek parada eskaintzen dute ordena nolabait iraultzeko. Festa amaieran egunerokotasunera itzultzeak ez du esan nahi, ordea, normaltasunera itzultzen garenik. Festak bizi egiten direnez, desio dugun hori festa-abagune hartan gorpuztu izanak memoria uzten du azalean. Ez gara lehengoak

12. *Emakume* eta *gizon* kontzeptuak kategoria sozial gisa erabiliko ditut.

13. Margaret Bullen, Xabier Kerexeta, Savina Lafita, Silvia Loza eta Luz Maceira kideekin osatutako lantaldean.

14. Iberiar penintsulako festa-antropologiaren garapenean aitzindari izan dira zenbait autore: hala nola, Julio Caro Baroja, Teresa Del Valle, Isidoro Moreno, Joan Prat, Josefina Roma, edota Honorio Velasco. Aipagarri ditugu, baita ere, garaikideago diren Antonio Ariño, Margaret Bullen, Manuel Delgado, Pedro García, Juan Ignacio Homobono, etab.

izango, eta nolabait, izango du eragina gure egunerokotasunean ere. Haragiaren memoria egunerokotasunean materializatzen da. Gorputz-ezagutza berriekin birko-
katzen baikara festa ostean.

Genero-ikuspegia garatu duen festa-antropologia, beraz, liburu honen helduleku eta zimendu ere bada. Sarrera honetan festaren antropologiari hurbilpena egin arren, liburuaren lehen atal nagusian, Margaret Bullen eta Laura Muelasek festak genero-ikuspegitik aztertzeke zenbait ainguraketa emankor eskainiko dituzte. Bullenek *genero-sistema* kontzeptua tentuz eta mimoz xehatu du bere atalean; izan ere, autorearen hitzetan, funtsezkoa da jendarte bateko genero-sistema osotasunean ulertzea, kultur sistema eta jai-eredua aztertu ahal izateko. Era berean, festa bera espazio pribilegiatu gisara aurkezten du kultur sistema eta genero-sistemaren arteko uztarpena arakatzeko. Beraz, jaien antropologiara hurbiltzen gaitu autoreak, tarteka alardearen adibidean oinarrituz.

Azken hamarkadetan generoaren ulerkerari ekarpen esanguratsuak egin zaizkio eta horrek errealtateen begirada konplexuago eta emankorragoa ahalbidetu du: «maskulino/femenino dikotomia zurrunetatik eta ikuspegi biologizistetatik» urruntzen den *genero* kontzeptuaz ari gara, «performatiboa, harremanezkoa, aldakorra, konplexua eta materiala» dena; era berean, eguneroko agentziari, «jarduteko eta ekiteko gizaki guztiek dena delako egoeretan duten ahalmen askotarikoari erreparatzea ahalbidetzen duena eta ez bakarrik egiturei edota erakundeei, ohikoa den bezalaxe» (Esteban, 2012: 29-30).

Antropologiaren eredu androzentrikoei kritika eginez, 1960ko eta 70eko hamarkadetatik aurrera antropologo feministek testuinguru sozial, politiko eta ekonomiko askotarikoak aztertu zituzten, haietan gertatzen ziren baldintza, esperientzia eta genero-errepresentazioak alderatuz (Stolcke, 2004: 82). Garai hartan menperakuntzaren kausak aztertu zituzten, eta gerora diziplina berak begirada konplexuagoa garatuko zuen, testuinguru askotarikoetan sortzen diren botere-harremanak gorputzetan nola sortzen/gertatzen diren analizatuz eta kategoriak birpentsatuz. Sexu eta genero dualismoa auzitan jarri, eta *sexu* zein *sexualitate* kontzeptuak gizarte- eta kultura-eraketa moduan analizatu zituzten hurrengo hamarkadetan. Botere-sistema heteroarautzailea eta gorputz- zein sexu-praktika jakinen hierarkia analizatu ziren (Rubin, 1989; Stolcke, 2004). Generoa, praktika multzo baten errepikapenez materializatzen dena litzateke; sexua, aldiz, horren bitartez eraikitzen dena (Butler, 1990; Stolcke, 2004). Generoaren antolaketa soziala, derrigorrezko heterosexualitatearen¹⁵ baitan taxutuko da.

15. Derrigorrezko heterosexualitateak azaltzen du nola sexu femeninoa eta maskulinoa izendatutako gorputzei rol espezifikoak ezartzen zaizkien eta desioa aurkako sexuarengana bideratzen den, bi sexuen arteko osagarritasun eta antagonismoaren ideia faltsuen bitartez eta bien arteko hierarkia mantenduz. Ikus, esaterako, Wittig (1980), Rubin (1986), Rich (1986), Lorde (2003). Gerora *heteroaraua* kontzeptua hedatu izan da. Festetan heteroaraua zenbait artikulutan jorratuko den gaia da.

Jakintza-testuinguru horretan definitu zuen Raewyn Connellek (1987) *genero-sistema* kontzeptua «estruktural» gisa. Baldintza materialek eta kontzeptualizazio sinbolikoek elkarri eragiten dioten sare konplexua litzateke genero-sistema. Esanahi eta egitura horien sarean kokatzen da norbanakoa, sexu-identitateen eraketa eta generoaren praktika era performatiboan gorpuztuz (Connell 1987, 1999; Bullen eta Hernandez, 2010). Genero-sistemaren kontzeptualizazioak berariaz dakar aurretik aipatutako kategoriak zalantzan jartzea, botere-harremanen analisia eta sexuaz gain testuinguru horretan gorputz baten esperientzia ardatzen diren beste hainbat aldagai kontuan hartzea. Izan ere, generoa ulertzeko era harremanezko eta konplexu horretan aldagai desberdinak artikulatzen dira, emakume eta gizon izatetik harago doazenak, interseksionalitatearen ikuspegitik.

Eta hala, dispositibo sozial moduan ulertutako festek tokian tokiko genero-sistemaren ezaugarriak ezaugarriak ezagutzera garamatzate.

KULTURA EREMU DINAMIKO GISA. TRADIZIOAK MUGIMENDUAN

Ez gara sarrera honetan kultura bezalako kontzeptu emaraunduan sartuko, baina beharrezkotzat jotzen ditugu zenbait ohartarazpen. Oraindik ere, badiraute suposizio desegokietan oinarrituz diskurtso erlatibista bat sortzen duen kulturaren irakurketa esentzialistek eta estatikoek. Molde horren arabera, kultura homogeneoa eta harmonikoa litzateke, inguruko «kulturez» islatua den osotasuna (Maquieira, 1998: 181). Horri aurre eginez badugu kulturaren ikuskera dinamikoa, hainbat antropologo feministak baliatu dutena festaren azterketan ere (Maquieira, 1998, 2001; Del Valle 2003; Bullen eta Egidio, 2003; Bullen, 2005; Esteban, 2012; Esteban eta Hernández, 2016). Bullen eta Egidoren (2003: 33) hitzetan, «Kultura dinamikoa da, etengabeko negoziazio eta birdefinizioan dago eta aldatzen da etengabe aktore sozialek euren identitatea eraikitzeke hautatzen dituzten ezaugarri eta trazuen, taldeen arteko interrelazio eta prozesuen arabera»¹⁶. Ikuspegi dinamikoa horretatik, «kultura ez da ekintza sozialaren aurretikoa, baizik eta jendarte egitura islatzen, indartzen, kuestionatzen eta astintzen duten prozesu askotarikoekin eraikitzen da» (*ibid.*)¹⁷.

Ondorioz, kulturaren sorkuntza eta erreprodukzioa botere-harremanen baitan gertatzen da: kultur ekoizpena, bada, boterearen eta baliabideen irisgarritasunaren arabera den heinean, genero- eta klase-hierarkiak birproduzitzen ditu (Bullen eta Egidio, 2003). Kulturaren ikuspegi estatiko eta esentzialista desegonkortzea

16. Jatorrizko hitzak: «La cultura en sí es dinámica, está en constante negociación y redefinición y cambia constantemente según los rasgos que eligen los actores sociales para construir su propia identidad, las interrelaciones que existen entre grupos y los procesos en el cual se encuentran inmersas» (Bullen eta Egidio, 2003: 33).

17. Jatorrizko hitzak: «La cultura no existe a priori de la acción social sino se construye a través de diferentes procesos que reflejan y reafirman o cuestionan y sacuden la estructura social» (Bullen eta Egidio, 2003: 33).

proposatu zuen Lila Abu-Lughodek (1991)¹⁸, *bestea* eraikitzeke funtsezko tresna den neurrian. Hala, kultura eraikuntza/interpretazioa litzateke, etengabe aldatuz doan (gorputz) praxia bateratzen duen eremu dinamikoa (Esteban, 2012: 45).¹⁹

Bestalde, tradizioaren irakurketa hegemonikoak desberdinkerien justifikaziorako ere erabili daitezke. Tradizio kontzeptuaren baitan babestuz, tradizioaren iruditegi oso bat sortu da eta horrek, hautu jakin batzuen ondorioak legitimatzea ekarri du (Farapi, 2009) Tradizioaren alderdi esanguratsuak, «denborarekin metatzen duen balioa» eta «belaunaldiz belaunaldi igarotzeko modua» lirateke: «Denbora-dimentsioaren oinarrian errepikapena era denboran zeharreko jarraitasuna dago, eta garrantzia irabazten doa garai gutxi-asko urrun batetik iraun izanagatik» Transmisioaren alderdiak, gainera, arbasoen komunitatearekin ezartzen ditu loturak eta hortaz, baita identitate-loturak ere (*ibid.*: 12).

Tradizioak baina, aldaezinak izan beharrean, asmatu egiten dira, iraganarekiko harremana manipulaturatuta oraineko egoera berriei erantzutearren (Hobsbawn, 1986). Jendarteak bezala tradizioak ere etengabeko bilakaeran egongo dira (Del Valle, 2003 Díez, 1999; Bullen eta Egido, 2003; Bullen, 2005; Farapi 2009; Esteban, 2012). Beste kontu bat litzateke erritueta zein aldaera onartzen diren eta zein ez diren onartzen. Aldaketa horiek eragina baitute botere-harremanetan, sozializazio-bideetan, ohore, ospe eta pribilegioetan. Generoari dagozkion aldaketek, beraz, modu zuzenean genero-ezberdintasunetan eragingo dute.

Liburu honen bigarren atalak tradiziozko errituen kariatara sortutako hiru genero-gatazken nondik norakoak jasotzen ditu, hirurak ere abiapuntu jakin batetik helduak. Helburua ez da kasuon bitartez argazki amaitu bat egitea, bistakoa baita gure geografietan barna aurki dezakegun aniztasuna²⁰. Hasteko, Beatriz Moralek, Margaret Bullenek eta Xabier Kerexetak beste ikertzaile batzuekin batera egindako Donostiako Danborradan emakumeek duten partaidetzari buruzko azterlanaren nondik norakoak eta konklusio nagusiak laburbiltzen dituzte: errituen eta donostiartasunaren arteko harremana, eboluzio sozialak jaian duen isla, herritarren pertzepzioan egungo proposamenak onesteko edo gaitzesteko historiak duen

18. Abu-Lughodek hiru proposamen egiten ditu *Contra la cultura* obran (1991): (1) Diskurtso zein praktiketan arreta paratzea teoria eta praktikaren arteko banaketa hautsiz, kontraesanak, aitortzak eta estrategiak aztertzea garamatzan eraikuntza dinamiko gisa; (2) Ikertzailea den subjektuaren eta ikertzen duenaren testuinguru historiko eta sozialak egitea; (3) Partikularraren etnografiak burutzea, *kultura* kontzeptua desegonkortuz eta «bestelaketze» prozesu hori subertituz (Abu-Lughod, 1991: 473).

19. Analisi-eredu korporalak euskal kultura beste zirrikitu batetik ulertzeko begirada eskaintzen digu. Ikus, esaterako, Alvarez eta Lasartek (2012) zein Esteban eta Hernández (2016) koordinatutako bildumak.

20. Ikus, adibidez Farapik (2009) Gipuzkoako festei buruz egindako ikerketa. Ikus, baita ere *Herri zahar andre berri* egitasmoa eta elkragunea <https://www.youtube.com/watch?v=0vW-t1Ch_tQ> (Kontsulta-data: 2016-11-15)

zilegitasuna, urketariaren²¹ rolak dituen aukerak eta mugak, lortutako emaitzak eta eman beharreko pausoak, besteak beste.

Jarraian, Kerexetak «Ondare materiagabeak generorik al du?» galdera abiapuntu, Irun eta Hondarribiko alardeak aztertzen ditu. Euskal Herrian, tokian tokiko autoafirmazio-erritu folklorikoak, hain zuzen nortasun kolektiboaren isla eta berreslea diren heinean, ondare materiagabe omen dira. Ondarearen defentsaren argudioa erabil ote liteke, bada, halako errituetan emakumeen partaidetza, tradizionalki ukatua edo murriztua, galarazten edo oztopatzen jarraitzeko?

Bigarren atala amaitzeko, Baztango Plazara Dantzara herri-ekimeneko Aitziber Zapiainek, Eurne Arrietak, Elurre Iriartek, Garbiñe Elizegik eta Maitane Maritorenak mutil-dantzen analisia egin dute azken urteetan herriz herri izan duen garapena aintzat hartuz. Finean, generoa, klasea eta hizkuntza barnebiltzen dituen gatazka baten gertakarien berri ematen digute, baita horren aurrean egin den ahalduz eta autodefentsa feministaren berri ere.

ZERBAIT GERTATZEN ARI DA. SORKUNTZAREN PLAZA FEMINISTAK

Festa-egitarauetan emakumeen bazterkeriaren aurkako egitasmo anitz egin dira feminismoen baitan²², eta liburuaren zenbait ataletan bazterkeria horren kezka zein alternatibak mintzabide ditugu. Hirugarren atal nagusian, plaza feministak lortu aldera zenbait antolatzaile eta sortzaileen gogoetak bildu dira: absentziak kuestionatzeaz gain, sorkuntza-prozesuez eta eszenak feministago bilakatzeko koordinatuez mintzo dira.

«Eta hala ere, plazan gaude» izenburu iradokitzailez ematen dio hasiera atal honi Onintza Enbeitaren artikulua. Plaza askotarikoak, plazetan gertatutakoak eta bizi izandakoak, aldaerak, kodeak eta giroak ditu aztergai, begirada fin eta bizkorrean. *Hau ez da kasualitatea* eta *Testurak* egitasmoak ere azaltzen ditu Enbeitak.

Jarraian, Mefst! Musika Errebolta Feminista jaialdia dute hizpide bertako hiru kidek: Miren Aranguren, Maider Fernandezek eta Leire Lopez Ziluagak. Jaialdi hori Euskal Herriko punk eta hardcore eszenan emakumeen absentziak ohartuta sortu zen, eta jaialdiaren ibilbidea zein bidean zehar egindako hausnarketak jaso dituzte.

Hirugarrenik, Iraitz Lizarraga ikertzaile eta akrobatak generoa eta gorputzak ekoizteko zirkoak dituen moduetan kokatu du bere analisia, zirko klasikoan, modernoan eta garaikidean sortutako genero-ereduak aztertuz: gizon zein emakumei esleitutako funtzioak ditu gogoetagai, baina, baita gorputz horiek eta euren praktikek genero-arauetan sortu dituzten arrakalak ere. Zirkoa parekideago bilakatzeko zenbait errorra proposatzen ditu Lizarragak, jaietako kultur eskaintza parekideagoa aldarri.

21. Danborradaren iruditegian iturrira ur bila joaten ziren emakumeak errepresentatzen dituen pertsonaia da. Bere sorreran emakumeen parte-hartzea ahalbidetu bazuen ere, egun kasu batzuetan mugatzailea ere izan daitekeela aztertu da. Gehiago jakiteko ikus Moral (2014).

22. Ikus, adibidez, EHBFre emakumeok plazara proiektua: <<http://emakumeokplazara.org/>> (Kontsulta-data: 2016-11-11).

Atal hau amaitzeko, Miren Gaztañaga sortzaileak berak eginiko *Stereo* piezaren gainean idatzi du. Sorkuntza-prozesuaren nondik norakoak azaltzen ditu bertan, bidaia-mapa bailitzan: identitatea disekzionatuz, norberaren mugak eta deserosotasunak kudeatuz eta prozesu horretan gorputza munduan egoteko modu desberdinetan esperimentatuz.

JENDARTE-ALDAKETAK, FESTA-EREDUAK ETA PARTE-HARTZEA

Festak, jendarte jakin baten kultur adierazpen bat diren heinean, jendarte horren garaian garaiko ezaugarriak izango ditu. Jendarteko egiturak lausotzearekin batera, beraz, kultura eta festa bera ere lausotuko zaizkigu:

Hiria aurrera doa, eta bere festa-eskemak baino erritmo biziagoan doa eraldatzen. Hiri garaikidearen jomuga etengabeko ikuskizun bilakatzea da. Eskaintzak biderkatzen dira, aisialdi-denbora zein lan-denbora nahasten dira, asteburu bakoitza aurrekoaren antzekoa da eta festek, festa guztiek, festa berbera izatera jotzen dute.

Txomin Barullo (1993) *apud* Gamarra (2012: 273)²³

Etengabe aldatzen den ingurune baten parte gara: nekazari-komunitateen galera, sekularizazio-prozesuak, jendarte industrialen hedapena, zerbitzuetan ardaizten diren jendarteak, turismoaren hedapena, erakundeen esku-hartzea, ikuskizunen kultura, kontsumo-gizartea... Lehen azpimarratu bezala, aldaketa sozialak gertatu ahala jaiak aztertzeko begiradak ere are konplexuagoak zaizkigu. Egutegiak, kronologiak eta denborak aldatu dira (Velasco, 2012); ospatzen dena eta ospakizunen logika soziala ere aldatu da (Ariño eta García, 2006, 2012) baita ikergaiak ere. Esaterako, festa-erritu berriak aztertzen dira festaren antropologian: ezkonaurreko agurrak, kirol-lehiaketak (gurean futbol-partidek sortzen dutena ikustea besterik ez dago), festibalak, migrazioen ondorioz aniztasunaren ingurumarian sortzen diren festa berriak eta beste. Musika-kontzertuek pisu handia hartu dute egungo festen ulerkeran. Aldarrikapen-egunek ere festa-izaera hartu dute, hala nola martxoaren 8ak edota ekainaren 28ak (Andrieu eta Vazquez, 1988). Egun horietan festa feministak antolatzen dira han eta hemen, bai mugimendu feministak, instituzioek eta bestek²⁴.

Sekularizatutako jendarteetan, festa forma tradizionalak esanahi berriak hartzen dituzte, esaterako, identitarioak zein kultur ondasunen kontsumoari lotuak. Turismoa bera ere kultur ondarearen garapenerako funtsezkoa da, aldaketa-eragile indartsu (Ariño eta García, 2012b: 89). Autore horien ustez konplexuagoa egiten du

23. Jatorrizko hitzak: «La ciudad avanza y se transforma a mayor ritmo que sus esquemas festivos. La aspiración de la ciudad contemporánea es convertirse en espectáculo permanente. Las ofertas se multiplican, el tiempo de ocio y de trabajo tienden a confundirse, cada fin de semana es similar al anterior y las fiestas, todas las fiestas, tienden a ser la misma fiesta». Txomin Barulloren konpartsaren artikulua MOSKOTARRAKen: *Gora Aste Nagusia (15. urteurrena)*, Bilboko Udala, 1993, *apud* Gamarra (2012: 273).

24. Honi buruz, ikus Andrieu eta Vazquez (1988). Eta bilduma honetan Minerrek eta Etchezarretak ekainaren 28aren gaineko gogoeta interesgarria egiten dute.

subjektu ospatzailea, baita denboren banaketa ere: aisialdi-denboran, festa bilakatzen delako industrializazioaren osteko kontsumo-gizartearen ezaugarri garrantzitsu. Festa-turismoa pentsaezina litzateke jendartean gertatzen diren espektakularizazio-prozesuak aintzat hartu gabe (Ariño eta García, 2012b)²⁵.

Logika kapitalistaren barruan, eta *kulturaren* merkantilizazioaren ondorioz, festa praktika ekonomiko garrantzitsua bilakatu da²⁶. Hala, festen ekoizpen-bideak ere ikergai dira. Baliabide publikoen faltak, maiz, bide komunitarioetan eta autogestioan sakontzera, sormena erabiltzera eta ospakizunen prestakuntza eta garapenean inplikatzera daramatza herritarrak. Autoantolakuntza-ahalmena indargune sozial garrantzitsua da. Aldiz, festek sortzen dituzten mugimendu emozional eta kohesionatzaileez jabeturik, festa herrikoien bereganatzea egiten dute maiz udal-gobernuek edota bestelako erakunde komertzialek. Batzuetan euren balio eta helburuen autolegitimizazioa ere erabiliko dituzte.

Festak, ekintza kolektiborako dispositibo gisa, aldaketen ondorioz identitateak gertatzeko eta bestelakotasuna eraikitzeke baldintza berriak baldin baditu, horiek ikertzea erronka garrantzitsua izango da, bereziki, desberdintasun sozialak eta gatazkak legitzimatzeko ideologiak agerian uzteko.

Herritartasuna eta parte-hartzea, balio eta aldarrikapen garrantzitsuak izan dira erakundeetatik at antolatzen diren festa-eremuetan. Jaiena larre zabala den arren, Euskal Herriko testuinguruan badago herri-festak antolatzeko usadioa. Leku eta garai desberdinetan erabilitako formulak askotarikoak izan badira ere, ohikoak ditugu festak antolatzen dituzten bizilagunen elkarteak, jai-batzordeak, koordinakundeak, peñak, koadrilak, konpartsak, kofradiak eta beste. Erakundeekin dagoen harremana ere aldakorra izan ohi da: herri batzuetan jai-batzordean herritarrak, kolektiboak eta udaleko teknikariak nahasten dira, eta beste herri batzuetan batzorde guztiz banatuak izaten dira. Oro har, ezagunagoak zaizkigu hirietako batzorde eta antolaketa-moldeen izenak, baina, Euskal Herrietako territorio zabalean badira herri eta auzo ugaritan festa-subjektu antolatzaile andana. Orobat, festa alternatiboek potentzial politiko nabarmena dute euren balioen arabera festak modelatzen jarduten saiatzeko²⁷,

25. Era berean, turismoaren eraginak festetan sortzen dituen kalteak presente izan arren (pentsa adibidez, Iruñeko sanferminetan edota Baionako bestetan), Ariño eta Garciak (2012b) aipatzen dute ezaugarri positiborik: estigmatizatuak izan diren herrietan, kasu, euren balioaren aitortza bat ere izan daiteke.

26. Horren adibide ditugu azken urteetan aski areagotu edo hazi diren musika-festibalak. Horietako batzuk, enpresa eta marka pribatuek finantzatzen dituzte; bankuek, edari- edota jantzi-markek kasu. Kritiko agertu izan dira horrekin festa-antolatzaile diren kolektibo anitz. Kontrarako adibidean, 22 urte daramatzan Euskal Herria Zuzenean festibala (EHZ) dugu, egun Lekornen ospatzen dena. Balio desberdinak dituzte euren jardunaren ardatz, antikapitalismoa edota jasangarritasuna kasu.

27. Ikus esaterako Argian (2014-06-29) agertutako «Jai herrikoia! eraldaketa sozialerako tresna» erreportajea. Bertan zenbait adibide ezagun agertzen dira: Gora Iruñea!, EHZ festibala, Bilboko Konpartsak, Donostiako Piratak, Gasteizko Blusak eta Neskak eta beste. Horrez gain balio eta aldarrikapen desberdinak dituzten beste zenbait festa interesgarri jasotzen dira erreportajea: Mikel Garcia Idiakez (2014).

Markel Ormazabalén hitzetan, «Herrigintzaren logika, gaur inoiz baino gehiago, kontrajarrita dago dugun gizarte ereduaren nagusi den logikarekin. Horrexegatik, auzo eta herriak bizirik mantentzeaz gain, indarrean dauden joera eta balioak eraldatzeko baliatu behar dira herri mugimendutik jaiotako ekimenak» (in García Idiakez, 2014). Hala, festek, Ikuspegia kritikoa izateko, «sortzaileak, antikapitalistak, ez-patriarkalak, autokritikoak, ekologistak, bestelako kontsumo ereduaren aldekoak, kultur anitzak» behar lukete.

Festa-potentzial politiko horren baitan aldarri garrantzitsua izan da herrikoitasuna: herritarren parte-hartzea, *jaiak herritik eta herriarentzako* moduko lehen sintonian. Bada, zein herritarri egiten die erreferentzia nahi horrek? Herrikoitasun horren inklusibotasuna bada genero-ikuspegitik aztertu den zerbait, eta aztertzen jarraitu beharko dena. Era berean, azken urteetan eginahal berezia egin da aurrerapausoak egiteko: erasoen aurkako protokoloak, diskurtsoetan eta egitarauetan aldaketak eta beste. Kolektibo feministek egindako analisi, lanketa, ekintza, dekalogo eta elkarlanak funtsezkoak izan dira bide horretan²⁸. Horiez gain, bada, aipatu behar dira, jai-batzordeetan horretarako sortutako lantalde, lantegi edota gune espezifikoak; zenbait udaletako parte-hartze, kultura edota berdintasun sailetatik proposatuak; parte-hartze eta ikerketa enpresek eta elkarteek aurrera eramandako prozesuak, eta beste. Halaber, pertsona berberak eremu desberdinetan egon ohi dira lanean maiz. Era berean, militantzia-ereduen gaineko gogoetak²⁹ ere esanguratsuak izaten ari dira bide honetan.

Jendarte garaikidean kapitalismoak, arrazismoak, lesbo/homofobiak eta bestelako zapalkuntzek moldatzen dute genero-izaera. Intersekzionalitatearen³⁰ ikuspegitik, elkar gurutzatzen duten estratifikazio- eta zapalkuntza-sistemak dira hauexek, testuinguru bakoitzean modu desberdinetan garatzen direnak. Beraz, festa-testuinguru horietan gorputzek dituzten bizipen horiek behatzeko ezinbesteko zaizkigu genero-kaleidoskopioak³¹. Horrenbestez, generoa analisi-kategoria legez ulertu (Scott, 1986; Martín Casares, 2006) eta beste aldagai batzuekin artikulatzen den moduei erreparatu nahi badiegu (adina, jatorria, sexualitatea, klase soziala, aniztasun funtzionala...), herrikoitasun horren politiken klabeetan sakontzen joatea izango da funtsezko erronka bat.

28. Emagin eta EHBFren artikulua, adibidez, elkarteak alor honetan egindako lana jasotzen du: irakurketak eta analisiak, urteroko kanpainak, eragileekiko elkarlana, Emaginetik bideratzen diren formazio-prozesuak eta aholkularitzak, herrietako ekimenak eta beste. 2014an aipatutako *Festa dezagun gaurdanik geroa* dokumentala egin zuen.

29. Ikus, esaterako, Álvarez (2012) eta Joxemi Zumalabe Fundazioa (2014).

30. *Intersekzionalitate* kontzeptuak azaltzen du nola egiturazko desberdinkerien iturri askotarikoek (hala nola klase soziala, generoa, sexualitatea, aniztasun funtzionala, etnia, nazionalitatea, adina eta abar) elkarrekiko harremanak mantentzen dituzten. Afera analitikoa litzateke testuinguru bakoitzean determinanteak diren identitateak edota adierazpenak ikertzea: bazterkeria askotarikoak harremanean eraikitzen dira eta horiek gorputzetan artikulatzen diren moduak analizatzen datza (Platero, 2012).

31. Genero-kaleidoskopioen kontzeptuan sakontzeko, ikus Spade eta Valentine, 2004.

Laugarren atalean, parte-hartze, antolakuntza eta festa-ereduei erreparatzeko bidean hiru prozesu eta gogoeta jaso dira. Hasteko antropologiaren arloan lanean ari den Farapi koop. Elkarteko kide diren Maria Ajuriak eta Araitz Rodríguezek jaietan ikuspegi feminista txertatzeko egindako partaidetza-prozesuen inguruko hausnarketak eta praktikak azaltzen dituzte. Prozesu horietan, udal-erakundeen (berdintasun- eta kultura-sailak) eta herri-eragileen (jai-batzordeak, mugimendu feminista, herritarrak) arteko elkarlana bilatzen da, eta kontzientziazio eta eraldaketa feminista uztartzen dira, partaidetza-prozesuen bitartez desberdinkeriak zein eraldaketarako estrategiak identifikatuz.

Bestetik, Pili Álvarez eta Marta Luxán Joxemi Zumalabe Fundazioko kideek gogoetarako hamaika galdera (more) jorratu dituzte. Zeri deritzogu jai? Eta jai herrikoa? Jaiak nola, nortzuk eta norentzat antolatzen dira? Hala, festa-eredua, festa-ekimen motak, kontsumoa, edota aldaketa sozialen eragina bezalako gaiei heltzen diete. Festak ekimen kolektibo, erritual eta talde-identitatea zein jendartearen bertsioak dituen heinean, eraldaketarako gune berezia da egileen ustez.

Atal honekin amaitzeko, Isabel de Blasek eta Mireia Delgadok Durangoko 2016ko Ibilaldiko Eragile Moreen esperientziaren kronika eta bizipenen irakurketa egin dute. *Dagigun* lelopean ospatu zen Bizkaiko ikastolen jaiak; hezkuntza-komunitatea herri-mugimendutzat aldarrikatuz. Berau parekideago egin eta erasoak prebenitzeko abiatu zuten Eragile Moreak prozesua. Egileek dinamika horren nondik norakoak eta horrek sortutako aztarnen zein irekitako bideen zenbait gogoeta bildu dituzte.

Zailtasunak zailtasun, prozesuak martxan daude eta gatazkak lehen baino ageriago daude. Herritarrok antolatzen dituzten festak euren potentzialtasun politikoan aurrera doaz, festarik festa, denontzat gozagarriak eta justuak izan arte.

GENERO-DESBERDINKERIAK ETA FESTETAKO INDARKERIAK

Udara usaia, oporrak, gustuko taldea eszena gainean, aspaldiko lagunarekin enkontua, kaleko bizitza eta alaitasuna, txosna-muntaketa eta mojitoa, zirrara, txaranga, gorputzak mugimenduan eta sentsazioak haragietan. Baita etxera tristuraz edo haserreaz itzuli garenak ere, *gau karatsegiak* akaso³². Harremanen kudeaketa apartekorako eta gozamenerako esparru izan daitezke festak, alegia. Ikuspegi xaloe. gia litzateke honakoa, ordea, gertakari sozial honen argi-ilunak kontuan hartuko ez bagenitu. Testuinguru berezi zein bizia da eta sortzen diren indarkeriak ere askotarikoak dira. Egituraz sortzen diren eta maila sinbolikoan mantentzen diren desberdinkerien isla dira festetan gertatzen diren bazterkeriak, jazarpenak eta erasoak.

32. Itxaro Borda (1978).

Zaila da jakitea ea azken urteetan erasoak areagotu diren ala ez³³; bistakoa da, bederen, erasoekiko kontzientzia soziala areagotu egin dela. *Baboseoa*³⁴ delakotik hasita bortxaketak ere gertatzen dira festetan. Erasoak pairatzen dituztenak ez ezik, bereziki emakume izendatutako gorputz orok du horren mehatxua, eta, hortaz, beldurrean sozializatzeko dibertsio-aukerak ere aski mugatzen ditu. Are gehiago, erasoak eta desberdinkeriak maiz ikusgarri egiten badira ere, egiten direnean biktimizazio-prozesua indartzen duten moldeetatik egiten da, fokua emakumeen erantzuteko gaitasunetan jarri gabe. Hori argi ikus dezakegu zenbait hedabidetan. Ondorioz, zoritxarrez eta halabeharrez, festak eta generoa hizpide direnean (lantegi, hitzaldi edo bestelako foroetan) maiz gertatzen da indarkeriak zentralizatzen dituela eztabaida garrantzitsuenak, egoera bera arras lazgarria delako.

Ikuspegi feministatik, bada, horren aurka sortzen diren ekimen askotarikoetan begirada paratzea hautu garrantzitsua eta emankorra izan da. Lan mardula egin du mugimenduak hori azaleratzen. Oro har, indarkeriaz ezagutza ugaria ekoitzi da feminismoaren baitan, baita festa-indarkeriez ere³⁵. Funtsezkoa da indarkeria bestela ulertzeko bidean indarkeria-prozesu askotarikoen analisiak egitea; testuinguru zehatzetan eta ertz askotarikoei helduko dieten analisi, ikerketa eta gogoetak. Ezagutza desberdinek ñabardurak ekarriko dituzte, festa-politika feministetan ere lagungarri izango direnak. Aniztasun horren adibide ditugu, esaterako, tradizioaren izenean eratzen diren ideologia baztertzailak, edota orotariko eraso sexistak eta jazarpenak. Halaber, gertatzen da tradizioz edo ohituraz emakumeenak kontsideratu diren jardueren gutxiestea, kultur eszenan gertatzen den bazterkeria, aisialdiaren ikuskera androzentrikoa³⁶, festan parte-hartzeko zailtasunak, festen antolakuntzan gertatzen direnak edota jaien antolaketaerako eragile eta subjektuen hierarkizazioa, eta beste. Kasu batzuetan argi ikusten da indarkeriaren intentzionalitate bortitza; beste kasu batzuetan, aldiz, konplexua eta lausoa da bazterkeria hori edota botere-harremanak identifikatzea.

Liburuaren atal batzuetan zehar-lerro gisa agertuko zaigu indarkeriaren gaia, ikusiko ditugun adibideetan kontestualizazioa eta konplexutasuna azpimarratuz.

33. Konplexua da, zeren erasoak gehiago salatzen dira eta areago, erasoen ulerkeraren arabera aldatzen den zerbaite da. Gizarte eta hiri-ereduek zein festen izaerak ere badute eragina indarkeria horietan: esaterako, masifikatu diren festetan aiseago gertatzen dira erasoak. Indarkeriaren harira, ikus *Larrun* aldizkariako erreportajea (Irureta, 2015). Indarkeriaren erakundetzeaz, ikus (Bullen eta Kerexeta, 2013).

34. *Baboseo* deitu ohi zaio norbait astunkeriak gerturatzen denean, gorputz-espazio pertsonalaren inbasioa sortuz, izan begirada, hitz, gerturatze, edo bestela.

35. Adibide gisa Euskal Herriko Emakumeen Mundu Martxak (EMM) 2016. urtean Donostian antolatutako jardunaldiak aipatu nahi genituzke, *Indarkeria matxista birpentsatzen: feminismotik erantzunak martxan!* lelopean (2016-11-18/19). Bertan festa-esparruko indarkeriez zenbait saio egin ziren.

36. Ikuspegi androzentrikoa diogunean, zaintza-lanak ikusezin egiten dituen denboren antolaketaz ari gara. Hau da, lanerako denborak eta aisialdirako denborak banatzen dira, kontuan hartu gabe bizitzaren kudeaketak dituen behar guztiak: elikatuak, garbi, deskantsatuak eta ongi egoteko egin beharreko kudeaketak, eta behar horiek kontuan hartuz sortzen den interdependentsia-ikuspegia.

Horiek tentuz pentsatzeko klabeak ere badira. Hala, indarkeriaren ulerkera zabal bat ahalbidetzen dute indarkeriaren makineriaren³⁷ zenbait aspektu xehatuz. Era berean, ez dira indarkeria-azaleratze oro zaku berean sartu nahi: mugimendu feministak ezinbesteko lana egi(te)n du ikusezinena, sotilena den hori, eta finean, bestelako azaleratzeen erro diren indarkeriak ikusgarri egiten eta salatzen. Modu berean, garrantzitsua da indarkeriaren intentsitateak definitzen sakontzea edota indarkeria desberdinak nola erlazionatzen diren behatzea; xehatzeak gako konkretuetan pentsatzea ahalbidetuko duelako, eta, era berean, horrek politiketan eragingo duelako.

Liburuaren zenbait testuk azken urteetan indarkeria-prozesuen eta horien erantzun zein aurrelanketetan gertatutako aldaketak aztertu dituzte. Festa-politika feministen kariatara sumatutako bi kezka aipatuko ditugu adibide gisa: batetik, indarkeriaren erantzunen gainean mugimendu feministak pairatzen duen kriminalizazioa; bestetik, mugimendu sozial zein herri-mugimenduen barnean kideen artean gertatzen diren eraso sexisten kudeaketa. Biak ere, liburuia ixten duen solasaldi kolektiboan nabarmendu diren kezketan agertzen dira.

Lehenaren kasuan, argia da berdintasunaren diskurtso politiko zuzenen erabilera hedatuarekin lotua dagoela. Eredu batzuetan, ustez aurrerakoiagoak, edota, besterik gabe berdinzaleagoak diren eremuetan, zailagoa da eduki feministei zuzeneko kritika egitea. Ondorioz, erresistentzia horiek sarri moduei egiten zaizkie: ez, ordea, beti modu eraikitzailean. Intentzioz edo ez, horren atzean badago mugimendu eta praxi politiko feministaren gutxiestea, are aldarrikatu nahi den edukia indargabetzea ere. Edukietan eta kezka diren aferetan (hots, indarkeriaren deuseztapenean) aurreratzea saihesten du. Erpin askotako gaia da. Ez dugu hemen sakonduko aurrerago hainbat autorek egingo baitute, baina gai horrekin lotutako ideia bat aipatu nahi dugu: feministen artean praxien inguruko iritzi desberdinak daude; alabaina, premisa garrantzitsua da, nor bere usteen arabera jardutea, baina, era berean, ekinbide desberdinak errespetatzea. Eta hala, elkarrekin lasai eztabaidatzea beti izango da aberasgarri (eta zinez beharrezko), molde eraikitzaileetan eta errespetuzkoetan.

Kideen artean gertatutako eraso sexisten kudeaketa ere bada sumatu den kezka bat, eta horretan hausnartzea eta aurreratzea premia moduan sentitzen da. Azken urteetan bereziki erreparatu zaie eta agerian gelditzen ari dira hori lantzeko zailtasunak eta erronkak. Bada hausnartzeko, esperimintatzeko, ikertzeko eta gakoetan sakontzeko beste gai bat.³⁸ Halaber, uste dugu halako gaien kudeaketak indarkeriaren kudeaketa orokorra sakonago ulertzen lagun dezakeela, eta alderantziz. Festetan komunitatean latente diren gatazkak azaleratzen dira, berdintasunaren gaineko ikuspuntu desberdinak, adibidez.

37. Ikus *Beldurak gurekin Jai! Ekin Autodefentsa feministari* (2013) EHBFn liburuxka.

38. Honen harira, zenbait mugimendutan horretarako hausnarketak egiten ari dira: EHBFn edota Joxemi Zumalabe Fundazioan, esaterako. Hori jorratzen duten zenbait fanzine ere badaude. Horrez gain, ikus Martinez Portugal (2015) eta Downes, Hanson eta Hudson (2016).

Kezkez gain, garrantzitsua izan da indarkeriaren aurkako zenbait proposamen eta prozesu ezagutzea; azken urteetan areago hedatu den autodefentsa feministaren planteamendua kasu. Mugimendu feministak egindako lanaren ondorioz ere zenbait eragile sozialek eta jai herrikoei lotutako mugimenduk bere egin duten ardura izan da indarkeriari aurre hartzea. Prozesu zailak dira, baina zerbait mugitzen ari da, eta zerbait aldatzen ari da.

Indarkeriaren aurrean, beraz, analisiak, ezagutzaren ekoizpena, praxiaren hausnarketak, ekimenen hedapenak... estrategia garrantzitsuak dira festa-politikan. Era berean, ez dadila hori izan festak eta generoaz solastean etengabe erdigunean kokatuko den gai bakarra, batez ere, indarkeria horrekin amaitzeko, sakoneko errailetara eta egiturara jotzeaz gain, bestelako festa feministagoak, justuagoak eta askeagoak irudikatzea ezinbestekoa delako. Irudikatzea bezainbeste, bizitzea, eta hezurramitzea; plazera sentsazio eta zentzumenen bitartez gorpuzten baitugu (Hierro, 2003). Bide horretan, plazeraren kudeaketa kolektiboetan hausnartzea erronka interesgarritzat agertzen zaigu.

PLAZERA BERA DISIDENTZIA ETA AHALDUNTZE BIDE

«Una mirada alegre y subversiva es la primera que se me ocurre cuando pienso en las fiestas. Una actitud descarada, de disfrute total, desinhibida, de diversión. Ésta es la conquista más importante del espacio festivo para nosotros (...)».

Begoña Zabala González

Indarkeriarik gabeko espazio seguruak eta inklusiboak izango diren festak lortze bidean, funtsezkoa da plazer kolektiboen politikez hausnartzea. Horretarako, plazeraren irakurketa politikoa eta agentzia askotarikoak ikusaraztea izango da festa-alorraren erronka argietariko bat. Feminismoak modu subertsiboan heldu izan dio horri³⁹ eta horretan sakondu dute zenbait antropologok ere (Lagarde, 2000; Hierro, 2003; Jolly, Cornwall eta Hawkins 2013; Ahmed, 2015; Muelas, 2015). Nolabait esatearren, eta bakoitzak bere kontzeptu zein ñabardurekin egiten badu ere, *emakumeen* plazera eta ahalduntzea funtsezko eztabaidagai politikoak dira. Rosi Braidottiren hitzetan mugimendu feministak jardun nabarmena izan du emakumeen ongizatea, autokonfiantza eta ahalduntzea agenda sozial eta politikoan kokatzen: zoriontasuna ezinbesteko giza eskubide bat den heinean, feministontzat auzi ezin politikoagoa litzateke (Braidotti, 2006 *apud* Muelas 2015).

Sexu-plazerari buruzko zenbait irakurketa politiko hedatzeko moduak dira festen politika feministetara, eta, orobat, plazeraren gogoeta orokorrera. Carole Vancek (1989) emakumeen bizitzan plazera eta arriskuaren artean dagoen tentsio boteretsuaz hausnartu zuen; besteak beste, sexu-arriskuen eta sexu-plazeraren arteko

39. Ikus, adibidez, Begoña Zabala (2008), Silvia L. Gil (2011) eta Epelde, Aranguren eta Retolaza (2015).

tentsioaz⁴⁰. Sexu-arriskuen kritika ahuldu gabe, plazeraz hitz egitea ezinbestekotzat jo zuen justuki testuinguru seguruagoak irudikatu ahal izateko. Izan ere, indarkeriak tabua bilaka dezake plazera bera. Hortaz, plazeraren analisia zabaldu eta horrek emakumeei sortzen dizkien bizi-energia eta boterea mahai gainean jarri zituen. Errealitatea bezain konplexua izan behar du feminismoaren erantzunak (Vance, 1989). Plazerean soilik zentratzea emakumeen sexualitatea kokatzen duen genero-sistemaren arreta galtzea litzateke; era berean, soilik zapalkuntzetan fokua jartzea ere arriskutsua litzateke, estrategiak ikusezin egiten dituelako, eta bilatu gabe, emakumeen ikara eta babesgabetasuna areagotu ditzakeelako (*ibid.*).

Era berean, plazera, ongizatea eta zoriontasuna arras agertzen dira diskurtso kapitalistetan, kontsumoari eta indibidualismoari lotuak, eta, beraz, tentuz ibili nahi guke kontzeptuon *mendebaldar* erabilerarekin. Sarah Ahmeden arabera, kapitalismo globalaren mandatuak da plazer gehiago izatea, kontsumoaren bitartez (eta objektu jakinek determinatzen dituzten ideal sozial eta kultural menperatzaileekin) lortuko duguna; baina plazer hori ihesbiderako balbula gisa agertzen da, produktiboak izaten jarraitzeko pizgarri gisa. Halaber, plazeraren ekonomia kapitalista, heterosexualitate lotua dago (2015: 250)⁴¹. Horrenbestez, zoriontasunaz eta ongizateaz sistema kapitalistan egin den erabilera horri beste esanahi bat eman dakioken arren, zaila izango da zoriontsu izatea ez badira zoriontasunaren gaineko kultur arauak eta mandatuak zalantzan jartzen (Muelas, 2015).

Plazera, ordea, eraldaketa-esparru ere bada. Marcela Lagardek (2000) argi uzten du ahalduz eta autoestimu feministaren gogoetetan ere emakumeen bizi-baldintzak eta ongizate hori sozialki lortuko den zerbait direla, kolektiboki. Muelasen ustez, aldaketa sozialerako eta eraldaketa subjektibo eta kolektiborako motorra da plazera. Gorpuzten den sormen-prozesua da, errepresentazioek, diskurtso sozial, kultural eta historikoei iragazia eta bereizkeria sozialak eta genero-bereizkeriak aintzat hartuko dituen; jendarte, ekonomia eta politika behatzeko modu alternatibo gisa (Muelas, 2015). Hala, liburu honen lehen atalerako autoreak idatzitako testuan ere, praxi feministaren erdigunean kokarazten du plazera: hurbilketa egiten du, perspektiba antropologiko eta feminista batetik emakumeek beren plazer-prozesuak nola ulertzen eta esperimentatzen dituzten, haien inguruan nolako elkarriketak eraikitzen dituzten eta haietan barna nola dabilten aztertzen baitu.

Horrenbestez, plazera bada festak behatzeko modu eta bide bat, subertsiboa eta eraldaketa-bide izango dena. Eta beraz, hori kudeatzeko modu kolektiboei

40. Abiapuntutzat izan zuen sexualitatea dela egitura ekonomiko, sozial eta politikoen puntu askotan artikulatzen den eraikuntza soziala. Hala, batetik errepresio- eta arrisku-eremu gisa, eta, bestetik, esplorazio-, plazer- eta ekintza-espazio gisa ulertzeko feministen moduak azertu zituen, bien uztartzea inolaz ere modu kontrajarrian planteatu gabe (Vance, 1989).

41. Testuinguru kapitalista eta geopolitiko jakinean, festaren irakurketa politikoa egiten du Ideadestroyingmuros kolektiboak, produktibitatea, kontsumoa, heteroaraua, eta beste zenbait gai problematizatuz, ikus: <<http://www.ideadestroyingmuros.info/texts/i-shot-peacepis/>> (Kontsulta-data: 2016-11-15)

erreparatzea dagokigulakoan gaude. Askotarikoak dira jai-giroan sortzen diren plazerak. Maiz dibertsioaren iruditegian parte diren zenbait egoera, elementu eta baldintza nahasten dira bertan: udarak berariaz sortzen dituen sentsazioak, opor-giroak edota sorterrira itzultzeak sor dezakeen zirrara; musika zein dantzaren plazera; laguntasuna ospatzearen plazera⁴², aspaldiko lagunak aurkitzearena, lanean (zein) festan sortzen diren konplizitate eta aliantzak; gustuko dituzun pertsonak aurkitzearen gozamina, ligatzearena; festen antolakuntzan parte hartzean balio propioen araberrako erabakiak hartzearen plazera, edota talde-dinamikak berak sor dezakeena; barrea eta irribarreak, anabasa, jan-edanak, gaua, eguna... Eta noski, batentzat plazera dena ez da izango bestearentzat, edota egun batean zerbaitek plazera sortu bezala agian ez beste batean, dinamikoa den heinean. Argi-ilunak presente ditugu, gertutasuna eta intimitatea beste senti daitekeelako, esaterako, bazterkeria. Kontua da, festak une *intentsuak* diren heinean plazer mota desberdinen aukera ere are intentsuagoa izan daitekeela.

Festarako plazer-politikak funtsezkoak dira emakume eta gorputz disidenteen ahalduz eta askatasunerako. Bi adibideei bakarrik erreparatuko diegu, liburuaren atalean beste zenbait plazer-politikatan sakontzen delako. Bata, adiskidetasunaren plazera, eta, oro har, afektibitate eta harremanek sortzen dutena; laguntasuna, konplizitateak eta aliantzak feminismoarentzat iparrorratz garrantzitsu izan dira. Bestea, barrea bera, gorputz-organo subertsiboa den heinean (Francis Mor, 2013). Leire Ibarguren (2010) antropologoak azaldu duenez, umorea tresna sotila izan da emakumeak (eta zapalduak taldeak, oro har) normatibotasunean mantentzeko, baina era berean, jendarte-eredua kritikatzeko eta aldatzeko bitarteko ere bada; hortaz, umorea emakumeentzat erabat subertsiboa izan daiteke⁴³.

Plazeraren kudeaketak, egitura patriarkal, kapitalista eta xenofoboari tentuz begiratzeaz gain, esan nahi du jai-ereduan pentsatzea beharrezkoa dela. Festak posible egiteko dauden lan ororen aitortza funtsezkoa da (festaren prestakuntzaz gain bizitzaren zaintzak, nola garbiketak edota otorduak kasu); baita lanak birpentsatzea eta lan-banaketei erreparatzea ere. Zer-nolako festak desio ditugu? Zer behar da festa horiek izateko? Nola antolatu denok gozatzeko eta espazio seguruak eraikitzeke? Galdera horien erantzunek erronka garrantzitsuak dakartzate, segur aski epe motzean eta epe luzean desberdinak izango direnak.

Galdekizun horiek abiabide, eta disidentzia zein agentzia feminista helduleku, azken atalean euren ibilbide eta gogoetak partekatu dituzte zenbait talde feministak. Hasteko, EHBF eta EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feministako kideek—Idoia Trenorrek, Miren Guillók, Idoia Arraizak eta Oihana Etxebarrietak—Bilgune Feministak hamabost urte hauetan festen esparruan egindako ibilbideaz

42. Adiskidetasunaren antropologiari buruz, ikus Cuco (1995).

43. Halaber, umorea, dibertsio-esparru izateaz gain, izan daiteke baliagarri beldurrei indarra kentzeko, samina xahutzeko, ezagutzak zabaltzeko, desadostasunak kanpora ateratzeko, aldarrikapenak egiteko, sendatzeko, etab. (Ibarguren, 2010).

hausnartu dute. Festetako askotariko indarkerien aurrean, autodefentsa feminista, zaintza eta gozamenaren irakurketa politikoa jorratu dituzte, kolektiboan hori nola gorpuztu eta landu duten azalduz, herri-jai feministak helburu.

Elena Garcia MAMIKIko kideak konpartsaren ibilbide oparoa jaso du. Bilboko festetan aldarri feministak hedatzen dituen emakumeen konpartsa da, 1979an, Bizkaiko Emakumeen Asanbladak sortua, sexismorik gabeko jai-eremu herrikoia bultzatzeko asmoz. Artikuluan, hamarkada hauetan izandako gertakariak, ekimenak eta gogoetak jaso dira: sorrera, auto-antolakuntza feministan egindako bidea, aldarri eta egitasmoak, erasoen aurkako borroka, kultur espresio bide feministen lekua, harremanen zaintza eta gogoeta, eta beste.

Medeak taldeko Kattalin Miner eta Ana Txurrukak, jai-esparruen izaera politikoa abiapuntu, zenbait gogoeta jaso dituzte. Festak, borroka-eremu gisa, heteropatriarkatutik zein normaltasun-araueetatik at bestelako ereduak, espazio seguruak eta gune propioak eraikitzeke parada dira. Espazio ludiko feministen beharra aldarri, eta jaia bera iraultzeko asmoz, eredu askatzaileen alde egiten dute, plazeretik.

Azken atalarekin amaitzeko, Euskal Herriko testuinguru desberdinetan festa-eremuan jardunean dauden zenbait kolektibotako feministekin⁴⁴ egindako solasaldia jaso du Miren Guilló Arakistainek. Bertan, 2016ko uda ostean gosari baten bueltan hizketagai izandakoak biltzen dira: festen izaera eta jai-eredua, instituzioak, antolakunde mistoetan esperientziak, indarkeriari aurre hartzeko eta erantzuteko estrategiak, artikulazio feministak, plazeraren materialtasuna eta festarako politika feministak, besteak beste. Artikuluaren xedea bereziki aldaketa garaikideak (eta ez horren garaikideak) eta horien aurrean sortzen ari diren estrategiak jasotzea izan da, baita klabe kolektiboan erronkez hausnartzea ere.

JAI-EREDU FEMINISTAK ETA BIDE BERRIAK: PLAZER-POLITIKA KOLEKTIBOAK ERDIGUNE

Lehen aipatu dudanez, teoria feministen helduleku nabarmena izan da emakumeen agentzia, izan ikerketa-begiradan, analisisetan, baita ekite politikoa ere; egoera latzenetan ere gorputzek duten ekiteko gaitasuna ikusgarri egitea funtsezkoa baita (Juliano, 1992; Mahmood 2004; Esteban, 2004; Ortner, 2006). Festa-politika feministetan ere garrantzitsua da gorputzen agentzia erdigunean paratu eta testuinguruei erreparatzea. Liburuan presente dira erantzuteko gaitasun eta ekimenak; batzuetan gatazka zuzenen bitartez, beste batzuetan festan gozatuz edota kultur sorkuntza askotarikoen bitartez plazak ehunduz. Emakumeen potentzialtasun *festibo*

44. Nora Alejos, Elorri Arin, Maite Arraiza, Jone Arrazola, Joana Aurrekoetxea, Leire Gotisolo, Marina Sagastizabal, Jone Larrauri eta Haizea Goitzen gogoetak jaso dira eta horretarako gako izan dira parte diren (edo izan diren) kolektibo hauen esperientziak: Lapurdiko Altxa Neskatxa, EHZ-Gune Ubelak, Oñatiko Pototak, Lekeitioko Potxak Martxan, Gasteizko zein Donostiako Bilgune Feminista, Iruñeko Farrukas, Bilboko Kaskagorri Konpartsa, Donostiako Piraten baitako Sardiñerak eta Talaia, eta beste. Horiez gain, Baionako Bortizkeriaren aurkako taldea, Gora Iruñea!, Donostiako Kafeta Feminista, Oihu-K zein Sare Lesbianistakoen ekarpenak ere jaso dira.

politikoa argi ikusten dugu ohol-tza gainean, kontzertuko lehen lerroan, plaza erdian dantzan, bertsotan zirikatzaile-lanak egiten, kaian edo errekan elkarrekin bainuak hartzen, talogintzan, txupina jaurtitzen... edota gustura eta aske sentitzen garen edozein txoko eta unetan. Zeintzuk dira bada, festetan aurkitzen ditugun gorputz kolektibo eta politiko feministak⁴⁵? Areago, feminista izatea munduan egoteko modu bat bada, festetan egoteko (edo ez egoteko) modu bat ere bada, festak bizitzeko manera(k) eta bertan sortzen diren harremanak kudeatzeko eta esperimentatzeko era(k).

Abiagune den sarrera honetan eskuartearen duzun testu-bilduma kokatu nahi izan da. Narrazio desberdinen artean festa-politika feministetan eta jai-eredu feministetan arakatzeko mapa (amaitu gabea) sortu nahi izan da. Mapa ororen errepresentazioa bilaketa bera bada, bilaketa honen funtsa ikertzen, hausnartzen eta ekiten jarraitzea da. Baita Estebanek liburuari egin dion hitzostean aldarri duen jaiaren eta dibertsioaren muturreko teoria feminista garatzen joatea ere.

Araketa horren parte egin dugu festen balio antropologikoa ulertzea, generoa eta genero-harremanen ulerkerak malgu eta askeagoetatik abiatzea, pertsonen agentziari erreparatzea eta gorputz disidenteen dibertsioari aitortza politikoa egitea. Indarkeriari irrimo erantzuteko lana mardula da, gatazkak mahai gainean daude.

Idatzietan presente daude festa-egitarau ez baztertzaileren aldeko aldarri zein plaza parekideagoak lortzeko proposamen eta ekintzak. Gakoa ez da soilik plazak emakumez betetzea, baizik eta jorratzen diren gaietan, iruditegietan edota ekimen aniztasunean klabe feministetan aurrera egitea. Kultur adierazpide askotarikoen disidentzia-potentzialtasuna kalean (izan) da (beti).

Festa guztien artean kriseilu ditugu festa feministak, preseski xede horiekin sortzen direnak. Talde feministek jardunaldiak amaitzeko ospatzen dituztenak, Martxoak 8 gisako datetan ospakizunak, heteroarauari muzin eginez antolatzen diren lesbianen festak, festa transfeministak, herri-antzerki feministak, *Ladyfestak*, kultura feminista hedatzea xede duten jaialdiak⁴⁶, musika-jaialdi edota bertso-saio feministak, festa-antolakuntza mistoetan dauden talde feministen jarduna⁴⁷, Kafeta feministak, parodiak, herri-bazkariak, kanpaldiak, eta abar. Preseski horietan gorpuzten da biziki, diskurtsoez harago, balio hegemoniko eta patriarkalekiko disidentzia feminista. Horrek dakar dantza egiteko, festan egoteko, janzteko, erlazionatzeko, kontsumorako, espazioan egoteko, ligatzeko edota afektibitatea garatzeko bestelako

45. Gorputz politiko feministetan sakontzeko, ikus (Esteban, 2013).

46. Adibidez, hamaika urte daramatza Plazandreok talde feministak «Feministaldia! Kultura Feminista Jaialdia» urtero Donostian antolatzen. Arte eta politika garaikidearen kultur jarduerak feministak lantzen dira sortzaile eta ekintzaileen topaleku den jaialdi ezagunean. Ikus: <<https://feministaldia.org/>> (kontsulta data: 2016-...).

EHBFren «Emakumeok Plazara» ekimena abian jarri zenean horri lotuta zenbait festa antolatu ziren.

47. Hala nola Bilboko Mamiki Konpartsa, bere txosna eta egitarau propioa duena, edota Donostiako Sardiñerak kofradia feminista.

moduetan esperimentatzeko aukera. Ez du horrek esan nahi espazio horietan beti plazeraren (eta lanen) bidezko kudeaketa egiten denik, ezta beti harreman-eredu justuagoak irudikatzen direnik; dena den, esperimentatzeko parada, eta, ondorioz, trebatzeko aukera ere sortzen da espazio horietan. Badira, hortaz, nolabait askatasun-abagune, eta hezurmamitutako bizipen horietako batzuk jaso nahi izan dira hemen.

Festan komunitateak, identitateak, aldarrikapenak, eta gorputzak daude dantzan. Testuinguru guztiak desberdinak dira oso: ikusi dugun moduan, badira herriko botere patriarkalen aurka borrokan daudenak, masifikatutako hirietan euren espazio aske, eroso eta seguruak eraikitzen daudenak, eremu alternatibo mistoetan prozesu eta aurrerapausoetan bidea egiten daudenak, edota nekazari-herri txikietan konplizitatez tokian tokiko ereduak sortzen dabiltzanak. Bideak hamaika badira, estrategiak, askoz gehiago.

BIBLIOGRAFIA

- Abu-Lughod, Lila (1991): «Writing Against Culture», in Richard G. Fox, *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, School of American Research Press, Santa Fe, 466-479.
- Ahmed, Sara (2015): *La política cultural de las emociones*, Universidad Nacional Autónoma de México, PUEG, Mexiko Hiria.
- Álvarez Molés, Pili (2012): *Movimientos sociales, relaciones de género y cultura. El caso de los gaztetxes en Euskadi*, Emakunde, Vitoria-Gasteiz, <http://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/publicaciones_subvencionadas/es_def/adjuntos/B-3_2011.pdf> (Kontsulta-data: 2016-10-10).
- Álvarez, Amaia eta Lasarte, Gema (koord.) (2012): *Genero eta gorputza Euskal literaturan eta kulturean*, EHUKo Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.
- Andrieu Sanz, Rosa eta Vazquez Antón, Karmele (1988): «Mujeres, fiestas y reivindicaciones», *KOBIE (Serie Antropología Cultural)* 3, Bizkaiko Foru Aldundia, Bilbo.
- Ariño, Antonio eta García, Pedro (2006): «Apuntes para el estudio social de la fiesta en España», *Anduli Revista Andaluza de Ciencias Sociales*, 6, Editorial Universidad de Sevilla, Sevilla, 13-28.
- , (2012a): «Introducción», *Métode*, 75, *El Gen Festivo*, 2012ko udazkena, <<http://metode.cat/es/Revistas/Monografics/El-gen-festivo/Introduccio-El-gen-festiu>> (Kontsulta-data: 2016-10-10).
- , (2012b): «La Fiesta como patrimonio cultural», *Métode*, 75, *El Gen Festivo*, 2012ko udazkena, 89.
- Bullen, Margaret (2005): «Eskubide unibertsalak ala kultur berezitasuna: ikuspegi antropologiko bat», in Gorka Moreno, *Bidasoako Alardeak: Herria versus Hiria*, UEU, Bilbo, 7-27.

- Bullen, Margaret, eta Hernández, Jone (2010): *Antropologia Feminista, Emakume eta Gizonen Berdintasunaren Gaineko Mastererako sortutako materiala*, UPV/EHU.
- Bullen, Margaret eta Kerexeta, Xabier (2013): «Genero-indarkeriaren erakundetzea Bidasoaldeko alardeetan», *Ankulegi*, **17**, 11-28.
- Bullen, Margaret eta Egido, José Antonio (2003): *Tristes espectáculos: las mujeres y los alardes de Irun y Hondarribia*, Euskal Herriko Unibertsitatea Argitalpen zerbitzua, Bilbo.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York.
- Castillo, Isa eta Retolaza, Iratxe (koord.) (2013): *Genero-ariketak. Feminismoaren subjektuak*, Edo! argitaletxea, Donostia.
- Connell, R.W. (1987): *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*, Stanford University Press, Stanford.
- , (1999): «Making gendered people: Bodies, identities, sexualities», in M. Marx Ferree, J. Lorber eta B.H. Hess (arg.), *Revisioning gender*, Sage Publications, Kalifornia, 449-471.
- Jolly, Susie; Cornwall, Andrea eta Hawkins, Kate (arg.) (2013): *Women, Sexuality and the Political Power of Pleasure*, Zed Books, Londres/New York.
- Cucó Giner, Josepa (1995): *La amistad: perspectiva antropológica*, Icaria, Bartzelona.
- Del Valle, Teresa (1988): *Korrika: rituales de la lengua en el espacio*, Anthropos, Bartzelona.
- , (1997): «La memoria del cuerpo», *Arenal. Revista de historia de las mujeres*, **4**(1), 59-74.
- , (2003): «Introducción», in Margaret Bullen eta José Antonio Egido, *Tristes espectáculos: las mujeres y los alardes de Irun y Hondarribia*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua, Bilbo, 15-18
- Del Valle, Teresa (koord.); Apaolaza, Jose Miguel; Arbe, Francisca; Cucó Josepa; Díez, Carmen; Esteban, Mari Luz; Etxeberria, Feli; eta Maquieira, Virginia (2002): *Modelos emergentes en los sistemas y las relaciones de género*, Narcea, Madril.
- Delgado, Manuel (2004): «Tiempo e identidad. La representación festiva de la comunidad y sus ritmos», in Roldán Jimeno Aranguren eta Jose Ignacio Homobono Martínez, *Fiestas, rituales e identidades*, *Zainak*, **26**, Eusko Ikaskuntza 77-98.
- Díez, Carmen (1999): «Sistemas de género, desigualdad e identidad nacional», in Albite, Pedro (koord.) et al., *Sociedad vasca y construcción nacional*, Gakoa, Donostia.
- Downes, Julia; Hanson, Karis eta Hudson, Rebecca (2016): *Salvage: Gendered Violence in Activist Communities*, Footprint Workers Co-op, Leeds, Erresuma Batua.
- Durkheim, Émile (1984) [1912]: *Las Formas Elementales de la Vida Religiosa*, Akal, Madril.

- EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feminista (2013): *Beldurrak gurekin jai! Ekin autodefentsa feministari!*, Emagin Elkarte, Andoain.
- Epelde Pagola, Edurne; Aranguren Etxarte, Miren eta Retolaza Gutierrez, Iratxe (2015): *Gure Genealogia Feministak. Euskal Herriko Mugimendu Feministaren Kronika Bat*, Emagin Elkarte, Andoain.
- Esteban, Mari Luz (2004): *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*, Bellaterra, Bartzelona.
- , (2012): «Generoa, gorputza eta kultur identitate bizituaren analisia, euskaltasuna berrirakurtzeko ahaleaginean», in Amaia Álvarez eta Gema Lasarte (koord.), *Genero eta gorputza Euskal literaturan eta kulturean*, EHUKO Argitalpen Zerbitzua, Bilbo, 29-47.
- , (2013): «Gorputzak eta politika feministak. Feminismoa gorputz gisa», in Isa Castillo, eta Iratxe Retolaza (koord.), *Genero-eraketak. Feminismoaren subjektuak*, Edo! argitaletxea, Donostia, 169-204.
- , (2015): «Euskal feminismoa eta ezagutzaren zirkuituak: mugimendua, unibertsitatea eta emakumeen etxea», in B. Biglia, O. Curiel eta M.L. Esteban, *Ikerkuntza Feministarako epistemologiari eta metodologiari buruzko gogoetak. Lan Koadernoak/Cuadernos de trabajo*, 67, 37-48, HEGOA-UPV/EHU, Bilbo.
- Esteban, Mari Luz eta Hernández García, Jone M. (2016): *Etnografía feminista Euskal Herrian. XXI. mendera begira dagoen antropologia*, UEU-EHU, Bilbo.
- Euskal Herriko Bilgune Feminista eta Emagin Elkarte (2014): *Festa dezagun gaurdanik geroa*, Autoedizioa [DVD], Emagin, Andoain.
- Euskal Herriko Emakumeen Mundu Martxa (EMM) (2016-11-18/19): *Indarkeria matxista birpentsatzen: feminismotik erantzunak martxan!* jardunaldiak, Donostia.
- FARAPI koop. Elkarte (2009): *Gipuzkoako lurralde historikoko jaiei buruzko azterketa, generoaren ikuspegitik*, Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura, Kirol eta Kanpo Ekintzako Departamendua, Donostia.
- Fernández de Larrinoa, Kepa (1997): *Mujer, ritual y fiesta. Género, antropología y teatro de carnaval en el valle de Soulé*, Pamiela, Iruñea.
- Francis Mor, Ana (2013): «Laughter, the Subversive Body Organ», in Susie Jolly, Andrea Cornwall eta Kate Hawkins (arg.), *Women, Sexuality and the Political Power of Pleasure*, Zed Books, Londres/New York.
- Gamarra, Garikoitz (2012): «Bilbao Mutante. Ciudad, ideología y fiesta», in Andeka Larrea (koord.), *Euskal Hiria. Reflexiones sobre la ciudad y las ciudades vascas*, ex]- Liburuak, Bilbo 273-321.
- García Idiakez, Mikel (2014): «Jai herrikoiak. Eraldaketa sozialerako tresna», *Argia*, 2.421, 2014-06-29.
- Gil, Silvia L. (2011): *Nuevos feminismos. Sentidos comunes en la dispersión*, Traficantes de Sueños, Madril.

- Hierro, Graciela (2003): *La ética del placer*, Universidad Autónoma de México, Mexiko Hiria.
- Hobsbawm, Eric (1986): «Introduction: Inventing Traditions», in E. Hobsbawm eta T. Ranger (arg.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge, 1-14.
- Ibarguren, Leire (2010): *Nolako umorea egin nahi dugu emakumeok arte eszenikoetan? Emakumeak, ohola eta umorea*, Master Amaierako Lana, Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterra (UPV/EHU), <<http://www.bertsozale.eus/eu/generoa/dokumentazioa/artikuluak/2009%20Leire%20Ibarguren-Emakumeak%20oholtza%20eta%20umorea.pdf/view>> (Kontsulta-data: 2016-10-10).
- Irureta, Onintza (2015): «Indarkeria matxista. Pankartaz harago ekiteko ordua», *Larrun*, **204**, 2015eko abendua.
- Joxemi Zumalabe Fundazioa (2014): *Dabilen harriari goroldiorik ez. Militantzia eta horizontaltasunez hausnartzen*, Joxemi Zumalabe Fundazioa, Bilbo.
- Juliano, Dolores (1992): *El juego de las astucias: mujer y construcción de modelos sociales alternativos*, Horas y Horas, Madril.
- Lagarde y de los Ríos, Marcela (2000): *Claves feministas para la autoestima de las mujeres*, Horas y Horas, Madril.
- Leizaola, Aitzpea (2013): *Abordatzera!*, dokumental etnografikoa.
- Lorde, Audre (1984): *Sister Outsider: Essays and Speeches*, Crossing Press, Berkeley.
- Mahmood, Saba (2004): *Politics of Piety: the islamic revolution and the islamic revolution and the feminist subject*, Princeton University Press.
- Martín Casares, Aurelia (2006): *Antropología del Género. Culturas, mitos y estereotipos sexuales*, Cátedra, Madril.
- Martínez Portugal, Tania (2015): *La violencia sexista en colectividades sociales y políticas de izquierdas: casos y procesos de resiliencia de mujeres activistas*, Master Amaierako Lana, Ikasketa Feministak eta Generokoak Masterra (UPV/EHU).
- Maqueira D'Angelo, Virginia (1998): «Cultura y Derechos Humanos de las mujeres», in P. Pérez Cantó (ed), *Las mujeres del caribe en el umbral del 2000*, Dirección General de la Mujer, Comunidad de Madrid, Madril, 171-203.
- , (2001): «Género, diferencia y desigualdad», in Elena Beltrán eta Virginia Maqueira (arg.), *Feminismos. Debates teóricos contemporáneos*, Alianza Editorial, Madril, 127-190.
- Mauss, Marcel (1991): «Ensayo sobre los dones. Motivo y forma del cambio en las sociedades primitivas», in *Sociología y Antropología*, Tecnos, Madril, 1991 [1.a frantsesez, 1923/24], 153-263.
- Moral, Beatriz (koord); Bullen, Margaret; Kerexeta, Xabier; Lafita, Savina; Loza, Silvia eta Maceira Ochoa, Luz, (2014): *Emeki-emeki berdintasunezko danborradarantz/Paso a paso hacia una tamborrada en igualdad*, Donostiako Udala, Berdintasun Bulegoa, Donostia.

- Muelas de Ayala, Laura (2015): *El placer como proceso creativo en la transformación feminista*, Master Amaierako Lana, Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterra (UPV/EHU), <<http://hdl.handle.net/10810/16509>> (Kontsulta-data: 2016-10-10).
- Ortner, Sherry B. (2006): *Anthropology and Social Theory: culture, power and the acting subject*, Duke University Press, Durham.
- Platero, Raquel [Lucas] (2012): *Intersecciones: cuerpos y sexualidades en la encrucijada. Temas Contemporáneos*, Edicions bellaterra, Bartzelona.
- Pujol, Adriá (2006): «Ciudad, fiesta y poder en el mundo contemporáneo», *LiminaR. Estudios Sociales y Humanísticos*, IV. liburukia, **2**, 36-49, Mexiko.
- Rich, Adrienne (1986): *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*, <<http://people.terry.uga.edu/dawndba/4500compulsoryhet.htm>> (Kontsulta-data: 2016-10-10).
- Jimeno Aranguren, Roldán eta Homobono Martínez, Jose Ignacio (2004): *Fiestas, rituales e identidades*, *Zainak*, **26**, Eusko Ikaskuntza.
- Roma, Josefina (1996): «Fiestas: Locus de la iniciación y de la identidad», in Joan Prat eta Angel Martínez (arg.), *Ensayos de Antropología Cultural: Homenaje a Claudio Esteva Fabregat*, Ariel, Bartzelona, 204-214.
- Rubin, Gayle (1989): «Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad», in Carole S. Vance (konp.), *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*, Talasa, Madril, 113-190.
- Scott, Joan W. (1996): «El género: una categoría útil para el análisis histórico», in Marta Lamas (konp.), *El género: la construcción cultural de la diferencia sexual*, PUEG, Mexiko, 265-302.
- Segalen, Martin (2005): *Ritos y rituales contemporáneos*, Alianza Editorial, Madril.
- Spade, Joan Z. eta Valentine, Catherine G. (koord.) (2004): *The Kaleidoscope of Gender: Prisms, Patterns and Possibilities*, Sage Publications, Los Angeles.
- Stolcke, Verena (2004): «La mujer es puro cuento: la cultura del género», *Estudios Feministas. Florianópolis*, **12**(2): 26, 77-105.
- Turner, V. (1982): *From Ritual to Theatre*, Paj Publications, New York.
- Vance, Carole S. (1989): «El placer y el peligro: hacia una política de la sexualidad», in Carole S. Vance (konp.), *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*, Talasa, Madril, 9-49.
- Velasco, Honorio M. (2012): «Calendarios Festivos. Las fechas señaladas y los ciclos temporales», *Métode*, **75**, *El Gen Festivo*, 61-65.
- Wittig, Monique (2005) [1980]: *Pensamiento heterosexual y otros ensayos*, Egales, Bartzelona.
- Zabala, Begoña (2008): *Movimiento de mujeres. Mujeres en movimiento*, Txalaparta, Tafalla.
- Zabala, Begoña «Siete miradas feministas a la fiesta» (iturri ezezaguna).

I. Festak eta genero- harremanak: ainguraketak eta galderak antropologia feministatik

Genero-sistema eta jaiak: begirada antropologiko bat Euskal Herriko errealitateari

Margaret Bullen⁴⁸

SARRERA

Orain dela 25 urte Euskal Herrira bizitzera etorri nintzen eta orain dela 20 urte Euskal Herriko jaiak genero-ikuspegi batetik aztertzen hasi nintzen. Nahi gabe edo ezusteko modu batean hasi nuen azterketa hau, ustekabean harrapatu baininduen Bidasoaldeko emakumeen proposamenak Alardean parte hartzeko, eta are gehiago, proposamen horrek jaso zuen erantzunak. Nik —antropologoa, kanpotarra, feminista— sorpresa hori opari moduan jaso dut, genero-sistema ulertzeko tresna izan baita. Alardearen afera nire bizitza profesionalean zein pertsonalean barneratu dut, urte hauetan guztietan nire ikerketak ingurukoen bideekin elkartu izan dira, batzuetan bideak gurutzatzen dira, beste batzuetan batzen dira. Bidea partekatu dudan horietako hiruk aurtan utzi gaituzte eta kapitulu hau haiei dedikatu nahi diet. Haien bizitza opari bat izan da guretzat, hainbat esfortzu oparitu dituztelako Euskal Herria leku berdintsuagoa egiten: Ramon Irastorza Telletxea, Eva Campo Müller eta nire koinatua zen Martin Ugarte Maisterrena.

Esan bezala, urte hauetan guztietan berdintasunaren aldarrikapenari esker, aukera paregabea izan dut ez bakarrik hemengo jaiak eta jendeak ezagutzeko, baizik eta genero-sistemak ulertzeko ere. Emakumeek Alardean parte hartzeko proposamena kaleratu zenean 1995ean eta bultzatzaileek Alardeen antolatzaileen ezetza jaso zutenean, harrituta geratu nintzen, ez nuen ezer ulertu. Sortutako gatazka hain da garrantza, ezustekoa eta bat-batekoa, berehala galdera hau sortzen da: zergatik?, zer dela-eta arrangura hau?, zer adierazten ari da jendarte hori halako jarrerarekin? Hala ere, ez nekien gaiari nola heldu ere. Askotan kontatu dut nola joan nintzen orduan Teresa del Valle antropologoarengana eta galdera hori egin nion. Nola heldu? «Antropologia feministatik, Maggie», erantzun zidan, «inolako zalantzarik gabe».

Zentzu horretan, Alardeen inguruko gatazka izan da «emergentzia etnografiko bat». Carmen Díezek (1996) erabili zuen James Fernández (1986) antropologoaren termino hori, «gertaera esanguratsua» izendatzeko, hau da, ordura arte oharkabean pasa den errealitate sozial bat azaleratzen denean, jendartearen ezaugarri berri bat agerian utziz. Aparteko egoera hori are interesgarriagoa da «emergentzia» jai-giroko

48. Eskerrak eman nahi dizkiet testu hau zuzendu duten Miren Guilló eta Xabier Kerexetari.

erritual batean gertatzen denean; alegia, muga-mugako denbora eta espazioan kondentsazio sinbolikoko harreman sozialak —batzeko nahiz desegiteko— indar handiz erakusten baitira horietan. Hortik, gaur ere hartu nahi nituzke Alardeen inguruko gertaerak jaien eta genero-sistemaren arteko errealitate konplexua hobeto ezagutzeko eta aldaketei eta erresistentziei buruzko eztabaida bideratzeko.

Artikulu honetan festa aztertuko dugu, zer esan nahi duen, zer irudikatzen eta ordezkatzeko duen, eta zer dakarren bertan emakumeak eta gizonak berdin ez agertzeak. Horrela, deskubrituko dugu zer-nolako gizarte-egitura eta genero-sistema islatzen duen festak. Beste modu batera esanda, nire helburu nagusietako bat da jaien eredia genero-ikuspegi batetik aztertzea, baina azterketa horri beste helburu bat gehituko nioke: hau da, jaiei buruzko azterketa horretan, helburu nagusia —bizitzaren beste arlo guztietan bezala— berdintasuna lortzeko bideak aurkitzea. Bide horietan, topatzen ditugun oztupoak gainditu nahi baldin baditugu, ulertu behar dugu alde batetik jaien balio sinbolikoa eta, bestetik, genero-sistemaren funtzionamendua.

Nahiz eta gizarteak barneratu zituen Modernitatearen balioak XVII. mendearen bukaeran (berdintasuna, askatasuna eta anaitasuna), beste artikulu batean (Bullen eta Díez, 2012) seinalatu dugu emakumeentzako berdintasunaren aldarrikapenak bi sexuen arteko osagarritasunari aurre egin behar izan diola. Bi sexu horiek zerbait esentzial, natural, mugiezin bezala eraikitzen dira; oinarri biologiko batekin eta diskurtso filosofiko, erlijiozko eta psikologikoetan ezarriak, eta gizarte-instituzio androzentrikoetan egituratuak. Hau da, mundu dikotomiko bat erreproduzitzen duen genero-sistema, non emakume eta gizonen arteko harremanak asimetrikoak diren, emakumeei hiritartasuna ukatzen zaien eta bizitza publikotik baztertuak diren.

XX. mendean zehar etengabeak izan dira emakumeen borrokak, bakarka edo taldeka, pribatuaren eta ugaltzearen esparrura mugatzen zituen eredu sozial, familiar eta ekonomiko baten aurka. Lan, hezkuntza, aisia eta publikotasunaren esparruan behin posizio batzuk eskuratuz gero, emakumeek Euskal Herriko jai publikoetan berdintasuna aldarrikatu eta nolabait lortu egin da: danborradetan, erromerietan, inauterietan, alardeetan eta halakoak antolatzen dituzten koadrila, peña eta antzeko taldeetan. Azken bi hamarkadetan lan ugari egin da jaiei eta generoari buruz, antropologian zein mugimendu feministan, Euskal Herrian eta Estatu mailan ere. Lan etnografikoak dira batzuk, eta askok ikuspegi feminista eta aplikatua dute; batzuk, praktiketan oinarrituak dira eta praktiketara eramateko diseinatuak dira; beste batzuk politikak berritzeko orduan laguntzeko. Asko liburu honetan jasota daude. Gauza asko aldatu dira, baina beste asko ez; erresistentziak badaude, baita gatazkak ere. Hogei urte hauetan, ikasi dut ezin dela kultur sistema ulertu, ezin dela Euskal Herriko jaien eredia aztertu, genero-sistema bere osotasunean ulertu gabe. Gizartearen genero-sistemak hain ondo funtzionatzen du non oso zaila den aldaketak sorraraztea; eta jaien errituek hainbeste karga sinboliko eta emozional sortzen dute non mantentzen dituzten desberdintasunak ez diren ikusten ere.

Artikulu honetan, beraz, aipatutako bi eremuen azalpenei helduko diet: genero-sistemaren zein festen balio sinbolikoaren zenbait azalpeni. Horretarako, tarteka, adibide gisa erabiliko dut ikertu dudan Alardearen fenomenoak, azalpen teorikoak modu praktikoagoan azaltzeko lagungarri izango delakoan.

GENERO-SISTEMA GIZARTE-EGITURA ETA KULTUR ERAKETAREN OINARRIAN

Genero-sistema ulertzeko, gizarte-egitura eta kultur eraketaren kontzeptuak ulertu behar ditugu.

Simone de Beauvoir filosofo frantsesak eman zigun genero-eraiketaren lehenengo arrastoa. Denok entzunak ditugu De Beauvoir-ek utzi zizkigun hitz famatuok: «Emakumea ez da emakume jaiotzen, egin egiten da». Donna Haraway-k (1995) dioenez, generoaren esanahi feminista moderno guztiak baieztapen horri zor zaizkio, eta bat datoz denak: emakume izatea ez da biologia kontua, emakumeek bizi duten gizarteak egiten du emakumea emakume. Hirurogei urte geroago berrartzen baditugu, berdin baiezta dezakegu «gizona ere ez dela gizon jaiotzen»: pertsonak egin egiten direla, bai gizonengan bai emakumeengan adierazten den botere eta eragin baten arioren eta gizartean nagusitzen den eredu hegemoniko baten arabera, egin ere.

Baina genero kontzeptua sistemaren kontzeptu barik, motz geratzen den formulazioa da. Nola egiten da emakume, nola egiten da gizon? Generoa —gizonezkoen eta emakumezkoen arteko diferentziaren eraikuntza sozial gisa ulertua— antolakuntza sozialaren funtsezko printzipiotzat hartzen da, jendarte guztietan ekoizpen eta erreproduktzio material eta immaterialaren maila guztiak zeharkatzen dituen. Virginia Maquieirak sistemaren pistan jartzen gaitu generoa-desberdintasuna sortzen duten elementuak nola antolatzen diren azalduz:

Kategoriatzat hartuta, generoaz ari garenean, gizonen eta emakumeen arteko desberdintasunak historikoki eta soziokulturalki nola eraikitzen diren eta halaber desberdintasun horiek botere eta desberdinkeria-prozesu nola bilakatzen diren ulertzen ahalbidetzen duten izaera sinboliko eta sozioestruturaleko datuak ordenatu ahal izateko tresnaz ari gara (Maquieira, 1998: 185)⁴⁹.

Sistema bat elementu batzuk harremanetan jartzeko antolaketa bat da, betiere helburu jakin batekin: gure kasuan emakume eta gizonak egiteko. Sistemak, elementu batzuk harremanetan jartzen dituela esan dugu, edo, beste modu batera esanda, pertsona edo taldeen arteko harremanek genero-sistema zein gizarte-egitura ahalbidetzen dute. Hau da, harreman sozialen bidez definitzen da generoa. Harreman horietan oinarritzen da gizartearen antolaketa politikoa, ekonomikoa eta soziala. Sistemak —makina batek bezala— behar du motor bat, dinamikoa izan behar du, osatzen duten pieza horiek mugiarazteko, elkarregina izateko eta genero dikotomizatua ekoizteko. Makinaren metaforari jarraiki, genero-sistemaren

49. Originala gatzelaniaz edo ingelesez denean, itzulpena nirea edo Xabier Kerexetarena da.

engranajeak gizarte-egituraren makineriarekin lotzen dira, beste sistema batzuekin batera: ekonomikoa, politikoa, osasun-sistema... Genero-sistemak, berriz, beste sistema guztiak gurutzatzen ditu, transbertsala da, erabat.

Esan dugunez, generoa eraketa soziala da, baina aldi berean gizartea eraikitzen du. Hala, garai batean esaten zenez, sexua biologikoa da; generoa, berriz, sexuari kultur sistemak ezartzen dion guztia (emakume eta gizon izatearen esangura), eta horren praktikak dakarrena. Gayle Rubinek (1975: 159) sexu/genero sistemaren nozioa proposatu zuen, hala definitzen zuena:

Hainbat neurri biltzen dituen multzoa, zeinaren bidez sexuaren materia biologikoa eta humanoen ugalketa esku-hartze sozial baten bidez egituratzen diren, eta modu konbentzional batean bideratzen, konbentzio haietako batzuk bitxiak izanagatik ere.

Ia hamarkada bat geroago, Rubinek berak kritikatu zuen *sexo/genero* sistema esamoldearen erabilera, haren bidez faktore soziokulturalek moldatutako errealitate neutral bat adieraztera muga zitekeela ulertutakoan. Eta baietsi zuen, generoarekin gertatu bezala, «sexu» eta «sexualitate» nozioen baitan zetzan dimentsio biologiko edo «naturala» ere sinbolizatze kulturalaz betetako eraiketa sozial eta kulturala baizik ez dela, gorputzari eta praktika sexualei balio bereizia esleitu eta heterosexualitatearen, homosexualitatearen eta bestelako sexualitateen artean harreman hierarkikoa ezartzen duelako.

Hortaz, binomioa banandu, sexu eta sexualitate harremana ikertu eta botere-sistema heteroarautzaileen antolakuntzan nola txertatzen den azaldu beharko litzateke. Alabaina, sexu eta sexualitate kategorien egonkortasun-ezaren ondorioz, sistema hitza lehenetsi zen; hain zuzen, «genero-sistemak», pluralean erabiliz parte hartzen duten faktoreen ugaritasun eta konplexutasunari hobeto heltzen zaiolakoan, aintzat hartuz gero:

Egoera historiko zehatzetan zehar tokian tokiko eta mundu osoko indarren artean, bertako eta kanpoko esanahien artean, gizarte-egituraren eta pertsonen ekinbidearen artean gertatutako elkarrekiko eraginaren ondorioz sozialki eraiki diren desberdintasunak (del Valle, 2002: 21).

Genero-sistemen nozioa kontzeptu estrukturala da, Raewyn Connell⁵⁰-ek 1987an agerrarazia, emakumeen eta gizonen kategoria estatiko eta ahistorikoak ez ezik, inplizituki desberdintasun biologikoei heltzeko joera ere kritikatzeko baitzuen. Beraz, estrukturalaren kontzeptuarekin agerrarazi nahi duena sare konplexu bat da, zeinaren bidez baldintza materialek eta kontzeptualizazio sinbolikoei elkarri eragiten baitiote, bai norbanakoaren mailan (mikro), bai gizartekoarenean (ertain), bai globalarenean (makro), pertsonen lan, botere eta cathexis edo unibertso emozionalaren harremanari dagokionez. Connellek dioenez, pertsonen arteko botere-harremanak gizarte-instituzioek eraginda daude eta formalak zein informalak

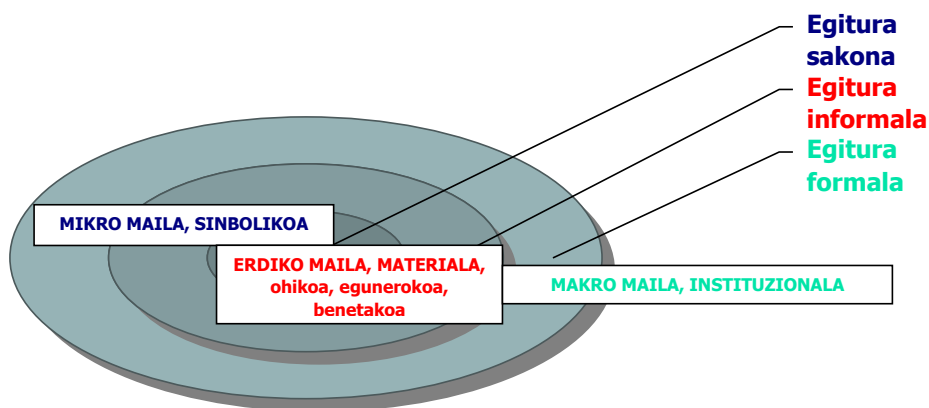
50. Connell-en lehen lanak «R.W. Connell» izenean argitaratu ziren, batzuetan «Bob» edo «Robert» izenak erabiliz. 2006az geroztik, Raewyn Connell izenean argitaratzen du bere lana.

dira; hala nola familia, talde etnikoa, erlijioa, eskola, lana... Instituzio bakoitza bere legeek edo arauak zuzendua da, eta, gehiago edo gutxiago, gobernu-organismoetan adierazitako sistema politiko eta juridikoen bidez balioak edo sinesmenak ezartzen dizkiote norbanakoari:

Gizarte-estrukturaren kontzeptuak gizartea antolatzeke era zehatz baten baitan dautzan mugak adierazten ditu. Kasu gehienetan, ordea, praktika sozialen gaineko mugek botereen elkarrekiko ekinbide konplexuan dihardute, gizarte-instituzio zenbaiten bidez, hain zuzen (Connell, 1987: 92).

Sistemen ideiarekin bitartez antzematen da genero-harremanak beti botere-harremanak direla, diferentziak ez baina hierarkiak direla, hain zuzen baliabide materialak eskuratzeko bideak eta boterea gauzatzeko aukerak denentzat berberak ez izatearen ondorioz, betiere desberdintasun sexualen eta generozkoen eraiketa-eta naturaltze-bide konplexuen gainean oinarrituta. Gizon boteretsuen eta emakume menperatuen jatorrizko eskema dikotomizatutik aldendu ahala, ekile sozial desberdinek dituzten kapital sinbolikoak ikus daitezke eta, hala, jokoan dauden gainerako aldagaiak azter daitezke, bai eta emakume eta gizon izateko dauden eredu desberdinak ere.

Genero-sistema bere konplexuan ulertzeak gizarte-egituraren, kultur sistema-ren eta esperientzia pertsonalaren arteko loturak ulertzea dakar. Beheko grafikoan azaltzen den moduan, maila ezberdinak daude: makro mailan, gizarte-egitura masiboak (globalak eta Estatukoak; ekonomikoak eta politikoak; sinesmen, kultura, zientzia eta komunikabideetakoak); erdiko mailan, gizakiekin elkarrekin duten instituzioak (gobernu lokalak; lan-mundua eta enpresak; elizak, familia, eskola...); mikro mailan, gure esperientzia pertsonalean identitatearen, gorputzaren eta sexualitatearen arteko loturaren nexoa.

Senidetasun-, sexualitate- eta hazkuntza-harremanek eragina dute instituzioek osatutako harreman-sarearen baitan. Hortaz, Connellek (2009: 15) «*reproductive arena*» deitutakoaren arabera antolatzen den gizarte-praktiken sistema modura

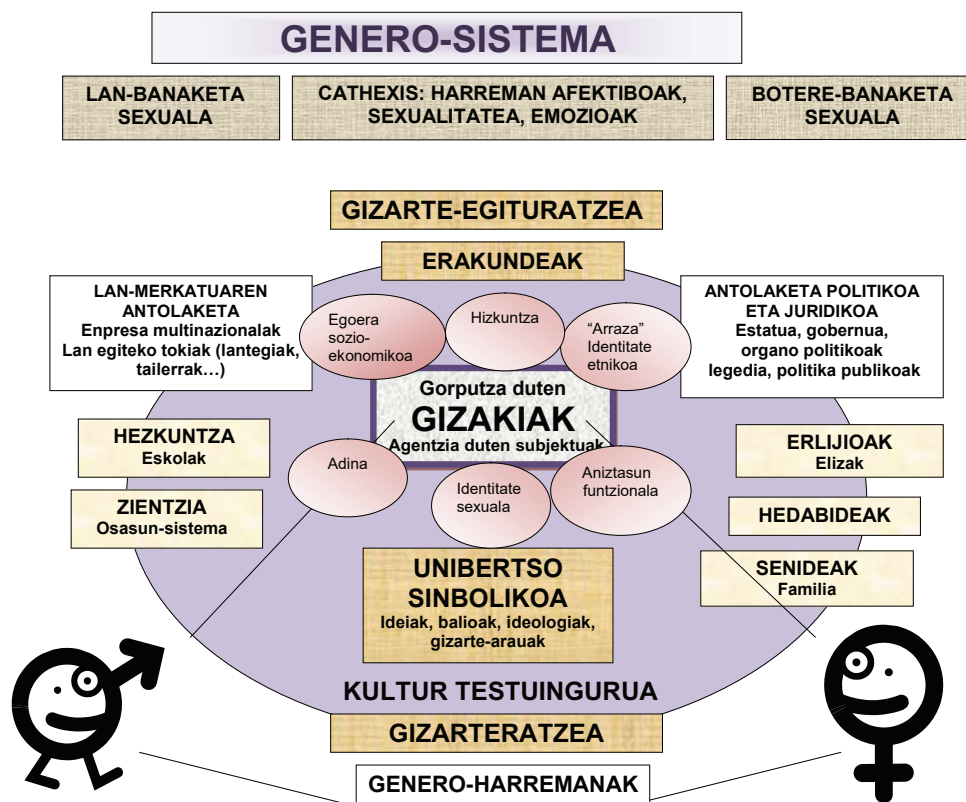
azaleratzen da generoa; alegia, generoa gorputzaren materialtasunak eratutako erreprodukzioaren esferan agertzen da: oinarri biologikorik ez izan arren, femeninitasunaren eta maskulinitasunaren bertsioak behin eta berriro irudikatzen dituen plazan.

Esaten dugunean generoa eraketa soziala dela, kontzeptu bat dela diogu: gizarte- edo kultura-sistema jakin batean asmatu edo eraiki den kontzeptua⁵¹. Gizartea egitura bat dela ulertzeaz gain, komeni da jabetzea «kultura» ere sistema bat dela⁵². Sistema guztiak bezala, dinamikoa da, aldakorra eta subjektuen agindupekoa; etengabeko negoziazioan eta birdefinizioan egoten da, etengabe aldatzen da aktore sozialek nortasuna eraikitzeko erabiltzen dituzten zantzuen arabera, taldeen artean dauden harremanen arabera. «Kultura», alegia, ez da existitzen agente sozialetatik at; pertsonak eta taldeak —bakoitzak bere botere-indarren arabera— kultura sortu, aldatu eta birsortzen dute. Kultur sistema horrek osagai-zerrenda luzea du. Gaineratik azalduz, osagai horiek dira kultur sistemen ardatz: gizarte-antolamendua (senidetasun sistemak, familia osatzea); antolamendu politikoa (gobernu-sistemak, legeak eta zuzenbideko gaiak) eta antolamendu ekonomikoa (ekoizpen- eta banaketa-sistemak); irudikapen-sistemak (hizkuntzak, sistema sinbolikoak), kultur materiala eta materiala ez dena (arte-objektuak, antzezlanak, musika, tradizioak, errituak, jaiak), balio-sistemak eta sinesmenak, besteak beste. Festak, ikusten denez, kultur sistemaren parte dira: udalak, elkarteek, bizilagunek antolatuak eta legeek, estatutuek arautuak; familien eta gizarte-taldeen egiturei jarraitzen diete; balio sinbolikoa eta karga emozionala irudikatzen dute.

Horrez gain, gizon edo emakume izatearen esanahia eta horri lotutako logika eta praktikak ardatz horiek guztiek zeharkatzen dituzte. Izan ere, genero-sistema kultur sisteman sartuta dago, eta gure testuingurua da, pentsamendua soziala eta publikoa delako eta gure egintzei zentzua ematen dielako. Horregatik, bizitza publikoa eta pertsonala arautzen dituen pentsaera sozialaren berri ematen digu kultur sistemak. Baina sistemari legitimitatea talde sozialek ematen diote —edo zalantzan jartzen dute—, doktrina formal eta ez formal guztiek agintzen digutena betetzearekin edo ez betetzearekin batera gorpuzten edo ahultzen dugulako. Festa da espazio pribilegiatua kultur eta genero-sistemaren arteko uztarpena miatzeko, esperientzia publikoa zein pertsonala estuki lotzen dituelako eta ezarritako sistema berritzeko zein zalantzan jartzeko aukera ematen duelako.

51. «Errealitatearen eraketa soziala» terminoa Peter Berger eta Thomas Luckmann soziologoen asmatu eta azaldu zuten 1966an. Kontzeptu haren arabera, sistema sozial batean elkarrekin parte hartzen duten pertsonak eta taldeak, denboraren poderioz, egiten dutenaren irudikapen mentalak egiten dituzte. Irudikapen horiek rol bilakatzen dira eta gizarteko kideen artean zabaltzen dira. Rolak gizarteratze horrekin taldekideen arteko interakzioak instituzionalizatu egiten direla esan nahi da, eta prozesu horretan zehar finkatu egiten dira rol horien esanahiak gizartean. Ezagutza sozial hori —errealitatea zer den uste dugun hori, alegia— gizarte-egituretan ezartzen da. Errealitate soziala gizartean eraikitzen dela ikasi dugu, nahiz eta «gauza natural»tzat hartzen den.

52. Horregatik, «kultur sistema» terminoa hobesten dugu, «kultura» hitza baino.

Genero-sistemaren mapa kontzeptuala
(Virginia Maquieira, Miren Guilló, Margaret Bullen)

Festa bera *performance* bat delako, festetan emakume eta gizonen paperak jaietan nahiz egunerokoan antzezlan hutsa direla agerian geratzen da. Generoaren ezaugarriak jendearen sinesmenen arabera dira, baina tokiko kultur sistemaren jokamolde jakinak benetako bakarrak balira bezala gorpuzten dituzte taldekideek. Praktikan, gizon eta emakume izateko moduen naturalizazioa da ezberdintasunei eusteko erarik eraginkorra, «naturalak» balira lege onartuta. Horren harian esaten dugu prozesu dinamiko, historiko eta aldakorra dela genero kontzeptua. Eta prozesu horretan, gizarte eta garai jakin bakoitzean zehazten da gizon eta emakume izatea. Definizio horiek ezaugarri eta betebeharrak jakinetan oinarritzen dira; eta norbanakoek beren eginez eta onartuz barneratzen dituzte. Gainera, genero terminoaren abiapuntua kategoria biofisiologikoetan egon arren, giza jokaera batzuk argitu eta indartzen ditu —beste zenbait ezkutatu— betiere botere-harreman jakinen egitura hierarkikoak mugatuta.

Argudio historikoaz gain, naturalizazio-estrategia bat erakusten da hemen: hau da, desberdinkeria zilegi egiteko kulturalaren eta naturalaren elkarketa (del Valle, 1997: 36-38). Biologian oinarritutako sinboloak erabiliz egiten da zilegi; esaterako, Alardeen adibideari jarraiki, gizonezkoen partaidetza menperatzailea: odola (adibidez, Hondarribiko burgumaisuaz hala diote: «odolean darama») edo amaren esnea (tradizioa edoski egin den zerbait da). Horrek ematen du «nolabaiteko mugiezintasun eta finkotasuna, eta kulturala besterik ez dagoenari ezartzen zaion pisua baino handiagoa» (*ibidem*). Emakumeen partaidetza Alardean «contra natura» joango litzatekeela esaten denean, jendartean menperatze- eta prestigio-tokiak gizonezkoek hartzea naturala dela esaten da, naturala dela ekintza publikoetan gizonezkoek nagusiki parte hartzea, eta naturala dela emakumeak isilik egotea, protestarik gabe, gauza bera egiteko eskatu gabe. Argudioak historiaren eta tradizioaren gainean eraikita, asimetriak naturala dirudi: gertaera historikoen ondorio da, tradizioari fidel, arbasoen komunitateak bedekintua.

Antropologia interpretatiboaren arabera, kultura testu bat da, munduaren ikuskera jakin bat ematen duen testua. Antropologoaren lana da testu hori irakurtzea, deskodetzea eta interpretatzea. Sinboloen bidez esanahia eta ordena dute gure hitzek, keinuek, esperientziek eta sentimenduek. Gizarteak adostutako konbentzio horiek munduari nolabaiteko zentzua ematen diote, errealitate kaotikoa sailkatu egiten dute erraz antzematen diren kategorietan, gure esperientzia mugatzen dute, toki eta rol jakin batzuetan kokatu eta koloreztatu egiten gaituzte, emakume edo gizon bezala, arrosaz edo urdinez. Praktika diskurtsiboa ere bada kultura, eta generoa praktika horren emaitza bat ere bada. Izena ematen diogu errealitateari, hura harrapatu nahirik, eta izena ematearekin aldatu egiten dugu, moldatu. Bestela esanda, «neska da» edo «mutila da» esaten dugunean, ez gara errealitatea deskribatzen ari, ez gara objektu soila izendatzen ari, kontzeptu eta ideia multzo bat baizik; eta, aldi berean, erreproduzitu egiten dugu errealitate hori. Ikuspegi honetatik, konbentzio sozial eraginkorra da hitza, mundua ikusteko modu jakin bat birsortzen duena.

Ikuspegi antropologiko batetik, interesatzen zaiguna da ezagutzea nola pertsonak bitartekari diren: alde batetik, jaso dituzten hitz eta arauen artean; bestetik, bizipen pertsonalen artean. Eta horregatik aztertzen dugu nola barneratzen diren aginduok eta mezuok emozio mailan, eta nola erakusten diren gorputzaren bidez. Judith Butler-ek (1990: 192) proposatu zuen formulazio performatiboari jarraituz, esan dezakegu generoa antzeppen hutsa dela. Gutako bakoitzak bizi egiten ditu ereduok, barneratu eta gorpuztu, sistema onesteko edo arbuiatzeko asmoz; nork bere erara antzeztu behar du taldearen aurrean, bizitzaren antzokian, nor izango bada eta sistemak jarraituko badu.

Mary Douglas-en (1996 [1970]) arabera, kulturaren estratifikazio-sistema horrek askatasun-neurri handia edo txikia ematen die norbanakoei, gizon zein emakumeei. Gizarteak atxiki digun generoak esaten digu nola ulertu, pentsatu, bizi eta sentitu geure gorputza eta identitatea, tokian tokikoa. Horregatik, genero-kategoria horiek

aztertzean, antropologia feministak aniztasunak hartzen ditu kontuan, aniztasunak kulturean, denboran eta espazioan: aniztasun sozioekonomikoak, etnikoak eta sexualak.

Generodun pertsonen eraiketa-prozesuak

Orain arte, egitura zabalago batean txertatutako botere-harremanen sistema asimetrikoan kokatu dugu generoa. Sistemaren funtzionamendu dinamikoa irudikatu nahi izatera, elkarri mugiarazten dioten engranaje desberdinek —alegia, pertsonak, taldeak, instituzioek— osatutako makineria irudika genezake. Pertsonak sistema-multzo horren barruan kokatzen baditugu, haien bizimoduetan generoa hainbat modutara txertatzen eta haien bizitza pertsonalaren baitako osagai bihurtzen dela sumatuko genuke. Baina... nola erlazionatzen dira sexu fisiologikoa eta generodun jokabideen eskurapena? Nola garatzen dira bizitzan zehar genero-identitatea eta generodun jokabidea? Nola azal daitezke emakumeen eta gizonen arteko jokabideen antzak eta diferentziak? Connellek (1999) proposatzen du azter dezagula nola bilakatzen, nola egiten garen generodun pertsona gorputzaren esperientziaren, Niaren zentzuaren eta sexualitatearen bidez⁵³. Horixe da, izan ere, psikologian nortasuna, filosofian subjektibotasuna eta soziologian sozializazioa deitzen dena. Antropologian, aldiz, identitatea eraikitzeke prozesuez hitz egingo genuke.

Prozesu horiek deskribatzen dute nola identifikatzen den pertsona bat generoarekiko, bere burua gizontzat, emakumetzat edo bestelakotzat duen. Identitate-prozesu oro bezala, alderdi biko da: batetik, auto-adskripzioa, batek nola hartzen duen bere burua; bestetik, adskripzioa, besteek indibiduoari egokitzen dioten generoa. Virginia Maquieirak (2001) genero-identitatea hala definitzen du: «Prozesu konplexua, jasotako definizio sozialetatik eta autodefinizioetatik abiatuta norberak eraikitzen duena». «Genero-rola», hots, jokabide-arau multzoa, talde edo sistema sozial batean maskulintzat edo feminitzat jotzen dena, eta portaera sozialetan, janzkeran, orrazkeran, eta abarretan adierazten dena jokatzeko delarik, genero-identitatean islatzen da. Baina sentitu ere sentitzen da: «bizitzaren epe guztietan bereganatzen diren sentimenduak, jarrerak, identifikazio- edo arbuio-ereduak» (Maquieira, *ibid.*). Emakume sentitzea, edo gizon, edo bietarik batere, besteen arabera definitzen da, bai eta pertsona batek bere burua beste baten aldean berdintzat edo desberdintzat hartzen duenean ere.

Diziplina desberdinetatik eta ikuspegi desberdinetatik eztabaidatu da generoa ote den berezkoa, norbanakoari dagokiona, pertsonarekin batera garatu eta gerora kanpora adierazten dena (teoria psikoanalitikoak eta kognitiboak), ala ez ote den kanpoko eraginengatik eskuratua eta barneratua (ikasketa sozialaren teoriak). Antropologiatik ikusia dugu generodun pertsona bilakatzea ez dela mugatzen biologikotasunera, haren bitasuna ere eztabaidagarria baita, eta eutsi egiten

53. Atal honetan Connellen artikulua honetatik abiatzen naiz: «Making gendered people: bodies, identities, sexualities» (1999: 449-471).

diogu generoa daukagun zerbait ez baina egiten dugun zerbait dela dioen ideiarri; horrexegatik kokatzen dugu testuinguru soziokulturalean eta pertsonen praktikan.

Harreman sozialei garrantzia ematen zaie, botere-harremanak direlako; hain zuzen, jendartearen baliabide material eta sinbolikoetara iristeko aukerak ez direlako denentzat berdinak. Festen alorrean argi ikusten dira harreman sozialen dinamika horiek. Ikuspegi horretatik, komunitateko kide orok konpartitzen duen kultura homogeneoaren irudia bertan behera erortzen da. Jendarte barruko heterogeneotasuna, estratifikazio soziala eta kultura barruko gatazkak azaltzen dira. Jaien eremuetan gertatzen diren gatazka konkretuetan, ikusi dugu nola eman den kulturaren interpretazio hori: immobilista eta nortasun lokalaren proiektzio gisa aurkeztua. Interpretazio horrek aurkako elementu oro deskalkifikatzen du: hain zuzen, eraso horiexek erakusten dute kulturaren sorkuntza eta erreproduktzioa ez dela hutsean ematen, botere-harremanen markoan baizik.

Ekoizpen kulturalaren kontrola boterera eta baliabideetara iristearen menean geratzen da, eta jendartean dauden klase- eta genero-hierarkiak erreproduzitzen ditu. Desberdintasun kulturala beste faktore bat da diferentziaren estrukturalazioan, generoa, jatorri etnikoa, klasea edo adina bezalako beste aldaera batzuen artean. Nahiz eta hainbat festatan pertsona batzuk emakumeen partaidetzaren aurka egotera bultzatzen dituen arrazoia matxismoa dela sutsu ukatu, zaila da, oso, matxismoa eta sexismoa ez ikustea kasu horretan. Deigarria da nola diskurtso politikoak izaten duen hizpide diferentzia kulturala harreman sozial desigualak zilegi egiteko, eta horietan generoarena egon arren, nola geratzen diren argudioen bigarren mailan. Hortaz, Alardearen bidez azaltzen den tradizio, nortasun eta kulturaren defentsaren kasuan, berdintasunaren alde borroka feministak gaur egungo munduan abiarazitako beste prozesuen testuinguru zabalagoan kokatu behar da. Alardearen berezitasuna eta jaiaren lokaltasun ikaragarria aldarrikatuagatik, ezin da gatazka hau antzeko beste batzuetatik isolatu.

Horixe dela berezia eta bakarra, baina egitura sozialaren desberdinkeria eta botere-harremanak jendarte gehienek dituzten berberak ditu. Lokalaren eta globalaren arteko harremana ezinbestekoa da eztabaidari dagokion garrantzia ematekotan; zeren eta, batetik, emakumeen aldarriari garrantzia kendu nahi izan baitzaio, huskeria, jai bat besterik ez dela argudiatuz; bestetik, eztabaida zientifikoaren marko zabalagoan jartzeko saio oro deskalkifikatu nahi izan baita, gaiaren berezitasunak eta lokaltasunak azterketa ikuspegi orokorrago batetik egitea galarazten duelakoan.

Benetan nabarmentzekoa da Alardean emakumeen berdintasuneko partaidetzaren aurka agertu den emakume gehiengo harrigarria. Gatazka hau gure jendartearen errealitate nabarmen baten alderik ikusgarriena da: bere estatusen aurreratuagatik, emakumeak desberdinkeria-egoera pairatzen du oraindik. Euskal matriarkatuaren mitoa birrintzen duen errealitate hau begien bistan geratua zen 1985ean argitaratutako *Mujer Vasca: Imagen y Realidad* liburuari esker. Irunen

eta Hondarribian euskal emakumeak matriarka sekulakoak direlako ustea arrunt zabaldua dagoen arren, emakumeen botereak etxezulara mugatua jarraitzen duela erakusten dute egintzek⁵⁴. Irunen eta Hondarribian sortutako gatazka ezin da bereizi aldarrikatutako baina oraindik lortu gabeko berdintasunaren aldeko emakumeen borroka orokorretik. Horregatik, jaian parte hartzeko eskubidea aldarrikatzen duten emakumei iraintzea, izena belztea eta iseka egitea, 1996az geroztik Bidasoaldean sistematikoki egiten ari zaien bezala, ulertezina ez baina guztiz desegokia da. Eta alardean desegokia den bezala, desegokiak dira festa-eremuan izaera askotariko gatazkak dauden beste herrietan ere.

JAIK, ERRITUALAK ETA TRADIZIOAK

Genero-sistema azaldu ostean, festen izaera sinbolikoa eta horrek festekin duen harremana azalduko dut. Horretarako, adibide gisa erabiltzen jarraituko dut batez ere Irun eta Hondarribiko Alardeen kasua. Uste dut inguruko beste jai edo erritu batzuekin ere alderatu ahalko dugula. Nire planteamendua da aztertzea zer elementuk laguntzen edo oztopatzen duten emakume eta gizonen arteko berdintasuna jai-eremuetan. Batez ere, saiaturako gara ulertzen zergatik ez den beti ikusten berdintasun-eza ordena sinbolikoan nahiz ordena sozialean. Horregatik, hasiko naiz jaietan sortzen diren rolen banaketarekin, eta gero errituen azterketari helduko diot, betiere berdintasuna lortzearen kontrako arrazoiak ulertzeko asmoz.

Genero-rolak jaietan

Alardean, emakumeen partaidetzaren aurkako erreakzioa gizon edo emakume izateko onartutako moduei estuki lotuta dago; emakumezkoatasunaren eta gizonezkoatasunaren eredu nagusiak Alardean gailentzen diren eran, emakumearenari dagokionez, bi dira eredu nagusiak: emakumezko matriarka eta emakumezko objektua, kantinerak ordezkaturak. Horien parean, feminismoa feminitatearen antitesi gisa aurkezten da. Gizonei dagokienez, batetik, Alardearen izaera militarren arabera, eta bestetik, gizonen parrandarako eskubideari lotutako jai-giroaren arabera definitzen da maskulinitatea. Eredu hegemonikoak proiektatzen duen aurkako estereotipoa andragizonarena, «maritxu»arena da.

Alardean, emakumeen egitekoa zabaltzeko proposamena argi eta garbi proposamen «feminista»tzat hartzen da; hau da, emakumearen eredu hegemonikoarekin bat etorri ez eta tradizionaliki egokitu zaien egitekoa barneratzen

54. Alardearen gatazka hasi zenean, 1996an hain zuzen, lan-adinean zeuden emakumeen % 63 ez aktibotzat jotzen zen: etxeakoandre, pentsiodun, ikasle edo langabe gehienak lana aurkitzeko etsita. Euskal Autonomia Erkidegoan langabezia-tasa % 23koa zen emakumezkoen artean, eta % 14koa gizonezkoen artean. 1995eko datuek ziotenez, emakumeek sinatzen zituzten lanordu murrizketako kontratuen % 60. Emakume aktiboen artean, % 9k besterik ez zuen kontratu mugagabea. Estatistika Institutu Nazionalaren arabera, emakumeek % 25 gutxiago kobratzen zuten gizonezkoek baino, lan bera eginagatik ere. Txosten ofizial batek zioenez EAEn etxeko lana oraindik emakumearen esku geratzen da. Gizonen % 50ek aitortzen zuen ez zuela sekula etxe lanik egiten.

ez dutenena. Emakume horiek gutxiengo dira, proposamenari uko egiten dion gehiengo handiaren aurka. Gehiengo horrek parte hartu nahi ez eta beste emakumeek ere parte hartzea nahi ez duelako, gizon asko sinetsia dago ez duela okerrik egiten agertzerakoan. Horrela, emakume-eredu bat eraikitzen da, ez menperatuarena baizik eta indartsua eta menperatzailea. Arazo horretan, gizonetzkoen ezezko borobila agindu dutenak emakumeak izan direlako itxura egiten da. Emakumeen partaidetzaren aurka dauden emakumeak sinetsita daude horrek ez duela zerikusirik bere emakume autonomo, areago, autoritarioaren egoerarekin. Ez dute Alardea ezein aldarrikapenekin lotzen zeren eta, lehenago esan bezala, ez baitu errituak alderdien edota emakumeen inolako aldarrikapen politikori lotuta agertu behar, benetako denboratik at utzirik.

Beste aldetik, jai herrikoi batean berdintasuna eskatzen duen aldarri feminista ukatu egiten dute, nolabait euskal matriarkatuaren mitoa barneratua baitute: euskaldunen artean agintzen duena emakumea dela eta beraz halako aldarrikapenen beharrik ez dutela sinetsita. Matriarkatuaren mitoa «talibanen antzera» primitibo eta basati gisa tratatu dituen iritzi publikoaren aurka erabiltzen da argudio eta arma gisa: emakume bidasoarrak ez daude zapalduta, kontrola daukate. Nahiz eta Alarde egunean matriarkak, espaloietan jarri, protagonista ez diren, gizonak desfilatu eta disfrutatu ahal izateko funtsezkoak direnez (arropak, bazkariak eta abar) eta gizonen desfile horren ikusle ezinbestekoak direnez, bete-betean parte hartzen dutela sinesten dute.

Ama, emazte eta etxeakoandre (jaia prestatzearen arduradun, senar edo semeen arropa prestatzaile, desfilearen ikusle) irudiaz gain, Alardeak emakumezko objektuaren irudia goraipatzen du, kantineraren bitartez. Urtero, kantineraren papera neska desberdin batek protagonizatzen du, bere auzoaren ordezkari. Kantinera ateratzea ohore handia da hautatutako neskarentzat zein haren familiarentzat, eta Alardean emakumearen papera zabaltzeak dakartzan kezketako bat da kantineraren protagonismoa apal litekeela. Alarde oso politena dela esaten da; izan ere, jendea oso maitekiro, edo oso zorrotz ager daiteke, papera betetzeko erari eta batez ere fisikoari erreparatuz. Kantinera «miss» edo «top model» bilakatu da, ikusleen begien eta mihien aurrean.

Musikari edo eskopetadun desfilatu nahi duen feministaren irudi estereotipatua feminitatearen eredu hegemonikoaren anatema da: «marimutil»aren irudia da, gizonen lotutako ezaugarri fisikoak dituen, emakume ez erakargarriarena, neskazahar ipurterre edo zapuztutako kantinerarena. Atera nahi duten emakumeek problema pertsonalak dituztela esaten da. Feministak pertsonalki deskalifikatzen dira, eta ez haien ideiak —borroka bilatzea leporatzen zaie—. Nolanahi ere, eredu nagusiari edo estereotipoari egokitzen ez zaizkion emakumeak deskalifikatu, iraundu egiten dira.

Jaien garrantzia

Jaietako erritualen ezaugarriek emakumeen parte-hartzearen aurkako erresistentziak ulertzeko giltzarriak emango dizkigute: I) jaiak herriaren gauzarik onena erakusten dute eta bidenabar apartekotasuna, hots, nortasuna; II) taldea egiten dute, komunitatea sortuz; III) errituen izaera sinbolikoak eta sakratuak eragin emozionala izaten du.

Hasteko, esaterako, Bidasoaldeko Alardeetan, Donostiako Danborradan edo Baztango mutil-dantzan sortutako erresistentziek, emakumeen parte-hartzearen aurka, alegia, erakusten digute zer-nolako garrantzia duten jai edo erritu batzuek. Deigarria da XX. mendean huskeria dirudien emakumeen parte hartzeko eskaera xume batek eragin duen oihartzuna. Itxuraz, eskatzen zen aldaketak ez zeukan garrantzi handirik: emakumeak erabateko partaidetza izatea festan, konpainietan eskopeta sorbaldan daramatela, danborra edo barrila eskuan, jai-arropaz jantzita. Hala ere, 1980an Donostian, 1996an Irun eta Hondarribian eta momentu ezberdinetan Baztanen, sekulako erresistentziaz egin zitzaion uko.

Bigarren mailakoa emango luke herri horietan, dauden arazoen aldean jarritz gero: hirietan, eredu industrial baten amaiera eta dakarren langabezia-tasa altua, enpresa enblematikoen itxieraz areagotua, pobrezia-guneen handitzea; landa-eremuetan, desagrarizazio-prozesuak eta espekulazio urbanistikoa. Baina ez. Emakumearen partaidetzak herri horietan berebiziko garrantzia izan du eta esplikazio bat bilatzeko jaiak ematen zaien garrantzia azaltzen hasiko naiz.

Hasteko, jaiak izaten dira herri baten gauzarik deigarriena, koloretsuena, eta bertan laburbiltzen dira herriaren osagai kultural asko: «bere kulturaren definizio kontzentratua» ematen dute (Roma, 1996: 204). Herrikoentzat, harrotzeko modukoak dira, bisitan datorren kanpotarrari erakusgai jartzen, edo herriaren irudi bezala erabiltzen. Zentzu horretan, Xabier Kerexetak (2001) «alardear» hitzaren esanahia azpimarratzen du: alarde egitea, zerbait harro-harro erakustea. Armen Alardeek, zein danborradek zein dantzek, erakustaldi historikoaren erreprodukzioa ez ezik, herriaren apartekotasuna, berezitasuna antzezten dute. Hots, herriaren hoberenaren erakustaldi publiko bihurtzen da jaiak.

Desfileak, danborradak edo dantzak bere onenak erakusteko aukera ematen dio parte hartzen duen taldeari, modu deigarrian, eta zentzu horretan errituak komunitatearen nortasuna kanpora proiektatzen du. Pertsona askorentzat jaietan antzezten den erritua herriaren nortasun-zantzurik nabarmenena da. Kanpora irudi bat proiektatzeaz gain, jaiak bertakoen nortasunean, komunitatearen eraikuntzan txertatzen da, maila lokalean lankidetzaren eta esperientzia sozial bat konpartitzearen sententzioak bermatuz. Errituak nortasun kolektiboaren adierazpide dira; beste hitzetan, «elkartasun-errituak» dira, jendarteko kideen partaidetzaz talde kultural zehatz batekiko atxikimendua indartzen dutena eta nortasun etniko edota kulturala azpimarratzen dutena.

Jaiaren interpretazio antropologiko batzuek jaia nortasun kolektiboaren adierazpide dela baieztatzen dute. Émile Durkheim-ek (1984) erritual sakratu baten eta jai profano baten intersekzioak partekatutako esperientzia sozial baten konplize bihurtzen du norbanakoa, elkartasun-sentimendua indartzen eta harmonia soziala mantentzen du. Taldearen fusioari *communitas* izena ematen dio Victor Turner-ek (1982), eta honela definitu du: «Bat-bateko afiliazio informala, amankomuneko lan batean parte hartu eta bizi-esperientziak elkarbanatzetik sortua» (Turner, 1982: 152). Bereizi egiten ditu *communitas*, komunitate trantsitorioa, gutxi egituratu eta berezitua, eta egitura soziala, bere hierarkia politiko eta ekonomikoekin. Biak, noski, estu lotuta daude; gatazka lehertu denez geroztik, Alarde «tradizionala»ren aldekoen artean sortutako *communitas* hori ohiko ordena sozialera lerratzen da, auto-definitutako «herriarekiko» atxikipen-zentzua elikatuz eta era berean menperatze maskulinoa baieztatzen duten egitura sozialaren hierarkiak bermatuz.

Tradizionalistentzat, ezarritako ordena soziala indartzen du Alardeak, bai genero-kontuetan bai botere eta prestigio sozialean. Sektore horrek emakumeen sarrera galarazteko antolatu duen guztia jendetzak deitzeko, kausa komun batean elkarrekin borrokatzeko ahalmen izugarriaren isla garbia da, orain arte emana ez zen ekimen kolektiborako aukerak azaleratu dituen. Sektore tradizionalista «herri» kontzeptuaren bereganatzean oinarritzen da, lehenik eta behin, bere zenbakien indarrean —herriaren gehien-gehiena ordezkatzeko— eta gero Alardea bertako nortasun-sinbolo nagusi gisa kokatzeko. «Herri» hitzaren erabilerak baditu emakumeen partaidetza askearen aurkako jarrera zilegi egiten duten bestelako aldaerak: «herriak» subiranotasun-usaina du, erakunde juridiko oker edo urrutikoen gainetik dagoena, eta kasu honetan emakumeen alde agertu diren agintari eta epai guztien gainetik *betikoen* jarrera justifikatzen duena.

Jaiek indibidua taldera hurbilarazten dute, eta azpimarratzekoak dira prozesu horretan abiarazten diren askotariko sentsazio eta emozioak. Bidasoar gehien-gehientzat San Martzial eta Ama Guadalupekoaren jaiak, donostiarrentzat San Sebastian eguna edo Elizondokoentzat Santiago eguna hurrenez hurren, afektibitatez lepo daude, zentzu pertsonal, familiar eta sozial berezi bat eraikitzen baita haien inguruan. Tradizionalistentzat *bihotza* da kontua hemen. Sentitzen den eta hunkitzen duen errituala da. Jendeak horixe esaten du, hunkitu egiten dela, negarrez hasten dela, oilo-ipurdia jartzen zaiola. Eta hona hemen beste elementu garrantzitsu bat: askotan tradizioaz, herriko jaiez hitz egiten denean, «bihotzetik» hitz egiten da; ez dugu hitzik gure emozioak azaltzeko, ezin da arrazoitu sentitzen duguna, eta sentimenduei minik ez egiteko, emozioa onartzen da tradizio mugiezina delako argudioa. Errituen alde emozional eta antiarrazionala bermatzea eta bere testuinguru politiko eta sozialetik bakartzea aldaketaren aurka agertzeko arrazoia zurrizko estrategia da. Nolabait, «betiko» Alardea, Danborrada edo mutil-dantza nahi duten horiek errituaren ahalmen hunkigarria galduko den beldurrez direlako agertzen dira emakumeen aurka, eta hala aitortzen dute: «Honek guztiak... orain dagoenaz oso aparteko egoeretara eramán gaitzakeela, eta galtzea zera hau, sentimendua, erritua».

Emakumeen partaidetzak errituari lotutako sentimendua gal dadin eta desfilea edo dantza desitxuratuko ote den beldur dira.

Alardeen kasuan, tradizionalistek ez dute ametitzen Alardeari darion sentimendu sakona partekatzen ahal dutela aldaketaren aldekoek. Alarde Mistoari eta haren jarraitzaileei sentsibiltate falta, desfileak berez daraman emozioa sentitzeko gaitasun falta, helburu politiko zehatzak betetzeko hostasun kalkulatzaila egozten diete. Ezin dute onartu desfileatzeko proposamena Alardean parte hartzeko gogoak bultzatuta egina dagoenik, eta hain zuzen eragotzia zaielako bihurtu dela gero eskubide baten aldarri.

Hala ere, kulturaren transmisioaren bidez emozioak transmititzen dira, tradizioa eta historiarekin batera. Romak (1996: 210) seinalatzen du jaiak betetzen duten funtzio pedagogikoa, arbasoen historia neska-mutilei, komunitateko kide berriei eta kanpoko ikusleei herritarren sektore inportanteek baloratutako historia irakasten die eta. Horrela, 2016ko Alarde publikoaren kantineren aurkezpenean Santiagoko kantinera Olatz Ugarte Isasak bere interbentzioa bukatu zuen honako hitz hauekin: «Espero dut irundar guztiek bezala bizi dugula Alardea ikusi izana, guri ere tradizioa gustatzen zaigulako, bestela ez ginen egongo gaur hemen. Baina diskriminaziorik gabeko tradizioa da guri gustatzen zaiguna»⁵⁵.

Tradizioaren dimentsioak

Jai-errituak tradizioaren kontzeptuari estuki lotuta daude, eta horrek aldaketaren kontrako pisuzko oztopoa dakar. Izan ere, jaien eta erritualen kontzeptuaren barruan, tradizioa eta historia kontzeptuak funtsezkoak dira aldaketaren aurkako jarreran. Emakumeek gizonen pare parte hartzea galarazteko gehien erabilitako argudioa «tradizioa» izan da, tradizioaren kontzeptu zehatz bat, bertako kulturaren eta nortasunaren ordezkari, jaia iragan egonkor batean ainguratzeko historiari atxikia. Interpretazio immobilista horren aurrean ikuspegi dinamikoago bat dago, tradizioak errealitate sozialen parean eboluzionatzen duela onartzen duena.

Alardearen kasuan, «Betiko Alardea»ren aldekoek defendatzen dute desfile «tradizionala», «bizitza osoan ezagutu dena». Tradizioaren kontzeptu horrek alde desberdinak ditu: batetik, denboraren poderioz gehitutako balioa; bestetik, belaunaldiz belaunaldi transmititzeko modua. Dimentsio tenporalak errepikapena eta denboran irautea izan ditu oinarri: zenbat eta denbora gehiago iraun, orduan eta balio handiagoa. Transmisioarenak ere garrantzia du, denborarenarekin lotua dagoelako eta batez ere arbasoen komunitatearekin harremanetan jarri eta lotura identitarioak ezartzen dituelako. Herri bati koherentzia eta jarraitutasun-zentzua ematen dio. Bere praktika erritualaz, taldearekiko atxikimendua eta herriaren eraikuntza ospatzen duen tradizioa da Alardea, arbasoen garaipen heroikoez harro.

55. Jatorrizko hitzak: «Espero que hayáis visto que nosotras vivimos el alarde igual que todos en Irun porque a nosotras también nos gusta la tradición porque, si no, no estaríamos aquí hoy. Pero nos gusta la tradición sin discriminación».

Interpretatzeko beste faktore inportante bat historia da, tradizioaren oinarria, iraganetik iritsitako ondare sakratua, leial babestu beharrekoa. Historiak —hala idatzita, hitz handitan— aurkeztu bezalaxe errepresentatu behar dira gauzak: historia, tradizioa bezala, subjektiboki eta helburu desberdinekin erabiliko ez balitz bezala. Hauxe da Eric Hobsbawm-en (1996) tesi ospetsua: tradizioak —historia bezala— asmatu egiten direla, iraganarekiko harremana manipulaturaz gaur egungo egoera berriei erantzunak ematearren.

Hala ulertzen dute Alardean aldaketa aldarrikatzen dutenek ere, eta tradizioaren beste interpretazio bat proposatzen dute. Teresa del Vallerentzat, mugiezina ez baina kontrakoa, tradizioa «gutziz malgua» da (*Egin*, 96/06/11). Jendarteek eboluzionatu egiten dute, eta haiekin batera ohiturek: tradizioa ez da erlikia, zerbait bizia baizik; ez du zertan errepikapen hutsean kateatu, eta irauten badu, hain justu eboluzionatzen duelako egiten du. Aktore sozialak dira beren kulturaren sortzaileak, tradizio bat bizi edo hil egingo den erabakitzen dutenak: berritasunak sartzen dira, ideia berritzaileak sortzen dira, autentikotasunak XXI. mendean XVII.ean bezain bizi-bizi iraun dezan ahalbidetzen dutenak. Tradizioa interpretatzeko era hau bat dator kulturaren kontzeptu dinamiko batekin, zeren eta: «Prozesu historiko eta ekonomikoekin elkar eraginez eraikitzen da; nortasuna eragile sozialek bere gain hartu, negoziatu eta birdefinitu egiten duten zerbait da, beste taldeekiko desberdintasunezko ezaugarriak hautatuz» (Díez, 1999).

Alardeen historiak berak erakusten du zenbat aldaketa gertatu den mendeetan zehar: gaur egun funtsezkoak diruditen elementuak, hala nola jeneralaren edo kantineraren figurak, asmakizun berri samarrak dira Alardeen historia luzean. Konpainia berriak sortu dira, musikari berriak sartu, ibilbidea moldatu. Aldaketa horiek guztiak gatazka sortu aurrekoak dira, eta geroztik beste asko gertatu dira, eta batzuk garrantzi handiagokoak.

Tradizioan aldaketa pila egokitu izana, eta hau guztia tradizioa desitxuratu edo galdu gabe —«betikoe» emakumearen partaidetzarekin gertatuko dela uste duten bezala— lortu bada, eta historiak —historia berrienak ere— hala dela frogatzen badu, argi dago zerbait gehiago dagoela «tradizioaren» atzetik, eta problema ez datzala bertan, gizonen eta emakumeen arteko botere-banaketarekin eta pribilejio maskulinoak galtzeko beldurrarekin zerikusia duten faktoreetan baizik.

Ordena sinbolikoa eta eguneroko ordena

Antropologiaren ikuspegi batetik, kultura-eraketan, denbora eta espazioa beti kontuan hartu behar dira. Denborari begira, jaiak gertatzen dira denbora berezi batean: Durkheimek (1984) deitzen duen «denboraz kanpoko denboran» gertatzen dira jaiak.

Jaietan eguneroko, laneko denbora arruntetik urruntzen gara; hau da, denbora profanoa hausten da eta jai-giroko, ospakizunetarako denbora sakratuan sartzen gara.

Denbora berezi batera pasatzen ari garela prestaketan bertan adierazten da: izan ere, mozorroek edo jai-giroko jantziek jai-denboraren sarrera adierazten dute, interpretatu beharreko paperaren kanpoko itxura adierazi ere, jantzi folkloriko egokiak testuinguru horretan zein jokabide baimentzen duen (Roma, 1996: 209). Horrez gain, bestelako jokabideak ere seinalatzen ditu, hala nola jaten, mozkortzen edo xahutzen gertatzen diren gehiegikeriak, jai-denboraren barruan onartuak, baina egunerokoan zorrotzago epaituak. Hala ere, eguneroko arauak ez dira bere osotasunean bertan behera geratzen: malguagoak bilakatzen dira, baina ez dira desagertzen.

Denbora eta espazio zehatz batzuetan, jaiak komunitatearen sendotzea lortzen du, Alardea gertatzen den espazioei emandako esanahiak «komunitatekide-zentzua pizten» laguntzen du, baina gatazka sozialak ez ditu ekiditen. Halaber, oraingo Alardeen kasuan, gatazkaren alde batean edo bestean eraikitako sektoreak sendotzen dira, jaian zehar ez ezik eguneroko bizimoduan eztabaidak luzatuz.

Bestela esanda, bi ordena daudela esan daiteke: sinbolikoa, jaiak barne, eta «eguneroko errealitatearena». Denbora, espazio edo ideien unibertsoari lotutako bi esferak etengabeko harreman dinamikoan ari dira, elkarri eraginez. Beraz, bataren aldaketak besteari ere eragiten dio. Baina aldaketak ez dira beti era arinean gertatzen, Alardean bezala, ordena sozialean proposatutako aldaketa batek ikaragarritzko oposizioa aurkitzen baitu ordena sinbolikoan.

Era berean, iraganarekin loturak ezartzeaz gain, gaur egungo ordena soziala erreproduzitzen du errituak: dauden hierarkiak, eliteen eragina, rolen banaketa, gizonaren eta emakumearen irudi idealizatua. Ikuspegi funtzionalista batetik, ordena soziala bermatzea litzateke Alardearen helburua, baina desfiletik at geratzen den jaian gehiegikeria batzuk onartzen dira, hain zuzen ezarritako ordena bermatzen laguntzen ahal dutelako, une horretan arauak hausteak —mozkortzea, betekadak, botere-harremanak inbertitzea— «normaltasuna» onestera itzuli ahal izateko.

Begien bistakoa da emakume eta gizonen ezarritako arauak ez direla berdinak, eta menperatzailea-menperatua egitura sozialak sendotzeko funtzionatzen dutela. Alardeetara itzuliz, bere baitan biltzen ditu maskulinitate eredu hegemonikoaren bi ezaugarri: bata, mundu militarra —oraintsu arte gizonen esparru eskusiboa—; bestea, kaleko jaia, parranda nagusi duena, frankotan mozkorra. Argi eta garbi gutxitan adierazten den arren, Alarde egunaren garrantzitsuenetakoa lagunekin biltzea eta jaiatz gozatzea izaten da.

Familiak gizonen onesten dieten protagonismo pribilegiatuarekin bat, beste batean emakumeen aldetik etor litekeen muga edo purrustadarik ez da izaten egun horretan. Ikerketan jaso ditudan hitz hauek argi uzten dute festa nola ulertzen duten gizon batzuek:

Alardea gehiago ikusten dut parranda egiteko, kanporako gauza bat, askatasunez mozkortzekoa, familiaren baimenaz. Ez duzula oztoporik... jan, edan, etxean erreparorik ez, andreak ere ez, bada, eguna aprobeztatu egiten duzula.

Komentario horrek nabarmen uzten du Alardea gizonen jaitzat ulertu izan dela, emakumeen presentziak jar lezakeen mugarik gabeko dibertitzeko askatasun osokoa. Zurrutaz gain, alde sexuala ere kontuan hartu beharrekoa da. Hogeiren bat emakume «ukiezin» aldean dituen milaka gizonen bilkurak sorrarazten du, batek esan bezala, «kuarteleko espiritua», batzuei zerbitzu militarra gogorarazten baitie: «emakumeren bat agertu orduko, mundu guztia zoratu egiten da». Gizonek aitortzen dute, emakumeek ondoan desfilatuz gero, aipu sexual guztiak bukatuko liratekeela: «morroi bat mozturik geratuko litzateke, ikusten dituenak kontatzeko lotsaz».

Hortaz, herri bion bizitzaren erdigunean kokatzen dira Alardeak, lan- eta atsedeen-errituekin —eguneroko monotonian parentesia eraikiz— lotuak daudelako, baina baita ideien eta balioen munduari lotuak daudelako ere: herri-nortasunari zein egitura sozial eta genero-sistemei, hau da, pertsonen arteko harremanei oro har eta gizon-emakumeenei bereziki. Erritualak eta jaiak ideien esferaz elikatzen dira, eta errealtatea era alegorikoan islatzen, kontrajartzen edota aldarazten dituzten sinboloak gehitzen dituzte. Aztergai dugun «emergentzia etnografikoa» jai-giroko errituen testuinguruan egotea funtsezkoa da datuak interpretatzerakoan, harreman sozialak indar handiagoz adierazten diren denbora, espazio eta esanahi sinbolikora baikaramatza.

ONDORIOAK

Jaietan emakumearen partaidetzaren inguruko gatazkak eszenifikatzen duena genero-sistemaren emergentzia kritiko bat da. Horrek jai baten aldaketaren oposizioa, antzinako tradizio baten gaurkotzea, erritual sakratu baten berritasuna baino askoz maila sakonagoko errefusa adierazten du; ezarritako genero-sistema eraldatuko zuen berritasuna onartzeari, finkatutako botere eta prestigioetan amore emateari, gizon eta emakumeen arteko berdintasuna ametitzeari uko egiten zaio. Eraldaketa sozioekonomiko handiei eta indar globalizatzaileei erantzutearren eta bertako kulturaren berezitasunaren defentsan, jaietan aurkitzen dugun ekintza kultural eta erritualaren ezaugarriak (tradiziozaletasuna, espazioaren interpretazio sinbolikoa, ordena sozialaren isla, esanahi identitarioa eta abar) emakumeen partaidetza gutxitua eta kontrolatua defendatzen duen diskurtsoan txertatzen dira.

Esana dago jaiak berebiziko tokia dutela herrien bizimoduan, urteko lan- eta atsedeen-egutegian duten kokapenagatik ez ezik, balio sozial, genero-sistema eta nortasun-ezaugarrien isla ere badirelako. Horren ondorioz, herri batzuetan gatazka, tentsioa, eztabaida eta polemika pil-pilean egon dira emakume batzuek parte hartzeko proposamena egin orduko, gehiengo sozialaren oposizioa aurkituz. Gatazka eta tentsioa ez dira festaren aurreko eta ondoko egunetara mugatzen, ia urte osora luzatzen baita. Bi jendarteek osatzen dituzten talde guztiak zeharkatzen ditu gatazkak: primarioak (familiak eta koadrilak) eta sekundarioak (udalak, alderdiak, sindikatuak, elkarteak, talde profesionalak, lantegiak, zentro sozialak eta

jaia antolatzen duten egiturak berak: jai-batzordeak, agintariak, parte-hartzaileak). Hemen ikusten dugu egitura sozialaren eta jaien arteko harremana.

Gainera, erritualizazioak beste plano tenporal batera darama genero-sistema: ekintza denbora arruntetik, egunerokotik kanpo uzten du, areago sakralizatuz, dimentsio «historikoa» ustiatzeaz aparte. Alardea edo danborrada bezalako jai-errituek, irudimen herrikoian, eguneroko errealitatearen esferatik kanpo existitzen dira: errituala da, erlijiosoa eta sakratua, eta emozionala da, barren-barrenetik sortua. Horrela ulertuta, eskubidearen kontua albora daiteke, hobeto esanda, alboratu behar da. Antropologia feministaren ikuspegitik, berriz, erritualek eta jaiak errealitatearen errepresentazio sinbolikoak plazaratzen dituzte, eta emakumeek jendartearen erdigune sinbolikoan tokia izan dezaten aldarriaren funtsa da, handik kanporatuak izan baitira (Bullen eta Díez, 2002: 6). Hortaz, aldarrikapen honetan botereari lotutako espazio sozial eta sinbolikoek errepresentatzen dituzten gune maskulinoak daude jokoan, genero-sistemak eta errituek babestuak baina berdinzaleen eskutik mehatxatuak.

BIBLIOGRAFIA

- Berger, Peter eta Luckmann, Tomas (1975) [1966]: *The Social Construction of Reality: A Treatise on the Sociology of Knowledge*, Penguin Books, Harmondsworth.
- Bullen, Margaret eta Díez Mintegi, Carmen (2012): «Fiestas, tradiciones e igualdad», *Kobie*, **16**, 13-34.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York.
- Connell, Raewyn (2009): *Gender in world perspective*, Polity Press, Cambridge.
- Connell, R.W. (1999): «Making gendered people: Bodies, identities, sexualities», in M. Marx Ferree, J. Lorber eta B.H. Hess (arg.), *Revisioning gender*, Sage Publications, Kalifornia, 449-471.
- , (1987): *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*, Stanford University Press, Stanford.
- Del Valle, Teresa (1997): *Las Mujeres en Euskal Herria. Ayer y Hoy*, Egin, Hernani.
- , (zuz.) (1985): *Mujer vasca. Imagen y realidad*, Anthropos, Bartzelona.
- Del Valle, T. (koord.); Apaolaza, J.M.; Arbe, F.; Cucó, J.; Díez, C.; Esteban, M.L.; Etxeberria, F. eta Maquieira, V. (2002): *Modelos emergentes en los sistemas y las relaciones de género*, Narcea, Madril.
- Douglas, Mary (1996) [1970]: *Natural symbols. Explorations in Cosmology*, Routledge, Londres eta New York.
- Díez Mintegi, Carmen (1996): «Emergencias etnográficas», *El Diario Vasco*, 96-X-20.
- , (1999): «Sistemas de género, desigualdad e identidad nacional», in P. Albite (koord.) et al., *Sociedad vasca y construcción nacional*, Gakoa liburuak, Donostia.

- Durkheim, Émile (1984) [1912]: *Las Formas Elementales de la Vida Religiosa*, Akal, Madril.
- , (1993) [1895]: *Las Reglas del Método Sociológico*, Ediciones Morata, Madril.
- Esteban, Mari Luz (1998): «Antropologia eta feminismoa», *Uztaro*, **24**, 3-17.
- Fernández Macclintock, James (1986): *Persuasions and Performances: The Play of Tropes in Culture*, Indiana University Press, Bloomington.
- Haraway, Donna J. (1995): *Ciencia, cyborgs y mujeres*, Cátedra, Madril.
- Hobsbawm, Eric (1986): «Introduction: Inventing Traditions», in E. Hobsbawm eta T. Ranger (arg.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge, 1-14.
- Kerexeta, Xabier (2001): *Dime de qué alardeas* [argitalpen digitala] (kontsulta-data: 2016-12-16), <http://www.alardepUBLICO.org/down/Kerexeta_historia.pdf>.
- Maqueira D'Angelo, Virginia (1998) “Cultura y Derechos Humanos de las mujeres” In P.PéREZ Cantó (ed), *Las mujeres del caribe en el umbral del 2000*, Dirección General de la Mujer, Comunidad de Madrid, Madril, 171-203.
- , (2001): «Género, diferencia y desigualdad», in Elena Beltrán eta Virginia Maqueira (arg.), *Feminismos. Debates teóricos contemporáneos*, Alianza Editorial, Madril, 127-190.
- Roma, Josefina (1996): «Fiestas: Locus de la iniciación y de la identidad», Joan Prat eta Angel Martínez (arg.), *Ensayos de Antropología Cultural: Homenaje a Claudio Esteva Fabregat*, Ariel, Bartzelona, 204-214.
- Rubin, Gayle (1975): «The Traffic in Women: Notes on the “Political Economy” of Sex», in Rayna R. Reiter (arg.), *Toward an Anthropology of Women*, Monthly Review Press, New York, 157-210.
- Turner, Victor (1982): *From Ritual to Theatre*, Paj Publications, New York.

Begirada bat jaiei antropologia feministatik: plazera sormen-prozesu eta espazio politiko gisa⁵⁶

Laura Muelas de Ayala

Itzulpena: Xabier Kerexeta Erro

SAR GAITEZEN: PLAZERA PLAZERETIK PROBLEMATIZATZEA

Entsegu honek proposatzen digu harreman batera hurbil gaitezen; ez nolanahikora, haatik, katramilatutako tradizio baten baitan txertatu behar da eta: jaien eta emakumeen arteko harremana da, hain zehatz, emakumeen eta plazeraren artekoa. Emakumeek jaiak nola ulertzen dituzten; hobeto esanda, jai-giroko espazio eta denboretan emakumeek nola jokatzeko, parte hartzen eta gozatzen duten problematizatzeko laguntzen digu luzaroan, luzaroegi, ikusezin agertu zaigun arazo bat bere konplexutasunean miatzen. Kontua ez da esatea, beste gabe, emakumeek jaietan oztopoak topatzen dituztela, haietan segurtasunez eta osotasunez parte hartzeko zailtasunak izaten dituztela. Hori ere bai, jakina; baina hori baino askoz lan gehiago egin behar da ulertuko badugu nolakoa den emakumeen inplikazioa giro laxoko, mistoko eta ordena sozialaren transgresioeko espazioetan (García Canclini, 2004). Nolabait, kontua da plazaratzea emakumeen eta plazeraren arteko harremana beti izan dela problematikoa.

Alabaina, ez dut asmorik testuak iradoki dezan plazera lurralde helezin zaigula, edo beti egongo dela laino toxiko batek inguratua. Aitzitik ere. Plazera problematizatzeko dateke gure egiteko moduetako bat. Pertsonala politikoa da. Jaiak politikoa dira. Plazera politikoa da. Behintzat, horrela pentsa dezakegu ikusten dugularik hainbat tokitan —eta Euskal Herria⁵⁷ zentzu horretan erreferente bat da— kolektibo feministek urteak daramatzatela borrokan jaiak indarkeriarik gabe bizi eta goza daitezen, betiere ongi pasatuz, errebeldiaz eta plazer handiaz.

56. Mari Luz Estebani, eta bereziki Miren Guillóri, eskertzen dizkiet testu honi egindako ekarpen eta iruzkinak, idatzi baino lehen, bitartean eta ondoren.

57. Adierazi beharra daukat, Euskal Herrian bizi eta lehen aldiz bertako jaiak gozatzen ari den murtziarra naizenez gero, halako egoerak nolabaiteko arrotasun antropologiko batez behatzen ditudala, eta mirespenez ere bai, deskubritu baitut tokiko jai ia guztietan, hiri handietan zein herri txikietan, badaudela erasoen aurkako protokoloak, edo talde feministen ihardespenez kolektiboak, jendartearen beste zenbaitzuk ere batzen zaizkienak.

Zergatik problematizatzea plazeretik? Gaia oraintxe neure egunerokotasuna monopolizatzen ari diren hiru dimentsio oso zehatzetatik jorratzen dudalako. Lehenik, neure esperientziatik, hainbat bizialditan zein jai-testuingurutan nik neuk plazer-emailatzat jo dudan zeretik abiatuta. Bigarrenik, plazera ikergaitzat duen antropologoa naizen aldetik⁵⁸. Azkenik, plazerari buruz hainbat bidegurutzetan topatutako praktikak, moduak, kontzeptuak eta irudimenak ikasteko eta desikasteko kontraesanak identifikatzen eta negoziatzen dituen feminista naizenez gero. Goian zehaztutako hiru dimentsio edo jarrera horien mugak ez dira garbiak, ez dira erraz bereizten ditudan izaera independenteak; hezurmamitu egiten ditut (Esteban, 2004), ordea, neure subjektibotasun osoan, eta zenbaitetan batzuk besteei gailentzen zaizkie, nolako egoeran nagoen edo nolako eguna dudan. Haatik, bai egiten didatela gidariarena, orriotan jorratu beharreko gaiak nola agertuko ditudan azaltzen dudalarik.

Beste aldetik, Paula Caspao-ri lotuko natzaio, esaten baitu: «Idazketak, irakurketak eta pentsamenduak, batetik, eta jarrera, mugimendu, keinu eta disposizio zehatzek, bestetik, elkar ekoizten dute; halaber, azkenok eta gogo-egoerek, plazerak, oinazeek, desioek, nahiek eta aldarteek ere elkar ekoizten dute» (2015: 138). Hortaz, neure burua aske uzten saiatuko naiz, idazten dudan tonuan neurtzeko zentsurak albait gehien neutralizatzen saiatzeko —ikasitako eta barneratutako diziplinarako joerak uzten didan heinean betiere—. Horrek ere badu zerikusirik plazeretik idazten ikastearekin, nahiz eta ez den (dudan) beti erdiesten.

NOLA HELDU (TEORIKOKI) PLAZERARI PRAKTIKA ETA IKERKETA FEMINISTETATIK

Plazeraren irudia zein den galdetzen diot neure buruari. *Google* ireki eta *placer* tekleatu dut. «Irudiak ikusi» sailera noa. Gainetik begiratu. Denak sexu-eszenak dira, bat izan ezik; hain zuzen, txokolate-tableta bat, gorriz pintatutako ezpain haragitsuzko emakume-aho batek iradokorki kosk egiten diona. Gainerakoak bikote heterosexualek dira, non gizona ia inoiz ez den aurrez ikusten; lehen begiradan behintzat, badirudi emakume gehienak, agertzen duten jarreragatik, deseroso daudela: oinak ezin makotuago, hankak harrigarriro zabal, ongi baino hobeki prestatutako imintziodun aurpegiak.

Orain *molécula de placer* tekleatu dut. Endorfinak agertzen direnez, *endorfina* *molécula* idatzi dut. Eta horrela eman dut arratsaldea, molekulak ehuntzen, ardurarik gabe eta lilurak hartuta. Plazeraren irudia molekulen segida bihurtzen da (neure lanaren egunkaria, 2016ko maiatza).

Plazera ikergai gisa artikulatzeko erari ekiten hasteko; alegia, sexualitatea barne hartzen duen baina harago ere doan zer horri, praktika feministaren

58. Oraintxe, EHUko Mari Luz Estebanek zuzentzen didan doktorego-tesiaren hasierako fase batean nago. Hartan, praktika feministaren baitan plazera nola artikulatzen den identifikatzen ahalegintzen ari naiz. Tesiaren abiapuntua aldeztu aurretik egindako beste ikerketa bat da, 2014/2015 ikasturtean EHUko Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterreko amaierako lana burutu zuena.

erdigunean dagoen zer horri heldu nahi izanez gero, «lehiatu beharreko zelai» gisa har genezake plazera (Vance, 1997), bai azken hamarkadetakako kontzeptualizazio eta borroka feministak laburbiltzen dituelako, bai eta haren artikulazioa beste prozesu orokorrekin harremanetan delako. Hala, bada, jendarteari, ekonomiari eta politikari behirada alternatibo bat luzatzeko prozesu gisa ulertzen da plazera berez. Hurrengo atalean jorratuko dut hori. Epigrafe honetan, aldiz, beste helburu bat dut: plazeraren antropologiara praxi feministatik hurbiltzeko puntu zenbaiten ekarpena egitea. Beraz, —eta batez ere— murgildua nagoen doktorego-ikerketan sortutako galderak dira, haixen bidez saia bainaiteke ulertzen, teorikoki zein politikoki, emakumeak nola erlazionatzen diren plazerarekin: nola bizi duten, nola eraldatzen, berreskuratzen duten, zeintzuk diren gatazkak, zeintzuk baieztapen- eta jabetze-egoera pertsonal eta kolektiboak, ekinbide feministaren baitan plazera politizatze prozesuak, bai eta jaietan plazeraren erabilera politikoa ere.

Feministek beren plazera aldarrikatzen dute

Ahotsek herio bizi baten zama daramate, oinazezko/plazerezko sufrikario etengabe bat (Copjec, in Del Sarto, 2012: 51).

Hasieran esan bezala, emakumeek plazerarekin duten harremana problematikoa da, gatazkatsua, eta gizonak baino askoz gehiago hesten dituzten baldintzatze kultural, sozial eta generokoek eraginda dago. Emakumeok sozializatzen gaituen egitura soziala oinarritzen da, besteak beste, genero-sistema hierarkiko batean, non emakumeok gizonen plazererako bazka izan garen, geure desioak, beharrak eta hobespenak bazter utzita. Horrela ulertzen da, hein batean, geure bizitzako momentu batzuetan, inguruabar, testuinguru eta une zehatz batzuetan, plazeretzko egoerak baino askoz ere nabarmenagoak zaizkigula desplazer⁵⁹ egoerak, edo behintzat aldeztetik horrela begitantzen zaizkigula, zeharo begitandu ere. Nire ikerketan, emakume batzuek kontatu didate egoera horiek honako faktore hauekin loturik daudela: «Autoestimua [eskas], atsegin-nahia [besteekiko], askotariko segurtasun- ezak, indarkeria eta erasoak, arautze sozialak, norberaren espazioen eskasia, edo nork bere plazera besteen arabera eraikitze posizioa» (Muelas, 2015: 45). Feministek egitate horien kontzientzia politikoa hartuta, deskubrimendu haren inguruan antolatzeak eragin zuen, hein batean, bigarren oldeko feminismoaren agendaren ardatzetako bat: plazeraren aldarria, plazer sexualarena, hain zuzen.

1960 eta 1970eko hamarkadetan, mugimendu feministaren gorakadak eta ikerketa zientifiko zenbaiten garapenak, gehi teoria konstruktibisten garapenak, sustatu egin zuten emakumeen borroka eta aldarri lehenetariko batzuek zerikusia

59. Graciela Hierro (2003: 43) jarraikiz darabilt desplazer terminoa, egile horrek «plazeraren porrot» gisa definitzen baitu; izan ere, desatseginera edo ondoezera mugatzen den egoera gisa aztertu beharrean, gozatu ahal izateko oztipoek baldintzatu dutelako lortu gabeko plazeraren aukera ere badakar bere baitan. Plazera eta oinazea sistematikoki kontrakarrean ez jartzeko modu bat ere bada, harreman mota baten konplexutasuna miatu eta antagonikotzat baino gehiago bizitzaren continuum baten partetzat jo nezake eta.

izan zezaten beren gorputzen berenganatzearekin, autonomia eta plazererako eta sexualitate askerako eskubidea barne. Estatu Batuetako feministek Kinsey txostenetatik jalgitako datuak eta Masters eta Johnson ikerketen emaitzak baliatu zituzten, emakumeen sexualitatean klitoriak zuen garrantzia eta emakumeek orgasmo anizkunak izateko gaitasuna argudiatzeko eta, beraz, emakumeei inposaturiko errepresioa salatzeke (Cameron eta Kulick, 2003; Guasch eta Osborne, 2003; Nieto, 2003). Plazera eta autonomia sexuala, bada, mugimendu feministaren borroka politikoen aldarri bilakatu ziren. Bestetik, paraleloan baina ildo berean betiere, emakumeen autokontzientzia-taldeak delakoak antolatzen hasi ziren (Scott, 1996; Nogueiras, 2013), besteak beste gorputzaren (auto)ikasketa eta osasunaren sustapenean eta zaintzan modu autonomoan lan egiteko desioa helburu zutenak. Hark eraman zituen kuestionatzera sistema biomediko androzentriko eta misoginoa, emakumeen osasunaz agertzen zuen ikuspen, esku-hartze eta besterentzeak ez baitzituen aintzat hartzen emakumeen berezko beharrianak. Belén Nogueiras-ek (2013) dioenez, autokontzientzia-talde haiek garrantzi handia izan zuten plazeraren esplorazioan, bai dimentsio subjektiboan, bai kolektiboan. Halatan, nork bere gorputzarekin hitz egin zezan eta bere osasuna kudea zezan beharrezko prozesuetan plazera integratu zuten; areago, salatu ere egiten zituzten sexualitateari buruzko diskurtso medikoak, arriskua beti presente izaten zutenak. Talde haiek beren balioa aldarrikatu zuten, maila indibidual eta kolektiboan lortutako ezagutzaz zapalkuntzari ihardespun politiko bateratuak emateko ez ezik, baita praktika haiek metodo zientifikoan txerta zitezen laguntzeko ere. *New York Radical Women*eko Kathie Sarachildek hala argudiatzen zuen 1967an New York hirian:

Emakume gisa genituen sentimendu eta esperientzietan sakontzeko eta geure esperientziaz eginak genituen orokortze eta irakurketa guztiak alderatzeko ebazpena bera izaten zen ikerketa-metodo zientifiko bat. Hain zuzen, XVII. mendeko zientziak eskolastizismoari luzatutako erronka berbera zen: «natura estudiatzea, ez liburua», eta teoria guztiak praktika biziak eta ekintzaz frogatu behar izatea. Halaber, errotiko antolakuntza-metodo bat zen, beste iraultza zenbaitek egiaztatua (Sarachild, in Malo, 2004: 22-23).

Autokontzientzia-taldeen helburua ez zen emakumeen askapen eta burujabetzerako baliabide bihurtzea, baina askotan halako ondorio bat lortu zuten. Berenburua «estrategia feminista global» baten partaidetzat zuten, erabat konbentzituta baitzeuden edozein eraldaketa sozialek, botere-harremanetan benetako eta errotiko aldaketa ekarriko bazuen, norberaren esperientzia eta autoezagutzatik abiatu behar zuela. Eta halatan abiatu zen epistemologia feministak gaur egun arte egin duen bidea (Malo, 2004). Mari Luz Estebanek (2015a) nabarmentzen du autokontzientzia-taldeak izan zirela 1970eko hamarkadan Euskal Herriko mugimendu feminista antolatzeke gehienetan erabilitako modua. Halako taldeak sendotu ziren tokietan garrantzi handikoak izan ziren, eta mugimendu feminista mundu osoan eratzen lagundu zuten; baina horrez gain, orain nabarmendu nahi dut haiengandik sortutako esaldia, maila globalean ere feminismoaren berbera: *pertsonala politikoa da*. Ez

dugu bistatik galdu behar mantra baten modura errepikatzen dugun esaldi soil horren esanahia. Izan ere, Estebanek (2015b) gogoratu bezala, mugimendu feministatik plazer sexualaz gozatzeko eskubidea dugula eta hau guzti hau arazo politiko bat dela teorikoki barneratu dugun arren, ez dirudi horren garbi dugunik ongi pasatzea, lagunartean egotea, janaria, herriko jaiak edo kontzertu bat ere agenda feministaren lehen mailako gaiak direla. Behinik behin, ez modu esplizituan, eta halako egoeretan esperimentatzen ditugun plazer-prozesuak elika ditzakeen hausnarketa sendorik ere ez da egin⁶⁰.

Ematen du, nabariki eman ere, indarkeria dela teorizazio eta borroka feministak zeharo eklipsatu dituzten gaietako bat. Oraindik orain beharrezkoa izan arren, eta aurrerapen esanguratsuak lortuagatik —inportanteena, ez bairik gabe, indarkeria matxista eremu pribatutik publikora aldatu eta arbuio soziala orokortu izana, formalki behintzat—, ez dirudi, ordea, nahikoa izan denik. Ikusi besterik ez dago noraino diren lazgarriak hildako, bortxatutako, gaizki tratatutako emakumeen kopuruak, zeinen handiak diren gazteen artean jazarpen-indizeak edo indarkeriazko harremanak. Horrez gain, agenda feministan hierarkia inplizitu bat nagusitu da muntazko eta azalezko gaien artean. Zentzu horretan, egoki deritzot oraintxe demandak, eztabaidatzeko gaiak eta praxi feminista birplanteatzeari, birbiktimizatzen gaituzten elementuei hainbeste erreparatu gabe; izan ere, plazera xede desiragarria dela erakusten duten alternatibak planteatzeko gai gara, adibide ugari frogatzen digutenez. Horrela, indarkeriari aurre egiteko emakumeak banaka edo taldeka hainbat estrategia abiaraztera daramatzaten dinamika behatu eta sortzeko berebiziko abagune gisa ager daitezke jaiak —eta agertzen ari dira, ari direnez—; baina betiere ahaztu gabe espazio horietan bilatzen dena gozatzeko dela, bidenabar, emakumeentzako ohiko lerro gorri zenbait, hala nola kalea eta gaua, zeharkatzen direlarik (del Valle, 1999).

Plazera eta arriskua⁶¹ *delako bikotetik harago: arriskuaren gainetik dagoen plazeraren politika baterantz*

Mugimendu sozialak, feminismoa barne, ikuspen baterantz mugitzen dira; ezin dute jardun beldurraren gainean soilik. Ez da aski emakumeak arrisku eta zapalkuntzatik urruntzea; zerbaitenganantz mugitzea ere beharrezkoa da: plazererantz, ekimenerantz, autodefiniziorantz. Feminismoak emakumeen plazera eta poza areagotu behar ditu, ez soilki gure zorigaitza murriztu (Vance, 1989: 48).

1990eko hamarkadan ia, emakumeen bizitzetan plazera beti arriskuari lotzeak zer-nolako inplikazioak zituen formulatu zuten, besteak beste, Gayle Rubin eta

60. Honekin ez dut iradoki nahi feministek ez diotela garrantzirik ematen plazerari. Bai lagunekin izandako solasaldietan, bai egin ditudan elkarrizketetan, feministek argi eta garbi esaten dute halako jarduerak sekulako garrantzia dutela maila pertsonalean, eta murgilduta dauden prozesu politikoak joritzen eta aberasten dituztelar. Alabaina, denek aipatzen dute, eta deitoratzen, zeinen gutxi aipatzen den hau guzti hau aktibismo eta militanzarako osagai oso esanguratsu gisa.

61. Erreferentzia *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina* itzal handiko idazlana da (Vance, 1989).

Carole Vance antropologoek. Rubinek (1989: 113) bere entsegu ospetsua «heldu da sexuari buruz pentsatzeko tenorea» baieztapenarekin hasten zuen; Vancek (1989), aldiz, emakumeen bizitzan plazeraren eta arriskuaren artean beti sortzen den tentsio indartsuaz ziharduen. Haren arabera, plazerari baizik ez erreparatzeak emakumeen sexualitatea bere baitan hartzen duen genero-sistemari ez ikusiarena egingo lioke. Baina ikuspuntua zapalkuntzetara mugatzeak baduke arriskurik ere, banakako estrategiak ikusezin bihurtzeko ondorioa sor dezakeelako eta, egile beraren hitzetan, «nahi gabe ere, handitu egiten ditu emakumeek bizi duten ikara eta babes-gabezia sexuala» (Vance, 1989: 9).

Emakumeen sexualitateari dagokionez, sexu- eta ugaltze-eskubideen erakundetzean plazera eta arriskua batzeko zantzu zenbait aurkitzen dugu. Plazerari buruzko eztabaida feministen esparruan, eskubideok nazioarteko organismoen kontrolpean geratu izanak ondorioz izan du —ez onik, haatik— gutxiengo sexualak subjektu desiragarri/plazerezko gisa eratu direlarik. Maila globalean sexualitatea eta ugalketa banantzeko mugimendu feministak ahaleginak eta bi egin arren, egitura instituzionalek jarraitzen dute termino biok batasun banaezin baten osagai bailiran tratatzen. Sonia Correak (1997) dioenez, bai Kairoko Populatzeta eta Garapenari buruzko Nazioarteko Konferentzian (1994), bai Emakumeari buruzko Laugarren Mundu Konferentzian, Beijingen (1995), *ugaltze-osasuna* termino orokorrak oztopatu zuen sexu-eskubideen inguruko kontzeptualizazio erradikalagorik plazara zedin. Beijingeko protokoloetan ez dira *sexu-eskubideak* terminoak esplizituki aipatzen; halako erreferentziak emakumeen eta gizonen arteko harremanekin lotuak daudenez eta, beraz, eskubideak eta sexu-osasuna ugaltze hutsari atxikitzen zaizkionez, zilegitasuna ematen zaio emakumeentzako xede bakarra edo desiragarriena heterosexualitatea dela ondorioztatzeari. Halaber, Alice Miller-ek (2000) dio sexu-eskubideak, historikoki eta zein bere testuinguruan aztertuta, ugaltze-eskubideen gaineko aldarrikapenetatik jalgitzen direla, azkenon azpiproduktu bat direla, izan ere. Haren ustetan, eskubide mota biak batzeak oztopatu egiten du giza eskubideen parte bat datekeen sexu-askapenerako benetako teoria bat erdiestea. Sexu-eskubideak ugaltzearenen azpiproduktu bat izatearen ondorioak nabarmen kaltegarri zaizkie ugaltze-ereduarekin bat ez datorren sexualitateko pertsonai. Hortaz, pertsona- eta gorputz-eredu bakar batzuk baizik ez zaizkigu aurkezten eskubide osoko subjektu desiradun (Miller, 2000).

Badago, ordea, plazera ikuspuntu baikorrako eta baiasleago batean txertatzea ahalbidetzen duen saio baliotsurik ere, ikerketatik zein aktibismotik. Drogen erabiltzaileei albo-kalteak murrizteko programetan plazera nola txertatu diharduen artikulua batean, Kane Race-k (2008), drogen erabiltzaileentzako arretan alderdi negatiboak ez lehenesteko proposatzen duelarik, bere egiten ditu Foucault-ek *Historia de la sexualidad* liburuan plazerei eta gorputzei buruz jorratutako gogoeta batzuk. Foucaulten (2012) ustez, antzinako garaietan ekialdeko kultura batzuek bazuten sexualitate-eredu bat, non maisu batek ikasleei plazera al bait gehien erdiesteko teknika egokiak irakasten baitzizkien. Hala, bada, Foucaulten *ars erotica* planteamenduari

heltzen dio Racek, eta plazerari ezaugarri pedagogiko batzuk datxekion eredu bat proposatzen du. Plazera, dio, ezagutza hori aitortzen zaion esparru baten baitan ezagutzen da, hain zuzen plazertsuak direla ikasi ditugun tekniken, egoeren eta testuinguru bidez ikasi dugulako. Beraz, plazera ez da kanpoko erreakzio bati ihardesteko senaz barrutik sortzen den zerbait, ikasketa-prozesu baten baitan darabilgun zerbait baizik, hartara geure egin ditugun hainbat teknika eta prozedura baliatzen ditugularik (Race, 2008). Aipatzen dituen droga-erabiltzaileen kasuan, ikasketa-prozesu hau aktiboa da eta eragin ona izaten du haiengan, segurtasun-espazioak eta kontsumoaren autozaintza negoziatzen dituztelarik —drogak darabiltzatenek ikasten dutelako, haiekin gozatzen ez ezik, ondorioak prebenitzen eta interpretatzen ere—. Raceren aburuz, drogazaleen arreta-programetan erabili beharreko baliabide bat da, autonomia indartzen dutelako eta subjektuen praktika eta estrategiei balioa eransten dietelako. Hortaz, dinamika kontzientetzat uler daiteke plazeraren prozesua, dibertitzeko, gozatzeko eta disfrutatzeko aukerak eman ez ezik, zaintzan eta elkarrekikotasunean praktika seguruagoak ere erraztu ahal ditu eta⁶².

Antzeko ildoan jorratzen ari dira Andrea Cornwall eta beste (2013) antropologo zenbait, baina ikuspegi zeharo feminista batetik. Izan ere, ezkorregi deritzote akademia europarrak eta estatubatuarrak sustaturiko sexualitatearen irudikapenari —gaixotasunak, indarkeriak, abusuak edo, beste gabe, beti segurtasun-ezari eta arriskuari loturik—. Kezka horrexek bultzatu ditu begirada beste latitude batzuetara zuzentzera. Hainbat une eta tokitan, denetariko emakumeen kolektiboek oso eztabaida sutsuak piztu dituzte plazer sexuala «hautu feminista» gisa artikulatzeaz (McFadden, 2003) eta emakumeen aldarrikapen orokorren artean integratzeaz. Cornwallen lanak esplorazio-abiapuntutzat dauka plazera, harremanak sortzen dituen gero; hain zuzen, emakumeen harremanak, beren sexualitatearekin ez ezik, baita testuinguru kultural bakoitzean dagoen genero-sistema, egitura sozial edo familia-inposaketarekin ere. Nazioarteko lankidetzaren programen aurkako ihardespenez modu bat ere bada, zeren eta genero aldetiko berdintasun-ezen lanketan programok ez baitute aintzat hartzen plazeraren ahalmenaren handia, emakumeentzako esparru berdinzaleagoak eraikitzeke tenorean garrantzia izan lezakeena, edo ezikusia egiten diote. Egile horien aburuz, plazera da, eta ez arriskua, emakumeek jabetzerako duten berebiziko osagaia. Hala dio Bibi Bakare-Yusuf-ek (2013), desiodun bilakatzen diren emakumeak transgresoreak direla, plazera aldarrikatzeko aukerak sarritan eramaten dituelako egitura sozial eta familiarrean egokitu zaien jarrera kuestionatzera. Ordena sozial menderatzaileari «plazeretik pentsatzea» (Bakare-Yusuf, 2013) askoz ezegonkorragoa zaio, sexualitatea —edo kaleak, gaua, jaiak— arrisku eta indarkeriatik aztertzea baino. Fokua plazeraren gainean pizteak, aurrerapen teoriko edo politikoak emateaz gain, teoria feminista epistemologikoki

62. Hemen drogen arazoa jorratu gabe ere, bada gogoeta egiteko moduko kontua, jaien testuinguruari alderdi askotatik eragiten dio eta. Batetik, drogen eta alkoholaren kontsumoa oso-oso presente dago jai guztietan, baita giro feministetan ere, eta beraz egoki liteke haiekin sentitzen ditugun plazer- eta gatazka-prozesuak problematizatu eta aztertzea. Gainera, ezin dugu ahaztu substantzia horien eraginpean egotea aitzakia izan ohi dela, sarritan normalizatua, denetariko abusuak egiteko, sexualak batik bat.

joritzen duten aurkikuntza metodologikoak ere eskaintzen ditu: horra plazera, sexualitatearen eremua barne hartzen duen baina harago doana, genero-arauei eta maskulinitasunaren eta femeninitasunaren estandarrei aurre egiteko baliabide ausart eta eraginkorra dena. Plazerera feminismotik gerturatzeak jarraibideak eman diezazkiguke emakumeen errealitate soziala azaltzeko ikerketekite aldera; halatan, barkabera jokatzen eta biktimizazioa jotzen duen paradigma gutxiagotuz eta plazerak eraldaketa sozialerako dituen aukerak baliatuz, jaiak dirateke aukera horiexekin esperimentatzeko espazio politikoa.

Ikuskera horrexetatik, bada, iradokorra da, oso, plazera politizatzeetik sor daitezkeen inplikazioak esploratzea. Amador Fernández-Savater-en (2008), ustetan sufrimenduaren politizazioak elkarrekin antolatzea eta borrokatzea bagaramatza —kapitalismoak dagien intimitatearen instrumentalizazioari aurre egiteaz sortutako erresistentzietatik abiatuta—, plazeraren politizatzea ifrentzutat har liteke; hots, plazer-gune material eta sinboliko alternatiboen eraikuntzak sorrarazten dituen praktiketan, plazerak sistema bera iraul dezake, hain zuzen alienazioa eta sufrimendua saihestezinak direlako usteari uko egiten diotelako.

Gure gorputzak plazer- eta jai-subjektuak dira

Plazera hainbat eta hainbat sentsaziok, pertzepziok, gogo-aldartek eta bizitzaren inguruabarrek mamituriko emozio eta praktikatzat baldin badugu, plazera ezin da gorputzezkoa baizik izan. Hartara, gorputzaren eta emozioen antropologiek gakoak eman diezazkigukete uler ditzagun, ez soilki subjektuen konfigurazio subjektiboak —beren plazer-prozesuak definitzeko baliagarri zaizkienak—, baita delako prozesu horiexek berak ere; izan ere, prozesuok etengabeko elkarriketan ari dira hainbat esparru soziali darizkien plazerari buruzko diskurtso emozionalekin, eta partaide diren egitura sozialarekin ere bai. Plazera gorputzaren eta emozioen teoria sozial baten baitan esploratu ahal izateak hemen esan nahi du «hezurmamituko emoziotzat» dugula (Rosaldo, 1984; Esteban, 2007), teoria psikologizistetatik edo biologiko hutsetatik urrun. Emozioa —eta plazera— gorputzean, gorputzetik eta gorputzaren barna produzitzen da, hezurmamitu egiten da, «gorputzen artean dabil» (Ahmed, 2015). Emozioa —eta plazera— dinamikoa da, bada, ez dago hor, egonean; aitzitik, subjektuen elkarreragin sozialetan produzitzen da. Plazera *egin* egiten da.

Emozioak, Sara Ahmed-ek (2015) planteatu bezala, ez dira existitzen ez gure barruan, ez gugandik at; haietaz egiten dugun konstrukzioak ahalbidetzen digu barne eta kanpo hori mugatzea. Hortaz, emozioaren teorien irakurketa kritiko batek uzten digu barnekoa eta kanpokoa, banakakoa eta taldekakoa dekonstruitzen, eta halako kategoriak testuinguruari eta politikari lotuta pentsatzen. Praktika feministak oro har eta feministen plazerrezko praktikak bereziki, pentsamenduaren, emozioaren, ekintzaren edo sentimenduaren artean bereizten ez duten emoziozko praktikak bailiran pentsatzen baldin baditugu —egoera horiexek bizipenetatik banaezinak

direlakoan—, emozioaren eta arrazoiairen, adimenaren eta gorputzaren, femeninoaren eta maskulinoaren arteko hierarkiari buru egiten diogu. Ahmedek hala dio:

Nire kezka ez da mugatzen norbera feminismoarekin nola uztartzen den pentsatzera; baita ere pentsatu behar dut feminismoak «munduari» nolako ihardespen emozionala ematen dion, zeren eta delako ihardespenaren nolakoak baitakar araubide sozialekin dugun gorputz-harremana ere birbideratzea (2015: 258-259).

Horrela, irakurketa kritiko bat ere ematen zaio jai-giroetan plazerarekiko feminista izatea/egotea ideiari. Alegia, bizitutako gertakizunen politizazio pertsonalaren eta kolektiboaren bidez *plazer egitea* eta *desplazer egitea* ideiari, eta subjektibotasun feministaren konformazio eta reifikatzeari.

Plazer egitearen eta *desplazer egitearen* zeregin horretan, albait gehien baliatu behar dira une zehatzetan pizgarri eta bizigarri agertzen zaizkigun halabeharrezko aliantza potentzial zoragarriak. 2015eko abenduko Feministaldian⁶³, *Yes, we fuck!*⁶⁴ dokumentala —mugimendu transfeministaren eta bestelako funtzionaltasuna dutenen artean sortutako bitxia— proiektatu zen. Bertan zuzendarietako bat egon zen, Antonio Centeno Vida Independiente izeneko foroaren ekilea. Publikoaren artean Lorena Cabnal zegoen, Guatemalako maya-xinka etniako feminista, bezperako saioaren protagonista, parte hartzen duen feminismo komunitarioaren zer-nolakoak azaldu zituen eta. Ondorengo solasaldian, Cabnalek dokumentala laudatu eta bere ikuspegi feminista komunitarioarekin zituen loturak agerrarazi zituen⁶⁵; besteak beste, honela zioen: «Gorputza munduan gozatzeko jarria» dela. Centenok, lotura haiekin ados zegoela eta, hala erantzun zion: «Gorputzaren aldarria plazererako egiten dugu. Ez zaigu interesatzen normaltasunean sartzea, ez eta (erre)produzitzeko sisteman ere, garen bezain ilaunak izaten jarraitzeko aldarri egitea baizik». Plazerari buruz definitu edo teorizatzeke tenorean, halako topaketek animatzen gaituzte begirada sexualitateetik harago luzatzera, bai eta testuingururik hurbilenean gertatzen denari begiratzera ere; hau da, plazera koiuntura politiko, kultural eta historiko desberdinetan etengabe eraikitzen eta birdefinitzen dugun prozesutzat hartzera.

63. Feministaldia Donostian antolatzen da, 2006tik aurrera. Hona festibalearen orria kontsultatzeko esteka: <<https://feministaldia.org/>>. Aipatzen dudana saioa 2015eko abenduaren 17koa da.

64. «*Yes, we fuck!*» dokumentalak ezgaitasuna deitu ohi den bestelakotasun funtzionala dutenen sexualitateari heltzen dio (...) *Yes, we fuck!* ez da dokumentala soilik, jendeak parte hartu, solas batez ere kuestionatu egiten duen proiektu bat ere bada; bertan, sare sozialek berebiziko garrantzia dute. Gainera, elaborazio-prozesuak balio du gorputzari eta sexualitateari loturiko gaiak jorratzen dituzten hainbat kolektiboren artean aliantzak ehundu daitezen (bestelakotasun funtzionala, feminismoak, transfeminismoak, LGBT, queer, intersex, gizenak, besteak beste) in: <<http://www.yeswefuck.org/>>.

65. Lorena Cabnalen eta feminismo komunitarioaren pentsamenduaren proposamen epistemologikora gerturatzeko, ikus Cabnal (2010), hemen eskuragarri: <<https://suds.cat/es/publicaciones/feminismos-diversos-el-feminismo-comunitario/>>.

JAIK ETA PLAZERA: NOLA IHARDESTEN DIOGUN INDARKERIARI ETA HALA ETA GUZTIZ ERE (OSO) ONGI PASATZEN DUGUN

Euskal Herriko Unibertsitateak antolatutako hitzaldi batean, Estibaliz de Miguel-ek emakume-eredu zenbait aztertzen zituen, bertan entzuteko aukera izan nuenez. Beren presentzia hutsez emazte eta amaren emakume-rol soziala erro-errotik kuestionatzen zituztelako lege kanporatutako eta bazter utzitako emakumez ziharduen⁶⁶. Esan ere esan zuen «gure gorputza, gure emakume-bizitza, desmasia bat» dela. Esaldi hori modu askotara interpreta dezakegula uste dut; baina, gainera, primeran datorkigu lan honen testuinguruan, emakumeen protagonismoa jai- eta dibertimendu-guneetan aztertzen, ospatzen eta ikusgai jartzen ari gara eta. Zer da jai, bada, desmasiazko gorputzak ez badira?

Estebanek dio (2015b) mugimendu feministan beti egon dela aktibismoa eta plazera batzeko beharrian handia. Nire ikerketan ere topatu ditut halako gogoetak, feminista gazteengan nahiz beterranoengan. Hortaz, feminismoan, «dibertimendua eta transgresioa eskutik helduta dabilta» (*ibid.*), eta baditugu horren adibide franko, hala nola idazlan honetan bertan idazten duten kideenak. Garrantzizko deritzot espazioek duten muntari erreparatzeari, berez duten esanahiarengatik; gainera, plazer eta dibertimenduaren bitartez ahalduntzea erraztu dezaketen prozesu kolektiboak sortzeko egokierak eskaintzen dituzte. Honetaz ari garela, interesgarria da orriotara ekartzea Lady Fest direlakoen fenomeno. Ekitaldi horiek autogestionatutako ekimen feministek sortzen dituzte, bertan jarduera artistikoak eta kulturalak gauzatzeko, hala nola kontzertuak, erakusketak, solasaldiak, antzerkia, performanceak. Edozein emakume-taldek antola dezake halakorik bere herrian edo hirian. Balio feministak, antiarrazistak, autogestiokoak errespetatzen dituzte, eta, aspaldi honetan Espainiako Estatuan, gero eta gehiago dira antiespezistak eta transfeministak⁶⁷. Ainhoa Güemes-ek deskribatzen ditu:

Badira eginkizun politiko transgresore bat betetzen duten jaiak. Arte eta politika feministarako pentsatutako guneotan, Ladyfestan, esaterako, «anormalok», dagoeneko asko eta asko garenok, produzitzeko historia naturala transgreditzen dugu, produkzioaren historia (artifiziala) osatzeko. Badakigu, jakin, inautzeko adierazpen ludikoen bitartez, gozamenaz eta parodiaz, eragin dakiokela muinezko borroka politikoen geroari, eta aintzat hartu behar dugu nozio eta elementu batzuk, hain zuzen gure aldarrikapen-ekintzak eta sexualitatea bizitzeko ditugun era desberdinak baldintzatzen dituztenak, borroka horietan kuestionatzen eta eraldatzen direla (Güemes, 2012).

66. De Miguelek batik bat putak eta emakumezko preso eta zoroak ditu gogoan. Hitzaldia EHUK eta Maria de Maeztu Forum Feministak antolatutako «Emakume gaiztoak: putak, presoak, zoroak... eta gainerakoak» jardunaldiaren baitan eskaini zen, 2016ko apirilaren 22an, Gasteizen.

67. Lehendabiziko Lady Fest Olympia hirian egin zen (Estatu Batuak), 2000. urtean. Nazioarteko mailako artxibo kolektibo bat kontsultatu nahi izatera, hona webgunea: <<http://myspace.com/ladyfestarchiveproject/connections/out>>. Euskal Herrian ospatutakoan artean, hona hauek: Lady Fest Nafarroa, 2013ko ekainean <<http://ladyfestnafarroa.blogspot.com.es/>>; Ladyfesta, Bilbon 2012an, <<http://mass-medeak.blogspot.com.es/2012/11/ladyfesta-bilbao-gora-pussy-riot.html>>. Estatuan, azkenak Madrilekoa 2013an <<https://ladyfestmadrid.wordpress.com/>>, eta Bartzelonakoa aurtengo ekainean <<https://ladyfestbarcelona.wordpress.com/>> izan dira.

Espazioaren ñabardura, bada, esanguratsua da oso; batetik, plazererako nahiko autonomia erdietsiko bada, batbederak —eta batbедера hori kolektiboak izan daiteke— bere espazioa behar duelako, espazio materiala, fisikoa, mugatua; bestetik, zentzu figuratuan, batbederaren espazioarenak nahitaez garmatzalako Virginia Woolfek (2013) emakumeen sormen aserako deskribatutako norberaren gelara. Hortaz, bere espazioaren beharra duen sormen-prozesutzat har dezakegu plazera. Plazera norberak berarengandik berarengana (auto)gestionatu ahal izateak badu zerikusirik, besteak beste, espazio material zein sinboliko horien sortzearekin, hortxe konfiguratzen direlako irudimenak era desiratutako praktikak.

Espazio feminista autonomo horiek —zentro sozialak, kolektiboak, elkarteak edo asanblada ez-mistoak barne— aldarrikatzeko beharra abiapuntu hartuta, emakumeok borrokan jarraitzen dugu mundu sozialaren gainerako esparruetan, jaietan bereziki, berdintasunez eta segurtasunez parte har dezagun. Egiaztatua dugu, egile askok esan bezala (Ahmed, 2015; Esteban, 2015b), emakumeok beti izan dugula pairatzen ditugun indarkerien aurka batasun indartsu eta kolektibo bat artikulatzeko gaitasun handia. Bizkar gainean daramagu minez osatutako historia luze eta tristea, eta bidegabekeria horien inguruko mobilizazioak baitezpadakoak izan dira politika feminista. Hainbestera, ezen feministak ia beti bildu eta antolatu baikara esperientzia mingarrien bitartez edo sufrimendu handia ekarri ohi duten zapalkuntzei aurre egiteko. Euskal Herrian behinik behin hau argi eta garbi sumatzen da. Udan, herri askotako jaiak ospatzen diren sasoiari, prentsari begi ematea besterik ez da behar kontura gaitezen feministek ihardespene kolektibo bipil eta biribilak antolatzen dituztela gertatzen diren eraso matxista ugariei buru egiteko⁶⁸.

Emakumei etsai zaizkien espazioak (hots, erasoene mehatxu isila bertan ezkututzen denekoak), hala nola jaiak, kaleak eta gaua, autodefentsa darabilten emakume-kolektiboek hartu dituzte, brigada baten modura babesgarri, plazera eta gozamenak izan daitezen kezka bakarrak. Haserrea bideratzen jakiteak zentzuen munduak imajinatze eta eraikitze gaitasuna dakar, bai geure gaitasunekin, bai geure desira eta plazerekin baliagarriak eta zuzenak izan dakizkigun. Kontua da alternatibak artikulatzea, gure sumaria azaltzearen, bai, baina baita esperimintatzeko bestelako aisia-ereduak ere asmatzearen, ereduok esperimendatzeko, plazeretik geure buruen ezagutzara eta gozamenara betiere.

Halatan, lehiatu beharreko zelai agertzen zaizkigu jaiak (Vance 1997), non emakumeak maiz gizonen gozamenetako entretenimenduetako beste bat izan diren, zeren eta jaietan gizonak, oro har, emakumeen partaidetza sukaldari edo zaintzaile

68. Hona hemen uda honetan jaietan gertatutako eraso sexisten eta haiei emandako erantzunen inguruko albiste zenbait: «Beste hiru eraso salaketa», in <http://www.berria.eus/paperekoa/1966/012/001/2016-07-13/beste_hiru_eraso_salaketa.htm>; «Emakume bat bortxatu dute Baionako bestetatik etxera bidean» in <http://www.berria.eus/albisteak/125406/emakume_bat_bortxatu_dute_baionako_bestetatik_etxera_bidean.htm>. EHko Bilgune Feministaren «Hau ez da gure bakea! Jaiak eta plazak gureak dira!» adierazpena in <http://bilgunefeminista.eus/eu/Berriak/20160704/Jaiak_eta_plazak_gureak_ere_badira>.

gisa balioztatu baitute —egitekotan—. Jaiei eta espazio publikoaren zelaia lehian da oraindik orain, eta bertan kolektibo feministak indartsu sartzen ari dira⁶⁹. Vance sexualitateaz ari da, baina berdin aplika dezakegu jaiei testuinguruan. Emakume batek, gozatzen eta ongi pasatzen ari delarik, bere baitan darama erasoak sufritzeko arriskua, gehi egozten zaion erruduntasunaren eta gaitzespen sozialaren dosia, zerbait tragikoa gertatu ala ez. Txiki-txikitatik izaten dugu lagun, bizitza osoan, hau edo beste egin dugulako *zerbait gertatu ahal zitzazun* delako leloa, dagoeneko denok ohituta gaudena. Ez nuke alboan utzi nahi, ezta hurrik ere, jaietako erasoei buruz beharrezkoa den eztabaida; baina beharrezkoa da, era berean, jaiei bestelako osagaiak ere aintzat hartzea, eta sakonki aztertzea, haiekin gozatu egiten dugulako, eta, gainera, orokorrean debekatuak zitzazkigun espazioak irabazten ari gara.

Feministok behin eta berriro galdetzen ari gara hainbat dinamikari buruz, gogoeta egiteko, baliabideak sortzeko eta besteekin batzeko, galdetu ere, etengabe bakantzeraz, ez mugitzera eta prekarietatera bultzaka garamatzen panorama politiko eta sozialari ihardespene emateko modu berriak artikulatu dituzagun. Zergatik ez bilakatu jaiak espazio hori, edo behintzat horietako bat, espazio esanguratsu bat? Zergatik ez desafiatu aisiaren eta lanaren, jaiaren eta aktibismoaren denbora mugatzen duten logika produktibistak? Izan ere, zentzumenak sorgortzen edo biziki aztoratzen dizkiguten baina gehienez ere plazera eman beharrean itotzen gaituzten txinparta-kapsulen bidez administratzen digute aisialdia. Zergatik ez bilakatu jaiak, kontzienteki eta sendo, gune seguru bat, non ezar daitezkeen politikoki transgreditzeko eta politika bera gainditzeko aukera malgu, aldakor, probokatzailerak?

AZKEN GOGOETA: PLAZERA IZAN DA, IZATEN DA ETA IZANGO DA GURE AZKEN MENDEKUA⁷⁰

Zapalkuntza horixe baiesten delako egin daitezke bateragarri oraindik, diskrezioz, gehienoi erridikuluaren beldurra edo historiaren mingotsak batzen uzten ez digutena: iraultza eta zoriona; edo iraultza eta beste gorputz bat, berriagoa, ederragoa; edo, areago, iraultza eta plazera (Foucault, 2012: 12-13).

Ezin badut dantza egin, zure iraultza ez zait interesatzen (Emma Goldman feminista anarkistak esana, omen).

69. «Autodefentsa feminista» pankartaren argazki ospetsua, uda honetako sanferminen txupinazoan, oso adierazgarria da (hemen ikus daiteke: <<https://es.pinterest.com/pin/567031409316623267/>>): pankartaren inguruan, gehien-gehienak, gizon pila. Irudiak hunkitu egiten nau, ene irudimenean bultzaka eta bultzaka bizi-espazioa inbaditzea den sanferminen zer horrek inoiz bereziki erakarri ez nauen arren. Hala ere, plazent zait pankarta erdi-erdian ikustea, desio duen tokia okupatzen duelarik, eta azpian emakume multzoa irudikatzen dut, indarrez eusten diotela, elkar besarkatzen, babesten, ahaldu, zoragarri.

70. «Plazera izango da gure azken mendekua» esaldia darabil Elsak, elkarrizketatu ditudanetako batek, ikuspegi feminista eta DIY (do it yourself) batetik eskuz egindako dildoak ekoitzi eta saltzen dituen proiektu autogestionatu baten lelo gisa, erabili ere. Nonbait entzun zuen, eta ez dugu haren jatorriaren berri lortzerik izan (Muelas, 2015).

Bukatzen hasteko, eztabaidatzen jarraitu behar dugun hainbat arazo aipagai jarri nahi nituzke. Plazerari bere espazioa eskaini behar zaiola uste dut. Ikusi beharko da plazer hutsarengatiko plazeraren politika baten abagunea ematen ote den —eta nola azaltzen den—. Ene ikusmoldean, kontua ez da adarrik edo ondoriorik gabeko hedonismo bat aldarrikatzea —edo ez hori bakarrik—, baizik eta, hala nahi izanez gero, plazera bizitzaren erdigunetzat edo munta handiko osagaitzat hartzeko eskubidea biziro eskatzea. Eta modu kritikoan egitea, etengabe diskurtso eta praktika menderatzaileen kontrakarrean, praktika horiexekin, beste pertsonekin, geure buruekin elkarriketan eta negoziaketan, azalpean dauden gatazkak problematizatuz eta arazo politiko bihurtuz. Horrek guztiak laguntzen du kolektibo feministek berengana ditzaten aktibismo plazent, errebelde eta transgresoa gauzatu ahal izateko espazioak.

Hona birpentsatu beharreko beste gai bat, nola artikulatu geure plazera modu inklusiboan. Xehe-xehe oldoztu beharko genuke gure jai-espazioek elkartasunez eta errespetuz berenganatzen ote duten dibertsitatea, hitzaren zentzurik zabalenean. Leku askotan anartean ebatzi gabe dauden arazo askori buruzko hausnarketa egin behar da, hala nola animalien tratu txarra, bestelako funtzionaltasuna dutenen irisgarritasun eskasa hainbat espaziotan, familia-kontziliazioa, jatorri desberdinetako pertsonen parte-hartzea.

Eta bukatzeko, aspaldi handian bueltaka dabilkidan ideia partekatu nahi nuke. Neure buruari galdetzen diot, Carol Gilligan-ek (2003) dioen bezala, plazerak beti inplikatzan ote duen galera bat. Aintzat hartzen badugu emakumeentzat plazera etengabeko borroka dela, baina batez ere oraindik eraikitzen eta birdefinitzen ari garen garaipena dela, orduan pentsa genezake baietz, plazerak galera ere badakarrela. Besteak beste, definizioz zapaltzen eta kondanatzen gaituen kulturaren uztartetik askatzen gaituelako. Emakume gisa sozializatzen aurrera egiteko etsipena eta sufrimendua beste biderik eskaintzen ez diguten botere ekonomiko, sozial eta kulturalen aurrean zilegitasuna galtzea dakarkigu, ekarri ere. Geure plazera aldarrikatzeak eta gauzatzeak erakar dezakete gure erabakiak eta gure desirak ulertzen edo errespetatzen ez dituzten lagunen, maitaleen edota senideen galera. Azken finean, plazera gure egitekoen muin eta mami bilakatzeak batik bat beldurra galtzea esan nahi du. Hala bada, beharbada badugu tenorea kontura gaitzen behingoz zer-nolako irabazia dakarkigun galera horrek.

BIBLIOGRAFIA

- Ahmed, Sara (2015): *La política cultural de las emociones*, Universidad Nacional Autónoma de México, PUEG, Mexiko Hiria.
- Bakare-Yusuf, Bibi (2013): «Thinking with Pleasure. Danger, Sexuality and Agency», in Andrea Cornwall, Kate Hawkins eta Susie Jolly (arg.), *Women, Sexuality and the Political Power of Pleasure*, Zed Books, Londres, 28-41.

- Cabnal, Lorena (2010): «Acercamiento a la construcción del pensamiento epistémico de las mujeres indígenas feministas comunitarias de Abya Yala», in ACSUR-Las Segovias, *Feminismos diversos: el feminismo comunitario*, <<https://suds.cat/es/publicaciones/feminismos-diversos-el-feminismo-comunitario/>> (kontsulta-data: 2016-30-09).
- Cameron, Deborah eta Kulick, Don (2003): «Hablar de sexo y pensar en sexo: La lingüística y la construcción discursiva de la identidad», in *Language and sexuality*, Cambridge University Press.
- Caspao, Paula (2015): «Invertir inclinaciones. ¿Hay vida en «el hacer teórico»?», in Ixiar Rozas eta Quim Pujol (arg.), *Ejercicios de ocupación. Afectos, vida y trabajo*, Mercat de les Flors, Institut del Teatre, Ediciones Polígrafa, Bartzelona, 125-150.
- Copjec, Joan (1994): *Read my Desire. Lacan Against the Historicists*, The MIT Press, Cambridge.
- Cornwall, Andrea; Hawkins, Kate eta Susie Jolly (arg.) (2013): *Women, Sexuality and the Political Power of Pleasure*, Zed Books, Londres/New York.
- Correa, Sonia (1997): «From Reproductive Health to Sexual Rights: Achievements and Future Challenges», *Reproductive Health Matters*, **5(10)**, *The International Women's Health*, 107-116.
- De Miguel, Estibaliz (2016): «¿Por qué hablar de “Malas mujeres”?», Jardunaldia «Emakume gaiztoak: putak, presoak, zoroak... eta gainerakoak», Gizarte Langintzako Unibertsitate Eskola, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2016-04-22, Gasteiz.
- Del Sarto, Ana (2012): «Los afectos en los estudios culturales latinoamericanos. Cuerpos y subjetividades en Ciudad Juárez», *Cuadernos de Literatura*, **32**, 41-68.
- Del Valle, Teresa (1999): «Procesos de la memoria: cronotopos genéricos», *AREAS. Revista de Ciencias Sociales*, **19**, 211-226.
- Esteban, Mari Luz (2004): *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*, Bellaterra, Bartzelona.
- , (2007): «Algunas ideas para una antropología del amor», *Ankulegi*, **11**, 71-85.
- , (2015a): «El feminismo vasco y los circuitos del reconocimiento: el movimiento, la universidad y la casa de las mujeres», in Hainbat egile (arg.), *Otras formas de (re)conocer. Reflexiones, herramientas y aplicaciones desde la investigación feminista*, Hegoa-UPV/EHU / Simref, Bilbo, 61-76.
- , (2015b): «Jaietan dantzan gauden gorputzak gogoetagai», ikastaroko hitzaldia: «Jai-ereduak genero ikuspegitik: begirada bat Euskal Herriko errealitateari», Udako Euskal Unibertsitatea, 2015-07-16/17, Eibar, dokumentu argitaragabea.
- Fernández-Savater, Amador (2008): «Politizar el sufrimiento», *Minerva: Revista del Círculo de Bellas Artes*, **7**, 111-112.

- Foucault, Michel (2012) [1970]: *Historia de la sexualidad I: la voluntad de saber*, Biblioteca Nueva, Madril.
- García Cancellini, Néstor (2004): «La puesta en escena de lo popular», in Alain Basail Rodríguez eta Daniel Álvarez Durán (biltz.), *Sociología de la cultura*, Editorial Félix Varela, Habana.
- Gilligan, Carol (2003): *El nacimiento del placer. Una nueva geografía del amor*, Paidós, Bartzelona.
- Guasch, Óscar; Osborne, Raquel (2003): «Avances en sociología de la sexualidad», in Raquel Osborne eta Óscar Guasch (biltz.), *Sociología de la sexualidad*, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1-24.
- Güemes, Ainhoa (2012): «Éxtasis y mascarada. Dioniso y las buch», <<http://www.naiz.eus/es/blogs/libre-feminista/posts/ladyfesta-bilbo-extasis-y-mascarada>> (kontsulta-data: 2016-30-09).
- Hierro, Graciela (2003): *La ética del placer*, Universidad Autónoma de México, Mexiko Hiria.
- McFadden, Patricia (2003): «Sexual Pleasure as Feminist Choice», *Feminist Africa*, 2, 50-60.
- Malo, Marta (2004): «Prólogo», in Hainbat egile, *Nociones Comunes. Experiencias y ensayos entre investigación y militancia*, Traficantes de Sueños, Madril, 13-40.
- Miller, Alice (2000): «Sexual but Not Reproductive: Exploring the Junction and Disjunction of Sexual and Reproductive Rights», *Health and Human Right*, 4(2), 68-109.
- Muelas de Ayala, Laura (2015): *El placer como proceso creativo en la transformación feminista*, Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterreko amaierako lana, UPV/EHU, <<http://hdl.handle.net/10810/16509>> (kontsulta-data: 2016-30-09).
- Nieto, José Antonio (2003): «Reflexiones en torno al resurgir de la antropología de la sexualidad», in José Antonio Nieto (arg.), *Antropología de la sexualidad y diversidad cultural*, Talasa, Madril, 15-52.
- Nogueiras, Belén (2013): *Discursos y prácticas feministas en el ámbito de la salud en España (1975-2013)*, Master Amaierako Lana, Máster Universitario de Estudios Feministas, Instituto de Investigaciones Feministas, Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea.
- Race, Kane (2008): «The use of pleasure in harm reduction: Perspectives from history of sexuality», *International Journal of Drug Policy*, 19, 417-423.
- Rosaldo, Michelle Z. (1984): «Toward an anthropology of self and feeling», in Richard Shweder eta Robert LeVine (arg.), *Culture Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*, Cambridge University Press, 137-157.
- Rubin, Gayle (1989): «Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad», in Carole S. Vance (biltz.), *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*, Talasa, Madril, 113-190.

- Sarachild, Kathie (1978): «Consciousness-Raising: A Radical Weapon», in *Feminist Revolution*, Random House, New York, 144-150.
- Scott, Joan W. (1996): «El género: una categoría útil para el análisis histórico», in Marta Lamas (biltz.), *El género: la construcción cultural de la diferencia sexual*, PUEG, Mexiko, 265-302.
- Vance, Carole S. (1989): «El placer y el peligro: hacia una política de la sexualidad», in Carole S. Vance (biltz.), *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*, Talasa, Madril, 9-49.
- , (1997): «La antropología redescubre la sexualidad: un comentario teórico», *Estudios Demográficos y Urbanos*, **12(1-2)**, Colegio de México, 101-128.
- Woolf, Virginia (2013) [1929]: *Un cuarto propio*, Lumen, Bartzelona.

II. Jai-errituak eta tradizioak ikergai: tokian tokiko fenomeno soziokulturalen hainbat analisi

Donostiako Danborrada, berdintasunerantz.

Luze ibilitako eta luze ibili beharreko prozesua

Beatriz Moral Ledesma, Margaret Bullen eta Xabier Kerexeta Erro

SARRERA GISA

2012an, Donostiako Udalaren Berdintasun Bulegoak beka bat plazaratu zuen. Gaia: «1813-2013: emakumeak nola joan garen eskuratzen gure espazioa Danborradan». Bistan zen, proposamenean bertan, sustatzaileen aburuz Danborrada kultur ondare bizia dela, generoaren aldetik aztertu beharrekoa —jarrera baikor batez, betiere—, eta azterketa horretan historiari garrantzi berezia eskaintzea espero zela. Egia da hiriaren erreketaren⁷¹ bigarren mendeurrenaren baitan txertatzen zela, urte hartako hainbat udal-ekimenekin bat eginez. Baina harago zihoan, inkontzienteki bazen ere, eta horrexegatik, interesgarriago: erreketaren, donostiar memoria kolektiboan iltzaturiko gertakizun nagusia, eta Danborrada, donostiarren autoafirmazio-erritu nagusia, biak elkarri lotuta daude, estu-estu, lehenaren ondorioz bigarrena sortu zelakoan.

Ez da gauza berria. Lehen mendeurrenean ere, besteak beste, Danborrada bat antolatu zen. Eta bistan da gaur egun abuztuaren 31ren inguruan sortutako ekitaldiek antz formal handia dutela urtarilaren 20an ospatzen diren danborradekin, batez ere horietako askok duten alderdi «militarrarekin».

Historikoki, ordea, hau oker handi bat da, historia-liburuek aspaldian frogatua baitute Danborradaren jatorria ez datzala 1813ko erreketan, askoz hamarkada geroago ospatzen hasitako inauteri-konpartsetan baizik. Areago, frogatua dago hasierako inauteri-konpartsa haien ustezko jatorria ere —gerora sukaldari bihurtutako iringile batzuek goarnizioko soldadu eta danborrariei upeltxoak joz iseka egiten zietenekoa— historikoki funtsik gabea dela. Alabaina, hain errtua dago «donostiartasun» dei litekeen pertzepzio kolektiboan, ezen gaur egun ia ezinezkoa baita, behin eta berriro errepikatuagatik, okerraz jabetzea; besteak beste, komunikabideek eta argitalpenek urtero-urtero errepikatzen dutelako. Historiaren garrantziari —iraganean gertatutakoak ezagutzeari— men egiten dion kultura baten baitan bizi gara; hainbestearino ezen jai-giroan sortutako ekimen batek nortasun kolektiboan garrantzia irabazi ahala, historiak (hau da, jatorri «nobleaz») jantzi

71. 1813an, Iberiar Penintsulako gerraren baitan (1808-1814), Britainia Handiko eta Portugalgo armadek frantziar armadaren mende zegoen Donostia hiria arpilatu eta erre zuten.

ohi baita. Danborradarena da horietako bat, eta Antzuola, Tolosa eta Bidasoaldeko alardeena, eta abar. Izan ere, horixe da «euromendebaldar» jendarte modernoaren ezaugarrietako bat. Beste kontu bat da kolektiboki nork bere buruari aitortutako historia hori zientifikoki edo akademikoki onargarria den, ez ote den lehen balio erlijiosoek betetzen zuten funtzio zilegi-emaleen ordezkari bat.

Hau guztia anekdotikoa litzateke, edo, hobeto esanda, bestelako gogoetarako mamia, non eta donostiartasuna (eta irundartasuna, hondarribiartasuna, antzuolartasuna...) eratzen duen pertzepzio kolektibo horrek generoaren inguruko rolanaketatik (eta haien arteko hierarkian) eraginik ez balu. Baina badu, horixe baduela. Horregatik, Danborradaren diskurtsoa eratzen denean, genero-ikuspegia ez baldin bada aintzat hartzen, gizon eta emakumeen arteko desberdintasuna naturalizatua dagoen heinean, kultur ondare materiagabetzat ditugun autoafirmazio-errituek, islatu ez ezik, iraunarazi eta areagotu egingo dute. Eta, herritartasuna eraikitzen laguntzen duten jai-giroko errituak sakralizatu ahala, are zailago egingo dute berdintasunerantz jotzea, berdintasunak herritartasuna jendarte berriaren ezaugarrietara egokitu ez baina desitxuratzen, desegiten duelakoan.

Horrelako abiapuntua genuen, bada, bekara aurkeztu ginen taldeak: Beatriz Moral zuzendari, Margaret Bullen, Xabier Kerexeta, Savina Lafita, Silvia Loza eta Luz Maceira. Lau antropologo, soziologian eta hezkuntzan doktore bat, eta historialari bat. Alegia, antropologia soziala hobetsi da. Denek baguen kultur ondare materiagabea edota genero-ikerketetan eskarmenturik, batik bat tokian tokiko autoafirmazio-erritu kolektiboetan. Lana aurkezteko tenorean, alderdi historikoak beste ataletan txertatu dira, betiere goian esandako pertzepzio historiko haren balio antropologikotik; hots, gaur egun ez ezik, lehen ere, nola ikusten zuten donostiarrek Danborrada, eta nola interpretatzen den pertzepzio horretan iragana (gaur egungoa, duela hamarkada batzuetakoa, duela mende batekoa). Horrez gain, lan dibulгатiboa planteatu zen, edonork ulertzeko modukoa, bekaren helburuetako bat argitalpen elebidun bat egitea zen eta. Hona hemen, eskematikoki, nola landu genuen gaia, nolako emaitzak lortu genituen, eta nolako ondorioak plazaratu.

METODOLOGIA

Alde antropologikoa nahiz historikoa aztertzeke asmoz, metodologia etnografikoa nahiz historikoa erabili dugu: behaketa parte-hartzailea dela, elkarriketak direla, iturri historikoen, bibliografikoen eta hemerografikoen dokumentazioa dela. Azterketa dokumental historikoa egiteko orduan, udalaren eta elkarte zenbaiten artxiboetan maitu genituen hemerografia, bibliografia, estatistikak eta bestelako dokumentuak.

Lan etnografikoa behaketa parte-hartzaile eta elkarriketetan oinarritzen da. Hogeita bost behaketa-saio etnografiko egin ziren, 2013ko Danborradaren egunean bertan ez ezik, baita aurretik eta ondoren ere: landa-lana egin zen entseguetan,

bileretan, prentsurrekoetan, afarietan zein ekitaldi publikoetan. Behaketak egiteko tenorean, honako irizpide hauek kontuan hartu genituen, albait eta aldaera tipologiko gehien aztertzeko: banaketa espaziala (Danborrada banatzen den zazpi barrutiak); danborraden antzinatasuna (hiru garaitan banatuta); erakunde sustatzailea (publikoa, pribatua, kulturala, aisialdikoa, kirolektoa...); osaera (maskulino hutsak, mistoak, berdintasunezkoak); adina (Haur Danborrada ere aintzat hartu zen).

Hiru motatako elkarriketak egin genituen: adituei eta protagonistei (norbanakoak eta taldekoak). Adituen artean elkarriketatzeko aukeratu genituen historialari bat, folklorista bat, musikari bat eta Donostia Festak-en arduraduna. Protagonistei, berriz, hogeita bost elkarriketa sakon egin genizkien, betiere sexu, rol, kargu, adin aldetik ordezkari esanguratsuak: Kresalako lehen emakumeak, hainbat elkarteren ordezkariak, danborrariak, urketariak, gurasoak, irakasleak... Horietaz aparte, hiru eztabaida-talde eratu genituen, berdintasunaren aldeko aldaketak sustatze aldera, honako gogoeta-gai hauek proposatuz: danborradaren rol desberdinak; figurak eta sexuak; Haur Danborrada; komunikabideak; mitoa eta historia; estrategiak eta eskarmentuak; danborraden arteko protagonismoak; antolakuntza eta emakumeen partaidetza.

Ikerketarako lortutako datu hauek guztiak batu eta ikerketa feministetan zein jai-giroko erritualetan daukagun eskarmentuaren arabera sailkatu ondoren, geroago idazlana izango zenaren hezurdura atundu genuen, orientagarri izan zitezkeen zortzi gai nagusi edo kategoria proposatuz: ordena soziala, nortasun kolektiboa, antolakuntza, espazio publikoa, generoa, eboluzioa eta etorkizunera begirako igurikapenak. Adibidez, sareez ari ginela, aztertu genuen nola lotzen zaion pertsona bakoitza danborrada bati (edo gehiagori), nolako harreman eta hierarkiak sortzen diren kideen artean; halaber, barruti bakoitzaren barruko danborraden artean, bai eta danborraden eta bestelako erakundeen artekoak ere. Horrela, danborradak eta Danborrada oso ikuspuntu desberdinetatik aztertu ahal izan genituen, jaiaren antolakuntzaren eta esanahien konplexutasuna eta garrantzia ulertu. Goian aipatutako gaien arteko erlazioak ez ezik, sakondu beharreko beste batzuk ere azaleratu zitzaizkigun.

IKERKETAREN ATONTZEA

Nola iragan gai abstraktuetatik liburu dibulгатibo baten egiturara? Kontuan hartuta festa honetan estruktura kronologikoa berebizikoa dela, «00:00 igoera / 12:00 Haur Danborrada / 24:00 jaitsiera» eskema jaiaren protagonista bihurtu dela, herritar guztiek bereganatuta, haren arabera antolatzea erabaki genuen, eguna ez ezik, aurretiko eta ondorengo prestaketak eta ebaluazioak ere.

Adibidez, «Entseguen egunak» atalpean antolakuntzaz, botere-organoez, erabakiak hartzeko ahalmenez hitz egin daiteke; «Urtarrilak 19, gauean. Afaria» atalean, komunikabideek proiektatzen duten irudiaz, aldaketarako erresistentziez,

publikoaren eta pribatuaren arteko indar-korrelazioaz; «Urtarrilak 20, gaueko hamabietan. Igoera» atalpean, figura desberdinen protagonismoez, berdintasunaren aldeko politika aktiboez, emakumeen balio erreal eta sinbolikoez, festan izandako edo izan daitezkeen aldaketez...; «Haur Danborradan», festaren eboluzioaz eta emakumeen partaidetza progresiboez 80ko urteetatik aurrera, eta abar.

Esan bezala, liburuaren beste ezaugarri bat da alderdi antropologikoa nagusitzen dela, eta alderdi historikoa haren baitan ulertu behar dela. Bestelako grafia erabilia, historia «bereiz» baina era berean dagokion atalaren «osagarri» aurkezten da. Besteak beste, zabaldutako herri-pertzepzioa, historia jatorri «fundatzaile» moduko baten ondorio ia mugiezina denekoa, birplanteatzen da, eta Danborrada, beste edozer bezala, etengabeko eboluzioan ari den zerbait dela azpimarratzen da, zedarriak eta guzti. Eta, jakina, garaian garaiko egoera soziopolitiko eta kulturelek berebiziko garrantzia dutela, festa ez dagoela inguratzen duen eta sorrarazten duen errealitatetik at. Esate baterako, frankismoak, ezin bestela, ikaragarritzko eragina izan zuen Danborradaren jatorrizko inauteri-kutsua arian-arian desager zedin, bai eta emakumeak eskuratzen hasitako protagonismoa eten eta erabat ahantz zedin.

Jakina, lanak garrantzi berezia ematen die Danborradan emakumeen partaidetzan gertatutako zedarri nagusiei. Atal bakoitzean —festan dagokion unean— historikoki izandako lorpen edo gertaera nabarmenak jorratzen ditugu; hau da, aldaketa horren ondorioak. Gure ustez, zedarri horien argitaratzea munta handiko ekarpena da, haietako asko ez zeudelako behar bezala finkatuta, eta maiz ezezagunak ziren. Kasuren batean, hala nola nesken partaidetza Haur Danborradan, ezin izan digu inork zehatz-mehatz datatu, nahiz eta protagonistak bizirik dauden, garaiko komunikabideek eta oro har herritarrek, ez eta protagonistek berek ere ez zutelako zedarritzat hartzen, eta geroxeago aipatutako erreferentzien bidez hurbildu behar izan dugu. Adibide horrek argi uzten digu nola jo den, eta oraindik jotzen den, genero aldetiko lorpenak «naturalizatzer»a, hots, berez eta inolako presiorik gabe gertatu direla pentsatzer»a, eta hortaz, ezein aldarri festaren eboluzioaren naturaltasunaren aurkako erasotzat jotzera, bilakabide berezkoa bortxatzea eta beharrik gabeko tentsioak sortzeko ahalegina bailitzan.

Estilo aldetik, irakurterraza izateaz gain, eta dibulгатiboa denez, uko egin genion feminismoaz edota kultur ondarearen balio sozialez diharduten pentsalarien aipamenak sartzeari. Bai, ordea, baliabide kontzeptualtzat har dezakegun planteamendu erretorikoa erabili genuen. Informazioaren bilketan, datuak ez ezik, eta batzuetan horiexek baino inportanteago, Danborradarekiko oro har eta bereziki emakumeen partaidetzarekiko herri-pertzepzioa, prozesu naturala delakoa, bortxatu behar ez dena, berez ematen ari delako. Bestela esanda: lorpenak ez dira kuestionatzen, baina ez dira lorpenetzat hartzen, harekiko erresistentziak ukatzeraino. Horrexegatik, eman beharreko pausoak beharrezkoak ez direlakoan aritzen dira gizon-emakume asko, edo, etortzekotan, berez etorriko direla, feminismoarekin edo emakumeen berdintasunarekin zerikusirik ez dutelakoan, emakumeen berdintasunaren aldeko

borroka eta festa bereiz baleude bezala. Pentsamolde hori zeinen sakon errotua dagoen jakitun, gaiak planteatzerakoan, lehenik eta behin, festaren elementu bakoitzak gaur egungo edo iraganeko Donostian zer-nolako balio sozial, kultural eta sinbolikoa zuen edo duen aurkezten genuen, inork ez baitu zalantzan jartzen: afariak, banderaren igoera, jaitsiera, komunikabideetan agertzea, kanpotarren eta bertakoen ustetan donostiartasuna eta danborrada batzen dituen irudia (hirien senidetzean, Urrezko Danborra edota hirian dominak ematean, eta abar). Inork kuestionatzen ez duen garrantzia nabarmen utzi eta gero, aldiz, genero aldetiko presentzia azaltzen genuen: nola esan funtsik gabea dela afari batean edo bestean egotea, sari hau edo beste jasotzea, milaka, agian milioika lagunek zuzenean ikusten duten bandera-igotze edo jaiste batean egotea edo ez egotea? Gizonentzat ohore bada, nola ukatu «horrela da, beste gabe» argudioarekin ohore hori emakumeei? Dena den, ez ginen mugatu ikusten dena azalaraztera, ikusten ez dena ere aztertu genuen (erabakiak hartzeko guneak: danborradaren zer-nolakoak erakunde antolatzaileen esku baitaude, eta hor sarri ez da emakumerik); besteak beste, kalean ikusten dena berez eta inolako antolamendurik gabe gertatzen dela uste izaten delako sarritan, nork bere buruari galdetu ere egiten ez diolako.

Azken finean, begirada kritikoa da ekarpena, generoaren aldetiko ikuspegiari esker festa osoa aztertzen duena, donostiarrengan oso errotua dagoelako, eta beraz, bereizi ezin direlako. Nolabait laburbilduz: festa jendartearen ispilu izaki, ispilu horretan agertzen ez dena, sozialki ere protagonismorik ez duelako da.

EMAITZAK

Donostiako Danborradan emakumeek historikoki eta batik bat gaur egun duten partaidetzaren ibilbidean, aurrerapen handiak aintzat hartu behar ditugu, emakumeen eta gizonen arteko berdintasunari dagokionez, bai gizartean, bai festan bertan ere. Baina, aldi berean, aitortu beharra daukagu oraindik orain ibilbide luzea geratzen dela egiteke, eta orri hauek burutzeko, lorpenak ez ezik, eman beharreko pausoak ere agerian utzi nahi genituzke. Hona hemen, oso laburbildurik, azterlan haren emaitzak: hasi baino lehen, festaren garrantzia; gero Danborradaren bilakaera historikoa eta emakumeen parte-hartzea; ondoren, festa eta genero-sistemaren arteko harreman estrukturala, danborradaren izaera publikoa kontuan hartuta; bukatzeko berdintasuna lortzeko oraindik falta diren urratsak.

Festa, gizartearen ispilua

Lehenik eta behin, emakumeen parte-hartzea Donostiako Danborrada bezalako ondare immaterialean zergatik den garrantzitsua argi utzi behar dugu. Askotan entzun izan ditugu parte hartzeari garrantzia kentzen dioten honelako galderak: jai bat besterik ez bada, zergatik larritu emakumeak at geratzen badira? nahiz eta gizartea aldatu, tradizioa ez da babestu behar? ez du bere horretan jarraitu behar gure

arbasoek entregatu ziguten bezalaxe? Galdera horiei erantzuteko asmoz, bi argudio nagusi ditugu: alde batetik, argi eta garbi nabarmendu behar dugu festen garrantzia; bestetik, ulertarazi behar dugu tradizioa erabat malgua dela eta irauteko aldatu behar duela.

Ospakizunak dibertitzeko bide ematen du; baina, parrandaz harago, oso gauza serioak egoten dira jokoan. Eta besterik pentsatzen duenak festaren dimentsioari eta hedapenari errepara diezaiola, Donostian eta askoz urrunago zuzenean eta komunikabideen bitartez jarraitzen duen jendetzari galdegin diezaiola. Donostiako festen artean, Danborrada da nagusia, ezbairik gabe: milaka eta milaka lagun mugiarazten ditu, askoz eta askoz gehiago dira telebistan zuzenean jarraitzen dutenak. Astetan eta astetan, espazio ikaragarri zabala betetzen du inprimatutako, ikus-entzunezko eta digitalizaturiko komunikabideetan. Hiri askotako euskal komunitateek ere ospatzen dute, munduaren luze-zabalean hedatzen dutelarik.

Gizartea emakume eta gizonen arteko berdintasunerantz badoa, gizarte horren arlo guztiak aldatu behar dira, ez bakarrik egunerokotasunean, jai-egunetan, ospakizunetan, errituetan baizik. Festek, alegia, talde baten izaera islatzen dute, gizarte-harremanak, kultur agerbideak eta arazo estrukturalak eszenaratzeko eginkizunak diren heinean. Hori dela-eta, zilegi ote da gizonetzkoek gizartea ordezkatzeko herrian zein kanpora proiektatzen duten irudia?

Aldaketak gizartean, aldaketak Danborradan

Festa eta eguneroko bizimodua, erabat bereiz dauden bi alor direla ematen duen arren, hertsiki lotuak daude. Beraz, batean aldatzen denak eragina izaten du bestean, eta alderantziz. Dena den, egia da aldaketak ez direla nahi eta nahi ez aldi berean gertatzen, eta desfaseak gerta daitezkeela. Danborradak duen mende eta erdian, bada, garrantzizko eraldaketak gertatu dira, batez ere hiru eremutan. Hasteko, izaera aldatu da: erlijiosotik (aurreko fase batean) zibilera; gero inauteriko konpartsatik donostiar nortasunaren festara. Bigarrenik, neurritz eta hedaduraz aldatu da: 6 danborrada izatetik (1910ean) 125 izatera (2013an); Alde Zaharrean baino ez ospatzen hiriko auzo guztietan festa egitera. Hirugarrenik, partaidetza-mailan eta barneratzeko gaitasunean ere aldatu da: helduek soilik desfilatzen zuten festatik haurrek eta gazteek ere parte hartzekora; Danborrada maskulino hutsak izatetik mistoak ere —eta gehiengoz— izatera, gizon-emakumeek osatuta.

Ez dago dudarik festa hau jatorritik, sortu orduko, errealitate dinamiko bat dela, etengabeko eraldaketan. Alabaina, aldaketa hutsak ez du berdintasun gehiagorik bermatzen: danborrada berri guztiak ez dira mistoak. 2013an geratzen diren maskulinotatik bederatzi emakumeak Danborradan parte hartzen hasi eta gero sortu ziren.

Hori dela-eta, esan ahal dugu danborradak «berez» eboluzionatu duela? Detektatu dugunez, emakumeen partaidetzaren eboluzioari buruzko pertzepzioak «naturalizat», «berezkotzat» jotzen du prozesua. Era berean, sumatu dugu esku

hartzeko saio oro desbideraketatzat edo inposiziotzat interpretatu izan dela, oraindik orain interpretatzen dela. Hala eta guztiz ere, egiaztatu dugu ez dagoela «berezko» aldaketarik. Aldaketa oro pertsonen eraginaren eta erabakien emaitza dira, eta badute zerikusirik gizartearen beste arloetan gertatzen ari diren aldaketekin.

Hortaz, bistan da emakumeen partaidetza Danborradan Kresala kulturelkaratearen proposamenarekin hasi zela, garai hartan emakumeen emantzipazio sozialaren islaz. Eboluzioak «berezko» bidea jarraitu izan balu, emakumeen partaidetzaren aldeko Kresalaren proposamenak ez zukeen orduko hartan hainbesteko polemikarik piztuko, eta hala ere, hautsak dezente harrotu zituen. Gobernu-instituzioek esku hartu ez balute, emakumeen presentzia ez zatekeen orokortuko, eta ziurrenik oraindik ez lukete parte hartuko festaren une enblematikoetan. Nagusitu da, bai, eboluzio «naturala» izan delako pertzepzioa; hau da, borrokarik, konkistarik, aurrerapen eta atzerakadarik gabea. Horrela da, hein handi batean, emakumeen partaidetzaren mugarri asko ez direlako bere garaian nabarmendu, hain gutxi gerora bildu eta agerrarazi: horrexegatik da inportantea gertatutako aldaketen gatazka edo negoziazio uneak, eta inplikaturako taldeen ahaleginak, ahanzturatik atera eta oroitaraztea.

Emakumeak Danborradan, urketariaren kasua

Urketariaren figura izan da, ezbairik gabe, emakumeei Danborradan sarbidea eman diena. Gero eta gehiago dira danborradak non emakumeek, urketariez gain, bestelako postuetan ere parte har dezaketen, eta batzuetan hori urketarien agerpenetik abiatu da. Rol berri bat da, bada, herritarren artean berehala errotu dena: parte hartzen duten ia emakumeen % 40k urketari gisa dihardute.

Urketariak indartu du Danborrada ekinbide militar hutsa ez dela, herrikoia delako ideia; gizonena bakarrik ez dela, gizon-emakumeena delakoa: Danborradaren iruditeria «historikoa» indartu du; zehatz, alderdi zibila areagotu, militarren aldean. Emakumeek festan eta gizartearen duten tokiaz eta partaidetzaz iruditeria berri bat sortu du.

Hala ere, baliteke urketaria, irtenbide izatetik oztopo izatera pasa dela. Alabaina, halako figuraren presentziak oztopatu ere oztopatzen ahal du emakumeen partaidetza danborradetan: emakumeen partaidetza rol horretara mugatzen denean, gainerakoetarako sarbidea ukatuta; figura musika-tresna bakarrari lotzen zaionean, gainerakoetatik, batik bat danborretatik, urruntzen dituen heinean. Emakumeek beste postuetan parte hartzerik ez dutenean partaidetza parekidea zailagotzen da, urketarien kopurua beti delako soldadu edo upel-joleena baino txikiagoa. Urketarien konpainia bereiziak sortzen direnean, argi eta garbi dakarrelako sexuaren arabera segregazioa.

Eta, era berean, figura, berez, ez delako agintari-postuetara atxikitakoetako bat; nahiz eta orain egon badauden Urketari Nagusiak: baina batzuetan urketarien konpainia baino ez dute zuzentzen, eta ez beste konpainiak, eta horrek bereizketa

indartzen du. Ez dute Danbor Nagusiaren maila bera erdiesten. Dena den, honetan ere lehengo eredu zaharrak pitzatzen ari dira eta gero eta gehiago dira urketari jantzitako emakumeek Danbor Nagusiarena egiten duten danborradak.

Danborradari hari narratiboa ematen dion iturriaren mitoak ahalbidetu du, edo behintzat erraztu, emakumeen partaidetza, urketariaren figura dela-eta. Hala ere, urketariaren figurak muga dezake, goian ikusi dugun bezala, emakumeen partaidetza. Badirudi historia festaren formatua zilegiztatzeko argudio bat dela. Danborradak, ordea, ez du historiarekin zerikusirik; historia gerora erabili izan da, justifikazio gisa; historia festaren oinarria benetan balitz ere, ezin liteke bazterkeria gauzatzeko aitzakiarik izan, zilegitasuna ematen duen argudio bat delakoan. Ez dirudi pertsonaia maskulinoek zilegitasun historikorik behar dutenik; zergatik bai, bada, emakumezkoenak? Danborrada ez da egintza historiko baten antzezpena, baina, hala balitz ere, ez luke justifikatuko emakumeei pertsonaia maskulinoak antzezteko debekurik.

Haur Danborrada, Easo Ederraren kasua

Haur Danborradan neskak sartzea «konkista isila» izan dela diogu (Moral *et al.*, 2014: 173). 1927ko urtarrilaren 20an hasita, Euskal Billeraren lehendakariak bultzatu zuen bazkideen seme-alaben parte-hartzea lehenengo Haur Danborrada horretan, eta salbuespenak salbuespen (Gerra Zibila zela, eguraldia dela), urterik urte, herritar gazteenak jo eta jo atera izan dira.

Helduen danborradetan bezala, hasieran mutilak baino ez ziren ateratzen: diktadura militar baten gobernuak agintzen baitzuen eta kutsu militar eta maskulinoa ez zen zalantzan jartzen. Horrez gain, frankismoaren hezkuntza-ereduak bereizten zituen neskak eta mutilak Lehen Hezkuntzatik aurrera. Danborradan ere haurrak ezabatuak zeuden, eta neskek zituzten ordezkari bakarrak ziren Easo Ederra, haren damak eta konpainia bakoitzaren kantinerak. Denboraren poderioz, hezkidetzako eskoletara itzuli zen 1970ean, ikastetxe mistoak ugaltu ziren eta nahiz eta Haur Danborradan nesken presentzia baimenduta ez izan, eskolan zeudenez gero, ezinezkoa zen espazio bat ukatzea mutikoen ondoan eta, debekua idatzia ez zegoenez, nesken parte-hartze ez-ofiziala zabaldu zen. Hala eta guztiz ere, 80ko hamarkadaren erdialdera baimena lortu bazen ere, neskak zirela disimulatu behar izan zen, adibidez ile luzea jaso behar zuten, belarritakoak kendu. Azkenean, hara non, urte batean, ezer esan gabe, andereño batzuek neskei gorroa altxatu eta ilea askatu zieten, neska bezala ateratzeko eskubidea aldarrikatuz. Horrela, arian-arian, oposizio handirik gabe, desfilean protagonismo handia eskuratu dute, gaur egun mutilak baino gehiago dira.

Haur Danborrada harrobi handia dela esan dugu, parte hartzen duten neska-mutikoak ikusita festan parte hartzeko gogoak sortzen baitira, eta, handitu ahala, gogo edo grina horrek barruan bizirik jarraituko du. Festaren hedapenak eta aspaldiko urteotan hainbeste konpainiaren sorkuntzak asko zor dio mutikoen —eta geroago neskatilen— lehen belaunaldi haiek ikastetxeen ordezkari Haur Danborradan parte hartu izanari, helduarora iristean askok eta askok parte hartzen jarraitu nahi izan dute eta.

Dena dela, agintari postuetara iritsi direnean izan ezik, nesken lerrokatze progresiboak ia ez du oihartzunik izan komunikabideetan: berdintasuna ez da albiste; gutxi dira neskek Danborradan parte hartu izanaren berri emanda integrazioaren nolakoak ulertzeko bide eskaintzen duten agiriak; prentsan behintzat, gutxi idatzi da partaidetzaren eboluzioaren mugarri bihurtu diren aldaketei buruz.

Easo Ederrak bere karrozan eskaintzen duen emetasun-ereduak, gutxienez, dudak sortzen ditu. Hori nekez uka daitekeenez gero, haren esanahia hobetzeko eta aldatzeko ahaleginak egiten ari dira aspaldion. Haur Danborradako karrozan egin diren azken aldaketek berdintasuneranzko aurrerapena ekar dezakete. Figuretako batzuk aldatu dira, eta haientzat esanahi berri bat sortzeko bidean dira, beste esanahi bat ematearren; besteak beste, izaera pluralagoa bilatzen da, inauterienak baino gehiago hiriarenak diren balioak lehenetsi nahian.

Danborradaren izaera publikoa eta instituzionala

Esan gabekoa da herriko festak jai publikoak direla eta, zentzu horretan, Danborrada hiriko eta hiriaren festa da eta izaera instituzionala ere badu. Batzuek esango dute danborradak pribatuak direla eta horregatik eremu publikotik eta haren legetik kanpo direla. Hala ere, arlo pribatuaren eta publikoaren arteko oposizioa faltsua da, danborrari-talde bakoitzari edota Danborradan duten partaidetzari dagokienez. Danborraden antolaketa erakunde pribatuen esku geratzen da bai, baina udal-organo baten bidez koordinatzen dira, finantzaketa publikoa jasotzen dute, espazio publikoan ospatzen dira eta udal-egiturak eta -zerbitzuak ere baliatzen dituzte. Haietan instituzio publikoetako kargu ofizialek, alkateak besteak beste, parte hartzen dute. Tokiko agintariak ere barne hartzen ditu, eta instituzioen arteko harremanak udalerritik harago daramate, hiri osoan ospatzen den jai bat baita. Danborrada batean parte hartu ez hartu, hiriko eta hiriaren jaia da. Hortaz, gizartearen egituraren osagai bilakatutako festa bat da.

Beraz, berdintasun-irizpideak ezarri behar dira, erakunde pribatuak at gera daitezkeelako aukera —bide batez esanda, oso diskutitzekoa— aintzat hartu gabe. Alegia, «bakoitzak nahi duena egin dezala» bezalako argudioak ezin dira ontzat hartu, ekitaldi publikoa, ofiziala eta hiritarra den heinean. Horren adibide bat da jaietako ekitaldi ofizialetan ematen diren eskertzak eta sariak, hiriaren aldekotzat hartzen diren pertsona edo erakunde zenbaiten ekimenak goraipatzeko. Gure ikerlanean (2014: 137-149) aztertu dugu zenbat sari eman diren, nori eta zergatik, eta ondorioztatu dugu emateko irizpideetan gizonen eta emakumeen arteko orekarik ez dagoela. Urrezko Danborra da hiriak ematen duen golardorik nagusietarikoa eta egun inportanteenean —hots San Sebastian egunean— ematen dio Donostiaren itxura on eta erakargarria kanpoan sendotu duenari. 1967an ezarri zenez geroztik, eman diren 78 Urrezko Danborren artean, pertsonaia «Txit Gorenen» artean, 6 baino ez dira emakumeak. Hau da, gizonezkoen % 91,5en aldean, % 8,5 baino ez dira emakumezkoak. Udalak ezartzen duen beste golardoetako bat da Hiritar

Merezimenduaren Domina da eta San Sebastian bezperan ematen zaie, udalerriri zerbitzu ohiz kanpoko eta bikainak ematen dizkioten lagunei. 1986tik hona 135 domina ezarri dira, asko —46— erakundeei; 70 gizonezkoei eta 19 emakumezkoei. Erakundeak albo batean utzita, sarituen % 78 gizonezkoak dira eta % 21 baino ez dira emakumezkoak. Sarien gaineko azterketak galdera hau egitera bultzatzen gaitu: hain gutxi dira halako aitortza merezi duten emakumeak? Emakumeek ez al dituzte ordezkatzeko saritu nahi diren balioak?

Lorpenak eta zer falta den berdintasuna lortzeko Danborradan

Berdintasuna lortuta dagoen edo ez, bi puntu baloratzen ditugu: ea mistoa izateak edo parte-hartzailea izateak berdintasuna bermatzen ote duen. Gure aburuz, danborrada bati buruz ari garela, mistoa edo parte-hartzailea eta berdintasunezkoa ez dira biak bat.

Hasteko, gaur egun, danborraden % 90 mistoak dira, baina parte-hartzaileen herena baino ez dira emakumezkoak. Hots, ez dago parekotasunik. Horrez aparte, oso danborrada gutxitan parte har dezakete emakumeek edozein postutan. Karguetarako sarbidea ez da beti berdina izaten gizon eta emakumeentzat, eta danborrada batzuetan baizik ez dira emakumeak berdintasunez postu guztietara iristen. Badira danborradak emakumeentzako plaza finkorik edo iraunkorrik ez dutenak. Emakumeak halabeharraren menean geratzen dira hurrengo urtean ateratzeko, eta haien partaidetza ez da egonkorra. Horixe gertatzen da, preseski, oihartzun handieneko bietan.

Oso gutxitan betetzen dituzte agintari-postuak konpainietan. Emakumeak gutxitan egoten dira erabakitzeo esparruetan, danborrarien taldeen artean zuzendaritza-batzordeetan gizonezkoak baino gutxiago izaten baitira emakumezkoak. Badira danborradak zuzendaritza erabat maskulinoak dituztenak, eta ez dute onesten, ez eta etorkizunera aurreikusten ere, emakumeek bertan parte hartzerik. Emakume gutxi dira auzoko batzordeetan beren danborradaren ordezkari, eta barrutiko delegatu bakar bat ere ez da emakumezkoa udal-batzordeko bileretan. Badira oraindik danborradak non emakumeen eginkizun bakarra gizonezko danborrariei xanpaina edo makilatxoak eramatea den. Badira oraindik danborrada mistoak taldeko edo txarangako emakumezkoei afarirako, afari handirako, gonbidapenik luzatzen ez dietenak. Ez dago gizonik agintari postuetara, zuzendaritzara, ordezkartzara sarbidea ukatzen zaionik. Komunikabideetan maizago agertzen diren danborradak ez dira berdinzaleenak izan ohi; areago, gehien agertzen diren batzuek, orain misto izanda ere, ez dituzte emakumeak berdintasunez hartzen, eta gizonezkoen soziedadeetatik datoz.

Parte-hartzeari begira, esan dezakegu oso partaidetza handiko jaia dela Danborrada, haatik, oso hierarkikoa ere bai. Festa markatzen duen hierarkiarik nabarienetako bat, bai danborrada bakoitzean, bai oro har, beteranotasuna da. Horrek

zailago egiten du alderdi askotan benetan demokratikoa izatea; adibidez, erabakiak hartzeko tenorean. Urketari Nagusia txertatu izanak lagundu du gizon-emakumeen artean orekara hurbiltzen, figuren estatusari dagokionez. Hala ere, ez da ahaztu behar Urketari Nagusiak gehienez Upel Kaboaren maila duela, eta ez dagoela, bada, Danbor Nagusiaren parean. Konstituzio plazako oholtzan munta handiko aurrerapenak eginagatik ere, emakumeek jarraitzen dute gizonen baino toki gutxiago hartzen. Danborrada gero eta berdinzaleagoa egiteko udal-neurriez ari garela, oraindik ez dago jakiterik norainoko erdiespena izango duten danborrarien artean; alegia, gai diren ala ez emakumeen eta gizonen artean berdintasunezko partaidetzari buruzko ebazpenetan eragina izateko.

Azkenik, elementu hauek guztiak kontuan hartuta, galdetzeraz behartuta gaude ea gaurko Danborrada legetik at ote dagoen. 2005eko Berdintasun Legearen 24. artikuluan debekatu egiten da emakumea baztertzaren duten elkarte eta organizazioei inolako laguntzarik ematea, eta 25. artikuluan debekatu egiten da ekitaldi baztertzailak espazio publikoan egitea, baita izaera pribatukoak ere. Baina badira danborrada maskulino hutsak, bide publikoan desfilatzen dutenak, eta hartarako baimena izateaz gain, udalaren oholtzak eta beste egitura eta zerbitzuak baliatzen dituztenak. Ibilbideak egiteko ordutegi eta leku «tradizionalak» errespetatu zaizkienak eta, beraz, festaren programa eta antolakuntza orokorraren partaide direnak. Koordinazio kolektiboko espazioetan ez ezik, Udal Koordinazio organoan barrutiko delegatuak ere izan daitezkeen ordezkariak dituztenak. Badira mistoak direlako udalaren diru-laguntza jasotzen duten danborradak, baina berdintasunezkoak ez direnak.

Baina, bestetik, gero eta gehiago hartzen dira, legearen letra ez bada, behintzat espiritua betetzera jotzen duten neurriak: agintariak jada ez dute parte hartzen, ez behinik behin agintari gisa, emakumeak debekatzen dituzten afarietan; diru-laguntzen politikak pizgarriarena egin du danborrada maskulino asko misto izatera iragan daitezen; udalaren esku-hartzeak, hainbat estrategia erabilita, emakumeek festan presentzia eta protagonismoa izan dezaten bultzatu du. Institutio publikoen esku-hartzea funtsezkoa da eta izan da festa demokratizatzeke eta berdintasunerantz aurrera egiteko aldaketak gauza daitezen.

Bistan da Danborrada beste festa batzuetarako erreferente bilakatu dela, batez ere emakumeen partaidetza eztabaidagai, areago, istilu gorri bihurtu den festa batzuetan. Horrek horrela izaten jarraitzea espero dugu, eta Danborradak lor dezala misto ez baina berdintasunezko festa bilakatzea. Baina, ororen gainera, 24 orduko parrandatik askoz harago doa, eta toki bat betetzen du norbanakoen unibertso sinboliko eta afektuzkoan, nor bere auzo edo hiriarekin identifikatzeko tenorean. Aldi berean, gizarte-harremanak birsortzen ditu, beren hierarkiak, desberdintasunak eta guzti, eta bakoitza «bere» tokian paratzen du, bai festan, bai bizitzan; baina era berean eraldaketa ere bideratzen ahal du: komunitate bateko kide izatearen sentimendua piztu eta indartu egiten du. Azkenik, ordena soziala ordezkatu eta zilegiztatu egiten duen era berean, kuestionatu eta eraldatu ere egiten du.

BIBLIOGRAFIA

- Loza Serrano, Silvia; Ruiz Torrado, María eta Tranche Iparragirre, Mertxe (2011): *Historia de las mujeres en Irun (1931-1992)*, Irungo Udala, Irun.
- Moral, Beatriz (koordinatzailea); Bullen, Margaret; Kerexeta, Xabier; Lafita, Savina; Loza, Silvia eta Maceira Ochoa, Luz, (2014): *Emeki-emeki berdintasunezko danborradarantz/Paso a paso hacia una tamborrada en igualdad*, Donostiako Udala / Ayuntamiento de San Sebastian, Berdintasun Bulegoa / Negociado de Igualdad, Donostia-San Sebastián.
- Maraña, Félix (2004): *Rataplan. Danbor hotsa Donostian 1836-1936*, Zum Edizioak.
- Sada, Javier (1977): *Dos siglos de Tamborrada*, Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipala, Donostia.

Dokumentuak

- EAEko 4/2005 Legea, otsailaren 18koa, Emakumeen eta Gizonen Berdintasunerakoa.
- Haur Danborradaren araudiak.
- Helduen Danborradaren araudiak.
- Helduen danborradei diru-laguntzak emateko oinarriak.
- Danborradaren Txostena. 2013. Donostia Festak. Donostiako Udala.
- Helduen Danborradaren Barrutietako Delegatuen bileren aktak (2000-2013).
- Helduen Danborradaren partaidetza-datuak, Donostia Festak-ek emanak (2000-2013).
- Prentsa: *Deia*, *Diario Vasco*, *Egin*, *El País*, *Gara*, *La Voz de España*, *Noticias de Gipuzkoa*.

Sitografia

- Fototeka Kutxa: <www.kutxateka.com>
- Donostiako Udala: <www.donostia.org>
- Donostia Festak: <<http://www.donostiakultura.com>>
- EITB Euskal Irrati Telebista: <www.eitb.com>
- Elkarte Gastronomikoak: <<http://www.sociedadesgastronomicas.com/>>
- Donostiako Danborrada: <<http://www.donostiasansebastian.com/tamborrada/>>
- Donostiako Danborradaren facebook orria: <<https://pt-pt.facebook.com/tamborrada>>

Ondare materiagabeak generorik al du? Irun eta Hondarribiko Alardeak, edo ondare materiagabe biziaren ajeak⁷²

Xabier Kerexeta Erro

SARRERA GISA: KULTUR ONDARE MATERIAGABEA ETA GIZA ESKUBIDEAK

Indarkeriaren adierazpen fisikoak apaldu direlako Alardeen eta generoaren arteko lotura arazo gisa komunikabideetatik desagertu ahala⁷³, gero eta sarriago aditzen da Irun eta Hondarribiko Alardeak ondare materiagabetzat jo beharko lirатеkeela, halako izendapen batek haien balio historikoa, koreografikoa, herritarrekiko atxikimendu emozionala, sentimentala, identitarioa eta abar babestuko lituzkeelakoan⁷⁴. Hona hemen Alardeak ondaretzat hartzeko adibide pare bat, bata «kultural hutsa», eta bestea helburu politiko zehatz bati atxikia:

- Irungo Ondare Kultur Elkartek Facebooken darabiltzan profila eta logotipoa, biak ala biak tokiko ezaugarri historiko-identitarioak: logoa, San Juan Harria monumentu-zutabea burutzen duen estatuatxo; profila, bi figura erraldoi, Alardeko jeneral bizarduna (emakumezkoa ez, beraz) eta kantinera bat⁷⁵.
- PSE-EEK 2015eko udal-hauteskundeetarako propagandan Irunen argitaratutako liburuxkan, alarde baztertzailearen argazki baten oin gisa, honela irakurtzen zen: «Personalidad, identidad y patrimonio».

72. UEUren Eibarko egoitzan 2015eko uztailaren 17an «Jai-ereduak genero ikuspegitik: begirada antropologiko bat Euskal Herriko errealitateari» genero eta jaiari buruzko ikastaroan azaldukoan oinarritutako artikulua.

73. Olatz Perez Navak, adibidez, honela idatzi du aurrean bertan: *Ez gaitzen engaina*, garrasiak, tentsioak, bizkarra emateak, agurra ukatzeak, irainak lasai asko dabilta kalean jai egunotan. «Nondik hasi 20 urteren ondoren», in *Berria*, 2016/07/02.

74. Alardeetan, eraso fisikoetatik harago doan kontzeptua da indarkeriarena. Ikus Bullen eta Kerexeta, 2013; Bullen eta Diez, 2002.

75. Ikus profila hemen: <<https://www.facebook.com/ondare.kulturelkartea?fref=ts>> (kontsultatuta: 2016-07-26).

Bai ote? Alardeena kultur ondare materiagabetzat har liteke? 2012an Donostiako Giza Eskubideen Zinemaldiak *Alardearen seme-alabak* filma proiektatu ondoko mahai-ingurura «betikoak» ere gonbidatu zituelarik, haiek uko egin ez ezik, haserre ere azaldu ziren Zinemaldiarekin, Alardeenak giza eskubideekin zerikusirik batere ez duelakoan. Eta ohiko argudioak eman: herriaren nahia, tradizioa, historia, gure ondarea...

Lehenik eta behin, kultur ondare materiagabea definitu beharko litzateke. Kontzeptu berri samarra denez, finkatu gabea eta gehienentzat ezezaguna da. Horrez gain, definizio teoriko bat eman arren, norberak erabaki lezake zer jotzen duen ondare materiagabetzat eta zer ez; hots, zer den zaindu eta iraunarazi beharko litzatekeena, eta zer ez. Zeren eta kultur ondare materiala kontserbatu beharreko zerbait izaten baita. Materiagabea, ordea, ezin da kontserbatu, funts fisikorik ez duenez gero: zaindu eta iraunarazteak berez eskatzen du euskarri desberdinetan errepikatzea, berritzea; hortaz, nahi eta nahi ez aldaketak egingo dira; besteak beste, zenbait urteren buruan tradizioaren eramaileak ordeztuak izaten direlako eta euskarriak (musika-tresnak, jantziak, espazioak berak) ere aldatu egiten direlako.

Dena den, Alardeena eta ondarearena ez da parametro teoriko-metodologikoetan jorratzen. Orain eta hemen, generoa dela, indarkeria dela, Alardeena halakotzat hartzeko moduko kategoria ote den ari garenez, halako kontzeptua kategorizatu eta arautu duen erakunde nagusira jotzea da egokiena, bera baita, bere hitzetan, kontzeptuaren «asmatzaile, zabaltzaile eta ezarlea»: Unesco. Beste erakundeek haren irizpideak darabiltzate beren esparruetan ondare zer den eta zer ez den ebazteko tenorean.

Laburbilduz, hona, 2. artikulua (Unesco, 2003)⁷⁶: *Definizioa* (gaztelaniazko bertsiotik nihaurek euskaratua):

1. «Kultur ondare materiagabetzat» jotzen dira komunitateek, taldeek eta batzuetan norbanakoek beren kultur ondarearen osagaitzat dituzten erabilerak, irudikapenak, adierazpenak, ezagutzak eta teknikak, hauei berezko zaizkien lanabesak, tresnak, objektuak, artefaktuak eta kultur espazioak barne. Kultur ondare materiagabe hau belaunaldiz belaunaldi transmititu eta etengabe berrosatzen dute delako komunitate eta taldeek dagokien inguruan, naturarekin eta historiarekin elkarreraginez, nortasun eta jarraitutasun sentimendua ematen dielarik eta halatan kultur aniztasunaren eta giza sormenaren errespetua sustatzen laguntzen dutelarik. Honako Konbentzio honi dagokionez, **gaur egun egon dauden giza eskubideen nazioarteko baliabideekin eta komunitate, talde eta norbanakoen elkarrekiko errespetu-eginbeharrekin eta garapen iraunkorrarekin bateragarri datekeen kultur ondare materiagabea baizik ez da aintzat hartuko** [grafia loditua nirea da] (Unesco, 2003).

76. <<http://www.unesco.org/culture/ich/es/convencion>>.

Areago, Konbentzioaren hasierako lehen erreferentzia hauxe da:

Giza eskubideen gaitan dauden nazioarteko baliabideak, bereziki 1948ko Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala, 1966ko Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturalen Nazioarteko Ituna eta 1966ko Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna (*ibidem*, 2003).

Gero, hainbat «considerando» datoz; azkenak berriro heltzen dio lehen erreferentziari, onetsitako lehen artikulua aurkeztu aurretik:

Kontuan hartuta kultur ondare materiagabeak ezinbesteko funtzioa betetzen duela gizakiak elkarrengandik hurbil daitezen, elkartruka eta elkar uler dezaten, **Onetsi du** gaur, 2003ko urriak hamazazpi dituela, honako Konbentzio hau. (*ibidem*, 2003).

Unesco erakundea ez zen halaberharrez sortu eta 1946ean Parisen finkatu. Bigarren Mundu Gerra bukatu baino lehen ere, eta bereziki ezagutu ziren horroreen ondoren, NBE eratu eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala aldarrikatzearekin batera, giza eskubideak garatzeko baliabiderik inportanteenetakoa kultura eta hezkuntza sustatzea zela ondorioztatu zuten (ikus, adibidez, *Building Peace in the minds of men and women*⁷⁷). Mundu hobe baten aldeko lanean kulturaren eta kulturen arteko elkarriketaren garrantziaz ohartarazi zutenen baitan giza eskubideen erredaktore nagusietako bat zegoen, nazismoaren pean senide gehienak galdu zituen Baionako judu bat, René Cassin.

Horregatik, kultur ondare materiagabea zaintzeko konbentzioak lehendabiziko erreferentzia giza eskubideen adierazpenari egitea ez da erretolika hutsa, eta horrexegatik ezinbestekotzat jotzen du giza eskubideen errespetua ondarearen definizioaren 1. atalean; esan gabe lihoake... baina esanda doa ondare materiagabearen betebeharra dela gizakiak hurbilagotzea, elkartrukitzea eta elkar ulertzea. Hori al da orain Irunen eta Hondarribian Alardeen kariatara gertatzen ari dena? Azter dezagun.

Gatazkak ez ditu ezetsi Alardeak bertakoen ezaugarri kultural gisa; alderantziz, Alardeak daude bidasoar kulturaren muinean. Horrexegatik dira gatazkatsuak, ezinezkoa delako gizartearen hausturak haiengan eraginik ez izatea edota haiekiko ebazpen gatazkatsuek eragin sozialik ez izatea. Unescok onartzen, areago, sustatzen duen kultur ondarearen kontzeptua tokian tokiko nortasunari estu lotua dago. Alabaina, ez dirudi ondare-izendapenetarako Unescok aintzat hartu ohi dituen funtsezko bi irizpideak alardeei aplikagarriak zaizkienik:

- bata, Alardeen balio folklorikoak ez daudelako inondik inora galtzeko arriskuan;
- bestea, eta nagusia, XXI. mendean Alardeek utzi diotela historikoki bete izan duten funtzioa betetzeari; hots, kohesio komunitarioa estutzeari.

77. <<http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/history/>> (kontsulta-data: 2016-07-26).

Alegia, dagoeneko ez dute herritar guztien arteko elkartasun-zentzua indartzen. Egia da lehenago ere mundu guztiak ez zuela parte hartzen; baina erabaki boluntario bat zen... gizon zenbaiten aldetik. Egia da lehenago emakumeek ez zutela berdintasunez parte hartzen ahal; baina ez zegoen haren aldarri publikorik, eta beraz, eskastasun haren kontzientzia kolektiborik. Harik eta 1996an autoafirmazio kolektiborako erritual hura gizon eta emakumeen arteko berdintasun ezean oinarritzen zela nabarmendu zen arte. Egia da, halaber, «ondare materiagabe» kontzeptua praktikan ezezaguna izan dela XXI. mendera arte giro akademiko zenbaitetatik at, eta hein handi batean hala jarraitzen duela. Horrek ez du esan nahi herritar gehienek pertzepzioan «ondare» kontzeptua balioesten ez denik. Nolako kontzeptua den da koska.

Orain jorratzen ari garen aldarrikapenaren atzean ezkututzen den asmoa (ezkututzen, seguruenik inkontzienteki egiten delako) ez da Alardeen balio materiagabeak babestea, baizik eta ondare materiagabearen izendapenak —edo gutxienez halako kontsiderazioaren zabaltzeak— gehitzen omen duen zilegitasun-bermeaz Alardeen eta, beraz, herritartasunaren kontzepzio zehatz bat «blindatzea». 1998ko panfleto anonimo batek zioen bezala, Alardea «herriko ondarea» (sic: «herriaren») behar luke, erabiltzen den moduan, erdaraz «patrimonio del pueblo») dela baieztatzean, bada, zerbait sakratutzat, kuestionaezintzat, «ukitu», modifikatu gabe gorde beharrekotzat erabiltzen da. Hain zuzen, halako aldarrikapenek ezkutatu ohi dute (inkontzienteki hau ere?) 1996an emakumeen berdintasunezko partaidetzaren aldarrikapenarekiko uko bortitzak erakarri zuen haustura soziala, Alardeek islatu ez ezik areagotu egin dutena, eta 20 urte geroago bideratzeke dagoena⁷⁸. Baina, *excusatio non petita* baten gisara, aipatu gabeko genero-arazo horren kinkan eraiki ohi dira halako diskurtsoak.

ALARDEEN ONDARE-BALIOA ULERTZEKO HISTORIA PIXKA BAT

Errepaso historikoa egin gabe ere (Kerexeta 2005), garrantzi handia du seinalatzeak Irun eta Hondarribiko festa-egunak eta Alardeak ez direla gauza bera. Ezin ukatu Alardeek protagonismo osoa hartu dutela, jaiegun berean ez ezik, festek dirauten aldi osoan ere. Eta hori, lehenagotik bazetorren ere, areagotu egin da gatazkaren ondorioz. Esaterako, Hondarribiko Arma Plaza Fundazioak kudeatzen duen historia eta turismoa sustatzeko 2009an birgaitutako interpretazio-zentroan irailaren 8a «Alarde eguna» izendatzen da, eta ez, ohi zen bezala, Amabirjina eguna.

Hala eta guztiz ere, ez da ahaztu behar eguna eta erritua gauza desberdinak direla, eta historikoki hala izan dela oraintsu arte herritarren pertzepzioan. Horrez gain, esan beharra dago festa-egunaren jatorria herri bakoitzean irabazitako borroka militar bana izanagatik, 1522tik eta 1638tik aurrera antolatu zen ospakizuna ez

78. <<http://www.alardedeirun.com/eu/alarde/alardearen-historia>> atalean, Alardearen historia 1976an bukatzen da (kontsulta-data: 2016-07-26). <<http://hondarribikoalardea.com/eu/hondarribiko-alardea/presentacion/que-es-el-alarde-origen-e-historia>> webgunean, berriz, Alardearen izaera folklorikoa bera ere ez da aipatzen, eta borrokara eta foru-milizietara mugatzen da (kontsulta-data: 2016-07-26).

zela mendeetan izan «alardea», prozesio zibiko-erlijiosoa baizik. Prozesio haietan hamarka armadunen presentzia ohorezko eskolta bat zen, beste edozein prozesiotan bezala. XVI.-XVII. mendeetan, alarde hitzak ez zuen izendatzen prozesio hura, derrigorrezko eta jai-girorik gabeko ehunka lagun desfile militarra baizik, herriotan ez ezik, baita Gipuzkoako besteetan ere. Elementu bien antz formalak hitzaren eboluzioa ere ekarri omen zuen, XVIII.ean jada armadunen ezein talde aipatzeko erabiltzen hasi zen eta. Dena den, hori guztia anekdota litzateke, zeren eta gaur egungo alarde folklorikoen jatorri koreografikoa ez baitatza, ez prozesio zibiko-erlijiosoen eskolta armadunetan, ez eta foruen derrigorrezko agerraldi militarretan ere. XIX. mendearen erdialdean, «iraultza folkloriko» dei genezakeen berrietasuna ezarri zen, bai Irunen, bai Hondarribian (eta Donostian, eta Antzuolan...), eta formilizien arrastoa aspaldi handian desagertuta, alde zaurretik izana ez baina izena hartua zion prozesioetako ohorezko armadunen eskolta apal hark napoleondar eiteko zein euskal ohiturazko jantzien uniformedun armadaxo bati egin zion bide, orain ezagun zaizkigun eta erabat tradizionalizatu diren berrikuntza pila gehituta: artxeroak (zapurrak deituak Iparraldean, gastadoreak Donostian) musika-banda eta danborrada, artilleria eta zalditeria, kantinerak, txilibito- eta danbor-joleak konpainien aurrean... (lehenago ez bezala, hainbat «konpainiatan» antolatzen zirelako armadunak)⁷⁹.

Iraultza bai, baina Mendebal Europako folklorearen bilakabideari jarraiki bere testuinguru kulturalen ulertu behar dena, halako «armadaxoak» toki ugartan aurkitzen baititugu. Urruti joan gabe, Iparraldeko Besta Berrietan, Donostiako Danborradan, Gipuzkoako beste Alardeetan, Elorrioko Errebonbilloetan. Bakoitzak bere jatorria izan arren (inauteria, prozesio erlijiosoa, ustezko edo dokumentatutako garaipen militar bat...), bakoitzak bere bidea egin arren, harrigarria da nolako antza duten oraindik, azalenetatik pixka bat sakonduz gero. Alardeek ere bereari eutsi zioten; ez oztoporik, desadostasunik, kritikarik gabe, haatik. Bitartean, koreografiak izugarri aberastu dira, XX. mendean, formalki (koloreak, jantziak, doinuak) lehen begiradan aldaketa gutxi izan arren. Betiere, Alardeak garaian garaiko gizartearen isla izan dira; isla distorsionatua, gizarte erreala ez baina ideala irudikatzen duten heinean, baina isla azken finean. Virginia Wolf idazleak halako errituetarako zerabilen «ispilu laudatzaile» esamoldea erabat egokia zaie (Bullen eta Egido, 2004). Areago, Trantsizioaz geroztik Alardeek sekulako protagonismoa hartu zuten festen egutegian (Tranche, 2005a): gero eta partaide (maskulino) gehiago, gero eta entsegu (eta beraz kalean presentzia) gehiago, gero eta toki gehiago komunikabideetan, gero eta lehiatsuago zenbait postu eskuratzea (artxero, musikari, zaldun, kantinera...).

Horregatik ere, bertan biztanleen erdiak parte hartzerik ez zuela konturatzeak gero eta nabariagoa izan beharko zukeen, batik bat inguruko herrietan gertatzen ari zenari pixka bat erreparatzen bazitzaion. Bidasoaldean, berriz, ematen zuen ez zela deus gertatzen ari. Eta 1996ko proposamena, alde zaurretik «abisuak» izanagatik ere, sekulako ustekabea izan zen (Tranche, 2005b).

79. Alardearen zer-nolakoak eta unitate eta figura bakoitzaren ezaugarriak jakiteko: <<http://alardepUBLICO.org/eu/antolakuntza.php>> (kontsulta-data: 2016-07-26).

Paradoxa? Bai eta ez; agian, fenomeno beraren alderdi biak: beste herri batzuetan ez bezala, hemen tradizioak bizi-bizi zirauen; areago, hedatze-fasean, eta horregatik gizonezko helduei erakargarri zitzairen. Irungo udal-ordenantzak (1982) 1980an zioen bezala, «ohorezko titulu» zen parte-hartzea. Alardeek eredu sozial bat, ordena ideal bat islatzen eta era berean areagotzen zuten, non emakume gehien-gehienek bigarren mailako jarrera pasiboa baizik ez zuten. Ados egon ez egon, kontziente izan ez izan, areago, harro egon ez egon... hori guztia beste kontu bat da; baina ezin da ukatu erritualean emakumeek ezin zutela hautatu beren zeregina. Bestalde, mende batez gutxietsitako papera, kantinerarena, poliki-poliki duindua eta azkenik ohoretan ohoragarriena izatera pasea zen, edertasun, jatoritasun eta batez ere irundartasunaren edo hondarribiartasunaren ereduaren goraiapmena zelako... eta eskusiboa zelako. Emakumeek ez baina gizonek hautatuak izanagatik, kantinerak ordezkatzeko omen zuen (du?) emakume irundar edo hondarribiarra: gaztea, ederra, alaia, eta batez ere oso-oso bertakoa, jatorra, peto-petoa⁸⁰. Norbanako, baina kategoria baten ordezkari. Eta hura guztia gertatzen zen Alardeak festen agendako ekitaldi bat —garrantzizkoa baina azken finean beste bat— izatetik festaren muin eta ardatz, hots, irundar edo hondarribiar izatearen sinonimo izatera paseak zirelako. Ezin harritu, bada, emakume batzuk beren burua bigarren mailakotzat ikusten hasteaz, bertan parte hartzerik ez zutenez gero. «Ispilu laudatzaile» horretan ez zuten beren burua ikusten ahal.

Alardeetan, maiz, historiaren kontzeptu antihistoriko bat argudiatzen da, mugiezintasunarena: deus gutxi mugitu omen da mendeetan. Bai ote? Herriar askoren aburuan balio bat omen den historiaren kontzeptu hori ezin Unescok ontzat eman. Alabaina, aitortu behar da Unesco ez dela historia epaitzera sartzen. Hori baino inportanteago zaio honako hau: ondare hitzak esan nahi du aberastasuna (ez nahitaez ekonomikoa) sortzen duela, hau da, ondare gehiago. Zer aberastasun sozial edo kultural sortzen dute Alardeek gaur egun, elkartasuna bilatu beharrean bestearekiko gutxiespena xaxatzen bada?

Herri-jakintzaz, etnografiaz, antropologiaz, tradizioz, ahozkotasunez edota folklozez apur bat dakien orok badaki, jakin, ez dagoela halako adierazpen bakar bat ere denboran zehar aldaketarik izan ez duena, nahiz eta aldi berean iraganarekiko lotura bat mantendu. Areago, iraganeko irizpideak aldatu —errealitate berrietara egokitu— direlako ahalbidetu izan da halako adierazpideen iraupena. Aldaketa, bada, funtsezkoa da. Maiz aldaketak ez dira formalak, kontzeptualak baizik. Eta hain zuzen formak dira lehengotasunaren jarraipen-funtzioa betetzen dutenak. «Ondare materiagabea» izendapen batean ez da iragana epaitzen, baina bai oraina.

80. 1980an onetsitako Irungo Udal Ordenantzak kantinera izateko eskatzen zuen: «de reconocida belleza, hermosura y simpatía» eta «sentir gran amor y entusiasmo por la fiesta», Irunen jaioa izatea edo gutxienez hainbat urtez bizi izana, eta Irunen bizitzea kantinera izateko unean; bertakotasunaren azken baldintza hori jeneralarena egiten zuenari ere eskatzen zitzaion, ez beste inori. Jeneralari berari ere ez zitzaion eskatzen edertasunik edo festarekiko atxikimendurik.

2015eko maiatzean, lan-plataforma iraunkorreko «Ondare Bizia» proiektuak Irunen antolatutako ondare materiagabeari buruzko jardunaldian, Mertxe Urteagak Antzuolako Mairuaren Alardea ekarri zuen hizpide. Bertan emandako aldaketa koreografikoek festaren jatorri eta historiarekiko pertzepzio berri bat sortu dute, harekiko atxikimendua areagotu duena. Eta horixe da errituaren baliorik behinena, Unescoren irizpideekin bat datorrena: lehenago jaiarekiko uzkur eta oso kritiko agertzen ziren askok (inoiz ere ez Bidasoaldean bezala, dena den) orain parte hartzen dute aktiboki Alardean, desfilean zein antolamenduan, eta lehenagotik sustatzen dutenek berdin-berdin eusten diote. Ikusleak ere, bertakoak eta kanpokoak, gehiago dira eta gusturago daude. Hobekuntzak ere aldaketak dira. Bidenabar, orain emakumeek parte hartzen dute alderdi koreografiko ohikoetan (eskopetaz, adibidez) edo berrietan (danborrari), orain erakargarri zaizkielako.

Jardunaldi berean, Bartzelonako Unibertsitateko Xavier Roigék ildo beretik zioen gizarte-kohesioa dela mamia, eta gehitu zuen: «Jendartea aldatzen bada, zentzugabea da sinestea kultur ondare materiagabeak iraungo duela aspaldi zen bezala».

Andaluzian oso aurreratua dute ondare materiagabeari buruzko atlas-proiektua, jaiak barne. IAPH Andaluziako Ondare Historikoaren Institutuko Aniceto Delgadok ideia bera berretsi zuen, eta erantsi: «Festa bat modu batera erregistratzeak ez du esan nahi era bere horretan egiten jarraitu behar duela».

Orduan, zertan oinarritzen dira emakumeak berdintasunez onartzen ez dituztenak Alardeak, hain zuzen aldatu ez direlako, ondare materiagabea direla eta aldatuko balira ondare-balioa galduko luketela esateko? Argudiatzen dituzten balio koreografikoak egokiak dira, jakina, eta belaunaldiz belaunaldi transmititutakoak direla, eta abar... nahiz eta desagertu den errituak udalarekin zuen lotura estua, komunitate-zentzua instituzionalizatzen zuena. Argudio historikoak, berriz, akademikoki arrunt diskutitzekoak dira, baina horrek ez dio axola ondare izendatzeko. Izan ere, ondare materiagabearen balio funtsezkoa ez datza halakoetan. Ez Unescok ez ezein erakundek ez ditu baloratzen (hau da, kalitatearen arabera mailakatzen, hierarkizatzen) ezaugarri horiek berez. Nor ausartuko litzateke esatera, «ondare materiagabearen» aldetik betiere, Alardeen musikak, janzkerak, desfileak... Donostiako Danborradarenak edo Heletako Besta Berriarenak baino «hobeak» edo «kaxkarragoak» direla? Nork defendatuko luke seriozki Irungo San Martzial egunaren ospakizuna, jatorria 1522an duelako eta beraz 1638koa baino zaharragoa delako, Hondarribikoa baino «hobe», «benetakoagoa» edo «historikoagoa» dela? Edo ospakizun folklorikoetan zilegitasun gehiago —edo gutxiago— duela garaipen militar baten gogorapenak festa katoliko batek edo inauteriek baino? Unescok balio horiek guztiak aintzat hartzen ditu, baina ez zentzu «historikoan», edo koreografikoan, edo etnografikoan, edo halakoan. Aintzat hartzen duena besterik da: komunitate batek bere buruarekin identifikatzeko bilatu duen modua, iraganetik etorri eta oraingoarekin batuta etorkizunera begira komunitate gisa jarraitzeko baliagarri den

tradiziozko jakintza-multzoa, horixe hobesten du. Jakintza-multzo horien ezaugarri formalek askoz garrantzi gutxiago dute berez, komunitatea osatzeko eta berrosatzeko betetzen duten funtzioak baino.

Bestalde, formalki antzekoak, baina esanahiz oso bestelakoak izan daitezke jaiak; adibidez, gizartearen aldaketa ezaugarritzen duen zerbaitek bete dezake jaiaren barrua, azalak —formak—, lehengoaren eta oraingoaren arteko lotura egiten duen bitartean. Hori da Kordobako probintziako Los Pedroches eskualdean gertatutakoa. Jaietan oparoa, ekonomikoki pobrea, emigrazioak kanporatutako herritarrek komunitate-kide jarrai dezakete, gutxienez urtean behin, ez noiznahi, festa-egunetan baizik, herrira bueltatuta. CSIC Ikerketa Zientifikoen Goi Zentroko Cristina Sánchez-Carretero antropologoak, ezaugarri folklorikoen berezitasunez gain eskualde hartako jaiak urtean behin berriro migratzaileak herrira erakartzeko dohainez ari zela, jakinarazi zuen bertako andre batek laburbildu zizkiola esaldi bakar batean balio haiek guztiak, izenburutzat erabili zituenak: «Festarik gabe, ez dago komunitaterik»⁸¹. Komunitate zioenean, jaiotzez edo familiaz norbanakoek herri batekiko atxikimendua, lotura afektiboa eta beste norbanakoekin batera taldekide osatzearen sentimendua adierazi nahi zuen, festetan urterik urte parte hartuta islatu, areagotu eta iraunarazi egiten zena. Jai baten helburu behinenetako bat ospatzen dutenen komunitate-zentzua indartzea baldin bada, Irunen eta Hondarribian zer ondorioztatu behar genuke?

KULTUR ONDARE MATERIAGABEA ETA GENEROA, AZTERGAI

Kultur ondare materialaren zein materiagabearen eta generoaren arteko harremana ez da hutsala, neutroa hain gutxi, eta Alardeena bezalako tokian tokiko autoafirmazio folklorikoen eboluzioan ondare-balioaren kuestionatzea ez da salbuespen bat, Euskal Herrian gero eta maizago eztabaidatzen ari den gaia baizik. Luze-zabal eztabaida liteke zer dela-eta orain hainbeste gogoeta-foro eta jardunaldi gaiaren inguruan; edo, bestela esanda, zer dela-eta ez den orain arte askorik landu ondarearen eta generoaren arteko harremanen gai hau. Baina bego bere horretan, gogoeta-gai.

2015eko uztaillean UEUn jorratutakoaz gain, hona, adibide gisa, artikulua hau behin betiko idazteko tenorean, 2016an bertan izandako solasaldi akademikoak:

- Maiatzaren 12an, Gasteizko campusean, Euskal Herriko Unibertsitateak Paisaia eta Ondarearen Unesco katedrarekin batera antolatuta, honako jardunaldia egin zen, «Patrimonio y género: Visibilizando lo invisible» izenburupean: «El Patrimonio Cultural como elemento para la igualdad entre hombres y mujeres».

81. III Congreso Iberoamericano de Protección Jurídica del Patrimonio Inmaterial, Bartzelona, 2005eko maiatzaren 30a. Aktak ez dira argitaratu, ez eta gorago aipatutako Ondare Bizia jardunaldienak ere; bietan neuk hartutako oharretan oinarritu naiz.

- 2016ko maiatzaren 27 eta 28an, Kataluniako Vic hirian, I Simposi Internacional de Focs a la Mediterrània delakoan, Unescok 2015eko abenduan Pirinioetako *falles*, *faros/haros* eta *brandons* izeneko udako solstizio-suak ondare materiagabetzat sailkatu zituela eta. Sinposioaren izenburuan aipatu gabe ere, jakina da Unescoren izendapenean oso kontuan hartu beharreko gaia izan zela generoarena; hain zuzen, Pirinioetako su-jai guzti-guztietan emakumezkoen berdintasunezko partaidetza bermatu arte ez zen proposamena luzatu ere egin, Unescok onetsiko ez zuela jakitun (Riart eta Jordá, 2015).
- Donostia 2016 Kultur Hiriburuaren baitan ospatutako ekimen askotarikoen artean, «Herri Zahar Andre Berri» izeneko «laborategi» gisako mintegia egin zen, Biarritzen, apirilaren 1-2-3an. Antzuolako jaietan, uztailaren 17an, segida izan zuen, eta konklusioen aurkezpena bertako Alardeak aspaldi honetan izandako aldaketak direla eta.
- Urriaren 18 eta 20an, Cerverako Museoan eta Bartzelonako Historiaren Museoan, «Museus i Perspectiva de Gènere» jardunaldia.
- Urriaren 20 eta 21ean, Euskal Herriko Unibertsitateak Donostiako campusean eta Oiasso Museoak batera antolatuta, San Telmo Museoaren partaidetzaz: «Kultur ondarearen generoa: bazterketak, isiltasunak, berdintasuna» kongresua.

Alardeak versus ondarea

Los Pedroches utzita, gura ekarrita: mendeetan garaipen baten ospakizun zibiko-erlijiosoa izanik ere, orain ezagutzen ditugun Alardeak XIX. mendeko eraberritze folkloriko baten ondorengo zuzenak dira. Mendeak eta mendeak ez baina mende eta erdi doi-doi izateak baliorik kentzen al die halako alardeei? Frankismo ondoko Trantsizioan, berriz, oro har frantsesarekiko (edota ipartar euskaldunarekiko) pertzepzioa ere bestelakoa zelarik, euskal nazionalismoa eta espainiarra batera zitzakeen «foruen eskumen militarra» delakoaren interpretazioa gailendu zen. Orduko gizarteari egokitutako interpretazioa zen, aldaketa formalik gabea, ordurako arrunt finkatuak baitzeuden koloreak, musikak, ibilbideak... Eliztarren egitekoa, aldiz, dezente murriztu da, Irungo kasuan meza ematera, «gure arbasoen zina» delakotik bereiz. Kantineraren papera gehitzeak, hots, emakumezko batenak (Iparraldean gizonezko batek jokatzeko zuten, bidenabar esanda) hamarkada asko eta asko behar izan zituen herritar gehienek onesteko eta ederresteko: rol berdina, pertzepzio desberdinak. Irungo Real Unión, Buenos Amigos (gazte katolikoen elkarte), Hondarribiko Oarso, Mistoa (udatiarrena, ez Jaizkibel parekidea!)... konpainia horiek zer balio historiko dute? Haien presentziak balio materiagabea urritzen al du? Gaur egun esan liteke «okerragoa» dela Alardea duela mende batzuk zituen osagaiak galdu eta berriak txertatu dituelako? Garaipen bat izan, santu eta amabirjina bati egindako zinaren betetzea izan, foru-milizien aztarnak izan, kontua

da «ondare materiagabe» izendatzeko tenorean ez liratekeela halako irizpideak balioetsiko.

1841 arte, Gipuzkoako Foru Erregimenak debekatu egiten zuen «odol garbikoak» ez zirenak bertan bizitzea, hain gutxi «bezino» izatea (ez «auzoko» zentzuan, gaur egun «hiritartasun-eskubideen jabe» esango genukeenarenean baizik). Jakin, badakigu ez zela zeharo betetzen, baina alardeetan (berdin dio orain hitzaren esanahia ohorezko armadunen eskolta edo foru-miliziena den) ez zuten parte hartzerik. Galaraz liteke gaur egun, edo XX. mendean, edo XIX. mendearen bigarren erdialdean, goian aipatutako René Cassin batek, adibidez, parte har zezan Alardeetan, odola «zikina eta nahasketa egina» zuelako edota sarritan etsai izandako auzo-erresumako herritarra zelako? Absurdoa ez ezik, iraingarria liteke, eta historiaren, tradizioaren, idiosinkrasiaren, ohituraren edo besterik gabe «beti horrela izan da» delakoaren izenean norbanako edo kolektibo batek halakorik iradokiko balu, bazter mediatiko eta instituzional guztiak harrotuko lituzke. Eta inork ez luke ametituko gaur egun halako irizpideak darabiltzan ekitaldi, agerraldi edo dena delako bat «ondare materiagabetzat» har ledin.

«Ikusezinaz, ukiezinaz», pertzepzioan baino ez dagoen ondareaz ari garela, berdintasuna lortu ez den arren (edo, hobeto esanda, ez lortzearren), Alardeetan erabateko aldaketa bat gertatu da, mendeetako funts eta mamia barrendik hustu eta iraultza soziala erakarri baitu. Haatik, gutxitan aipatzen da, eta oharkabean geratzen zaio baita Irun eta Hondarribiko bizilagun askori ere. Wilhelm Humboldt, 1801ean, erreparatua zion euskaldunek adierazpen koreografikoei ematen zieten garrantziari, hain zuzen ez zirelako ekimen pribatuaren esku geratzen, herri bakoitzaren izaeraren arabera instituzionalizaturik baizik. Alardeez propio ari zela ematen du:

Beste tokietan norberaren eskumen pribatuaren arabera geratzen diren gauzak, hala nola dantzak eta dibertimenduak, han, nolabait, herri-erakundetzearen baitan geratzen dira, inspekzio publikoaren pean daude eta euskal ohiturazko forma finko peto-petoa hartzen dute; areago, herri bakoitzak berea izaten du (Humboldt, 1975: 131, itzulpena, neurea).

Hala zer lortzen zen? Bada...

Herria eta herritarrak batzen dituzten loturak estutzea, eta ez dago lotura horien sendotasuna ordeztuko duen deus, ez behinik behin haien izaeraren kemen eta zintzotasun zuzenaren gaineko eragin ongileari dagokionez (*ibidem*, 1975: 131, itzulpena, neurea).

Hala eta guztiz ere, eta «tradizioaren izenean», Irun eta Hondarribiaren mendeetako tradizioa, hots, Alardeak udalek antolatzekoa (Irunen kasuan, udal osoa izan baino lehen, kontzeju huts zenetik), bertan behera geratu da. Zergatia? Garai berrietan «odol zikin eta nahasiko» gizonezkoak ez ezik, orain emakumezkoak ere eskubide osoko herritarrak direnez gero parte hartu nahi duten emakumeen presentzia berdintasunez onetsi behar lukeela udal-antolakuntzak. Hori egin nahi

ez eta udalek bertan behera utzi diote mendeetan zehar —aldaketak aldaketa— autoafirmazio kolektiboaren erritu tradizionala izandakoa antolatzeari. Haren ordeztu, ekimen pribatuaren esku geratu da.

Ez al da zilegi aldaketak egitea alardeen antolamenduan? Bai, jakina, eta horrek ez lioke eragingo «tradizioari», non eta mendeetako tradizio baten aldaketaren zioa izan ez balitz «udal» —hau da, «publiko»— kontzeptua deuseztatzeko nahia, zertarako, eta herritarren sektore bati autoafirmazio-erritu kolektibo nagusira sarbidea ukatzeko. Gainera, aldaketa hori ez da egin nolanahi, «herriaren» izenean baizik: Irungo Betiko Alardearen Alde izeneko fundazioak urtero ekainean kaleratzen duen egitarauaren azalean, komunikabideek erabili ohi duten «tradizional» adjektiboa ez baina «Herriaren Alardea» izendatzen dute ekimen pribatu baztertzalea. Asmoa ez da inondik inora ezkutatu: testuinguru soziopolitiko, kultural eta judizial berriak autoafirmazio-errituan berdintasunezko partaidetza onartzera behartuta, baliabide juridiko berri bat bilatu da, eta erakunde pribatuaren aldeko bazterketa bai omen da zilegi epai zenbaiten arabera, «festa ulertzeko» era bat delakoan. Baina horrek argi eta garbi uzten du problema ez dela nolakotasuna, nortasuna baizik; alegia, nor den gai parte hartzeko, eta zertan, eta zein mailatan: «herriaren alardea» egiten dela esaten bada, eta oximoron hutsezko «herriaren ekimen pribatu» bat baldin bada, esan gabe doa bazter geratzen direnak ez direla «herria». Ekitaldi berdinzaleek Irunen zein Hondarribian jasotako erantzun bortitza deigarria da komunikabideetan, baina berez ez dira problema, problemaren adierazpena, sintoma, eskusioan oinarritutako herritartasun kontzeptu baten ondorio mingarria baizik. Herria osotasun bat da, denak dira herria, eta alardea denona da. Orduan, zer gertatzen da parte hartzerik ez dutenekin edo «alardea ulertzeko era» baztertzalea kuestionatzen dutenekin? Herritarrek al dira, ala bigarren mailako herritarrek direla onartu behar dute?

Hala dio Hondarribiko «Alarde Fundazioa»ren webak (nik euskaraz «osaera» ezpaina sakatu eta testua erdaraz atera zait, «composición»; hortaz, nik euskaratua): **«Hondarribiko Alardea Hondarribia Herria osoarena da eta hark osatzen du, zinarene gaur egungo errepresentazio gisa»** (letra lodia ez da nirea).

Errepara bekio *actual* (gaur egungo) hitzari: tradizioa bai, baina orain hala behar du; izan ere zina kabildo parrokiak eta sekularrak egiten zuten, eta herritarrek haiek lagundu. Orain, *actual*, zin egileak ofizialki desagertu eta «herriak» betetzen omen du zina, bere burua hautatu duen eta herritar guztiek parte hartzerik ez duten ekimen pribatu batek antolatuta.

Denak omen dira herria, baina denek ezin parte hartu, ez berdin behintzat. Herriak nahi duenean, hori alda daiteke, jakina, baina herriak ez du nahi eta hori errespetatu behar da. Hona hemen beste paradoxa bat, Unescoren xedeak oro errotik iraultzen dituen: batetik, tradizioak eta folklorea gaur egungo parametro politikoetan, hots, berdintasunezko eskubideenetan ezin direla neurtu eta baloratu aldarrikatzen da; baina, bestetik, demokraziaren izenean ukatzen da berdintasunezko partaidetza, herritar gehienek hori nahi ez dutela argudiatuta.

Luze-zabal eztabaida liteke gai mamitsu hauei buruz, baina kontua da herritarren arteko harremanak sendotu beharrean haustura soziala islatu ez ezik areagotu egiten duen adierazpen kolektibo bilakatu direla Alardeak. Balio musikalak, koreografikoak, eta abar, ez dira ezbaian; baina herritarrak batu beharrean banandu egiten dituzten heinean, ezin kultur ondaretzat hartu. Hain gutxi, mendeetako udal-tradizioa ez baina XXI. mendearen atalasean sortutako ekitaldi pribatuak badira, koloreak, doinuak, ibilerak zeinahi direla ere, udal-tradizioa, hots, mendeetan errituaren funts eta mami izandako ezaugarria galdu denez geroztik (behin betiko galdu? auskalo!). Belaunaldiz belaunaldi jasotako jakintza formalei eutsi zaie; ez, ordea, forma horiei zentzua ematen zien errituari. Herritar guztien, are okerrago, «herriaren» izenean mintzatzen omen den ekimen pribatu batek, irizpide baztertzailleak darabiltzan eta berauek bermatzeko sortu eta diharduen ekimen pribatu batek ezin du herri oso bat, herritar guztiak ordezkatu, udala bezalako erakunde batek egin ahal duen bezala. Hau ez da berria, hau ez da aparteko kasu bat, hau ez da «kanpotik» ulertezina... Alderantziz, kontu zaharra da, hain zuzen kulturak sustatu behar lituzkeen balio sozial eta integratzaileak saihesteko trikimailu bat. Horregatik azaldu du Unescok zer bultzatu behar den eta zer ez, «ondare materiagabe» izendapenei baldintza zorrotzak ezarrita. Giza eskubideen adierazpenean eta zehatzago Unescoren xedapenetan kulturari dagozkion ontasun eta balio sozial guztien aurka doa Irunen eta Hondarribian abiarazitako prozesua, Alardeek islatu eta areagotua. Hortaz, Unescoren xedeei buru egiten dien agerpen folklorikoa, herritartasun mota oso zehatz baten adierazpen dena, dohain musikal, estetiko eta koreografiko oparoak izanagatik ere, ezin da inondik inora «ondare materiagabetzat» hartu.

Gainera, prozesua zabalik dago, ez dago burutua. Pribatizazioaren bidea duela hamarkada eta erdi abiatu zen eta ez dago jakiterik finkatuko ote den, edo katarsi sozial-identitario batean Alardeek bestelako norabidea hartuko ote duten etorkizunean, Donostiako Danborradaren gisara hainbat «soziedadetan» banaturik, pribatizazioaren bideari jarraiki baina emakumeak nola edo hala onarturik kantineraren paperaz gain; edo formazio baztertzailleak eta parekideek bat eginik, berriro udalaren babesean antolaturik...

Horrexegatik ere, gaur egungo formazio parekideen ekitaldiak ezin oraintxe ondare materiagabetzat hartu, teorikoki eta aldarrikapen gisa herritar orori zabalik egonagatik ez dutelako erdietsi herritar gehien-gehienen onespina, eta bai, ordea, ez gutxiren arbuioa; eta indarkeria ez da zilegi, baina gatazkaren emaitzarekin ados ez egotea, bai. Hartara, gizartearen kontsentsua eta onspen-maila oso altua behar lukete, gaur egun ez dutena. Era berean, haien balio eta jakintzak belaunaldiz belaunaldi jasotakoak badira ere, herritar guztiak udal-alarde haien oinordeko legitimoak izaki, «gazteegiak» dira, burutu gabeko prozesu baten baitan etengabeko eboluzioan dihardute. Berriro diot, ez dira balio koreografikoak eztabaidatzen, gizarte-kohesioarekikoak baizik.

Besterik litzateke Alardeek, udalen babesean («logikoen») edo partikularren kolektiboen ekimen gisa («donostiar erara», nolabait esateagatik), berriro eutsiko baliote herritar guztien ordezkari legitimoa izateari, berdintasunezko partaidetzaz, emakumeenaz ez ezik gero eta gehiago Irun eta Hondarribiaren parte izaten ari diren hainbat jatorri etniko, erlijioso edota kulturaletatik etorritako kolektiboenaz ere. Adibidez, 2022an, ez hain urruti, Irunen 500 urte beteko dira San Martzial eguneko garaipen hartaz. Milurteko baten erdia ez da ahuntzaren gauerdiko eztula, gero! Kontuan hartuta nola edo hala Alardearen jatorria (gaur egungo eite folklorikoak gora behera) ospakizun hartan dagoela, Alardea bera erabiltzea gizarte-kohesiorako baliabide gisa, eta ez hausturarako, orduan bai beteko lituzkeela ondare materiagabe izendatzeko baldintzak. Are gehiago, ondare materiagabearen zeregin nagusia betetzeko aukera emango luke, ez inertziaz edo Unescoren edo beste erakunderen baten «domina» bat eskuratu nahian, hainbat tokitan bezala, baizik eta gizarte-hausturak sendatzeko XXI. mendean kulturak (omen) duen funtzionaltasuna gauzatuta.

BIBLIOGRAFIA

- Bullen, Margaret eta Díez, Carmen (2002): «Violencia y cambio de culturas androcéntricas», *Culturas y Violencia* Sinposioan aurkeztutako komunikazioa, IX Congreso de Antropología de la FAAEE, Bartzelona.
- Bullen, Margaret eta Egido, José Antonio (2004): *Tristes espectáculos: las mujeres y los alardes de Irun y Hondarribia*, Euskal Herriko Unibertsitatea Argitalpen zerbitzua, Bilbo.
- Bullen, Margaret eta Kerexeta, Xabier (2013): «Genero-indarkeriaren erakundetzea Bidasoaldeko alardeetan», *Ankulegi*, 17, 11-28.
- Irungo Udala (1982): *Ordenanza del Alarde de San Marcial*, Irungo Udala eta Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Humboldt, Wilhelm Freicher von (1975): *Los vascos*, Auñamendi, Donostia.
- Jordá, Oriol, eta Riart, Sebastià (2016): *Les falles del Pirineu: L'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà*, Pagès editors, Lleida.
- Kerexeta, Xabier (2005): «Historia, tradizioaren menpe: Bidasoako Alardeen adibidea», in Gorka Moreno Marquez eta Xabier Kerexeta Erro (koord.), *Bidasoako Alardeak: Herria versus Hiria*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 42-65.
- Perez Nava, Olatz (2016): «Nondik hasi 20 urteren ondoren», *Berria*, 2016-07-02.
- Riart, Oriol eta Jordá, Sebastià (2015): *Les falles del Pirineu. L'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà*, Pagès Editors, Col·lecció Visió, 71, Lleida.
- Tranche, Mercedes (2005a): «Alardearen historiaren klabe batzuk: gatazka ulertzeko gida», in Gorka Moreno Marquez eta Xabier Kerexeta Erro (koord.): *Bidasoako Alardeak: Herria versus Hiria*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 67-87.

———, (2005b): «Emakumearen parte-hartzea Alardean: ezinezko elkar-hartze baten historia», in Gorka Moreno Marquez eta Xabier Kerexeta Erro (koord.): *Bidasoako Alardeak: Herria versus Hiria*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 89-123.

Sitografia

<<http://alardepublico.org/eu/home.php>>

<<http://hondarribikoalardea.com/>>

<<http://www.alardedeirun.com/>>

<<http://www.arnaplaza.eus/eu/>>

<<http://www.ondarebizia.com/>>

<<http://www.unesco.org/>>

Baztango mutil-dantzen analisisa eta prozesu kolektibo feminista: praktikatik teoriarat eta teoriatik praktikarat

*Aitziber Zapiain Intxausti, Edurne Arrieta Alcalde, Elurre Iriarte Bañez,
Garbiñe Elizegi Narbarte eta Maitane Maritorena Azkarate
(Plazara Dantzara herri-ekimena)*

SARRERA

Baztango mutil-dantzetan, emakumeen parte-hartzearen eskubidearen aldeko borroka hamarkada luze bateko gatazka izan da. Ez da izan, ordea, landa-eremuko emakumeok gure eskubideak bermatzeko egin izan dugun lehendabizikoa, eta zoritxarrez ez da azkenekoa izanen. Hamaika gatazka bizi ditugu egunerokoan tradizio, moral eta bakearen izenean heteroarauarekin hautsi nahi dugunok. Mendez mende, munduko txoko guzietan bezalaxe, Baztan ez da salbuespena.

Artikulu honekin lehendabiziko aldia da gure historia idatzita uzteko aukera izan duguna eta honetaz baliatu nahi dugu Baztanen gertatu dena eta gertatzen ari dena kontatzeko eta partekatzeko. Historian idatzita gelditu dadin nahi dugu eta heldu diren belaunaldiei etorkizuneko borroketan lagungarri izatea.

Inongo teoriarik gabe borroka honetan hasi ginen, banakako ekintzak eginez, bakoitza bere herrian. Denborarekin konturatu ginen borroka feminista egiten ari ginela eta teoria ikasten joan ginen, eta teoria praktikarat eraman genuen borroka antolatu eta kolektiboa bihurtu arte.

Artikulu honetan azken urteetako gertakarien laburpena eta horren analisisa azaldu nahi dugu. Horretarako hasmentan Baztango antolakuntza administratiboaren zein sozialaren argazki bat egin dugu, beharrezkoa iruditzen zaigulakoz mutil-dantzen borroka ulertzeko. Horrekin batera, mutil-dantzek testuinguru horretan betetzen duten papera erakusten saiatuko gara. Emakumeen parte-hartzea eta ahalduntzea banakakoa izatetik kolektiboa izatera nola pasatu den agertuko dugu, horren garrantzia azpimarratuz. Borroka hau autodefentsa feministaren adibide gisa ulertzen dugu eta Baztango botere hegemonikoetan izan duen eragina nabarmendu.

BAZTANGO INSTITUZIOAK ETA BESTAK

Baztanek administrazio-antolakuntza berezia du eta mutil-dantzen afera ulertzeko, garrantzitsua da errealitate instituzionala ulertzea. Euskal Herriko udalerririk handiena da, udalerri bakarra osatzen duten hamabortz herri dituenak. Udalerririk alkate bakarra du, eta bere udalbatza.

Udalerri bakar horrek bertze herri eta haran anitzek ez dituzten berezitasunak ditu. Izan ere, Baztango Udalaz gain Baztango Batzar Nagusia eta Baztango herrietako batzarrek, (Nafarroako Toki Administrazioari buruzko 6/1990 Foru Legeak tokiko entitateak bezala onartzen ditu) hirurek batera osatzen dute Baztan bere osotasunean. Hauteskunde bidez hautatzen den udalbatzaz gain (13 zinegotziz osatua), Baztango Batzar Nagusia izeneko erakundetza dago (13 zinegotziak, 15 herrietako batzarrek hautatutako herriko alkateak, 4 juntakide eta 8 mendi-komisionatu).

Udal bakarra izanagatik, herri bakoitzean alkate bat dago, bi urterik behin herriko batzarrean hautatzen dena. Herri bakoitzeko alkateek Batzar Nagusian parte hartzen dute (ez, ordea, udalbatzan), haien eskumenen artean herri-lurren kudeaketa baitago; Baztango lurren % 80 herri-lurra da. Aipagarria da gaur egun, 2016ko bukaeran, Batzar Nagusiko 40 kideetarik 8 bakarrik direla emakumeak eta horietarik 4 udalbatzako kideak dira.

Batzar Nagusia urtean lau aldiz biltzen da, baina herrietako alkateen lana hori baino gehiago da; izan ere, herrietako besten antolakuntzaz herria bera arduratzen baita, ez udala. Herri bakoitzak bestak antolatzeke modu desberdina badu ere, guzti-guztiekin gauza bat dute komunean: bestetako egun nagusian udalbatza gonbidatzen dela hamaiketakorat. Baztango herrietako besta guzietan udal-ordezkariek joateak garrantzi berezia hartzen du herri guzietan. Hori jakitea beharrezkoa da mutil-dantzeekin gertatu dena ulertzeko. Udal-ordezkariek batzuek emakumeen bazterketari aurre egiteak soka luzea ekarri baitu. Bertze kasu batzuetan agerian utzi du mutil-dantzari baztertzailen helburua zein zen.

ZER DA BAZTANGO MUTIL-DANTZA?

Mutil-dantza hamarkada luzeetan Baztango ohitura izan den dantza herrikoia da. Dantzaren egitura ulertzea ere garrantzitsua da, egoera hobe ulertzeko. Ez da dantza-talde bat, ez dira herriko pertsona zehatz batzuk dantzatzen dutenak, nahi duenak dantzatzen ahal du.

Gaur egun 19 mutil-dantza desberdin ezagutzen ditugu, bakoitza bere izenarekin (xoribegi, ainar xume, tellarin, zortzikoa...); emanaldia beti agurrarekin hasten da eta zortzikoarekin akitu. Dantza hasteko, txistulariak plaza erdian paratzen dira, eta «Aunitz urtez» soinu jotzearekin batera herritarrak borobilean (erlojuaren orratzen kontrako norabidean) agurra egiterat sartuko dira. Agurra egiterat nahi duena sartzen ahal da eta ondotik ere bai. Nahi duena eta nahi duen momentuan sartzen ahal da.

Garai batean Baztango herri guzietan dantzaten zuten herriko mutilek. *Mutilak* gizon ezkongabeak izaten ziren (soldaduska egin ondotik ezkondu artio irauten zuten garaian *mutil* izanzen ziren; ezkontzen ez baziren mutil izaten jarraituko zuten, mutil zahar), hortaz, mutikoez eta gizonez ez zuten dantzaten.

Erran bezala borobilean dantzaten zuten, baina borobila ez zuten edozeinek irekitzen ahal garai batean: herriko edo udaleko «autoritatea» izaten zen dantzari hasiera ematen ziona; bi arrazoi horiek, beraz, aski ziren emakumeen parte-hartzea ukatzeko. Ez da erran beharrik aspaldi hartan autoritatea gizonezkoa zela. Baztango herrietako alkate gehienak gizonezkoak izan dira, eta izan diren emakumezkoak ez dira mutil-dantzariak izan edo, dantzak jakinda ere, ez dira dantzarat sartu.

Mutil-dantzetan nork parte hartzen zuten eta zein «rol» betetzen zuten jakiteko azalpen labur hori nahikoa dela iduritzen zaigu. Dena den, eta *izena* bere horretan mantentzen bada ere, mutil-dantzen *izana* arruntean aldatu da garai batetik gaur egungoetara; izan ere, mutilak ez direnen presentzia, beztitzeko manera, dantzatzeko ordutegia, dantzaren irekiera... den-dena aldatu baita ordutik honat. Aldaketa guztiguziak onartu dira, bat izan ezik: emakumeen parte-hartzea.

BAZTANEN HAMABORTZ HERRI, HAMABORTZ ERREALITATE

70eko hamarkadatik aitzin, emakumea mutil-dantzetan parte hartzen hasi zen zenbait herritan, baina banakako parte-hartzeak izan ziren, ez modu antolatuan egindakoak. Herri batzuetan emakumea parte hartzen hasi zen gisa berean, bertzeko herri batzuetan mutil-dantzak galtzen hasiak ziren, herriko bestetan mutil-dantzak programatzeari utziz (Aniz, Berroeta, Arraioz, Oronoz, Azpilkueta).

Bailara zabala izaki eta herrien nortasun desberdinengatik, herri bakoitzak bere errealitatea bizi izan du. Ordutik honat gauzak anitz aldatu dira, baita mutil-dantzetan ere. Aldaketa horretan, emakumeen parte-hartzeari dagokionez, garrantzi handia izan du Jo ala Jo kultur elkarteak. Jo ala Jo 1999. urtean sortu zen, Baztango ondare kultural nahiz folklorikoa berreskuratu eta indartzeko helburuarekin. Horren barnean mutil-dantzak berreskuratzea izan da lanetako bat. Berreskuratzearekin batera herriz herri mutil-dantzak erakutsi, eta plazetan parte-hartze aktiboa izan dute. Galdu edo galtzen ari ziren herrietan funtsezko lana egin du. Zazpi egoera desberdin hauek ezagutu dira herri desberdinetan:

1. Azpilkueta, Oronoz eta Almandoz: mutil-dantzak erabat galdu dituzte eta, Jo ala Jo elkarteak saiatu bada ere, ez dituzte berreskuratu.
2. Aniz, Berroeta, Ziga eta Arraioz: mutil-dantzak galdu baziren ere, berreskuratu eta modu parekidean dantzatzen dituzte. Gaur egun, guttienez behin dantzatzen dira herriko bestetan.
3. Amaiur, Erratzu, Arizkun, Elizondo eta Lekaroz: neurri desberdinetako arazoak eta gatazkak izan badira ere, gaur egun plaza parekideak dira. Herri batzuetan dantzari kopurua jautsi bada ere, urtetik urtera errekupe ratzen joan dira.
4. Elizondoko kasuan, ekitaldi ofizialari boikota eginez, mutil-dantza baztertzailea dantzatzen dute zenbait gizonet. Hau da, emakumezko bat mutil-dantzan sartzean musika gelditzen dute eta dantzatzeari uko egiten diote. Hasiera batean plaza publikoan, eta Plazara Dantzararen ekintzen ondorioz, gaur egun elizaren eremu pribatuan dantzatzen dute.
5. Gartzainen inongo arazorik gabe dantzatu izan dute emakumeek hamarkada luzez. 2014an mutil-dantzak egitarautik kentzea erabaki zuten, aitzineko urtean gatazka izan zelako. 2013an bi gizonet beren desadostasuna adierazi zuten publikoki herriko bestetan eta aitzakia horrekin besta-batzordeak ondoko urteetan mutil-dantzak ez antolatzea erabaki zuten.
6. Elbeteko kasua ere berezia da. Mutil-dantzak galdu eta gero, emakumeen presentziarekin berreskuratu zituzten. Urte batez, zikiro-jatearen ondotik, mozkortuak zeuden herritar batzuk dantzatzen ari ziren emakumeak iraintzen eta bulkatzen hasi ziren. Tentsio handiko momentua izan zen eta gatazka horren ondotik mutil-dantza baztertzailea izateko aitzindaritzat hartu zuten Elizondorekin batean.
7. Baztandarren Biltzarra urtero bailara osoa biltzen duen besta da, Elizondon ospatzen dena. Hamabortz errealitateek bat egiten duten besta da. Mutil-dantzei dagokionez ere, bazterketak bere garapena izan du. Modu parekidean dantzatzen zen, Elizondoko txistulari batek emakumeek dantzatzen bazuten ez zuela joko erabaki zuten artio. Ondorioz urte batzuetan mutil-dantzak ez ziren antolatu egun horretarako. Gaur egun, parekideak eta jendetsuak

dira egiten diren bi emanaldiak. Hala ere, baztertzaileek beren emanaldia antolatzen dute elizak ebatsitako lurretan.

Errealitateak errealitate, gaur egun, erraten ahal dugu, mutil-dantzak dantzatzen diren plaza publiko guziak parekideak direla.

EMAKUMEEN PARTE-HARTZEAREN ALDEKO BORROKA

Garai bertsuan aldaketa bat baino gehiago gertatzen ari ziren Baztanen. Ezker Abertzalearen ilegalizazioaren ondorioz, herrietako alkateak (batzarren bidez hautatzen direnak, ez hauteskundearen bidez) herrietako batzarrak eta Baztango Batzar Nagusian ahalduntze-prozesu bat eman zen ezkertiarren aldetik. 2011 artio Udalak oposiziorik gabe agintzen zuen eta inpunitate osoarekin aritu zen herritarren nahien kontra (herri-lurretan harrobiak egiteko proiektuak defendatzen, zentzurik gabeko obra handiak egiten, Aroztegia bezalako proiektu urbanistikoak baimentzen, eta abar). Hori guztia ikusirik herritarrak karrikara atera ziren eta herri-mugimenduak autonomia handiarekin funtzionatzen hasi ziren. Baztandarren ahalduntze-prozesu horrek emakumeen kasuan mutil-dantzetan izan zuen isla.

Testuinguru horretan emakumearen presentziak gatazka handiagoa sortu zuen zenbait herritan. Hain zuzen ere, Baztango eliteek eta botere hegemonikoek indarra zuten horietan: Elizondo, Irurita eta Elbete. Dirudun gehien zeuden herrietan, gaztelaniaren erabilera nagusia zen herrietan... Hau da, boterearekin harreman eta lotura gehien zuten herritar gehiago bizi diren herrietan. Aldaketa nabarmenak gertatzen ari ziren herriak ziren, eta boterea arriskuan ikusi zuten. Adibidez:

Elizondoko alkateak txistulari diskriminatzaileak ez kontratatzea erabaki zuen urte berean, herriko bestetako mezara ez joatea erabaki zuen, batzarra euskaraz funtzionatzen hasi zen eta herriko bestak herrikoiagoak bihurtu zituen.

Aldaketa horiei guztiei mutil-dantzetan emakumeen parte-hartzea gehitu behar zaie, urte pare bat lehenago plazetan parte hartzen hasi ginenean.

2009. urtean emakumeak Baztango herri guzietako plaza publikoetan parte hartzen hasi ginelarik, erasoak pairatzen hasi ginen, modu desberdinetako erasoak izan ziren: txistularia isilduz (Amaiur, Elizondo, Baztandarren Biltzarra), argiteria publikoa itzaliz (Lekaroz), irainak oihukatuz: «puta», «zorra», «malfollada», «amargada», «asquerosa», «ez zarete hemengoak»... (Elizondo, Elbete, Lekaroz, Gartzain, Irurita...). Gurekin dantzatzen zuten gizonezkoak ere iraintzen zituzten: «maricones».

Eraso eta bidegabekeria horien aitzinean, herri desberdinetako zenbait emakume eta gizon antolatzearen garrantziaz eta beharraz jabetu ginen, eraso horiei modu eraginkorrago batean aitzin egiteko helburuarekin. Amorruek bulkatu gintuen antolatza eta hainbat ekintza gauzatzera. Sentitzen genuen inpotentzia hura indar kolektibo bihurtu genuen. Hasiera horretan, agian, ez ginen konturatzen mugimendu feminista ginenik, ez genion izenik paratzen egiten ari ginenari. Ez ginen konturatzen autodefentsa feminista praktikatzen ari ginela, gure gorputzak eta dantza zirela gure arma. Mutil-dantzen bidez emakumeek pairatzen genituen erasoen aitzinean geure burua defendatzeko modu bat zen dantza. Emakumeen ahalduztzearen barnean, eremu publiko garrantzitsu bat okupatzen eta gurea egiten ari ginelako. Beldurra izatetik boterea izatera pasatu ginen; baimena eskatzetik, baimenik eskatu gabe dantzatzera. Modu horretan, dantzatzuz, herriz herri plaza baztertzailerik plaza parekide bilakatu genituen.

Agintari politikoen esku-hartzearen garrantzia

Baztango plaza gehienetan dantza parekideak dantzatzen ziren momentuan, 2011ko udal-hauteskundeak izan ziren. Udalaren osaketa erabat aldatu zen. Bilduk, Baztango Ezkerraren babesarekin, alkatetza lortu zuen eta lehendabiziko aldiz Baztango alkatea, Garbiñe Elizegi Narbarte, emakumezkoa eta mutil-dantzaria izan zen. Horrek erraztu zuen Baztango Udalak publikoki emakumeak parte hartzearen alde egitea. Aldi berean, historiak izan duen Baztango udal-talderik gazteena izan zen.

Lehendabiziko aldiz alkate emakumeak eta zinegotzi emakume zein gizonezkoek herriko bestetako mutil-dantzetan elkarrekin dantzatzeko zuten. Lehen aipatutako besta-egun nagusiaren gonbidapenak emanaldi guzietan emakumezkoen presentzia bermatzea erraztu zuen. Aldi berean, bazterketa mantentzen zuten herriei Udalak jakinarazi zien diru publikoarekin eta eremu publikoetan diskriminaziorik ez zela onartuko.

Gatazkak soka luzea ekarri zuenez, gerora, 2015eko hauteskundeetako kanpainan gai nagusietako bat bihurtu zen. Zenbait alderdik mutil-dantzak erabili zituzten botoak eskuratzeko asmoarekin; hau da, mutil-dantza baztertzailearen alde modu lotsagabea egin zuten, baztertzaileek ere toki bat behar zutela erranez⁸².

Mutil-dantzak pribatizatzeko saiakera

Eremu publikoan guztion parte-hartzea bermatu zenez, 2012an Elbeteko besta bezperetan mutil-dantzari baztertzaile batzuek Elbeteko Mutildantzari Taldea sortu zuten. Herritarrendako den herriko bestetako emanaldia talde horrendako bakarrik antolatu zuten, taldekidea ez zen edozeinendako sarrera debekatuz. Mutil-dantza pribatizatu eta bazterketa normalizatu nahian egindako pausoa izan zen.

Baztango Udalak gonbidapenari uko egin zion bazterketa horretan partaide ez zela izanen argudiatuz, eta talde baztertzaileak, berriz, bere emanaldia egin zuen. Ekintza horrekin emakumeak ez sartzea lortu zuten, baina aldi berean bertze edozein herritar ere ez.

Elbetekoaren jokaldiaren ondotik zirrikitua ikusita, 2013ko martxoaren 2an mutil-dantzari baztertzaileek Baztango Mutildantzariak izeneko taldea sortu zuten, herri guztietan emakumearen bazterketa betikotzeko asmoarekin. Tradizio, sentimendu eta errespetuaren izenean emakumeen parte-hartzea saihestu eta dantza pribatizatzea zen haren helburua. Irungo eta Hondarribiko Alardeen moduan, bazterketa normalizatzea eta betikotzea zen xedea, taldean onartzen zituztenek bakarrik dantzatzeko aukera izanik.

Horri erantzuna emateko eta gatazka luzatzeko arriskua ikusita, Plazara Dantzara herri-ekimena sortu zen. Baztango Mutildantzariak talde baztertzaileak, gizonak bakarrik dantzatzeko mutil-dantzak emanaldi gisa, herri guztietan eskaintzeko prest zirela erran zuen. Gutuna igorri zuten herri guztietarat, baina Plazara Dantzarak egindako kanpainari esker, Elbeten bakarrik lortu zuten egitea. Nabarmen utzi genuen Baztango Mutildantzariak talde baztertzailea ez dela ohiko dantza-talde bat. Haren helburu bakarra emakumeek ez dantzatzeko dela. Horren erakusgarria Elbeteko bestetan gertatutakoa.

2013ko Elbeteko bestetan, Udalean alkatetza zuen taldeak Elbeteko herriak gonbidapenari baietza ematea erabaki zuen, nahiz eta jakin talde baztertzaileak bere emanaldia egingen zuela. Dantza hasi zen eta gizonetako zinegotzi bat talde pribatuarekin dantzan sartu zen. Elbeteko Mutildantzariak talde baztertzaileak musikari jarraikiz dantzan segitu zuen. Ondotik, Baztango alkatea, emakumezkoa, dantzarat sartu zelarik, oihuak eta irainak aditu zituen eta talde pribatuko dantzariak plazatik atera ziren, bi agintariak dantzan bakarrik utzita.

82. Ikus: <<http://arranbela.blogspot.com.es/2015/05/plazara-dantzara-herri-ekimenak-zenbait.html>> (kontsulta-data: 2015-5-19).

Azalpenak ematen dituen bideoa kaleratu genuen, talde baztertzailearen nahia argi uzten zuena: emakumeen parte-hartzea galaraztea, hain zuzen ere⁸³.

2014an Elbeteko bestetan ez zen mutil-dantzarik antolatu, emakumeek parte hartuko genuen beldur zirelako. Nahiago izan zuten mutil-dantzarik ez izan, emakumezkoekin izan baino.

Behin plazak parekideak izanda, baztertzaileak bertze eremu publikoak bilatuz bazterketa hori bermatzen saiatu ziren. Elizondon zenbait urtetan ikastolako parkea erabili dute horretarako. Hori izan da Baztanen bazterketa gertatu den azken eremu publikoa, 2014ko uztailean, Plazara Dantzarako kideak bertara hurbildu eta dantzan sartu ginen artio.

Geroztik Baztango Mutildantzariak talde baztertzaileak Euskal Herriko herri batzuetan mutil-dantzak dantzatu izan ditu urte batez (Viana, Urdazubi, Portugalete). Bigarren urtetik aitzin Plazara Dantzara EHko mugimendu feministak herriz herri dituen taldeekin elkarlanean aritu da eta egindako lanari esker ekimen horiek geldiaraztea lortu du.

83. Herritik eta herriarentzat. Denentzat! Ikus: <<https://www.youtube.com/watch?v=ZL2epr419nM>>.

Komunikabideak

Borroka honetan komunikabideek hartu duten ikuspuntu eta jarrera arras garrantzitsua izan da, zenbait komunikabidetan agertu eta idatzitakoak eragin handia izan baitu baztandarren artean. Komunikabide hegemonikoak erasotzaileekin lerrokatu izan dira, modu lotsagabea erasotzaileak biktima bihurtuz. Bazterketa gertatzen den gatazka honetan, honako titular hauek erakusten duten bezala, erasotzaileak dira eskubideak aldarrikatzen dituztenak, erasotzaileak bertze behin biktimak bihurtzen dira: «Emotivas mutildantzas al anohecer»⁸⁴ (ikastolako parkean mutil-dantza baztertzailea dantzatu zutenekoa); «Mujeres en las mutildantzas»⁸⁵; «División en Elizondo al entrar las mujeres a la “Mutildantza”»⁸⁶; «El “mutilneskadantza” no cala y el día grande deja de ser lo que era»⁸⁷; «Abuchean a la alcaldesa al salir a bailar en el “Mutildantza”»⁸⁸; «La mutildantza siembra la discordia también en Elbete»⁸⁹; «La “mutildantza” se termina bailando con alegría y sin conflictos en Elbete, tras la polémica con la alcaldesa de Baztan»⁹⁰; «Elbete pide respeto y Plazara Dantzara que no haya discriminación en la mutildantza»⁹¹; «Mutildantzaris viven la “crónica de una persecución anunciada”»⁹²; «Mutildantza al estilo tradicional y mixto»⁹³; «La secuencia gráfica y lamentable de un dramático acoso baztandarra»⁹⁴; «A vueltas con las mutildantzas»⁹⁵; «Mutildantza a dos bandas»⁹⁶.

Tokiko eta komunikabide euskaldunek, ordea, bazterketa salatu dute eta gaia zentzuz jorratu:

«Mutil dantzan parte hartzeari uko egin diote gizon batzuek»⁹⁷; Garbiñe Elizegi alkateari elkarrizketa: «Txistuak eta irainak entzun behar izan nituen, oso momentu gogorra izan zen»⁹⁸; Garbiñe Elizegi: «Elbeteko txistuak Baztanen lortzen ari den normalizazioaren kontra doaz»⁹⁹; «Generoen gainetik dantzan»¹⁰⁰.

Bertze komunikabide batzuek, bertzerik gabe, berria isilarazi dute.

84. *El Diario Vasco* (2010-7-28).

85. *Diario Vasco* (2011-7-26).

86. *Diario de Navarra* (2011-7-26).

87. *Diario de noticias de Navarra* (2013-7-26).

88. *Diario de noticias de Navarra* (2013-9-16).

89. *Diario Vasco* (2013-9-17).

90. *Diario de noticias de Navarra* (2013-9-17).

91. *Diario Vasco* (2013-9-21).

92. *Diario de noticias de Navarra* (2014-7-27).

93. *Diario de noticias de Navarra* (2014-7-28).

94. *Diario de noticias de Navarra* (2014-7-29).

95. *Diario Vasco* (2014-7-30).

96. *Diario de Navarra* (2016-7-26).

97. *Berria*. (2011-7-27).

98. *Argia* (2013-9-17).

99. *Berria* (2013-9-17).

100. *Nafarroako hitza. Berria*. (2015-7-31)

Plazara Dantzaratik ahal izan dugun guzietan erantzun dugu, eskutitzekin edo zuzenean egunkariko arduradunarekin solastatuz. Komunikabideekin ere erantzuna bermatzea garrantzitsua iruditzen zaigu. Hemen kronologia adierazteko batzuk:

«Plazara Dantzara herri ekimenaren aurkezpena»¹⁰¹; «Bazterketa bat dela ikusten ez dugunean»¹⁰²; «Iñauteriak. Nor da nor mozorroaren gibelean»¹⁰³; «Mutildantza ere auzolanean»¹⁰⁴; «Baztandarren Biltzarra egunean izandako gertaerak salatu ditu Plazara Dantzara taldeak»¹⁰⁵; «El mutildantza discriminatorio se baila con la cobertura de la iglesia»¹⁰⁶; «Mutildantzetan jarrera baztertzaila salatu du Plazara dantzarak»¹⁰⁷; «Emakumeon eskubideak herri galdeketaaren menpe»¹⁰⁸; «Bada tenorea!»¹⁰⁹.

PLAZARA DANTZARA. ESTRATEGIA ETA IRAKURKETA

Plazara Dantzara sortu zen momentutik, lana bi norabidetan egin dugu. Batetik, bazterketak plaza publikoetatik desagertzeko eta adierazpen kulturala den dantza modu parekidean emateko, eta, bertzetik, diskurtsoaren garapena hedatuz.

Kanpaina baten beharra

Kanpaina guzietarako eta logo gisa erabiliko genituen panpinak sortu genituen, parekidetasuna eta emakumeen presentzia adierazten dituzten panpinak, dantza herrikoiek herritar guziendako irekiak izan behar dutela adierazi nahian.

101. Arranbela (2013-6-5).

102. Arranbela (2013-9-5).

103. Tipi Ttapa (2014-2-27).

104. Berria (2014-8-2).

105. Erran (2014-7-22).

106. Ahotsa (2015-7-30).

107. Argia (2015-8-5).

108. Berria (2016-3-23).

109. Zuzeu (2016-5-2).

Maiz etxez etxe eskuorriak banatu ditugu, horietako lehendabizikoa oinarrietarat joz: Baztanen dauden bertze ohitura batzuen garapenarekin konparatuz mutil-dantza:

OHITURAZ

neskek ez zuten oilar jokuan aritzeko aukerarik

OHITURAZ

emakumeak ez ziren zikero jateetara joaten

OHITURAZ

emakumeak inauterietan
ez ziren puska-biltzeetan aritzen

OHITURAZ

emakumeek ez zuten kinto bestetan parte hartzen

Ohiturak aunitz aldatu dira.
MUTILDANTZETAN ERE BAI!

PLAZARA DANTZARA herri okimena

Urtero kanpaina antolatzen aritu gara, egoera aztertuz eta ikusten genuen beharraren arabera, betiere oinarrizko aldarrikapenetatik diskurtso feminista garatzearaino. Kanpainetan zenbait ekintza egin ditugu:

- Baztango Mutildantzariak talde baztertzailerekin bildu izan gara behin baino gehiagotan gure ikuspuntua helarazteko eta gatazkarekin akitzeko asmoz. Bilera horiek ez dira emankorrak izan, eta hori ederki adierazten du haiekin bildutako azken aldian proposatu zigutenak: «Ikastolako plazan sartzen ez bazarete, gutakoren bat herriko plazan sartuko da zuekin dantzara, gogorra egingen bazaigu ere». Eskubideak ez genituela negoziatuko argi utzi behar izan genuen.
- Herrietako bestetako arduradunei eskutitzak helarazi izan dizkiegu edota bilerak egin, egoera agertzeko eta mutil-dantza parekideen alde egin dezaten.
- Komunikabideetan modu aktiboan parte hartu izan dugu (egunkariak, telebistak, irratiak...).
- Mahai-inguruak antolatu izan ditugu hizlari feministekin eta antropologoeekin.
- Mutil-dantzak dantzatzen diren eremu publiko guzietan dantzatzearen aldeko deialdiak egiten ditugu.

Ahalduntzen ginen heinean, gure kontrako erasoak areagotzen joan ziren, bortitzagoak bihurtuz. Espazio publikoaren banaketa edo partekatzeak boterea partekatzea zekarren eta hori ez du maite boterea duenak. Deseroso sentitzen dira eta urduri paratzen dira. Giroa gaiztotu zen eta erasoak pertsonalizatzen saiatu ziren.

Ez da inondik ere originala izan Baztanen gertatutakoa: irainak («putas, lesbianas, kanpotik etorri zarete...»), mehatxuak («Si entráis a bailar os vamos a dar de hostias», «Te metería un palo por el culo...»), mespretxuak, bazterketa soziala... edota etsitzeko gonbidapenak («baduzue non dantzatu, utzi gizonak bakean»).

Mutil-dantza patriarkatutik urruntzen

Ohitura eta adierazpen kultural huts gisa ez dugu ikusi mutil-dantza. Patriarkatuaren eta zapalketaren adierazpena ere bada, Euskal Herriko hainbat ohituratan bezala. Nabarmena izan da mutil-dantzak Baztanen izan duen lotura genero-, klase- eta hizkuntza-zapalkuntzarekin. Historikoki Baztanek lotura handia izan du boterearekin, bai Nafarroa mailan baita estatu mailan ere. Adibidez, lur-eremu handien jabe diren etxaldekoek, indianoek, UPNren sortzaileek... Baztanen dituzte sustraiak. Nahiz eta baztandar gehienak klase edo harreman horietatik urrun gelditu, gutiengo boteretsu horiek Baztan mailan eta Baztanen izenean hartutako erabakietan ahalmen handia zuten. Aldi berean horiek denak hizkuntza zapaltzailearen defendatzaileak izan dira. Horrek ere desberdintzen baitzituen herritarrengandik: herritar horiek ziren boterea zutenak, espainolez mintzo zirenak, agintea eduki eta erabiltzen zutenak. Herrietako bestetan ere garrantzia handia izan dute «jauntxo» horiek. Eremu publikoaren jaun eta jabe ziren/izan dira. Mutil-dantzak ere botere horren alardea egiteko erabili dituzte/erabiltzen dituzte.

Erran dugun bezala, herriko bestetan eta mezaren ondotik, herri guziaz plazarat begira zegoelarik, alkateak irekitzen zuen dantza, gero hierarkiak paratzen ziren gizonen artean, auto-izendatutako hierarkiak. Idatzi gabeko lege bat edo gizonen arteko pakto bat egon da, non haiek erabakitzen zuten zein izanen zen liderra eta zein horren laguntzaileak. Ez da kasualitatea gatazkak gehien iraun duen herriak, berez, historikoki dirudun gehien izan duten herriak izatea, eta herri erdaldunenak. Generoak bezala, hizkuntzak ere hierarkia bat markatzen du eta euskara bigarren mailako hizkuntza bezala tratatu izan da Baztanen ere. Boterearekin harreman estua eta zuzena izan dutenak, hain zuzen ere (Irurita, Elizondo eta Elbete).

Pixkanaka boteregune horiek hausten joan gara. Botere hegemoniko horien eskuetan zeuden eremuak okupatuz edo emakumeen tokia aldarrikatuz (plazak, instituzioak, herrietako batzarrak, herri-mugimenduetako ardurak eta abar). Boterearen banaketa egiterat behartu ditugu, babes gutxiarekin anitzetan. Ustez eraldaketa sozialean aliatuak izanen zirengandik eta bere burua aurrerakoi eta askatzailerat duten anitzengandik, ez dugu behar genuen babesa jaso. Emakumezkoak dantzara sartu garelarik gizonezkoak ez dira boteregune hori konpartitzeko prest egon. Baztango Mutildantzariak talde baztertzailerak bazterketa mantentzeko pauso bat gehiago eman duen bakoitzean, guk ere pauso bat gehiago eman dugu parekidetasunaren alde eta zapalketaren kontra. Gure pausoak izan dira gehienbat zalantzan paratu izan direnak eta kritika gehien jaso dutenak. «Zuekin ados gaude baina horrela ez», «denbora behar da», «botoak galduko ditugu», «dantza bat bertzerik ez da», «badira borroka garrantzitsuagoak». Ekintza zuzenak sortzen zuen ezinegonaren ondorioak kudeatzeko beldurra sortu zen eta gure borrokak bertze borroka guziaz baldintzatuko zituela uste zuten anitzek. Hala ere, analisi hori ez da modu berean egiten feministak ez diren bertze borrokekin. Mila aitzakia emakumeon borroka kontrolatzen saiatzeko eta patriarkatuari aitzin ez egiteko.

Lehen aipatu dugun bezala, Baztanen mutil-dantzen aferarekin batera, emakumeen ahalduntzea eman zen. Ondorioz, botere instituzionalean ere nabaritu ziren ahalduntze horren emaitzak eta horrek eragina izan zuen aldaketetan. Herriko plazako boterea batetik, eta botere instituzionala bertzetik, 2011n lehendabiziko aldiz Baztango Udala botere hegemonikoek kontrolatzen ez duten herritarren eskutan gelditu zen, eta plazak emakumez bete ziren.

Baztanen gizonak gidatzen ez duten herri-mugimendu bat sortu eta martxan paratu zen. Mutil-dantzetan izan den bazterketa publiko horren aitzinean hasieran emakumeen bakarkako ekintza horiek ekintza kolektibo bihurtu ziren. Ekintza kolektibo horien aitzinean erantzuna bortitzagoa izan da, bai bazterketa publikoki defendatzen dutenengandik, baita bertze herri-ekimenetan parte hartu eta antolatzen duten horiengandik ere. Azken horiek, ekintzak, noiz, nola eta norekin burutu behar ziren erran nahi izan digute. Kontrolatu ezin izan duten gauza bat izan da eta beren botere hegemonikoa, patriarkatuak ematen dien botere hori, kolokan paratu da.

Elizaren babesu

Baztango jendartean ere, botere eta patriarkatuaren indarra mantentzeko zein emakumea zapaltzeko, eliza katolikoa ezinbertzeko eragilea izan da. Herrietako erabaki gehienetan, ekitaldi instituzionalean, inaugurazioetan, haurren bestetan, herriko bestetako momentu garrantzitsuenetan eta abarretan, apaizen presentzia egon da beti. Iritzia eta gidaritza nabarmena izan dute, eta oraindik ere badute. Auzi honetan bere isiltasunarekin bertze anitzekin batera konplize izan da bere eremua baztertzeko erabili izan delarik.

Azken urteetan emakumea baztertzeko erabili dute berez publikoa den, baina immatrikulazioaren bidez elizak pribatizatu duen eremua. Gaur egun hor dantzatzen baitute mutil-dantzari baztertzailleek, Elizondoko elizako kanpoko aldean dagoen lorategian. Hori da gaur egun diskriminazioa mantentzeko erabiltzen duten eremu pribatu bakarra.

Plazara Dantzaratik erabaki genuen momentuz gure borroka plaza publikoetara mugatuko genuela, elizak pribatizatutako eremu publikoa delakoz. Dena den, oraindik hausnarketarako gaia dugu, pribatuan gertatzen diren erasoekin ere akitu behar delakoz.

Pegatina eta kartelekin eremua inguratu genuen («elizak ebatsitako lur honetan emakumeak erasotzen ari zarete») eta prentsa idatzia erabili.

Oztopoak oztopo, gaur egun, hamarkadetako borrokaren ondoren, mutil-dantzak dantzatzen diren Baztango herri guzietan dantza parekideak dira, eta gero eta jende gehiagok parte hartzen du. Hala ere, kanpaineekin segitzearen beharra ezinbertzekoa da.

ONDORIOAK

Etorkizunera begira, hartu dugun bidean sakondu egin behar dela ikusten dugu. Bide honek kolokan paratu dituelako Baztango botere hegemoniko guziak. Mutil-dantzen afera aitzakia bat izan da agerian uzteko patriarkatuaren pisua kultur adierazpenetan, herrietako bestetan eta egunerokoan ere bai. Garrantzitsua da aitzakia hori baliatzea jendarte feminista baten bidea jorratzeko eta eraikitzeko. Baztango kasuan mutil-dantzak izaten ari dira baztandarren artean oinarri feminista batzuk txertatzeko baliabidea, eta, beraz, baliatzen ahal dira teoria feminista praktikatzen eramateko, zergatik ez?

Borroka honetan ezinbertzekoak izan dira emakumeen arteko antolakuntza eta Euskal Herri mailako saretzea eta babesa. Horiek gabe ez dugu dudarik oraintxe berean bertze egoera batean egonen ginatekeela. Euskal Herriko edozein herritan izaten diren borrokak ezagutaraztea garrantzitsua da saretze hori indartzeko, sare hori zenbat eta indartsuagoa izan, gero eta errazago egingen dugulako aitzinerat.

Botere instituzionalari dagokionez, zapalketak salatu eta galarazteko erabiltzeak alde handia ekarri du. Eremu ezkertiar eta aurrerakoietan borroka feminista erdigunean paratu behar da, hori egin ezean, askatze-prozesu guziek porrota ziurtatua dutelako. Kontradikzioak nabarmenduz eta hausnarketa bultzatuz, aldaketak modu progresiboan egin behar dira, sekulan gibelerat egin gabe. Udaletan mugimendu ezkertiarrek egoteak horretarako baliatu behar dira derrigorrez.

Afera zehatz hau Baztangoa bada ere, argi gelditu da Euskal Herri mailan dagoen arazoa dela. Esperientzien trukaketa eginez eta tokian tokiko ezaugarriak kontuan hartuz, estrategia komunak garatu behar ditugula argi ikusten dugu.

Garrantzitsua iruditzen zaigu gertaera hauek ongi dokumentatzea, etorkizunera begira errepikatu ez daitezen. Edo errepikatzen badira ere, memoria historikoa eskuragarri egotea ondoko belaunaldiendako lagungarri. Hala erran dugu hasieran eta horixe azpimarratu behar dugu: kontatzea eta partekatzea nahi eta nahiezkoa da.

Batzuek historiako bidegabekeriak errepikatu nahi dituzten arren, Plazara Dantzaratik lanean segituko dugu plaza guzietan mutil-dantza parekideak eta publikoak izaten jarraitzeko.

III. Zerbait gertatzen ari
da. Festa-egitarauak eta
zenbait arte-adierazpide
aztergai

Eta hala ere, plazan gaude

Onintza Enbeita Maguregi

Geurea ez omen zen lekua okupatzen hasi ginen emakume bertsolariak euskal herrietan. Egun, gero eta zilegitasun handiagoz berretsi dugu lekua badugula, eta leku horretan egin beharrekoak egiteko gauza garelara.

Batez ere uztailean eta abuztuan gertatzen zaigu. Hala deitu digutenez, edozein herri txikitara edo herri handitako auzo txikitara iristen gara eguerdi partean. Libreko saioak izaten dira normalean: bertsolari bi aurrean paratzen zaienari edo giroari edo bezperan egin dutenari edo batek daki zeri kantuan. Gehienetan gizon bi izaten dira halakoetan, beraz, ni edo gu tartean garenean, beste gizon batekin tokatzen zaizkigu halako saioak. Egia da gurea artean feelinga daukagula askok, eta ez diogula gehiegi begiratzen gurekin kantatuko duena aluduna ala zakilduna den, baina aurrean begi asko izaten ditugu, eta haientzat ez da berdina. Eta guk ere onartzen dugu, askotan, desberdin ateratzen direla gauzak emakume bi gaudenean.

Kontua da joaten garelara deitu diguten bazter horretara, eta begiratzen dugula ingurura, eta hor ikusten ditugula gizon heldu mordoa barraren bueltan zeinek altuago berba egin «hemen, bertsolariak iritsi dira». Irribarre egiten diegu, baina aurpegi guztien artean konplizeren bat bilatzen saiatzen gara. Ez gara lehenengo oihu egiten digunarengana hurbiltzera ausartzen: «antolatzailea non dago?», eta antzerako galdera leloak egiten ditugu. Emakumeak aldiz mahai baten bueltan egoten dira, izkinan: begiratu eta irribarre egiten digute. Niretzat, akaso guretzat, askoz ere begirada konplizeagoak dira: ez naiz hain epaitua sentitzen. Edo gerta daiteke gu iristean idi-probak egotea oraindik amaitu gabe, edo herri-kirolak, edo briska-txapelketa, edo pilota-partidak edo programa osatzeko ipini duten beste edozer. Han ikusi genuen behin, idia muturretik odoletan, eta nik aurpegi larria jarri, eta apustuak eginak zituzten zenbait gizonen barre egin. Nola esplikatzen ez zarela ahula animalia odoletan ikusi, eta estutzen zarelako? Normala ez dena horrekin ondo pasatzea da, baina gutxiengo absolutuan nagoen lekuetan isilik egoten ikasi nuen; ostika, baina ikasi nuen.

Leku batzuetan maitasun handiz hartzen gaituzte lehenengo minututik, eta konturatzen gara benetan deitu digutela gu han egotea nahi dutelako. Ez dute nahi izan bertsotan dakien emakume bat edo programa betetzeko bikote kantari bat: nahi izan dute zu joatea euren herrira. Eta hori gauza ederra da: hasiera on bat saio ederra

egiteko. Askotan, baina, programazioa bete behar izan dute, eta nonbait entzuna dute emakumeei ere lekua egin behar zaiela, eta bertsolaritzan erraza omen da gaur egun emakumeak aurkitzea, eta meza ostetik bazkal ordura arte ez daukate ezer, eta deitzen dute Lankura¹¹⁰, eta han lur hartzen dugu guk eguerdi batez. Pilota-partidak amaitzen direnean, apaizak meza kanpora bidaltzen duenean, pintxoak amaitzen direnean kantatzea ez da aldarte onean kantatzeko egoerarik erosoena. Gure aurretik edo ondoren dantzariak egotea da ia aukerarik onena. Folkloreak baditu gauza onak. Horrela behintzat, ez gara egun osoan agertokira igoko diren emakume bakarrik izango. Ez da exajerazio bat: leku batzuetan, jaietako egun oso batean, mikrofonoan edo agertokian egongo den emakume bakarra bertsotara joan den hori izango da. Zure teoria eta praktika feminista guztia buruan izango duzu, baina han zaude zu, oihanean, chunka begi zuri begira, esan gabe esanez zerbait ezberdina daramazula zugar.

Eta emakume bi jartzen gaituztenean ez da beti egoera errazten. Batzuetan beste ukitu bat ematen saiatzen zara, eta jendea beste begi batzuekin esertzen da eme biren arteko elkarrietzeta entzutera. Kontua da antolatzaileen zenbait aitortzak ez gaituztela asko kontsolatzen: «Borrokan ibili gara aurten emakume bi ekartzeko. Badakizue, hemen jendeak astakeriak entzun nahi ditu, eta zuek ez omen dituzue esaten...». Guk badakigu zein astakeriaz ari diren, edo ez badakigu ere, kalkula dezakegu. Kontua da, guk edozein gizonen astakeria berdina botaz gero, lotsagabe fama eroaten dugula etxera, edo gordinkeriak entzun nahi dituzten horiek, ez dituztela gure gordinkeriak entzun nahi. Ez baita orokorrean kintenkeriez barre egiteko gogo: kintenkeria oso zehatzei barre egiteko gogo da. Jaietan gaude, barre egin nahi dugu. Ez gara plazara etorri negar egitera. Guk ezin dugu baina, geure buruaren kontra kantatu. Gauza bat da geure buruari barre egitea. Hori egiten abilak gara. Hala ere, ez da gauza bera norbere buruaz barre egitea, edo norbere burua kakaren pare uzten duten txisteak erreproduzitzea. Astakeriez ari direnean, askotan, horretaz ari dira, eta horretarako, okerreko telefonora deitu dutela esan nahi izaten diegu. Eta ez dugu esaten, baina bertsotan erakusten saiatzen gara. Ez dakidana da ulertzen ote duten zertan ari garen. Baietz pentsatu nahi dut (ez daukat astirik ez gogorik horri buruzko azterketa soziologikoak egiteko. Guk gure bidea egin behar dugu).

Behin gizon bat etorri zitzaidan Bizkaiko herri txiki batean. Bere ustez onean ari zen, eta neuk ez dakit seguru ondo edo gaizki hartu behar diodan esandakoa. Herriko txakolingileen uzta aurkezten dute jaietan, eta bertsolariak eramaten dituzte txakolinak probatzera. Egia esan, oso saio polita eta eroso da. Jendea esertzen da bertsolariei begira eta han egoten gara gu zein txakolin gustatu zaigun eta zein ez esaten. Benetan ez dugu ezer ulertzen arduez, baina bertakoei balio die guk esaten dugunak eta, benetan, saio atsegina dela. Etorri zitzaidan bada, gizon hori, eta esan zidan: «Onintza, zu zara zu! Guk urtero ekarri ditugu hona gizonezko bi bertsotan,

110. Bertsozale Elkarteak bertsolaritzaren azpiegitura indartzeko sortutako kultur enpresa da Lanku, 2003an sortu zuen, eta haren helburu nagusietako bat herri-mugimenduaren antolakuntza errespetatuz, bertsolaritza indartzea da.

pentsatzen genuelako andra batek ezin duela hainbeste txakolin edan eta kantatu, baina zurekin harritu egin gara. Hori da hori aguantea!»). Hiru aukera nituen: irribarre bat egin, zer pentsatzen duzue bada? galdetu ala soberano kopa bat eta purua eskatu. Badakit zer egin behar nuen, baina irribarre inuzente bat egin nion. Horrela gaude oraindik: txakolin asko edaten duen emakume bati museoko pieza balitz bezala begira. Zer esanik ez herri-bazkari ostean Soberanoa eskatzen baduzu. Horiek dira oraindik alaitu behar ditugun pertsonak; horixe da, oraindik orain, gure herrietako jaietako soziologia. Emakumeak eta alkohola binomioa irenstea kostatzen zaionak, nola irentsiko du ahalduntzea edo ikusgarritasuna edo gure askatasuna? Errespetu eta intentzio onekin tratatzen gaituzte, baina ez gaude egon nahiko genukeen lekuan.

Egia da egoera hobeak ere aurkitzen ditugula. Leku askotan, jaiak izan arren, jaialdi formatuan antolatzen dituzte bertso-saioak. Gai-jartzailea egoten da halakoetan, eta saioak hobeto bideratuta egoten dira. Gero eta gehiagotan emakume bakarra baino gehiago egoten gara bertsolarien artean ere, eta sexua defendatu beharraren pisua ez du pertsona bakarrak eramaten. Gero eta gutxiagotan ordezkatzeko dugu kolektibo osoa. Tokatzen dira halakoak ere oraindik, baina gero eta gehiagotan gara pertsona indibidualak. Badirudi, entzuleen artean ere, jaialdietan beste jarrera batekin esertzen dela jendea guri begira. Libreko saioetan begi asko sentitzen dira norbere gainean, baina gai-jartzaileak filtro moduko bat ipintzen du publikoaren eta gure artean. Ez da guk esango duguna, da guk gai-jartzaileari erantzungo dioguna; beraz, errazago alde egin dezakegu topikoetatik, eta errazago ekar ditzakegu beste-lako gaiak edo hitzak bertsotara. Norbaiti gai bat ez bazaio gustatzen, gai-jartzaileak jarri du. Inork pentsatzen badu beti ari garela geure kontuez kantatzen, beti esan ahal izango dugu hori dela eskatu digutena. Gure errebeldia gogoko ez duenak ere, ez gaitu errebeldetzat hartuko: momentu horretan tokatu zaigun rola hori dela ebatziko du. Gai-jartzaileak asko errazten du nahi dugun hori esateko aukera, edo behintzat, nahi ez duguna ikusiko ez bagenu bezala oholtzaratzea.

PLAZAREN GARAPENA

Hamar urtean jarraian joaten garen herri horretan, hamar urtean jarraian egitarau berbera dago. Ez da nire pertzepzioa: errealitatea da. Pertsonak aldatuko dira, baina ekintzak beti dira berdinak: bertsolariak, dantzariak, briska-txapelketa, asto-probak, erromeria. Eta hala ere, plaza adaltzen ari dela ikusten dugu. Jendea aldatzen ari da. Lehen normalak ziren gauza asko, orain ez dira normalak.

Duela urte asko, lauogeita hamarreko hamarkadaren erdi aldean, Muxikako (neure udalerriko)¹¹¹ herri bateko jaietan kantatzeko deitu zidaten. Bertsotarako lagunak aukeratzea nire esku utzi zuten, eta orduan elkarrekin ibiltzen ginenez, Iratxe Ibarra eta Leire Bilbaori deitu nien. Katastrofikoa izan zen: inork ez zigun kasurik egin. Inork ez. Jendea barraren inguruan zegoen bozgorailuetatik ezer entzungo ez

111. 1.500 biztanle inguruko Bizkaiko udalerria da Muxika: Gorozika, Ibarruri eta Muxika, Gernika ondoan. Baserri-giroko udalerria da batik bat.

balu bezala. Ez zegoen inor guri begira. Han geunden gu agertokian, hiru neska alperrik ahaleginean. Gure gainetik barbaroa entzuten zen. Entzun nahi gintuenak ere, ez zeukan erraz gu entzutea. Betirako gelditu zitzaidan barruan abandono-sentsazio hura. Ulertzeko ere ez zen erraza: ordura arte bertso-saioak egiten zirenean, jendea adi egoten zen. Umetatik entzun izan nituen bertsolariak nik egun berdinean, leku berdinean eta formatu berdinean. Gizonak, jakina. Eta gu neskak izan: neska gazteak. Ume-ahotsa geneukala esan ziguten. Ez dakit inoiz ume-ahotsa izan dudan ere nire kendu gabeko marranta honekin. Han, ordea, hori deliberatu zuten. Pentsatzen dut mutilak izan bagina, ume-ahotsa izanda ere, oraindik hormonon aldaketa izan gabe ere, beste modu batera hartuko gintuztela. Pentsatzen dut ez, argi daukat. Izan ere, hurrengo hamar urteetan betiko formatuan antolatu zuten bertso-saioa: gizon bi. Berrogei urtetik gorako gizon bi. Eta barraren inguruko jendea agertoki azpira hurreratzen zen, eta isiltasunak hartzen zuen plaza.

Halako batean, ordea, berriro deitu zidaten Muxikako herri horretatik. Ordurako ibilbidea eginda neukan bertsotan, eta herriko norbait eramateari egokiago iritzi zioten. Berriro ere, laguna aukeratzeko askatasuna eman zidaten. Gehienetan beste mutil batekin joan izan naiz, baina behin Iratxe Ibarrari deitu nion behinolako arantza atera genezan, eta erantzun ona izan genuen. Jendea eserita egon zen gure aurrean, adi. Entzun egin nahi gintuzten, eta barran zeudenei isilik egoteko agindu zieten behin eta berriro. Aurten, 2016an, Miren Amurizarekin kantatu dut. Bertsotan hala izaten dira gauzak, eta zergatik ez dakigun arren, bertso-saioaren muina gure ezkontza prestatzea izan zen: nola etorriko ginen altareraino bakoitza bere aitaren besotik eta nora joango ginen eztei-bidaian eta zenbat maiteko genuen elkar Miren eta biok. Txaloek ezertarako balio badute, saio itzela izan zela esan dezakegu. Hori bai, guztiak ezin duenez abiadura berean aldatu, duela hogeitau urte ume-ahotsa geneukala esan zigun gizon berbera etorri zitzaidan saio amaieran: «Ez nuen pentsatuko neska bik halako gaiak hartu, eta hain ondo pasatuko genuenik». Tira, alde positiboari begiratuko diot: badirudi zerbait aldatzen ari dela. Jende bat aldatzea zailagoa da zortziko txiki batean heteroaraua errimatzea baino; beraz, irabazten ari garen horri hel diezaiozun.

2016ko udan libreko lau saio egin ditut sexu bereko bertsokideekin. Gero eta normalagoa da eta gero eta leku gehiagotan kantatzen dut beste neska batekin. Saio guztiak ez dira berdina izaten, jakina. Entzulea ere asko aldatzen da leku batetik bestera. Ez da berdina sexu berekoen saioa apropos egin dutela esaten dizutenean, edo kasualitatez, hala atera delako jarri dutenean. «Esan genuen: aurten denak neskak», esaten dizute, eta presio moduko bat sentitzen duzu lepo gainean. Herri horretan egon diren kontzerturik gehienetan gizon musikariak egongo ziren, herrikirolak gizonak egingo zituzten, sukaldaritza-txapelketetako epaileak gizonak izango ziren... eta zu hor zaude ahalegin berezi bat egin dutelako, eta, beraz, zerbait espero dutelako zure emakumetasunetik, zure feminismotik, zure presentziatik. Baina zuk zure mikrofono eta bat-batekotasunarekin ahal duzuna baino ezin duzu egin: ez gehiago ez gutxiago. Zure ideologia zugar daramazu, baina hamarreko handian

kantatuta ere, beti ez zaizu esan nahi duzun guztia kabituko. Egoerak ere lagundu egin behar dizu gainera: ezin duzu olagarro batek zure etxeko egongelan izango lukeen itxura zeuk izan publikoaren aurrean.

Eskertzekoa da beti gizonak egon diren plazetara joateko guri deitzea; indarra ematen du. Ulertzen dugu ahalegina egiten dutela. Ez guri deitzeko edo guri saioak egiten laguntzeko. Hori ez baita ahalegina. Gaur egun, montoian gauden bertsolarien artean, antzerako gaitasuna izango dugu emakumeek zein gizonek. Benetako ahalegina da saioa antolatzen hasterakoan burura datozen lehen izenak baztertu eta gehiago pentsatzea beste izen batzuetara iritsi arte. Azkenean, ikusten ditugunak beti berdinak dira eta tradizioz buruan ditugunak beti antzerakoak dira eta umeak ginenetik hor egon diren bertsolariak batzuk baino ez dira. Horregatik lagunduko du plaza aldatzen lehenengo izenetatik harantzago joateko ahalegin horrek: ikusezinak ikusarazi egingo dituelako. Eta ulertu behar dugu gustuak ere aldatu egin direla. Diferentzia bakarra ez baita gizonengandik guregana dagoena: urtero Mañukorta eramaten zuten leku batean, orain urtero, Igor Elortzak edo Jon Maiak edo Amets Arzallusek kantatzeak ere, aldatu egiten du plaza. Belaunaldien aldaketa ere irudikatu behar da oholtzan, eta horrek ere lagunduko du gauzak iraultzen. Aldatu egin dira gauzak esateko moduak, eta batez ere, aldatzen ari dira gauzak entzuteko moduak.

Hiriburuetan bestelakoa da errealitatea. Programazioa bera pluralagoa da, gauza gehiago daude. Bilbon, Donostian, Iruñean edo Gasteizen kantatzen dugunean, nahiz eta gai-jartzaileak jaialdiak izan, beste liga batean jokatzeko dugu. Ez bakarrik gure presentzia beste modu batera hartzen dutelako edo hiri handiak izanda, jende libreagoa dagoelako: programazioa bera da gakoetako bat. Aste betean emakume asko pasatzen dira oholtzetatik: musikariak, kirolariak, bertsolariak, kontortsionistak... publikoa pluralagoa da, eta ez du elkar ezagutzen. Ez da lagun-koadrila bat bertsoak entzutera datorrena: lagun-koadrila askoren batura da, eta bati gustatzen ez zaiona bestearentzat kristona da. Saio batean lehertzen ez baduzu, hurrengoan lehertuko duzu, ze badago norbait hain zuzen ere zuk esango duzuna entzun nahi duena. Ez dago elkarren arteko loturarik entzuleen artean, eta horrek asko aldatzen du kontua.

Herrietako entzule gehienek elkar ezagutzen dute, eta hor kode bat dago. Haien artean, jaietan ez dauden urteko egun guztietan, kode bat eraiki dute: hau da zoroa, hori da mozkorra, haragokoa burusoila, bestea ligoia, goiko auzokoa lodia, bestea ondo kantatzen duena, sei alaba dituen, aurten ezkondu dena... eta askotan, bertsolariak eskatzen zaigu kode hori ulertzea eta horren arabera kantatzea. Jakina, guk igarri egin behar dugu norekin noraino sar gaitezkeen, nork hartuko duen ondo esango duguna, nori egiten dion min herrian esaten diotenak... eta aldi berean, oso presente daukagu, publiko osoa dagoela kode horren arabera eraikita. Areago: kode horren muga barruan lortu behar duzu besteak hunkitzea, edo barreka jartzea. Herriko harreman-sarea horretan oinarritzen da. Entzuleak badaki nori zer esan diezaiokezun, edo nori zer esaten entzun nahi zaituen. Kontua da, zuk hori, susmatu egin behar duzula. Zorionez, bullinga gaizki ikusita dagoen garai historiko honetan,

bertsolarioi ere ez zaigu ez eskatzen ez onartzen inor matxakatzea. Horretan bai aldatu direla gauzak: ondokoa umiliatzetik, ondokoarekin bertsotan egitera pasatu gara, eta baldin badago horren errudunik, eskerrik beroenak berari. Zapaltze horretan publikoa ere zapaldu egin da askotan. Besteek barre egiteko, norbanako batzuen zoritxarrak eta konplexuak erabili izan dira. Ohiturazko kode horren barruan, gainera, gauza normala izan da beti batzuk zapaltzea besteen mesedetan. Herri guztietan egon dira ukitu ezin izan direnak eta gehiegi jo direnak. Gauza horiek asko aldatu dira, eta bertsolarioi eskatzen zaiguna ere orain gehiago da adarra jotzea, umiliatzea baino.

Leku handietan kodeak anitzagoak dira, askoz. Ez dago kode amankomunik. Etortzen dira saiora zaharrak eta gazteak, gizonak eta emakumeak, elkarrekin eta bakarka, auzo batekoak eta bestekoak, urtean ehun saio entzuten dituztenak eta bakarrera joango direnak... errazagoa da asmatzea bertsolarientzat. Errazagoa da hitz tabuak erabiltzea ere: feminismoa, alua, emakumea, hilerokoa, laser depilazioa... ez dago guztien kodea ulertu beharrik, zure kodearekin bat egingo duen jendea egon badagoela ia ziur dakizu. Guztiekin ezin baduzu ere, publikoaren zati batekin mikrora zoazen aldiro konekta dezakezu. Zure teoria deskargatzeko leku aproposagoa da aniztasun hori, eta hala ere, beti ezingo duzu mitin handietan ibili: derrigortuta gaude hankekin lurra jotzera. Derrigortuta gaude neurri konkretu batzuetan eta errimatuta kantatzera.

Gu plazan egoteak ez baitu esan nahi beti gauza bera esango dugunik edo beti termino berdinetan hitz egingo dugunik. Guri ere bat-batekotasunak, batzuetan, emango digu aukera nahi duguna esateko, eta beste batzuetan, ahal duguna esanda konformatu beharko dugu. Ulertu behar duguna da leku askotan gure presentzia bera iraultzarako nahikoa aitzakia dela. Programazioko emakume bakarrak garenean, deitu gaituzten leku horretan egotearekin ere zerbait egiten ari gara. Egin behar dena da aukerak aprobetxatu egotetik egitera pasatzeko. Geure buruari onartu egin behar diogu, mitin handiak bota ez ditugun egunetan ere, zerbait eman diogula plazari. Jendearen aurrean asmatzen ari delako, emakume bat bere sormenaz gozatuz, barre algaraka ikustea, oraindik ere, iraultzarako bidea da.

EZ DA KASUALITATEA

Oraindik ere, ez da kasualitatea emakumeak bakarrik egotea oholtzan. Ezta gizon bakarra egotea ere. Martxoaren zortzitik eta azaroaren hogeita bostetik aparte kantatzea lortu dugu, baina emakumeak bakarrik gaudenean oholtzan, nahita egindako ahalegin baten emaitza izaten da, ia beti. Ez da kasualitatea¹¹².

Izen hori jarri zioten, hain zuzen ere, 2009ko martxoan Mutrikun egindako bertso-saio musikatuari; eta izen horrekin jarraitu dugu geure burua kokatzeko saioak egiten. Geure burua kokatzeko agertokian, herriko plazetan, jaietan, txapelketan,

112. Lankuren orrialdean dago azalduta *Ez da kasualitatea* izeneko bertso-saioen funtsa zein den: <<http://www.lanku.eus/index.php/emanaldiak/bertso-musikatuak/42-emanaldiak/bertso-musikatuak/184-ez-da-kasualitatea-bertso-saioa-musikatua-2>>..

frontoietako jaialdietan, afari edo bazkarietan, bertsolaritzan, publikoaren aurrean, Euskal Herrian, heteropatriarkatuan. Eman ziguten lekua bete dugu urte askotan, eta orain bada salto bat egiteko momentua. Behin honezkero, inork ez digu ukatuko kantatzeko aukera, gaitasuna, gurekin barre egitea erraza dela, edozein girotara egokitu gaitezkeela (gurekiko errespetuzkoa denean), jaiak alaitu ditzakegula, serioan serio izan gaitezkeela. Orain falta zaiguna da inork ez ukatzea gure gaiak ez direla gureak bakarrik, eta plazetan erabiltzen diren gai asko direla benetan batzuenak bakarrik direnak. Hau da: futbola gustatzen ez zaion edonork eutsi behar die bertsolariei Errealaz, Athleticez edo Osasunaz ari direnean, baina badirudi, inori ez zaiola interesatzen Onintza Enbeitak besapeko ileak ez kentzea erabaki duela, edo mamografiak egitea tortura bat dela, edo Rosi Lazkanok¹¹³ sofokoak dituela. Bada, bai. Litekeena da, jende gehiago egotea menopausiaz entzun gura duena burusoiltasunaz entzun nahi duena baino: gizartearen erdiak menopausia pasatuta dauka edo pasatuko du noizbait. Askoz ere gutxiago dira burusoil geldituko direnak. Eta oraindik ere, tabuak daude menopausiaz lasai hitz egiteko. Sarritan geure burua autozentsuratu egiten dugu. Giroak ez badigu konfiantzarik ematen, gai batzuk ez ditugu aipatu ere egiten. Indarrik gabe jaikitzen garenean, gerrarako gogorik ez dugunean, zenbaitek entzun nahi duten hori kantatzen dugu. Gu ere topikoan erortzen gara, eta gure berbak urdailean garrazten zaizkigu. Ahal duguna egiten dugu gehienetan.

Behin, bertso-afari batean, *sakaletxesa* jarri zuen mahai gainean Uxue Alberdik. Literalki: poltsatik atera eta mahai gainean jarri. Nik haria jarraitu egin nion. Jende guztiak zekien nik ez dudala umerik, eta bistan gelditu zen ez nekiela tramankulu hura nola erabili behar den. Gure harridurarako baina, jende asko zegoen entzuleen artean Uxurekin enpatizatu zuena, bazekiena zer bait, esaten ari zen horri buruz. Eta *sakaletxesetik* pasatu ginen titien tamainara, eta titien tamainatik gure gorputzetara eta gure gorputzetatik besteenetara, eta halako atmosfera ederra sortu genuen konturatu gabe, berez. Arbolizen geunden: Bizkaiko herri txiki bateko auzo txiki batean, eta hantxe lerrotu ziren planetak. Ohikoak ez diren gaiekin disfrutatzen ari ginen, gure irreberentziaz gozatzen, ezarritako arauak apurtzen, hirurogei urteko emakumeak parrez lehertzen ari zirela ikusten genuen, eta gizon asko lotsatuta zeuden, eta gu hazten ari ginen bertso bakoitzeko. Saioaren amaieran, ordurako jubilatuta zegoen gizon bat etorri zitzaigun amaieran: «Urte asko da bertso-afari batean ez dudala futbolaz entzuten eta ez direla bertsolariak nire burusoiltasunarekin edo bibotearekin sartzen. Eta urte asko da gaur bezain ondo ez dudala pasatu». Hunkituta zegoen. Gu ere bai, seguruenetik. Bestela, ez nintzateke hain ondo gogoratuko. Kontua da, orduan, kasualitatez sortu zela egoera hori. Gu izateak eragingo zuen zenbait gai natural tratatzea. Agian, nire lekuan Andoni Egaña edo Unai Iturraiga baleude, Uxuek ez zuen *sakaletxesa* aterako, edo bai; auskalo. Kontua da, han geundenak Uxue Alberdi eta Onintza Enbeitak ginela, eta ez genuela momento bakar batean ere geure burua autozentsuratu. Orduan, ia nahi gabe, kasualitatez, saioa lehertu egin genuen.

113. Rosi Lazkano (Orio, 1958): 50 urte bete eta gero hasi zen bertso-plazetan, eta egun, plazan diharduen emakumerik zaharrena da.

Baina oihanean kasualitate on gutxi gertatzen dira urtearen barruan. Horregatik antolatu behar izaten ditugu kasualitateak ez diren kasualitateak atmosfera zehatz horiek sortzeko.

Ez da kasualitatea deitzen diogun formatua, musikatua da. Badirudi, musikarekin errez egiten dutela bertsoek labain belarrietan barrura. Normalean, lau bertsolari eta musikari bi izaten gara, eta gai-jartzailea. Bertsolariak eta musikariak elkarrekin joatea ia ezinezkoa da, baina egia da, ahalegina egiten dugula tonuak hartu eta erritmoak markatzeko. Beti ez dugu saioaren afinazio osoa salbatzen, baina beti elkartzen gara saioa baino ordu pare bat lehenago. Gezurra badirudi ere, horrek beste ukitu bat ematen dio saioari. Alde batetik, panorama ondo aztertzen dugu ezertan hasi aurretik; bestetik, gure artean konplizitatea sortzen da. Ordu bik askorako ematen dute: gaur oso egun ona daukat, aste txarra eduki dut, hilerokoarekin nago, maitemindu egin naiz, lanetik bidali naute, egunean ordu bi ibiltzen hasi naiz, kotxe berria erosi dut... elkarrizketa sinpleenetatik hasi eta konfiantzaren arabera, benetakoenetara arte izaten ditugu ordu bian. Badakigu norbait erdi gaixorik badago, besteok hartu behar dugula saioaren pisua, edo halako gaitan nor den ona edo zeinek egingo duen ondo boladan dagoelako.

Gai-jartzaileak ere izaten du zerikusia saio hauen antolaketan. Zerikusia baino gehiago, ardura. Apropos bilatzen dugu giro jakin bat sortzea, eta horretan gaien planteamenduak asko laguntzen digu. Neguan tabernetan, oso giro intimoetan egiten dira halakoak, baina udako kontestua beti denez desberdina, jai-giroetan izaten dira. Inoiz haserre amaitu dugu halakoek behar duten girorik ez digutelako bermatu: gu kantuan gitarrari jarraitu nahian eta antolatzaileak mahaiak batzen, leku zabalegia arratsaldeko eguzki berotan, txosnetako musika entzuten... gauza bakoitzak bere espazioa behar du, eta bertsolariari ere musikarekin kantatzeak esfortzua eskatzen dio. Gehiago oraindik: halako saioetan lortu nahi dena lortzeko, barrua zabaldu behar da askotan, eta horretarako, ezinbestekoa da, gauden lekuan gaudela ere, gu egotea zentroan, ez programaren betegarri.

Barrua zabaltzeak ez du esan nahi gure penei buruz kantatzen dugunik. Ez. Baina pertsonala politikoa dela ikasi genuenetik, badakigu, gure kontraesan zenbait ez direla gureak bakarrik. Bertsotan bizi izan ditugun egoera asko, musikariek bizi izan dituzte emakumeak izan direnean, edo idazleek, edo kirolariek. Kontua da espazio publikoaren okupazioak indarra eskatzen duela aluduna zarenean, eta ahalduntze-prozesua ez dela dirudien bezain erraza. Norbere kontraesan eta ahuldade guztiak han agertzen dira biolinaren edo saxoaren doinupean. Indarguneetan gorputza ere mugitu egiten dugu gitarraren konpasean, dantzan ari bagina legez. Ahulguneetan ahotsak dar-dar egiten digu. Gordin gabiltzanean ere, beti dakigu emakumeak garela eta zerbaitetan ari garela. Gure gorputzak politikoak dira, gerra-eremuak dira, eta bat-batean, agertoki batean, *Guantameraren* erritmoan agerian gelditzen dira lau emakumeren gorputzak: hemen ez dago zakilik, eta gure obarioengatik dakigu, esaten dugunak garrantzi handia duela. Eta ez da kasualitatea, halako saioetan, emakumeak hunkitzea eta poztea; batez ere adin batetik aurrerako emakumeak.

Edozein bertso-saiotan, emakume bakarra zarenean, feminismoa hitza erabiltzen baduzu, zerbait apurtzen da jende askoren barruan. Izango da pozten denik ere, baina gehienentzat ez da beharrezko terminoa. Patriarkatua esaten baduzu, bertsolari lagunek ere, betaurrekoen gainetik edo behiek trenari legez begiratuko dizute. Eta heteropatriarkatua, zoritxarrez, luzeegia da zazpi-sei batean sartzeko. Guretzat gauzak esan gabe esatea arte bihurtu da: espazioaren okupazioaz hitz egiteko ez dugu beti aukerarik izaten, edo ligatzeko moduez, edo... kasualitateak ez diren kasualitateetan, ordea, gai-jartzaileek horretarako egoerak sortzen dituzte. Bidea errazten digute guk esan dezagun, eta askotan, giro horretan, pentsaera sakonetan galdu gabe esaten ditugu esateko ditugunak. Denetariko gaiak izaten baitira: sutilak eta ebidenteak.

Izan ere, edozein herritako jaietan jaialdirik baldin bada, guri tokatuko zaigu Eibarko futbol-jokalarien bideoaren gaia, edo etxera joateko beldurra dugula erakusten duen egoera, edo autodefentsa feministaren inguruko erreflexioak egitea, edo nahi gabe drogatu zaitzaketa iradokitzea. Gu nazkatuta gaude gai horiez hitz egiten. Entzun nahi ditugu gizonak horretaz bertsotan. Jakin nahi dugu zer pentsatzen duten gauez etxera bakarrik joateaz, edo zer iruditzen zaion taberna batean sartzen den edozein neskari bere ipurdiari buruzko txisteak egitea. Gustatuko litzaidake entzutea gure bertso lagunek zer iritzi duten neska batekin ohean daudela, txortaldi hori grabatzeaz eta zabaltzeaz. Pentsatu nahi dut, haiek ez luketela inoiz egingo, baina ez dakit. Gu gara beti halakoez erantzuten ari garenak, beti biktimaren paperetik, beti gerta dakigukeenak amorratuta. Edozein herritako jaietan jartzen dizute gaia: atzo kontzentrazioa egin genuen eraso sexisten kontra. Edozein iluntzetan joaten zara Zaldibarko auzo bateko jaietara kantuan eta sanferminetan izandako bortxaketaz jardun behar duzu. Berrir? Mundu guztiak daki zer pentsatzen duan horretaz, mundu guztiak ulertzen du beldurra ematen didala gauez bakarrik ibiltzeak, mundu guztiak daki autodefentsaren aldekoa naizela, mundu guztiak daki nigandik hurbil erasoan kontrako kontzentraziorik egon bada han egon naizela. Alda ditzagun egoerak eta jar ditzagun gizonak egoera horietan: «Unai, Igor, Sustrai, Amets, Aitor, Andoni zu gauez etxerantza zoaz oinez, lasai. Zure aurretik neska bat doa. Gero eta azkarrago doala sentitzen duzu. Atzera begiratzen du etengabe, eta zu ikusteak urduritu egiten duela konturatu zara. Zure pausoak entzun ahala, bereak azkartzen ditu. Beldurra ematen diozu». Nahi nuke, edozein herritako plazan entzun gizon bat kantuan neskon beldurrari buruz. Edo gure beldurrari buruz baino gehiago, gizonak orokorrean, ematen diguten beldurrari buruz, adibidez. Eta orduan guk beste gai batzuei buruz kantatuko dugu: harremanak izateko beste bide batzuez, maitasuna sentitzeko beste modu batzuez, ama izateko beste modu batzuez, larrutan egiteko beste modu batzuez, aluaren usainaz, menopausiaz, umeari bularrik ez emateaz, ama ez izateaz, patriarkatuaz, inoiz izan ez dugun matriarkatuaz... nik dakit ba! Kantatu nahi diegun gai asko daude. Bakoitzak izango ditugu gure kuttunak, ez baikara denok bat.

Horretarako beharrezkoa izan dugu oasiak sortzea basamortuaren edo oihanaren erdian. *Ez da kasualitatea* antolatzen duten herrietara goazenean, entzutera datozenak jarrera konkretu batekin etortzen zaizkigu. Horrek erraztu zuen, behinola, Azpeitian nik kuleroak kentzea, esate baterako. Keinu txikia izan zen. Guztiok imajinatzen dugu gure aurrean dagoen emakume horrek badaramatzala kuleroak, baina ez da oso normala erakutsi diezazkigun. Beno, bada, hori ere egin dugu gure unibertso partikular horietako batean. Ez dugu kontatzen harro sentitzen garelako, bideak ireki nahi ditugulako baino: ez egiten dugunaz harro egoteko bideak, libre kantatzeko baino. Askotan pentsatzen dugu halako keinu batek lekua izango duela Amezketako jaietan, edo Busturiakoetan, Aguraingoetan edo Forukoetan. Jaiak dira. Jendea dena libre den txiparekin dabil urteko egun horietan. Bada, igo agertokira eta kendu kuleroak, edo esan Ondarrun egon zarela jaietako aste osoan eta egunean pertsona desberdin birekin egin duzula larrutan, edo aitortu Muxikan orgiak egitea gustatzen zaizula. Jaiak dira bai, baina zu agertokira igo arte zurekin eztabaidan egon den agurea, edo asto-probetan apustuan ibili dena, edo emaztea bazkaria prestatzera bidali duena, edo sekula senarrik gabe planik egin ez duen amona, edo emakumeok orain lehen baino askoz hobeto bizi garela uste duen neska gaztea, edo erromerian ipurdia ukitu diotelako haserre dagoen betiko neska histerikoa, edo edaten duenean nahi duen guztia esatea barkatzen dioten mutil zaharra, edo elizan guztiek baino ozenago kantatu ohi duena edo abadea, edo alkatea, edo dena delakoa ez dira aldatuko zuk agertokira salto egiten duzunean. Soziologia horixe da. Dagoena hori da. Ez dago gehiago; ezta gutxiago ere. Horiei kantatu behar diezu. Eta ezagutzen dituzunean pozik! Norbere herriko kodeak ulertzen ditu norberak eta mendeku txikiak hartzeko ere balio dute libreko bertso-saioek. Inoren herrian, ostera, arnasa hartu, hamarrera arte kontatu, eta datorrenari eusten diogu askotan. Eta hala ere, zoriontsuak izatera iritsi gara plazetan!

Gure esku ez dago Euskal Herriko jaien eta bertso-saioen antolakuntza. Gure esku dagoena da deitzen diguten leku horietan nahi dugun espazioa hartzea, eta nahi ez duguna esatera behartuta ez sentitzea. *Ez da kasualitatea* anekdota bat da oihan beltzaren erdian, baina anekdota horrek ahaldundu gaitu bestelako egoera batzuetan ere, naturaltasunez esateko sentitzen dugun hori. Panorama guztia ez dago gure esku, baina eskura daukaguna ez da hain gutxi. Uda honetan 15 saio egin ditut. Horietatik bat *Ez da kasualitatea* izan da, beste bost gai-jartzailearekin, eta gelditzen diren bederatziak *egin beza berorrek ahal duena* estilokoak. Ez dakit bizitzan lehen aldiz, baina aspaldiko partez, irudipena daukat, ez dudala nahi izan ez dudarik kantatu, eta bertsokideek ez didatela txiste ohikoegirik egin barre errazaren bila, eta benetan sentitzen ditudan gauza asko esan ditudala oihanaren erdian. Zerbait aldatzen ari gara, zerbait aldatzen ari da.

TESTURAK

Orain, proiektu berrian sartuta gaude Emakumeen Etxeekin elkarlanean. *Testurak* izena du proiektuak. Emakume bertsolariez gain, emakume idazleen testuak dira oinarria. Gai-jartzaileak hainbat emakumeren testuak erabiltzen ditu gai bihurtzeko edo testu horien araberrako gaiak jartzeko. Eibarreko emakumeen etxean egin genuen lehenengo saioa eta ondoren etorri ziren Ermua, Durango, Basauri, Azpeitia... Mikrofonorik gabe izan dira haietako batzuk, baina Emakumeen Etxearen barruko epelean posible izan da biluztasunari lekua egitea. Publikoa gu bezain berezia izan da bat-bateko sormenerako orduan. Babes handia sentitzen dugu halakoetan. Politia izaten ari da, gainera, publikoarekin batera deskubritzea emakume askoren testuak. Askok ez baikenituen ezagutzen, edo nobela osoa irakurri genuenean ez ginen pentsatzen jarri justu paragrafo konkretu horretan.

Azkarregi da balorazio zehatza egiteko oraindik. Utzi beharko diogu formatuari bidea egin dezan. Oraingoz, esan dezakegu, duela geuk ulertzeko eta besteei erakusteko, aluarekin jaiotzen garenean kontraesanak, kezkek, egoera deserosoak... antzerakoak direla bertsolari izan, mediku izan zein idazle izan. Testuek gai askoren inguruko erreflexioak egiten laguntzen dute, eta gero, testuetan agertzen diren gai horiek eguneroko egoeretara ekartzen asmatzen du gai-jartzaileak. Horrek hankak lurrera ekartzen eta gure egoera askoren atzean patriarkatua dagoela ulertzeko ere balio digu. Arazoa ez da gure herriko zahar guztiek jakin nahi dutela ea umerik izango duzun edo ez: arazoa da, sistema honek esaten duela hori baino ez dela zure funtzioa munduan. Eta guztia bertsolariak esan gabe, testuari ere hitz egiten utzita, mezu askoz ere borobilagoak ematen saiatzen gara. Zer esanik ez, emakumeen etxeetan biltzen den publikoa osoa kontzientziatua dago halako mezuekin. Bertso-plaza batean ez litzateke oraindik posible gai guztiak testuetan oinarritzea edo jendearen ustez emakumeenak bakarrik diren duen kezkek izatea saio osoaren oinarri.

Idea bera Emakumeen Etxeen sareak eta Bertsozale Elkartek landutakoa da. 2015-2016 ikasturtean Ahalduntze Bertso Eskola¹¹⁴ antolatu zuen Bertsozale Elkartek¹¹⁵. Bertso-eskola horretan ari ziren neskek borobildutako ideia izan zen, baina denborak erakutsiko du noraino zabal daitekeen. Zirkuitu itxi bat izan zen hasieran, baina honezkero, zabalagoa izan behar duela susmatzen dute askok. Ikusiko dugu zer egitera iristen garen *Testuretako* testuen barruan.

114. Nahiz eta emakumeok bertso-plaza hartu dugun, kezka geneukan oraindik ere oztopo asko aurkitzen ditugula. Ahalduntzea lantzeko antolatutako bertso-eskola da hau.

115. <www.bertsozale.eus> atarian dago elkarteari buruzko informazio gehiago. Euskal Herriko bertsolariak, bertsozaleak, bertsolaritza-irakasleak... biltzen dituen elkarteak da. Bertsolaritzaren ikerketa, sustapena eta transmisioa dira elkartearen lanerako ildo eta helburuak. Besteak beste, lurralde historiko bakoitzeko eta Euskal Herriko Bertsolari Txapelketak antolatzen ditu.

AMAITZE ALDERA

Bistan dago, oraindik ere plazan kantatzea ez dela erraza neska askoretzat. Garai bateko zenbait mamu hil baditugu ere, beste batzuk hor daude. Gure janzkera, pentsakera, errimak, kantakera... dena epaitu daiteke eta batek baino gehiagok hartzen du epaitzeko askatasuna gainera. Hausnarketa beharrezkoa da, eta memorian duguna errepasatzean egoera deseroso mordoa jartzen ditugu iladan: ez gintuzten entzun, neska bat behar zutelako eraman gintuzten, barre egin ziguten. Horrek ez du esan nahi plazak hori bakarrik duenik. Eskertzekoa da herriko jaiak antolatzen ibili delako, edo euskara elkarteko presidentea delako, edo kultur elkarte bateko kidea delako, edo udaleko teknikaria delako jende askok guri lekua egiteko egin duen ahalegina. Programazioa osatzerakoan gure existentziaren kontzientzia izan duen jende horri esker ibili gara plazaz plaza, eta ibiltzeak berak ondorio batzuk ateratzera eraman gaitu. Orain, ondorio horietatik bide berriak urratzea da gakoa. Kritikak egitea ondo dago, baina batez ere, bidea egin behar dugu. Hemendik urte batzuetara programazioa egiten duen edonork agenda bete emakume izan behar ditu eskuragarri. Hori guztion lana da: sortzaileena, antolatzaileena eta entzuleena. Ezin dugu bidea bakarka egin. Gu urrutira bagoaz ere, entzuleak gurekin ez badatoz, antolatzaileak ez dira etorriko, eta alderantziz. Alda ditzagun eskemak, beraz.

BIBLIOGRAFIA EDO GAI AZ GEHIAGO IRAKURTZEKO ARTIKULU INTERESGARRI BATZUK

- Eizagirre, Estitxu (2013-02-10): «Ez da kasualitatea», <<http://www.argia.eus/argia-astekaria/2356/ez-da-kasualitatea>> (kontsulta-data: 2016-10-10).
- , (2016-07-13): «Jone Miren Hernandez: zer gertatzen da bertsolaria emakumea denean?», <<http://www.argia.eus/blogak/estitxu-eizagirre/2016/07/13/jone-miren-hernandez-zer-gertatzen-da-bertsolaria-emakumea-denean/>>, (kontsulta-data: 2016-10-10).
- Lasarte Gema; Alvarez Uria Amaia; Ugalde Ana Isabel; Lekue Pablo eta Martinez Judith (2016): *Emakume bertsolariak: ahanzturatik diskurtso propiora*, EMAKUNDE, <http://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/publicaciones_subvencionadas2/eu_def/adjuntos/beca.2015.2.emakume_bertsolariak.pdf> (kontsulta-data: 2016-10-10).
- Zinkunegi, Izaro (2014): *Emakumeak eta bertsolaritza: gaiak, bertsolarien paperak eta bertsoak genero ikuspuntutik*, Gradu Amaierako Lana Ikus-entzunezko Komunikazioko graduari (UPV/EHU), <http://www.ehu.es/documents/1760370/3548811/IZARO_ZINKUNEGI.pdf>, (kontsulta-data: 2016-10-10).

Bideoak

Hamaika telebista (2016): *Idemtitateak: emakumeak eta bertsolaritza*, Estitxu Arozena, Onintza Enbeita, Uxue Alberdi eta Ainhoa Agirreazaldegiri elkarrizketa, <<http://www.hamaika.eus/tb/bideo/80847>> (kontsulta-data: 2016-10-10).

Klitto! (2015): «Ez da Kasualitatea, emakume bertsolariak oholtzan», <<http://www.klitto.eus/bideoak/ez-da-kasualitatea/>>, (kontsulta-data: 2016-10-10).

Musika-errebolta feminista

Mefsst! jaialdia azalean

Miren Aranguren Etxarte, Maider Fernandez Beristain eta Leire Lopez Ziluaga
(MEFSST!)

Euskal Herriko punk eta hardcore musika-eszenan emakumeen absentiak ikusita sortu zen jaialdi txiki bati buruzkoa da jarraian duzuen artikulua. Gure gorputzetik abiatuta gure gorputzetan betirako geldituko den eskarmentua. Errebeldiarako marrua, elkarren arteko dantza, feminismoaren akordeek bustitako kantua.

Duela lau urte hasi genuen Mefsst!¹¹⁶. Aurreneko jaialdian solasaldi bat antolatu genuen galdera hauen inguruan hausnartzeko: zergatik musika transgresoreek ez dituzte sexu-bereizkeriak gainditu? Zein izan da emakumeon papera hardcore, punk eszenan?

Galdera horiei heldu nahi badiegu, atzera begiratu behar dugu. *Riot grrrr!*¹¹⁷ mugimendua izan ohi da burura etortzen den lehena musikaz eta feminismoaz ari garenean, bereziki punkaz eta hardcoreaz ari bagara¹¹⁸. Agian normala da, izan ere, musikaren arloko mugimendu feminista gehiagorik ez da egon prentsa *mainstream*-era iritsi eta hainbesteko eragina izan duenik. Dena dela, horrelako mugimendu bat ez da sortzen ezerezetik eta, sarritan, hura aipatzen denean aurretik egon zena ahazten da.

70eko hamarkadako musika arranditsuaren ostean, punk mugimendua oinarri itzuli zen eta hiru akorderekin kanta egin daitezkeela erakutsi zuen. Ez zela beharrezkoa musikan trebatua egotea talde bat izateko, kanta sortzeko. Edonor izan zitekeela musikari, instrumentuak, lagunak, gogoaz izanez gero. Pisu handia kendu zitzaion sortzen zen hura «ona» izateari, birtuosismoari, eta pentsa zitekeen horrek musikarako sarbidea erraztuko zigula geure burua hainbeste kuestionatzen

116. Mefsst! jaialdiaren edizio guztien informazioa artikularen amaieran aurkituko duzu, eranskinetan.

117. *Riot grrrr!* hardcore eta punkari lotutako mugimendu feminista izan zen. 1990eko hamarkadaren hasieran sortu zen Estatu Batuetako mendebaldeko kostan (bereziki Olympian). Feminismoa, musika, DIY filosofia, fanzineak, artea, ekintza politikoa eta aktibismoa izan ziren haren oinarrietako batzuk. Feminismoaren hirugarren olatuan txertatu izan ohi da. Musika-taldeen indarkeria matxistaz, sexualitateaz, arrazismoaz, patriarkatuaz, emakumeen ahalduztzeaz abestu zuten, besteak beste.

118. Genero-ikuspegitik punkaren azterketa gehiagoren berri izateko ikus, García Fernández (2013); Goldman eta beste (2016).

dugun emakumeei edo LGTBQI komunitateari. Punkaren eskutik etorri ziren post-punka eta hardcorea ere. Lehenengoak hasierako punkaren sinpletasuna bihurritu eta musika beltzaren eragina gehitu zion, eta bigarrenak azkartasuna eta mezu politiko argiagoa eman zion.

Sasoi hartako emakumeen parte-hartzeaz ari bagara, ezin ditugu ahaztu The Slits, The Raincoats, Mo-Dettes, Dolly Mixture, Kleenex/Liliput, Bush Tetras, Nina Hagen, Joan Jett, Siouxsie and the Banshees, Patti Smith, The Bags, Teenage Jesus and the Jerks-en hasitako Lydia Lunch, The Adverts, X-Ray Spex, Crass, Talking Heads, Marine Girls, The Ex, Vivien Goldman, Sonic Youth, Young Marble Giants eta beste hainbeste. Haietako askok kanta eta diskurtso feministak izan zituzten, gainera.

Bestalde, LGTBQI komunitateaz ari bagara, musikaren arloko eraldaketarik handiena diskoteketan gertatzen ari zen ziurrenik, baina aztertzen ari garen estiloetan ere hasi ziren pixkanaka gauzak aldatzen. 80ko hamarkadaren hasieran, The Dicks taldeko Gary Floyd eta Big Boys-eko Randy Turner homosexualak ziren modu irekian, eta horri buruz abesten zuten. Oraindik ez ziren mugimendu zabalago baten parte, baina mugarria izan ziren orduko hardcore eszena itxian. 1985ean GB Jones eta Bruce La Bruce-k *JDs* fanzinea sortu zuten punk mugimenduaren barruan, gay kultura *mainstream*etik kanpo. Mugimendu baten hazia erein zuten, eta beste fanzine, kanta, artelan eta bideo batzuei bidea ireki zieten. 1990ean argitaratu zen aurreneko *queercore*¹¹⁹ musika-bilduma, eta punk giroko heteronormatibitatea arrakalatzeko asmoz, hainbat talde *queercore* izan ziren oraindik bizirik den mugimenduaren parte, nahiz eta denek ez konpartitu *queercore* etiketa era esplizituan: Pansy Division, Team Dresch, God Is My Co-Pilot, Tribe 8, Fifth Column, Limp Wrist... (Spencer, 2008).

Hain zuzen ere, *queercore*ak eragin handia izan zuen *Riot grrrl* mugimenduan. *Rock She Wrote* liburuan Emily White-k dio *Riot grrrl* *homocore* fanzineei eskerrak ere sortu zela. Azken batean, mugimendu bietako bat ere ez zen izan soilik musikala, eta fanzineek pisu handia izan zuten zapalkuntza salatzeke, harremanak egiteko, hor kanpoan kideak zeudela sentitzeke¹²⁰. Olympiako giroak ere eragin handia izan zuen; izan ere, oso zabalduak ziren jarrera matxoaren aurrean, punk-pop eszena bat sortua zen han: gogorkeriaren aurrean goxotasuna aldarrikatu, oholtza gainean beste jarrera bat hartu eta musikako genero-rolak zalantzak jarri zituzten. Twee pop (pop *kursia*) ere deitu zitzaion munduko beste hainbat tokitan ere zabaldu zen estiloari, haien kontra erabilitako hitzak propio egin eta indargunetzat hartuta. K Records diskoetxearen inguruan bildu ziren Beat Happening, The Go Team eta gisako taldeak. Azken horretan Bikini Kill-eko Tobi Vail-ek jo zuen.

119. *Queercorea* (*homocore* ere deitua) 80ko hamarkadaren erdialdean Ipar Amerikan sortutako mugimendu kultural eta soziala izan zen, punk eszenatik abiatuta. Jendartearen eta, bereziki punk eszenaren, homo-les-transfobia borrokatu zuen. Fanzineak, musika, filmak eta artea egin zituzten, besteak beste. Musikaren arloan, homo-les-transfobiaz, sexu- eta genero-identitateaz, heteronormaz, LGTBQI komunitateen eskubideez... abestu zuten.

120. *Riot grrrl* fanzineak kontsultatzeko: Darms, L. eta Fateman J. (2013): *The Riot Grrrl Collection*, The Feminist Press, New York.

Riot grrrl mugimendua mitifikatzeko joera dago, eta musika-talde batzuekin soilik lotzekoa, baina ez zen soilik mugimendu musikala izan, feminismoan adar gehiago zituen mugimendu zabala baizik. Batzuek ez zuten inoiz musika-talderik izan eta indarkeria matxistaren kontrako aktibistak izan ziren, esaterako. Beraz, ezin da *riot grrrl* aktibismo feministatik banatu, ezin diogu izan zuen karga politikoa kendu. Dena dela, musikak izan zuen garrantzia ere ezin da alboratu. Izan ere, ez dugu ezagutu diskurtso feminista argiarekin eta haien bitartekoak erabiliz hainbesteko zabalpena izan duen beste musika-mugimendurik. Aktibismo musikalaren adibide da kontzertuak politika egiteko espaziotzat zituztela: espazioaren banaketa zalantzan jarri eta haien kontzertuetan emakumeei aurrealdean eta gizonei atzealdean jartzeko eskatzen zitzairen, edo emakumeei tarte ematen zitzairen sexu-erasoei buruz hitz egiteko. Giro horretan sortu edo garatu ziren Bikini Kill, Bratmobile, Heavens to Betsy, Excuse 17 edo Babes in Toyland taldeak Estatu Batuetan eta Huggy Bear eta Skinned Tin Ingalaterran, batzuk aipatzearen (Marcus, 2010).

Dena dela, *Riot grrrl* mugimenduari askotan kritikatu zaio mugimendu zuriegia izan zela (Bess, 2016). Spitboy punk talde feminista, esaterako, ez zen parte sentitu, eta bertako bateria latinoak behin baino gehiagotan esan du arrazarena oztopoa izan zela (Cruz Gonzales, 2016). Zuriak ez direnak baztertuak sentitzea ez zen soilik *Riot grrrl* mugimenduaren arazoa izan, punkean eta hardcorean zuriak baitziren ikusgarri oro har, Poly Styrene, Martin Sorrondeguy edo Bad Brains bezalako salbuespenak baziren arren (Brinkhurst-Cuff, 2015).

Ordutik aurrera ere izan dira punkean eta hardcorean hainbat zapalkuntzaren kontrako ikuspegia txertatu dutenak, jakina, eta apurka-apurka gauzak aldatzen ari dira. Adibide hurbil bat jartzearen, azken urteetako Bartzelonako anarkopunk feminista nabarmentzeko modukoa izan da. Hala ere, hasierako galderek hortxe darraite. Izan ere, gehiengo oraindik ere gizona, zuria, heterosexuala da punk eta hardcorean, bereziki haren historiografia ofizialean.

ETA EUSKAL HERRIAN?

Punkaz arituko bagara, zaila da Maurizia Aldeiturriaga eta beste emakume asko ahaztea, baina 80ko hamarkadan jarriko dugu arreta, hasteko. Egia esan, orain arte aipatu ditugun talde horien artean Las Vulpes ere aipa genezakeen. Nazioartean punk feministaz idatzitako hainbat lanetan aipatzen dira eta nabarmentzekoa da, horrelako lanek ingelesez aritzen ez diren taldeak ezabatzen baitituzte; esate baterako, uda honetako adibide bat jartzearen, Pitchfork atari digitalak¹²¹ argitaratutako «The Story of Feminist Punk in 33 Songs» artikuluan haien kanta bat ageri da. Bi kanta baino ez zituzten argitaratu aktibo egon ziren bitartean, baina haien itzala luzea izan da eta «Me gusta ser una zorra»k ereserki bat izaten jarraitzen du gaur egun ere. Hala ere, gaurko egunetik begiratuta, harrigarria da haien eraginez beste hainbat

121. <<http://pitchfork.com/features/lists-and-guides/9923-the-story-of-feminist-punk-in-33-songs/>>.

emakume-talde sortu ez izana, bidea irekitzen duten taldeekin gertatu ohi den bezala, orduan emakumeek musikan aritzeko zituzten zailtasunen erakusle. Oraindik ere, Las Vulpes bitxikeria bat da Euskal Herriko musikan, irla bat.

Hala ere, izan ziren emakumeak 80ko hamarkadako musika-mugimenduan eta Euskal Rock Erradikalean, noski: Belladona, Matraka eta Aurora Beltran, Cicatriz en la Matrizeko Marieli Arroniz «Poti», Trikipunkeko Elene Sustatxa eta Elena Bezanilla, OK Korraleko Lou Olangua eta Eba, Potatoko Elena Lopez Agirre eta Carmen San Esteban, M-ak-eko Irantzu Silva... Zerrenda luzeagoa nahi duenak *Historia del rock vasco. Edozein herriko jaixetan* (Lopez Agirre, 2011) edo *Neskatxa maite* (Lopez Agirre, 2015) liburuetan bila dezake. Horrez gainera, oholtzatik kanpo ere izan ziren emakumeak, esate baterako, Mefsst! jaialdiaren 3. edizioan¹²² Marimin Aizpurua eta Rita Aldairekin solasaldi ezin aberasgarriagoa izan genuen punk eta hardcore eszenan izan zuten parte-hartzeaz. Ezin ditugu ahaztu Belen Mijangos kazetaria, Marivi Ibarrola argazkilaria, Dora Salazar portada-egilea eta beste hainbat. Gizon baino emakume askoz gutxiago izan ziren, eta garrantzitsua da hori azpimarratzea eta horren egiturazko arrazoiei buruz hausnartzea. Baina izan zirenak gogoratzea eta aitortzea ere ezinbestekoa da, askotan ahaztu egiten baita.

80 eta 90eko hamarkadan Donosti Sound deituriko eszena garatu zen gaztelaniaz, lehenago aipatutako *twee* poparen eraginarekin, besteak beste. Bertan emakume batzuek parte hartu zuten Aventuras de Kirlian, La Buena Vida edo Le Mans taldeetan. Ez zuten politikaz zuzenean abesten, baina kurioa da genero aldetik askotarikoagoa izan zela. Euskarazko poparen arloan Balerdi Balerdiko Blanca Izcue teklatu-jotzailea ere aipatu behar da.

90eko hamarkadan zenbait emakume kantari izan genituen eszenan: Kashbad taldeko Sorkun, Zea Mayseko Aiora Renteria, Beti Muganeko Nagore Santamaria, Humuseko Natalia Garmendia, Dantzuteko Esther Astarloa, Les Mecaniciens-eko Ane Irazu... Baziren emakumez soilik osatutako taldeak, La Xeta Pasote eta La viuda negra kasu. Hamarkadaren bukaeran Jauko Barik taldeak lehen diskoa argitaratu zuen eta euskaraz abesten zuten emakumez osatutako talde bakarrenetakoa zen. Hain zuzen taldekide izandako Itsaso Gutierrezek eta Iratxe Retolazak Euskal Herriko emakume kantariez idatzi dute eta haien artean kantatzeko modu fin, goxo eta orekatu bati oso lotua zegoen eredia nagusitu dela diote (Gutierrez eta Retolaza, 2014). Bada, 1997an argitaratutako lehen diskoan, Anarik beste kantaera bat ekarri zuen euskal musikara. Horrez gainera, trikipopak hamarkada horretan izan zuen eztanda ezin dugu ahaztu. Emakumezko taldekide gehien izan duen musika-estiloa izango da segur aski, eta publiko gisa ere emakume asko erakartzen zituena. Interesgarria izango litzateke horri buruzko azterketa bat¹²³.

122. 2015eko maiatzaren 9an, Zarautzen.

123. Euskal musikan emakumeek egin duten ekarpenaz gehiago jakiteko ikus, Erostarbe (2014); Sarriugarte (2015); Uriarte (2015); Aranguren (2016) eta Urzelai (2016).

Hurrengo hamarkadan, musikari horietako askok euskal musikan zuten lekua sendotu zuten, batzuek proiektu horietan, beste batzuek proiektu berrietan. Gizonak baino gutxiago ziren oraindik ere, baina emakume horietako batzuek garrantzi nahiko handia izango zuten Euskal Herriko musikan eta, ziurrenik, erraztu egin zuten gerora emakume gehiagok bide bera hartzea. Adibidez, Lisaböko lehenengo formazioan ibilitako Aida Torres bateria-jotzaile bakarrenetakoa zen hasi zenean, eta gaur egun emakumezko bateria gehiago ditugu¹²⁴. Izan ziren talde berriak ere: Brida adibidez, letra anarkista eta feministekin, Afrika, Mursego, Napoka Iria, Neubat, Keike, Kokein, Gose...

Azken urteetan gertatu da aldaketarik handiena Euskal Herriko musikan arlo honetan. Gaur egun gehienbat emakumez osatutako talde batzuk ditugu: Pottors ta Klito, Perlak, Mor More, Vinagre de moderna, Magmadam, Saioa bikotea, Drumkopters, Las Tuerkas, Perlata, Hexen, Colombina's, Endemaño, Cecilia Payne, Holy Nuns, Jupiter Jon... Horrez gainera, ohikoagoa da bestelako taldeetan ere emakumeak baxua, bateria edo gitarra jotzen ikustea.

Emakumeen parte-hartzeaz hitz egin dugu orain arte, baina LGTBQI musikariek leku txikiagoa izan dute oraindik. Kasu horretan, zailagoa da neurtzea zenbat musikari izan diren taldeetan, norberaren esku baitago aukera sexuala publiko egitea. Hala ere, argigarria da ez dugula euskal musikan ia kantarik gai hori lehen pertsonan modu argian aipatzen duenik. Ruido de Rabia aurrekari oso garrantzitsua izan zen 80ko hamarkadan eta 90eko hasieran, eta nolabait izan zuen jarraipena Lobo Electrico taldean ere. Lukas Prest ere gogoratu behar ditugu, eta azken urteetan Pottors ta Klito zarauztarrek egin dituzte lesbianismoari buruzko kantak. Bestela, gaia landu duten gehienak homosexualitatea onartzeari buruz idatzi dute kanpoko ikuspegi batetik. Bestalde, arrazaren aldagaia oraindik hausnartzeko daukagu Euskal Herriko musikan. Erronkaz beterik ageri zaizkigu Euskal Herriko oholtzak oraindik.

Egin dugun balantze txiki hau ez da zehatza, gainetik egindako errepasoa da. Gauza batzuk aipatu gabe utzi ditugu, ziur beste batzuk ahaztu ditugula eta beste batzuk ezagutu ere ez ditugula egiten. Bereziki Lapurdi, Behe Nafarroa eta Zuberoan frantsesez abestu duten taldeak ez ezagutzea aipatu nahi dugu. Egin dugunak ez du helburu artxibatzailea, guri Mefsst! antolatzekeo bidean eragin digutenak aipatu ditugu, eta beharrezkoa da norbaitek lan zehatzago bat egitea honen guztiaren inguruan. Errepaso txikia egin eta gero hainbat galdera datozkigu burura, etorkizuneko ikerketa-gai ere izan daitezkeenak: zer dela-eta izan ditugu hain emakume gutxi Euskal Herriko musikan? Zergatik ez da ia hitz egin gai honi buruz? Zergatik ez da izan gai deseroso bat? Zergatik izan dira hain gutxi mezu feministak Euskal Herriko musikan bestelako mezu politikoeekin alderatuta? Euskal musikaren politizazio-maila kontuan hartuta, harrigarria da feminismoa hain bigarren mailako gertatu izana, oinarrizko kontuez —emakumeen presentzia oholtza gainean— ari garenean ere. Azken urteetan gauzak aldatzen ari dira? Zer dela-eta? Zelako

124. Ilargi Agirre, Ursula Strong, Mariana Perez, Myriam Petralanda, Ainara Sarasketa...

musika-eszena nahi dugu Euskal Herrian? Zergatik izan da politikoki garrantzitsua euskal gatazkaz kantatzea baina ez LGBTQI musikariek beren egoeraz kantatzea? Zergatik aipa ditzakegu emakumez osatutako talde batzuk, baina ez zaizkigu haien grabazioak iritsi? Zergatik daude Euskal Herriko musika-jaialdi gehienak batez ere gizonez osatuta, festibal politikoak direnean ere? Noiz hasiko gara arrazaz pentsatzen hemengo musikagintzan? Eta guztiok musika egin ahal izateko behar diren baldintza ekonomiko eta materialez?

Kenny Kenny oh oh taldeari Getariako Gaztetxean ateratako argazkia.

Iturria: Saioa Gauilunak.

ESPERIENTZIA LARRUTUZ

Musika-errebolta feminista Euskal Herriratu ez zela jakitun, 2013. urtean Mefsst! jaialdia egitea iradoki genion elkarri, garaian Putzuzuloren bueltan biltzen ginen hainbat lagunek. Baziren aurretik emakumeen presentzien eta absentzien inguruan aritu ziren hainbat proiektu, eta horietan oinarrituta urrats bat aurrera egiteko helburuarekin hasi ginen lanean.

Emakumeok plazara egitasmoa sortu zuen Euskal Herriko Bilgune Feministak 2005. urtean. «Ilunpetik argira» irakurketa publikoa egin zuen eta ekimenaren helburutzat honakoak hartu zituen: emakumeen sorkuntza ikusgarri egitea, emakume sortzaileen sarea sortzea, eta diagnostiko bat egiteko lehen oinarriak

jartzea. Kulturaren historia ofiziala gizonen esperientzietatik idatzi zela salatu eta emakumeen ekarpenak isilarazi zirela ikusita, baliabideen zerrenda bat egiten hasi ziren, emakumeen ekarpen kulturala ikusarazi eta jendartean eskuragarri jartzeko asmoarekin. Horrela *Emakumeok plazara* atari digitala martxan jarri zuten 2008an (Epelde *et al.*, 2015: 570).

Garai bertsuan jaio zen Emarock¹²⁵ egitasmoa ere. Musikan ari ziren emakumeei protagonismoa eta espazioa ematea zen haren helburua, emakume musikarien erreferentzialtasuna landu eta haien ikusgarritasuna bultzatzeko asmoz. 2010. urtetik aurrera egindako ekimen nagusiak argazki-erakusketak, Emarock gauak eta Emarock egunak izan dira, emakume askoren ibilbide musikalak jasotzen zituen dokumental batek¹²⁶ lagunduta.

Ez genuen baina, emakumeen ikusgarritasunera mugatu nahi. Nazkatuta ginen oholztetan emakumeek zuten presentzia urriarekin; haserre, gure absentsien inguruan gizonak eraikitako diskurtso eta praktikekin; itxaropentsu, gure inguru hurbilean geroz eta feminista gehiagok kezka hau konpartitzen baikenuen. Jendartean zer gertatzen zen ulertzeko eremu ezin hobea iruditzen zitzaigun musika, eta genero-harremanek izan duten garapena ulertzeko, lanerako zoru ezinbestekoa. Teoria eta praktika feministek eskaintzen zizkiguten analisirako tresnak aplikatu nahi genituen musikaren esparruan, generoen arteko harremanak nolakoak ziren aztertu nahi genuen, guk zaletasun handiena biltzen genuen rock, punk eta hardcore eszenaren baitan. Eta bildutakoen orotariko feminismoetatik (joera, praktika, ibilbide...) nahi genuen alternatiba bat sortu.

Musikan emakumeok izan dugun presentzia txikiagoa ezin da kasualitatearekin lotu. Horren oinarrian, kronikoa bilakatu den bereizkeria patriarkala dago; boterea, aberastasuna eta ezagutza gizonen monopolio izan dira, pribilegiozko espazioak. Horrek bizitza sozialaren eremu guztietan izan du isla, baita musika urratzaileenean ere. Emakumeontzat, eremu publikoa arrotz bilakatu da, plazara joatea mugatuta izan baitugu emakumeok eta oholtzara igotzea edota sortzaile gisa agertzea ez da lan makala izan. Ezin izan ditugu jendartean ezarritako funtzioekin (etxeko eta zaintza-lanak) uztartu eta horrek gure autopertzepzioan ere izan du eraginik. Horrekin guztiarekin apurtu duten emakume asko egonik ere eta emakumeon ahalduntzea XX. eta XXI. mendeko ezaugarri nagusia izan arren, sexismoaren usainak jarraitzen du oholtzaren bueltan. Gainera, emakume apurtzaile horietako asko musikaren historia ofizialetik ezabatuak izan dira.

125. Haien webgunetik hartutako azalpena: «Emarock emakume musikarien inguruan lan egiten duen proiektua da. Emakume musikariak agerian jartzeko, emakume musikariak dauden taldeak eta beraien lana ezagutzera emateko, neska gazteengan erreferenteak sortzeko, beste emakumeek musikan parte har dezaten suspertzeko, emakumeek egindako musika-esparru publikora zabaltzeko, emakume musikariekiko oraindik dauden zenbait pentsamendu apurtzeko», <<http://www.emarockproiektua.com/emarock>> (kontsulta-data: 2016-11-13).

126. <<https://www.youtube.com/watch?v=EqlwsujtFiU>> (kontsulta-data: 2016-11-13).

Horregatik guztiagatik, ameskeriak alde batera utzi eta gure utopia bihurtzeko ahaleginean hastea erabaki genuen, *The Rocky Horror Picture Show* filmaren bukaeran aho batez oihukatu zutenari jarraituz: «Ez ibili ametsetan. Bihur zaitez zu zeu, amesten duzun hori» (Sharman, 1975).

Horretarako testuinguru paregabea izan zen Zarauzko ametsen fabrika, Putzuzulo gaztetxea¹²⁷. Izan ere urte mordoxka zeramaten bertan hainbatek, punk eta hardcore musika-eszena alternatiboa sortzen eta nazioartean, 70eko hamarkadatik aurrera, sortu zen punk mugimenduarekin saretzen. Asko ziren atzerrira jotzera joandako talde zarauztarrak eta asko baita Zarauztik pasatako gure mugaz gaindiko bandak ere. Edonola ere, nazioarteko hardcore eta punk eszenan bere tokitxoia egin zuen espazio garrantzitsu bilakatu zen Putzuzulo. Horrek, eta eszena horrek arau sozialak puskatzeko eta, oro har, transgresiorako biltzen dituen aldarriek, eragiteko aukerak biderkatu zizkiguten guri.

Egiteko moduen nolakotasunak ere bultzatu gintuen tokian tokiko eta txikitasunaren aldeko apustua egitera. Zarautzen eragin nahi genuen, askea izateko asmoz jaio zen eremuan, Putzuzulon alegia, eta ordura arte erabilitako lanerako erremintekin: autogestioa eta *zuk zeuk egin* filosofia. Guk egin nahi genuen dena, eta geure erara. *Riot grrrr!* mugimendu aintzindariak AEBn aldarrikatu zuenari jarraitzeko asmotan ginen; feministok, feminismotik eragin nahi genuen eta emakume, bollera eta transengana nahi genuen lehentasunez zuzendu. Ez genuen beste pertsona edota erakunde batzuekiko mendekotasunik izan nahi, guk guretzako eta gure erara hasi nahi genuen abentura berri hau.

Guk egiteak, ordea, ez du dena bakarrik egingo genuela esan nahi. Izan ere, autogestioak eta *zuk zeuk egin* filosofiak oinarrian baitituzte elkarlana eta saretzea. Eta Putzuzulok ere biltzen zituen horrelakoak; sare feminista zabal bat zegoen, Xakela asanblean kontzientzia feminista goraka zihoan eta geroz eta gehiago ginen urtero egiten ohi den «Bersio gauean» edota astero-astero dauden «zarata-kontzertuetan» amets-fabrikako oholtzara igotzen ari ginen emakumeak eta bollerak.

Bada, 2013ko maiatzaren 17rako antolatu genuen musika-errebolta feminista sustatzeko lehen Mefsst! jaialdia.

a. Musika oholtza baino gehiago da

Lau edizio izan dira guztira, baina bakoitzak badu bere berezitasuna eta arrazoi jakin batengatik egin ditugu ordena honetan. Unean unekoa izan den sentsazioa dugu.

Berezitasun horien artean, hala ere, lehenbizikoak izan zuen indar bereziari aipamen txiki bat egitea ezinbestekoa dela iruditzen zaigu; izan ere, labean genuen proiektuari bultzada oso garrantzitsu bat eman zion, gerora begirako nondik norakoak markatuko zituen.

¹²⁷ Putzuzulo Zarauzko gaztetxea da. 2005eko urriaren 30ean okupatu zen eta Xakela asanbleak kudeatzen du. Besteak beste, hainbat punk eta hardcore kontzertu egiten dira bertan.

Lehenengo edizioan mahai-inguru bat izan zen musika eta genero-harremanei buruzkoa eta ondoren asanblea ireki bat proposatu genuen. Jende ugari elkartu ginen, Zarauztik ez ezik beste hainbat herri eta hiritatik ere etorri zirenak, baita musikaren hainbat eremutatik iritsitakoak ere: entzuleak, musikariak, antolatzaileak... Ondorioak ikusten hasi ginenean aurretik imajinatu genuen lanketaren eremua uste baino askoz ere zabalagoa zela konturatu ginen. Norberaren bizipenek espazio handi bat hartu zuten eta bizipen horiek ardatz esanguratsuak izatera pasa ziren.

Musika oholtza baino zerbait gehiago dela argi geratu zitzaigun, atal guztiek elkarren artean funtzionatzea ezinbestekoa dela, alegia. Haietako batek huts egiten bazuen, gainontzekoek aurrera egitea oso zaila zela konturatzen hasiak ginen. Ordura arte oholtza gainean sentitu genituen absentsia horiek publikoan, lehen lerroetan, pogoetan¹²⁸, soinu-teknikarien artean, antolakuntzan... ere bazirela ikusi genuen. Beraz, gure lanketak arlo horietan ere sakonagoak izatea nahi genuela erabaki eta horretarako egin beharrekoak zein baliabideak pentsatzen hasi ginen.

b. Geure buruak gaitzen

Marcela Lagarderen arabera, emakume bakoitzak munduak eskaintzen dizkion zailtasun eta autoritate ezaren aurrean jendartean dagokion espazioa lortzeko egiten duen prozesua da ahalduntzea (Lagarde, 2005). Gai sentitu eta gaitasunak garatzeko, boterea hartzeko eta autoritatea eta aitortza izatera iristeko egiten duen bidea da. Autokonfiantza, ziurtasun subjektiboa eta norbera izateko zilegitasuna eskuratzen duenean lortzen dela autoritatea esan genezake. Emakume bat ahaldunduta dagoela diogu gaitasun horiek bere izaeraren egiturazko botere bihurtzen direnean.

Mefsst!-ek parte hartuko genuen ahalduntze-prozesuan zuzeneko eragina izango zuen, etorkizunean antolatuko genituen kontzertu eta jaialdien bidez. Geure buruak gai ikusi, konfiantza landu eta *guk geuk egin* filosofiarekin aurrera egiteko aukerak zabaltzen hasi ziren pixkanaka. Hain zuzen, jaialdiak emakumeak arlo publikoan azaleratzen eta eremu horretan egoteko aukerak areagotzen lagundu ahal duela ikusi dugu.

Lan publikoak urteetan zehar gizonenak izan dira eta emakumeei ez zaie espazio hori eskaini. Beraz, aukera gutxiago izan ditu espazio publikoan sartzeko eta sartzen joan ahala baldintzak ere ez dira batere errazak izan. Musikaren arloan, gaur egun ere gure gorputza, sorkuntza, lana eta espazioaren aldarria egiten jarraitzen dugu, eta oraindik ere argi eta garbi utzi behar dugu ez dugula inoren beharrik; izan ere, honelako adibideekin topatzen jarraitzen dugu:

- Epaiaketak («ez dira txarrak emakumeak izateko»).
- Objektu sexualtzat jotzea («ez du oso ongi egiten, baina ona dago»).

128. Pogoia bultzadaz osatutako dantza mota da, bereziki punk eta hardcore kontzertuetako lehen lerroetan dantzatzen dena. Hasiera batean, oso agresiboak izan ohi ziren pogoak, baina musikaren arloko mugimendu feministak bestelako pogo eredu bat erreibindikatu izan du, zaintzan oinarritutakoa.

- Eskatu gabeko etengabeko aholku paternalistak («moldaketa hau eginez gero hobe geratuko zaizu»).
- Soinu-teknikarien lanaren inguruko zalantzak («ez dira gitarrak ongi entzuten eta hobe baxua apur bat jaisten baduzu»).
- Publikoa nork hartu duen kontuan izanda, espazio hori beste gorputz batzuen ere izatea ez da lan makala izaten, kontzertua gozatu baino gorputza gogortu eta lekua egin eta mantentzen pasa ohi dugu, irabazle eta galtzaile arteko lehia bat balitz bezala.
- Publikoko neskei *groupie* deitu izan zaie askotan. Taula gainean daudenekin interes sexuala bakarrik dutela entzun behar izan dute, eta ez dutela musikaz gozatzen. Baina zer gertatzen da, bada, *groupie*ak izanda ere?

Arlo pribatuari dagokionez, atzeko lanetan edota hain publikoak ez diren eginbeharretan gure gorputzek erosoago egoten ikasi dutela ere ohartu gara. Ezkutuko lanek errekonozimendu eta epaiketa gutxiago dute. Horri erantzun bat eman eta geure buruak beste eremu batzuetan ikusteko desioak bultzatuta irtenbidea kolektibitatean topatu dugu. Guztion artean lanak banatu, denetik egiten ikasi eta elkarrekin egitearen apustua egin dugu. Horrek indartu, ilusioa handitu eta hazten laguntzen digula sentitzen baitugu.

Musikaren arlo teknikoa gizonen esku egon izan da batik bat, eta guk prozesu osoan eragin nahi genuen. Hori dela-eta, hainbat ikastaro antolatu ditugu geure buruak eta ingurua gaitzeko, esate baterako, soinu-teknikari ikastaroa antolatu genuen eta kontzerturen bat antolatzen dugunean lan hori gure gain hartzen saiatzen gara. Horrez gainera, itzalean geratu ohi diren lanei gainerako lanen balio bera ematen saiatzen gara, esaterako, kontzertu aurreko afaria prestatzeari.

c. Elkarren arteko zaintza ardatz

Ondo eta modu duinean bizitzeko zaintza-lanak erdigunean kokatu behar direla argi utzi du feminismoak azken urteetan. Bizitza zerbait zaugarria da eta horri aurre egiteko, hura sostengatzeko, ezinbestekoa dugu besteen zaintza eta babesa. Pertsona independenteak garelako sinetsarazi digute, bakarrik moldatzen garelako eta inoren beharrik ez dugula guztiz barneratuta dugu, baina izaki erabat interdependenteak eta sozialak gara, besteen lan eta afekturik gabe ezin baikara bizi. Eta, horretarako, sistema heteropatriarkalak aurretik aipatu dugun sexuaren arabera lan-banaketa inposatu du, emakumeoi egokitu zaizkigun zaintza eta etxeko lanak alboratu eta ikusezin bihurtu ditu eta duten potentzial eta garrantzia ukatu die.

Horiek erdigunera ekartzeak, beraz, zaintza-lanen garrantziaz jabetzeko ariketa bat eskatzen digu, baita eremu guztietan beharrezkoak diren lanak izendatu eta balioa emateko hautua egitea ere.

Guk gure esparru txikira nahi izan ditugu ekarri, jaialdia osatu dugun guztion beharrak eta desioak erdigunean kokatu ditugu, eta zaintza, Mefsst!-en ardatz bihurtu dugu.

Publikoa...

Botere-harremanek publikoan betidanik sekulako presentzia izan dute. Horren ondorioz, gorputz batzuek ez dute beren lekua topatu eta erabat deseroso sentitu izan dira. Lehenengo lerroak eta pogoak nork eta nola osatzen dituen ikusteaz eta bizitzeaz nazkatuta geunden. Bertan ematen ziren eraso eta zapalkuntzei erantzun bat emateko beharra zegoen eta, ondorioz, irtenbide kolektibo bat aurkitu genuen. Errespetu eta elkarbizitzarako ezinbestekoak ikusten genituen gomendioez osaturiko eskuorriak sortu genituen. Lehen lerroak emakumeenak ere bazirela aldarrikatu nahi genuen, eta kontzertuetara hurbiltzen ginenok gure pribilegioak kontuan hartzea proposatzen genuen, espazioa guztiona izan zedin.

Los Crudos hardcore punk taldeak Putzuzulon eman zuen kontzertuan banatu genituen lehen aldiz eskuorri horiek. Bagenekien Putzuzulo jendez gainezka egongo zela eta eragiteko aukera ona iruditu zitzaigun. Talde politiko latinoak da eta kantaria aktibista maritxua¹²⁹ da, beraz, egun aproposa iruditu zitzaigun hausnarketa proposatzeko, bereziki kontzertua Mefsst!-en aurreko egunean egin behar zela kontuan hartuta.

Taldeak...

Jaialdietara etorri diren taldeen zaintza ere gure ardatzetako bat da: haiei harrera egitea eta gure artean egongo diren denbora horretan ahalik eta eroso sentiaraztea. Elikadura, atsedena, baliabide material eta pertsonalak... Bakoitzaren beharretara egokitzen saiatzen gara, gustura sentitzeak gainontzeko guztian ere eragina izan dezakeela pentsatzen baitugu.

Antolatzaileak...

Gure artean ere, zaintza erdigunean jarri nahi izan dugu beti. Gure gogoak, egoerak, indarrak, ahalmenak... kontuan izatea ezinbestekotzat jotzen dugu zerbait antolatzen ari garenean. Dagoenetik eta gaudenetik abiatzen gara. Ez dugu estutu nahi, ez dugu ezer egiten, gogorik ez badugu, gozatu nahi dugu.

Horrez gainera, Mefsst! batzuen artean pentsatu eta antolatzen badugu ere, inguruan dugun sareetatik ez balitz, askoz zailagoa izango litzateke dena, kolektibotasunak beste muga batzuekin topo egingo lukeelako. Baina bestalde elkar zaintzen duen talde txiki batek inguruko laguntza ere beste era batera jasoko duela

129. Jatorriz iraina izandako «maritxu» hitza bere egin zuten Euskal Herriko maritxuek, eta ikuspegi politikoa gehitu zioten. Hemen hitz hori erabiltzen dugu adierazteko Martin Sorrondeguy homosexual militantea dela.

pentsatzen dugu, guztion arteko zaintza eta elkarbanatzea areagotuz. Elkargune horrek ingurunearen eta jaialdiaren beraren giroan zuzeneko eragina sortu du.

d. Giro gori gara gu

«Zatoz ta batu, giro gori gara gu! Zatoz ta batu, pottorbero gara gu!» aldarrikatzen du *Pottors ta Klito* taldeak «Psikiatra bat atez ate» kantuan, 2016an argitaratutako *Magenta* lanean. 2009an Zarautzen sortu zen Pottorbero mugimenduari (arau heterosexista salatu eta norabide guztietan plazera aldarrikatzen duen mugimendua) erreferentzia egiten dion kantua da, eta, bertan, sexuen dikotomia eta medikuntzatik egiten den ar/eme banaketa estatiko eta zapaltzailea salatzen ditu.

Giro. Jakin badakigu zein garrantzitsua den festibal bateko giroa eta, horregatik, hasieratik atentzio berezia jartzen saiatu gara Mefsst!-en egunean zehar dauden ekintza, kontzertu eta kontzertu osteko parrandan sortzen den giroari, sortzen diren elkarbizitzarako espazioei. Eta badakigu ere, zenbatetan ematen diren eraso sexistak, homofoboak, lesbofoboak, transfoboak edota xenofoboak espazio mistoetan, gune aske izendatzen ez diren horietan baita direnetan ere.

Mefsst! jaialdia espazio seguru bilakatu nahi genuen bertaratutako guztiontzat. Eta askok galdetu dute zergatik ez genuen sortu emakume, bollera eta transentzako bakarrik izango zen espazio bat. Izan ere, horiek segurtasun eta erosotasunerako espazio ederrak dira. Baina jaialdia errealitate gordinetan ere txertatu nahi genuen, espazio misto batean segurtasuna eta askatasuna lantzeko erronka jarri genien geure buruei. Horregatik, egindako lau edizioetan, zein jarrera onartzen diren eta zein ez argi utzi genien parte-hartzaile guztiei (aurretik aipatu den eskuorrian eta hainbat karteletan bildu genituen) eta protagonismoa momentu oro emakume, bollera eta transek izateko ahalegina egin genuen.

Gori. Plazererako espazio aske bat izatea nahi genuen. Norbera lasai adierazi eta dantzatu, mugitu, tonteatu, ukitu, muxukatu, jantzi edo ligatu ahal izateko eremu bilakatu nahi izan dugu Putzuzulo gau horretan, betiere adostasuna oinarri hartuta. *Ez, ezetz da!* leloa errespetatuko zen eremua izatea nahi genuen, eta norabide guztietan gozatzeko espazioa sortu nahi genuen. Gorputza eta plazera ardatz, izerdia botatzeko espazio baketsu bat izatea lortu dugu.

Gara Gu. Aspaldi esan zigun Simone de Beauvoirrek feminismoa, norberaren bizitza garatzeko bidea izateaz gain, elkarrekin borrokatzeko bide ere badela, hau da, ez dela bakarrik norberak pentsatu eta egin dezakeen zerbait, baizik eta ezinbestean zerbait globalagoan parte hartzera eraman behar gaituela. Indibiduoaz gain, gutasun bat dakarrela. Praktika politiko komun bat eskatzen duela. Ekintza norberarengandik hasi arren, ekiteak elkarrekiko harreman bat ekarri behar duela sinestu dugu guk ere. Gure gorputzen mugimenduak, besteekin dugun loturengatik, kolektibotasuna eskatzen duela. Gure proposamenak benetan erradikalak direla, izaera politikoa hartzen dutela, besteekin elkarbanatu eta komuna harilkatzen dugunean.

Sakoneko aldaketa pertsonen arteko harremanean eraikiko dela sinesten dugu eta horregatik norberaren behar zein kolektibotasuna eraikitzeko beharrak erdigunean kokatu nahi izan ditugu beti. Baita elkarrekin ondo pasatuz ere.

ZERBAIT GERTATZEN ARI DA

Punka izango bada, XXI. mendean feminista behar duela izan aldarrikatu dugu hainbat esparru eta tokitan (Aranguren, 2016). Izan ere, Mefsst! jaldiaren lehen edizioa egin genuenetik hainbat eta hainbat egitasmo berri sortu dira Euskal Herrian eta kanpoan, ardatz hau oinarri hartuta. Hego Euskal Herrian kasu, Eten jaialdia (indarkeria sexistari aurre egiteko musika-jaialdia), Nesken gaua (Basauri eta Bilbo artean egiten den punk jaialdi feminista), Iruñeko Ladyfest, Oñatiko egun morea... ditugu besteak beste. Espainiako Estatuan, aldiz, mordoxka dira azken bost urteetan martxan jarritakoak: Tremenda Fem Fest Castellon, Fusa Activa eta Furor Uteri Valentzian, Uterzine Santanderren, Zorrifist Murtzian, Femme Soroll eta Anarres Bartzelonan, Riot Grrrl Mallorcan, Ladyfest Rural Asturiasen, Ladyfest Granadan, Bartzelonan eta Madrilen, Tranxenericas Galizian, Figa Fest Lleidan... Geroz eta zabalagoa da feminismoaren oihartzuna punk eta hardcore eszenan eta geroz eta gehiago ere sortu ditugun ekimen eta sareak.

Horixe izan da gure ustetan azken urteetan ikusi dugun aldaketa nabariena. Genero-aldagaietik begiratura basamortu itxura zuen eszena batean, azkenaldian hainbeste ekimen berri eta interesgarriak sortzea, guztiak punkari falta zaion feminismoaren txertoa jartzera bideratuak.

Beste hainbat egoera normalizatu ere aldatzen hasi dira. Orain dela urte batzuk, oholta gainean jarduten ziren hainbat emakumezko musikariri haien diskriminazioaz galdetuz gero, gutxitan irakurtzen genuen analisi feminista bat. Gaur egun, aldiz, asko dira norabide horretako diskurtso eta praktikak bere egin dituztenak. Beharbada, lehen emakume musikariek ez zuten feminismoaren beharra sentitzen beren egoera irakurtzeko eta gaur egun, aldiz, teoria feministek genero-harremanen eta boterearen inguruan egiten dituzten ekarpenak kontuan hartzen dituzte hainbat emakumezko musikaririk, haien posizioa ulertzeko. Eta ez haiek bakarrik. Gizon musikari batzuek haien posizioa zalantzan jartzeko balio izan baitute horrelako ekimen zein irakurketek.

Horren adibide dugu Miren Narbaizak *Berria* egunkarian (2016-08-02) adierazitakoa: «Ez da denbora asko pasatzen zitzaidana identifikatzen hasi nintzenetik. Duela lau bat urte hasi nintzen feminismoaz zerbaite jakiten, ganoraz jakiten, betiko usteez harago joaten; ez naiz kaleko aktibista izan. Interneten hasi nintzen deskubritzen feminismoarekin lotutakoak; konturatzen hasi nintzen aurretik sentitzen nituen hainbat gauza ez zirela kasualitateak. Inseguridade horiek, zeure buruari exijentzia maila altua ipintzea, tratatu desberdina jasotzea...» (*Berria*, 2016-08-02). Edota Ines Osinagak adierazitakoak *Argia* astekarian 2016ko ekainaren 19an, «Artista baten galderak mitin baten erdian» artikuluan: «Pentsatu izan dut artistikoki

garesti ordaindu dudala horrelako ekitaldietan gehiegitan parte hartu izana, baina barruak hala eskatu izan didalako egin dut. Musikari izatea gauza bat delako, eta musikari izatea Euskal Herrian beste bat. Eta are gehiago: emakume musikari izatea Euskal Herrian beste zerbait diferentea» (*Argia*, 2016-06-19).

Geroz eta gehiago dira musika-jaialdi feministak eta geroz eta gehiago astindu ditugu feminismotik kontzientziak. Askok jarri ditugu betaurreko moreak musikaren eremuan boteretzeko, gertatzen denari aurrez aurre begiratu eta aldaketak borrokatzen jarraitzeko. Agertokiak eta musikagintza osoa guztiz gure egiteko ahaleginean.

Baina etorkizuna erronkaz josten zaigu menderakuntzarik gabeko plaza amesten dugunontzat. Musika eta oholtza ez baitago denon esku. Ezin baitugu denok gitarra hartu, furgonetan sartu eta biran joan. Eta nahiz eta punkak eta oinarrian duen *zukeuk egin* filosofiak baldintza sozialak kolokan jarri eta asko demokratizatu musika-baliabideetarako sarbidea, oraindik denok ez ditugu aukera berak musika egiteko. Beharrezkoa da Mefsst!-en eta Euskal Herriko musikan nor gauden eta nor falta den aztertu eta pentsatzea, generoa, klasea, arraza, jatorria, sexu-identitatea... kontuan hartuta. Plaza izan bedi denontzako ortzadar kolorekoa.

Pottors ta Klito taldea, Zarauzko Putzuzulo gaztetxean.

Iturria: Caught in the act.

BIBLIOGRAFIA

- Aranguren Etxarte, M. (2016): «Punka ez da hil», *Berria*, <http://www.berria.eus/paperekoa/1955/023/001/2016-05-04/punka_ez_da_hil.htm> (kontsulta-data: 2016-11-19).
- Bess, G. (2016): «La alternativa a lo alternativo: la invisibilidad de las Riot Grrrl negras», *Broadly*, <https://broadly.vice.com/es/article/alternativa-alternativo-la-invisibilidad-de-las-riot-grrrl-negras?utm_source=broadlyfbes> (kontsulta-data: 2016-10-01).
- Brinkhurst-Cuff, C. (2015): *Why is the history of punk music so white?*, *Dazed Digital*, <<http://www.dazeddigital.com/music/article/28372/1/why-is-the-history-of-punk-music-so-white>> (kontsulta-data: 2016-10-01).
- Cruz Gonzales, M. (2016): *The Spitboy Rule. Tales of a Xicana in a Female Punk Band*, PM Press, Oakland.
- Darms, L. eta Fateman J. (2013): *The Riot Grrrl Collection*, The Feminist Press, New York.
- Epelde, E.; Aranguren, M. eta Retolaza, I. (2015): *Gure genealogia femministak. Euskal Herriko Mugimendu Feministaren kronika bat*, EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feminista.
- Erostarbe, G. (2014): «Gorputzen ari den uhin geldigaitza», *Berria*, <http://www.berria.eus/paperekoa/1983/038/001/2014-11-02/gorputzen_ari_den_uhin_geldigaitza.htm>.
- García Fernández, N. (2013): *Des/armando la escena: narrativas de género en el punk*, Máster de Estudios de mujeres, género y ciudadanía (IIEDG), <<https://sehablearoperoamiestilo.files.wordpress.com/2012/12/dese28184armando-by-nagoregore.pdf>>.
- Goldman, V. eta beste (2016): «The story of feminist punk in 33 songs», *Pitchfork*, <<http://pitchfork.com/features/lists-and-guides/9923-the-story-of-feminist-punk-in-33-songs/>> (kontsulta-data: 2016-10-01).
- Gutierrez Retolaza, I. eta Retolaza Gutierrez, I. (2014): «Euskal musika larrutuz. Gorputz-adierazpenak eta gorputz-irudikatzeak euskal musikan», in Gema Lasarte eta Amaia Alvarez Uria (koord.), *Gorputza eta generoa. Teoria, didaktika eta esperientziak*, UEU, Bilbo.
- Lagarde y de los Ríos, M. (2005): *Para mis socias de la vida: claves feministas para el liderazgo y la autonomía de las mujeres*, Horas y Horas la editorial, Madril.
- López Aguirre, E. (2011): *Historia del rock vasco. Edozein herriko jaixetan*, Ediciones Aianai.
- , (2015): *Neskatxa maite. 25 mujeres que la música vasca no debería olvidar*, Ediciones Aianai eta Baga Biga.
- Marcus, S. (2010): *Girls to the front. The true story of riot grrrl revolution*, Harper Collins Publishers, New York.
- O'Brien, L. (2012): *She Bop. The definitive history of women in popular music*, Jawbone Book, Londres.

- Sharman, J. (1975): *The Rocky Horror Picture Show*, 20th Century Fox eta Michael White Productions, AEB eta Erresuma Batua.
- Sarriugarte, D. (2015): «Oholtzako haragietatik harago», *Argia*, <<http://www.argia.eus/argia-astekaria/2457/parekidetasuna-musikan>> (kontsulta-data: 2016-10-01).
- Spencer, A. (2008): *DIY. The rise of lo-fi culture*, Marion Boyars Publishers, Londres.
- Uriarte, N. (2015): *Idemtitateak: Punka eta feminismoa*, <http://www.hamaika.eus/tb/bideo/79301> (kontsulta-data: 2016-10-01).
- Urzelai, J. (2016): «Sentitzen dugu Pottors ta Klito komunitate oso bat dela», *Badok*, <<http://www.badok.eus/elkarrizketak/sentitzen-dugu-pottors-ta-klito-komunitate-oso-bat-dela/>> (kontsulta-data: 2016-10-01).

ERANSKINA

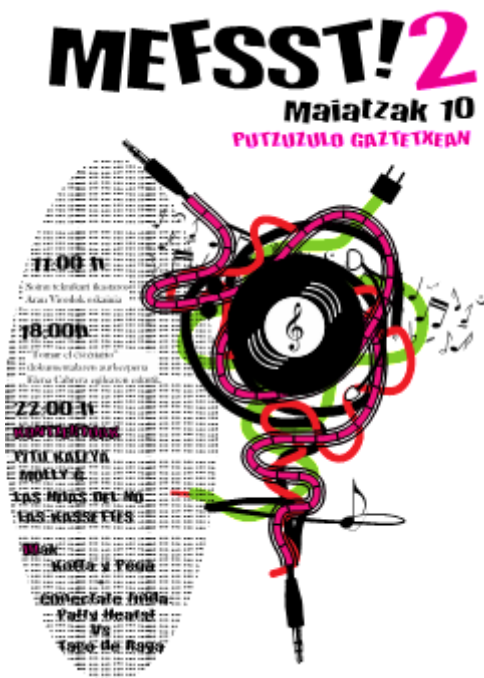

Mefsst! 1. edizioa

Zarauzko Putzuzulo gaztetxean egin zen, 2013ko maiatzaren 18an. Dударik gabe, lehen saiakera hau izan zen ilusio gehien egin ziguna. Izan ere, lantaldea berria zen eta nahiz eta hasieratik argi izan oso festibal handia ez genuela nahi, ez genekien zerekin egingo genuen topo, eta horrek urduritasun eta kitzikapen puntu bat gehitzen zion antolaketari.

Oholtza gainean zer gertatzen zen eta nola gertatzen zen eztabaidatu genuen hasierako horretan. Eta horrek izan zuen isla osatu genuen egitarauan. Beste herrialde batzuetako ibilbideak ezagutu nahi genituen eta horretarako zenbait dokumentalen (*From the back of the room*, (Amy Oden, 2011) proiektzioa eta solasaldiak antolatu genituen. Baina, horrez gain, oholtzan aritzeko ahalduntze-ariketa bat egin nahi genuen eta gure artean ikasi eta konplexuak kentzeko asmoarekin emakumeen arteko *jam session*ak antolatu genituen. Hori eta gero, dudarik gabe, festibalarekin eta gure ekimenarekin aurrera jarraitzeko pizgarria izan zen eztabaida eta hausnarketa egon zen. Jendetza etorri zen Putzuzulora, aulkietan ezin kabitutako ekin genion larunbat arratsalde batez gure txikian, ezagutzen genituen oholtzetan gertatu zen eta gertatzen zen hori irakurtzera eta genituen beharrak identifikatzera. Inflexio-puntu bat izan zen bertan gertatutakoa.

Talde hauek jo zuten: Conejillas Vill, Shockasalto eta Pottors ta Klito. DJa: DJ Korta y Pega.

Mefsst! 2. edizioa

Zarauzko Putzuzulo gaztetxean egin zen, 2014ko maiatzaren 10ean. Aurretik aipatu bezala, oholtza gainean zeuden absenteziek gain, musika inguratzen zuten beste egiteko eta eremu batzuetan ere jarri nahi genuen begia. Soinu-ekipoa montatzen gehienetan gizonak zeudela konturatuta ginen. Aran Vicedoren eskutik soinu-teknikari ikastaro bat antolatu genuen, kablei genien beldurra kentzeko asmoarekin eta hortik aurrera gure kontzertuetan bederen, soinua jartzen ikasteko asmoarekin.

Horrez gain, *Tomar el escenario* (Elena Idoate, 2013) dokumentala ikusi genuen, egilearekin. Modu horretan, Espainiako Estatuan egondako ibilbideak ezagutu genituen eta pixkanaka-pixkanaka Euskal Herrira iristen laguntzeko klabeak jaso genituen.

Talde hauek jo zuten: Pitu Kaleya, Molly G, Hijas del no eta Las Kassetes. DJak: Korta y Pega eta Patty Hearst vs. Taco de Raya.

Mefsst! 3. edizioa

Zarauzko Putzuzulo gaztetxean egin zen, 2015eko maiatzaren 9an. Ahalduntzearen estrategian sakontzeko asmoarekin, hirugarren honetan punk eta hardcore mugimendu zein herri-mugimendu askotarikoentzat hain garrantzitsuak izan diren fanzineak egiten ikasteko tailerra izan zen ekintza nagusietako bat. Ia galduta genituen eskulanetan oinarritu genuen berau eta, guraize, ebakin eta irudimena oinarri hartuta ekin genion goizean zehar lehen Mefsst! fanzinea egiteari.

Arratsaldean, 80ko urteetan Euskal Herriko punk eta hardcore eszenan isilpeko protagonista izan ziren bi emakume handi izan genituen (Marimin Aizpurua eta Rita Aldai), sekulako magia izan zuen solasaldian.

Talde hauek jo zuten: Pottors ta Klito, Magmadam eta Turbulentas. DJak: Maniki Kill eta gurebesta.

Mefsst! 4. edizioa

Zarauzko Putzuzulo gaztetxean egin zen, 2016ko maiatzaren 7an. Azken honek izan zuen ere berezitasunik. Batetik, azken urteetan sortu ziren Espaniako Estatuko zein Euskal Herriko antzeko proiektuekin (Nesken Gaua (Bizkaia), Eskina Femenina (Bizkaia), Fusa Activa (Valentzia), Tremenda Fem Fest (Castello)) guk egindako zenbait hausnarketa konpartitu nahi genituen, eta bide batez elkar ezagutu eta aurrera begirako erronkak definitu nahi genituen. Bestetik, ahalduntzeko estrategian aurrera jarraitzeko asmoarekin, DJ tailer bat antolatu genuen Irene Placida Ye-Ye-rekin. Hark disko-musikan emakumeek izan duten ibilbidea azaldu eta DJ saio bat nola antolatu erakutsi zigun.

Kontzertuek ere zeresana izan zuten, Drumkopters taldea estreinakoz aritu zelako eta Bartzelona zein Arrasatetik, Baulak eta Perlatak hurrenez hurren, sekulako maila eman zutelako. Ezin aipatu gabe utzi Maribi DJs-ek jarri zuten giroa, plazer hutsa!

Talde hauek jo zuten: Drumkopters, Perlata eta Baula. DJak: Maribi DJs + proiektioak.

Lou rock udalekuak

The Girls Rock Camp Alliance (GRCA) —nesken rock udalekuen aliantza— nazioarteko nesken rock udalekuen koalizio bat da. Gazte queer eta transek ere lekua izan ohi dute. Udaleku hauen xedea programa zehatz baten bitartez haien autoestimua eraiki eta haien ahotsa topatzen laguntzea da; programa honek musika-hezkuntza eta antzezte/emanaldiak, ahalduntze- eta justizia-tailerrak, rol-eredu positiboak eta kooperazio eta lidergotza uztartzen ditu. GRCAk mundu osoan zehar dauden udalekuei laguntza ematea du helburu.

Udaleku bakoitzak, ordea, funtzionamendu autonomoa du; tokian tokiko ezaugarrien eta baliabideen arabera antolatzen dira eta hezkuntza-programek ere toki bakoitzeko egoerei erantzuten diete. Beraz, zenbat udaleku, hainbat funtzionatzeko modu. Gaur egun 60 udalekutik gora dago mundu osoan zehar¹³⁰.

Rockaren esparruan sexuen araberako botere-harremanek dirautela jakinik, Euskal Herrian ere bide bera hartzea erabaki genuen. Botere-harremanak musikan islatzen direla ikusita eta ekintza positiboak normalizazioaren bidean lagun izan daitezkeela ulertuz, honako helburu hauek barne biltzen zituen rock udaleku bat antolatzea erabaki genuen:

- Espazio erosoak sortzea: neska zein emakumeak eroso sentituko diren inguruak sortu nahi genituen, nork bere buruarekiko konfiantza garatu eta gero rock-eszenan parte hartzeko. Neskak bakarrik bilduz gero, segurtasun-espazio hori errazago lortuko genuela uste genuen.
- Autoestimua lanketa sakona egitea: autoestimua estuki lotuta badago esperientziekin, testuinguruak ere, ezinbestean izango du eragina geure buruaz egiten ditugun balorazio, epai edota ditugun desio eta motibazioetan. Ezinbestekoa ikusi genuen, musikarekiko gaitasunak indartzeko, nesken artean motibazioa indartu eta haien buruaz egiten zuten epaia positibo bilakatzeko lana egitea.

130. <<http://girlsrockcampalliance.org/>> (kontsulta-data: 2016-11-13).

- Genero-rolak kolokan jartzea: oso barneratuta ditugu sexu-genero rolak gure harreman sozialak garatzerakoan, bakoitzarekin nola jokatu oso barneratua dugu eta bi sexuen artean existitu behar duten funtzioak guztiz onartuak ditugu. Horregatik, iruditzen zaigu neskak eta mutilak nahastuz gero, betiko rolak beteko lituzketela. Horrekin puskatzeko eta neskak nahi zuten tokian genero-rol baldintzapenik gabe aritzeko, neskez osatutako taldea izatea nahi genuen.
- Musikan emakumezko erreferenteak ematea: zenbat eta emakume gehiagok eta diferenteagoek parte hartu, gero eta erreferente gehiago izango dira eta horrek normalkuntzarako bidean asko lagunduko du. Horregatik, Euskal Herrian dauden emakume musikariek egitarau bat osatzeko ahalegina egin genuen.

Neskak guztiz protagonista izango ziren udalekua sortu genuen, baina neska faltagatik ezin izan genuen aurrera atera.

Zirkoa eta gorputza genero-ikuspegitik

Iraitz Lizarraga

Umetan ekilibrista izatearekin egiten nuen amets: neure burua imajinatzen nuen kablearen gainean orekan, lurretik urrun, elastiko distiratsua eta leotardoak soinean, pausoz pauso aurrera eginaz. Geroago astronauta izango nintzela erabaki nuen; eta gaur egun, bietatik zerbait badudala esan dezaket, etengabe galaxia ezezagunak ikertzen ari den akrobata eroa. Eszena-artearen inguruan burutzen dut nire lana, antzerkian aktore gisara lan egin dut, esaterako, Txalo, Pikor eta Trapu Zaharra konpainietan. Trapezioa, soka eta dantza garaikidea ikasi ditut, besteak beste Argentinako La Arenan eta Bartzelonako Rogelio Rivel eskolan eta zenbait ikuskizunetan aire-akrobata moduan aritu naiz: Katxorros konpainiaren *Familia* ikuskizunean adibidez. Heldu eta gaztetxoentzat zirko-tailerrak ematen ditut eta gorputz-adierazpeneko irakasle aritu naiz Quitoko Arte Fakultatean eta EHUko Musika, Plastika eta Gorputz Adierazpenaren Didaktika Sailean. Arlo teorikoan gorputz-espresioaren inguruko ikerketak garatu ditut: nire tesian (Lizarraga, 2013) mimoaren teknika eta dantza garaikidea konparatu ditut eta gorputz-adierazpenarekin erlazionaturiko hainbat arteri aplikatzeko moduko ondorio interesgarriak jaso. Gorputzaren eta espazioaren arteko harremana ere izan dut aztergai (Lizarraga, 2016) eta gaur egun, zirkoa, dantza eta interpretazioa nahasten dituzten gorputz-tekniken inguruan sakontzen nabil.

Festa-egitarauetan presente den ikuskizun eta egitasmo bat da zirkoa; hori dela-eta, artikulu honetan gustatuko litzaidake genero-ikuspegitik zirkoak duen gaitasun eraldatzaileari heltzea. Horretarako, zirkoaren ibilbidea aztertuko dut genero-ikuspegitik. Bibliografian aipatzen ditudan liburu eta artikuluez gain, bideo eta argazkiak ere azertu ditut, testuek baino informazio gehiago eskaintzen baitute sarritan. Peta Tait ikertzailearen argitalpenak funtsezkoak eta oso lagungarriak izan zaizkit artikulu hau idazterakoan, batik bat *Circus bodies* (Tait, 2005) liburuan bildutako ekarpenak. Eta esan beharra daukat, arte eszenikoetan lan egiten duen emakumea naizenez, nire esperientzia pertsonalean ere oinarritu naizela, urteetako esperientziak emandako bizipenak ahalik eta forma objetiboenean aurkeztu nahi izan ditut. Azterketa ardatz tenporalari jarraituz eraiki dut, garapen historikoari jarraituz, zirkoaren egungo egoera eta erronkak ulertzeko, aurrekariak kontuan hartzea funtsezkoa iruditu baitzait. Ez da erraza izan gaiaren inguruko informazioa topatzea: zirkoaren artea efimeroa da, momentukoa eta testu idatzi gutxi utzi dizkigu. Gainera, zirko tradizionalaren ezaugarrietako bat mugikortasun geografikoa izan da, eta

horrek informazioa eskuratzea zailagoa egiten du. Horri guztiari gehitu behar diogu historikoki zirkoak ez duela gainontzeko arte eszenikoen karisma eta ospe berbera izan, kultura herrikoi eta *baxuaren* parte gisara hartua izan da eta bere inguruko azterketak ere bigarren mailan geratu dira.

Zertarako aztertu zirkoaren historia genero-ikuspegitik? Zein ekarpen egin diezaguke? Zirkoa kulturaren parte delako; egia esan, Euskal Herriaren kasuan tradizio handiegirik gabekoa baina, gaur egun, geroz eta pisu gehiago hartzen ari da kultura globalizatu baten testuinguruan. Kultur egitasmo anitzetan ez ezik, festen egitarauetan ere ikusten ditugu zenbait zirko-ikuskizun, baita haur eta gazteenekin zirkoa esperimentatzeko moduak ere (erakundeek eta jai-batzorde edo gune alternatiboek antolatutako zirko-tailerrak esate baterako). Zirkoaren kasuan generoak izan duen bilakaeratik ateratako ondorioak beste ekintza artistikoetakoekin alderatu daitezke, gogoeta interesgarriak piztuz. Zirkoak European eta Amerikako Estatu Batuetan indar handia izan zuen XIX. mendearen amaieran eta XX. mendearen hasieran, jai eta aisialdirako aukera nagusitako bihurtu zelarik: gizarte- eta kultura-arloko iraultza ematen ari zen garai horietan, zirkoan genero-banaketa tradizionalak zalantzan ipini eta ohizko eredu patriarkalari erronka bota zioten hainbat emakume ausartek (Lengel, 2005). Bilakaera historikoaren analisiak, gaur egun geure eremuan Euskal Herriko festa-egitarauen testuinguruan aplikatzeko moduko ekarpen interesgarriak agitara ekar ditzake.

Oro har, kultura-arloan genero-ikuspegitik egindako azterketak gizartearen analisirako tresna baliagarria izan daitezke eta horixe da artikulu honen beste helburuetako bat. Zirkoa ez da irla bat, arte eszenikoen esparruko kultur agerpena da, gizartearen isla bikaina eskaintzen diguna. Gainera, etengabe garatzen ari den forma artistikoa da, ideiak partekatzeke gunea, arte bizia, munduari irekia eta gogoetarako esparru aproposa. Nire ustetan, funtsezkoa da genero-ikuspegiko kultur adierazpideen azterketak egitea; aldiz, uste dut lehenetsi diren gaiak beste batzuk izan direla, hala nola lan-arloko emakume eta gizonen arteko desberdintasunak, diskriminazioa edota genero-indarkeria. Jaia edota ikuskizunak moduko gaiak kulturaren parte dira eta gizartearen isla ere bai, horregatik da garrantzitsua geure arreta gai horietan ere jartzea.

Kulturan eta, kasu honetan, zirkoaren esparruan egindako ikerketek gizarte-aldaketarako estrategiak diseinatzeko pistak ematen dizkigute. Kulturak esanahiak eraikitzeaz gain, balioak transmititu eta erreferenteak sortzen dituzenez, zirkoko artistak, beste edozein artistaren moduan, errealitate berriak sortzeko gaitasuna du, gizarte-eta kultura-konbentzionalismoetatik kanpo dauden istorioak sortzeko askatasuna; badu konpromiso bat bere buruarekiko eta gizartearekiko. Zirkoa, balio eta ideia berrien igorle izan daiteke eta, beraz, gizartearen aldaketa bultzatzeko lanabesa.

Zirkoaren inguruko azterketak, historian zehar gorputz kontzeptuak izan duen bilakaera ulertzeko baliagarriak dira. Gorputza funtsezko elementua da zirkoan:

gorputzetik eta gorputzerako sortzen da eta gorputza ekitean da publikoak ikusten duena. Artistak eskaintzen duen gorputzaren irudia aldatu egin da historian zehar, baita publikoak egin duen irakurketa ere. Kulturaren parte den neurrian, gorputz kontzeptuaren bilakaerak gizartearen eta kulturaren garapena islatzen du. Genero-ikuspegitik egindako azterketetan oinarritzko kontzeptua da gorputza eta interesgarria da historikoki izan duen bilakaera aztertzea kultur agerpen ezberdinak kontuan hartuta.

Horregatik guztiagatik, baita jakiteko nahiagatik ere, interesgarria iruditu zait zirkoan emakumeen presentzia, nolakotasunak eta genero-praktikak aztertzea. Agian, liburu honetan jasotzen diren artikuluko gehienek esparrutik aldentzen den gaia da, batipat Euskal Herriaren kasuan erreferentzia gutxi ditugulako, baina, aztertzen ditudan ildoak eta ateratako ondorioak bete-betean aplika daitezke gertuagoko adibide eta agerpen kulturaletara. Era berean, kultur agerpen anitzen genero-analisiak ekarpen izan daitezke festen egitarauak aztertu, ikuspegia zabaltzeko eta diseinatzeke orduan.

ZIRKO KLASIKOEN ETA MODERNOEN NOLAKOTASUNAK

Gizakiaren sorreratik bertatik existitzen ziren gaur egun zirko-abileziazat jotzen ditugunak, zirko kontzeptua bera sortu aurretik alegia. Hasiera batean, gizakiak bere betebeharrak asetzeko ekintzak ziren: esate baterako, zuhaitzetako fruituak lortzeko egiten ziren saltoak pixkanaka perfektzionatuz joan ziren eta kutsu akrobatikoa hartu zuten (Rebolledo, 2004). Akrobazia, bihurrikatze, malabarismoa eta gaur egun zirko-teknika bezala onartzen ditugun beste hainbat abilezia, beraz, zirkuaren instituzionalizazioaren aurrekoak dira. Zaila da emakumezkoek ekintza hauetan zer-nolako parte hartzea izan zuten neurtzea, baina badira zenbait ebidentzia: zibilizazio klasikoaren kasuan, greziar anfora batzuetan eta zenbait egipziar grabatuetan emakumezkoen irudiak agertzen dira malabarrak egiten:

Beni Hassam printze egiptoarraren garaiko grabatua (K.a 1700. urtea)¹³¹.

131. Ikus: <<http://rubendazamalabares.blogspot.com.es/2014/02/la-historia-de-los-malabares.html>> (kontsulta-data: 2016/11/27).

Aipagarria da Hego Pazifikoko Tonga irlako kasua; *tui-tui* izeneko fruituekin malabarrak egiteko tradizioa bizirik mantentzen da gaur egun: *Hiko* izenez ezagutzen den jolasa soilik emakumezkoek menderatzen dute eta abesti bat mantra gisara errepikatuz egiten da¹³². Jolasaren jatorria eta esanahia ez dira oso argiak, Steve Cohen malabarista eta ikertzailearen arabera, jatorria mitologikoa litzateke (Cohen, 1988). Esanguratsua da jolasa emakumezkoek soilik praktikatzan dutela Cohenek esandakoaren arabera, nekez ikusi daiteke gizonezko bat jarduera horretan, emakumezkoen parodia egiteko ez bada behintzat.

Greziar hipodromoetan hasi zen zirkoaren instituzionalizaziorako bidea: gudatik itzultzen ziren soldaduen etorrera ospatzeko ikuskizun handiak egiten ziren: jaialdi erraldoi horietan hiritar guztiek parte hartzen zuten eta gizarte-harremanetarako toki aproposa izateaz gain, garaiko kulturaren funtsezko zutarri ziren. Erromatar inperioaren garaian ohitura horrek indarra hartu zuen: zirkoa eraikin publikoa zen eta bertan zalgurdien lasterketak eta animalia eta pertsonen arteko hil edo biziko erronkak egiten ziren. Zirko hitza bera latineko *Circusetik* eratorria da. Erromatar inperioaren garaian, emakumezko borrokalari batzuen presentzia egiaztatzen duten datuak topatzen ditugu. Gutxi baziren ere, *Gladiatrix* moduan ziren ezagunak emakume haiek; kroniken eta aztarna arkeologikoen arabera, bularra bistan zutela egiten zuten borrokan eta kaskoaz gain, ezpata bat eta ezkutua erabiltzen zituzten arma gisara (Meijer, 2005).

Zibilizazio klasikoek gainbeherarekin dantzak, zirkoak, antzerkiak eta, oro har gorputzaren erabilera inplikatzan zuten arteak bigarren maila batera pasatu ziren. Erdiaroan kultura herrikoien parte bezala biziraun zuten: herriz herri, eguneroko ogia irabazi nahian ibiltzen ziren artistak; normalean banaka edo binaka lan egiten zuten akrobatak, malabaristak eta bihurrikariak ziren. Errenazimentuan joera hori zabaltzeko egin zen eta *salinbanki troupeak* agertu ziren Europako hiri eta herrietan zehar entretenimendurako arte gisara nagusituz, arau orokorretatik kanpo eta erakundeek markaturiko ordenatik at (Speaight, 1980).

XVIII. mendearen amaieran sortu zen Zirko Modernoa gaur egun ezagutzen dugun moduan: 1767an Philip Astley sarjentuak zaldi-ikuskizunak egiteko espazio bat sortu zuen Londresen (Barré-Meinzer, 2003). Ikuskizuna dinamizatzeko asmoz, akrobata, malabarista eta pailazoak ere gehitu zituen. Eredutik horrek arrakasta izan zuen eta Europako eta Amerikako Estatu Batuetako hainbat hiritan zirko egonkorak sortu ziren. XIX. mendearen erdialdean zirko-karparen ideia hedatu zen eta egonkor izatetik higikor eta ibiltari izatera pasatu ziren zirkoak, herriz herri eta hiriz hiri euren ikuskizuna eramanaz. Hasiera batean animalien emanaldiak izan ohi ziren garrantzitsuenak (lehoiak, tigreak, foka eta elefanteen erakustaldiak), baina gizakien emanaldiek pixkanaka pisua hartu zuten harik eta ikuskizunaren oinarri bihurtu ziren arte. Zirkoak egitura familiarra izan ohi zuen eta belaunaldi batetik bestera pasatzen

132. Hiko malabar-jolasaren inguruko bideo interesgarria: <<https://www.youtube.com/watch?v=ykfB162zbxI>> (kontsulta-data: 2016-11-29).

ziren arte konkretuen sekretuak. XIX. mendearen amaieran, industrializazio- eta hiritartze-prozesuekin batera ikuskizunaren industria asko garatu zen Amerikako Estatu Batuetan eta Europan: aisialdirako ekintzen eskaria asko hazi zen eta hainbat hiritan antzokiak, *music hall*-ak, kasinoak eta zinemak sortu ziren. Ikuskizunaren komertzializazioak aukera berriak ekarri zituen hainbat artistarentzat, baita zirkoaren esparruan aritzen zirenentzat ere.

GORPUTZAK KULUNKAN ETA GENERO-EREDUAK KOLOKAN

Zirko modernoaren baitan hainbat ekintza topatzen ditugu; ekintza horietako bakoitzak garapen berezia izan du, baita genero-ikuspegitik egindako irakurketatik ere. Aire akrobazien kasuan, emakumezkoek jokaturiko papera erabakigarria izan zen. Zirko modernoan aire-akrobaziek paper garrantzitsua izan zuten, ikuskizuneko atal nagusia ziren; publikoak irrikaz itxaroten zuen aire-akrobaten agerpena eta gogoz txalotzen zituen. Aipaturiko aire-akrobazietan, trapezioan, oihaletan, soka egindako ikuskizunen protagonista gorputza da; baina ekintza muskular soila baino gehiago ere bada, aire-mugimendu azkar horiek kultur identitateak islatzeko gaitasuna baitute. XX. mendearen hasierako aire-akrobaten artean baditugu hainbat emakume, batik bat trapezista gisara lan egin zutenak eta garaiko gizartea desafiatu zutenak euren gorputzera atletiko edota janzkera ikusgarriekin. Etxeko betebeharetatik aske izateaz gain, gizonezkoek baino soldata hobeak zituzten eta ez zuten zerikusirik garai hartan nagusi zen emakume-eredu idealarekin.

Laverie Valle (1875-1949) *Charmion* izenez ezagutzera eman zen trapezistaren adibidea esanguratsua da: entrenamendu gogorren bidez landutako gorputz gihartsua zuen emakume horren ikuskizunak miresmena eta kritikak piztu zituen. Modako arropak jantzita agertzen zen agertokian eta pixkanaka eranzten zituen akrobata-jantziarekin geratu arte eta hortik aurrera bere trapezio-ikuskizuna burutu ohi zuen. *Charmionen* ereduari hainbat emakumek jarraitu zioten; ohikoak bihurtu ziren trapezio ikuskizun horiek zirkoetan, baita antzokietan, music-halletan, kasinoetan eta kabaretetan ere.

Charmionena bezalako ekintzek kolokan jarri zuten emakumezko gorputzaren ikuspuntua gizartean bai eta esparru zientifikoan ere: ordura arte, emakumearen gorputzari izaera pasiboa eta ahula ematen zitzaion, bere eginkizun nagusia haurrak izan eta zaintzea zelarrik. Emakumezkoen ikuskizun probokatzailerik horiek kolokan jarri zuten gorputzaren ideia tradizionala, baita genero, arraza, klase eta sexualitate kontzeptua ere. Betidanik gizonezkoei egotzi izan zaizkien ezaugarriak, hala nola arriskurako grina, indarra eta abilezia teknikoa, ezaugarri femeninoak kontsideratuak zirenekin konbinatu zituzten.

Laverie Valle, *Charmion* (1897)¹³³.

Charmion, Lilliam Leitzel eta beste hainbat aire-akrobatak gizonezkoek baino soldata hobeak kobratzen zituzten eta, artista berritzaileak izateaz gain, enpresari moduan ere abilak ziren, euren ikuskizuna saltzeaz ere arduratzen baitziren. Asko bidaiatu behar izaten zuten, munduaren mutur batetik bestera, kontratu onena non eskainiko. Emakumearen irudi erabat berritzailea errepresentatu zuten: artistak, enpresariak, independenteak eta bidaiariak, askatasunaren idealarekin bat egiten zutenak. Askatasun hori, ordea, itxurazkoa besterik ez zen: *backstage*an geratzen ziren entrenamendu-ordu luzeak, kontratu eta lan-baldintza duinen aldeko negoziazioak eta, batez ere, gizonezkoak nagusi ziren ikuskizunaren industrian euren lekua topatzeko borroka.

Esan daiteke, beraz, emakume aerialistek XX. mendearen hasieran nagusi zen genero-araudia hautsi baino gehiago, urratu egin zutela; akrobazia arriskutsuen bidez emakumezko gorputzaren kategoriak birplanteatu zituzten eta gizartean gaiaren inguruko hausnarketa piztu zuten. Baina badirudi, aparteko mundu batean bizi zirela, zirko-karpako edo antzokiko puntu altuenetik zintzilik, publikoarengandik urrun... ikusleek gorputzak antzeman zitzaketen baina nekez aurpegiak. Fantasiatzko esparru batean egiten zuten lan, zeinean gorputzek substantzia galdu eta sailkaezinak bihurtzen ziren (Tait, 2005). Gizartearen periferian mugitzen ziren gorputz ez normatibo haiek kategoria sozialak desafia zitzaketen gehiegizko kritikak jaso gabe.

Zirkoaren esparruan sortutako mugimendu hori ez zen isolatua izan. XX. mendean emakumeak esparru publikoan agertzen hasi eta «Emakume Berria»ren ideia garatzen hasi zen: lan-munduan, kirolean, eta aisialdiko ekintzetan geroz eta zabalduagoa zen emakumezkoen parte-hartzea. Emakume independenteak, ikasiak, gizonezkoen pareko bihurtzeko arriskuan ohiko genero-sailkapenak desafiitzen

133. Ikus: <<http://www.thehumanmarvels.com/minerva-and-charmion-strongwomen/>>.

zituztenak, gizarte-anabasen inkarnazio bihurtu ziren. Gizarte tradizionalarentzat mehatxua zen «Emakume Berria»ren eredu; kurioa bada ere, aire-akrobatik ez ziren mehatxu kontsideratzen, esan bezala, fantasiazko mundu batean isolaturik eta publikoagandik urrun burutzen baitzuten euren lana eta gizonezko publikoaren gozamenerako. Sozialki onargarria denaren eta ez denaren artean mugitzen ziren aerialisten ekintzak, askatasun erregulatuen esparruan.

XX. mendearen hasieran sortu zen kirol modernoaren kontzeptua (Rodriguez Lopez, 2003), gaur egun ezagutzen dugun moduan. Kirol modernoaren sorrerarekin batera, gizon eta emakumeen arteko gaitasun fisikoaren berezko desberdintasunaren eztabaida piztu zen, kirolean bezala, zirko-tekniken kasuan ere aplikatu daitekeena. Historian zehar emakumezkoak fisikoki ahulagoak diren ideia eraiki da eta XX. mendearen hasieran ideia hori sendotu egin zen, garai hartan arautu baitziren kirolak eta ekintza fisikoak. Aro victoriarrean emakumezkoak liraina eta elegantea behar zuen izan, ekintza fisikoaren berezko ezaugarri diren indarra, erresistentzia, independentzia eta ekintzarako gaitasunetik urrun. Ideia hori gaur egun ere mantentzen da kirolaren esparruan, baita indarra inplikatzeko duten zirko-ahilezien kasuan ere. Kirolaren kasuan, emakumezkoak eta gizonezkoak aparte leihatzen dira, azken boladan batera leihatu beharko luketen ideia zabaldu eta eztabaida sakona piztu bada ere (Pfister, 2010).

Generoen arteko ezberdintasun fisiologikoak errealak dira? Eta hala bada, zein puntutara ino eragin dezakete kirolean eta zirko-tekniketan? Zientziak emakume eta gizonezkoen artean desberdintasunak sailkatzen ditu: gizonezkoen gihar-masa handiagoa eta, beraz, indar gehiago dute, erresistentzia-maila ere altuagoa da bai eta abiadura ere. Hainbat ikertzaileren ustetan ordea, emakume eta gizonezkoen arteko ezberdintasun fisikoek oinarri soziala dute (Ordóñez, 2014): nire esperientziagatik esan dezaket emakumezkoek koordinazio-maila hobea dutela eta kalitatezko mugimenduak burutzen dituztela; arazoa da, muga sozialak direla medio, ez dituztela landu hainbat iaiotasun, tradizionalki gizonezkoei egotzi zaizkienak, hala nola indarra eta erresistentzia. Kirolean emakumearen parte-hartzea nagusitu denetik asko hobetu dira euren markak eta gizonezko eta emakumezkoen arteko distantzia geroz eta txikiagoa da; beraz, nire ustetan, ezberdintasun fisiologikoak, egon badaude gorputz orotan, baina ez dira faktore erabakigarriak emakumeen parte-hartzea mugatzeko ez kirolean ezta indarra inplikatzeko duten zirko-ekintzetan ere.

Mende hasierako trapezistak, *Charmionen* ereduari jarraituz, emakumezko gorputzaren burujabetzearen ikono izan ziren, baina aldi berean emakumezko gorputzaren objektualizazio eta sexualizazioa eman zen, argazkilaritza eta irudi-teknologiaren garapenaren laguntzaz. Thomas A. Edisonek 1901ean *Disrobing trapeze act* (Alba Edison, 1901) film laburrean jaso zuen *Charmionen* ikuskizuna. Filmean publiko gisara bigizonezko agertzen dira ikuskizunaz gozatzen eta trapezistak erantzten dituen arropak jasotzen, argi geratzen delarik gizonezko publikoaren gozamenerako eginiko filma zela. Film horren ildo beretik eta antzeko tonuan bideratu ziren mende

hasierako emakume aerialisten ikuskizunak: ezohiko indarra eta muskulatura garatu zuten emakumeak, gizonezko publikoaren gozamenerako objektualizatuak: garaiko trapezisten janzkerak ikusi besterik ez dago: elastiko estuak, bainujantzi antzeko bodyak, osagarri distiratsuak, lumak.... orokorrean gorputza agerian uzten duten jantziak ziren, emakumea sexu-objektu bihurtzera bideratu zutenak eta, garaian, gizonezko ikusleen gozamenerako diseinatuak (Cordier, 2007).

Emakumezkoen janzkera zirko tradizionalen¹³⁴.

Charmione eta haren garaikideek ez zuten lortu egitura patriarkalek inposaturiko emakumearen irudia eta haren gorputzaren objektualizaziorako joera apurtzea, baina aldagetarako oinarriak ipini zituzten; emakumezkoen osasuna eta zaintzarako eredu berriak sortu zituzten indar fisikoan eta gorputzaren mugimendu askean oinarrituta. Emakume horiek genero-eredu tradizionalak urratu zituzten, baina euren lanak ez zuen gizarte-mailako iraultzarik eragin isolaturik lan egiten zutelako, fantasiako mundu batean sabaiko puntu altuenetik zintzilik. Aerialistek perfekzioa irudikatzen zuten baita arriskua eta urratzea ere, baina haien eragina mugatua izan zen, ikuskizunaren industriaren antolaketa erabat patriarkala kontuan hartuta: iraultzaile izan zitezkeen ikuskizunak gizonezko publikoaren eskaria asetzerantz bideratu ziren eta emakumezko aerialista gehienak ikono sexual bihurtu ziren. Arrazoi horiengatik, emakume ausart horiek gauzatu zituzten aldaketak ez ziren erabat iraultzaileak izan eta ez zuten gizartea astindu, baina aurrekariak ipini zituzten genero-rolen hausturarako bidean.

Aerialisten eredutik gertu eta aldi berean urrun, emakumezko clownak topatzen ditugu. clownarena eta, oro har, umorearena, gizonezkoen esparrua izan

134. Ikus: <<https://www.floridamemory.com/photographiccollection/about.php>>.

da tradizionalki eta gaur egun oraindik ere gizonezkoen nagusitasuna nabarmena da. Emakumezko clown baten lehenengo erreferentzia 1858koa da, Amelia Butler estatubatuarrena alegia (Lima Caminha, 2014). Ameliarena kasu isolatua da, 1980tik aurrera hasi baitziren zenbait emakume clown gisara profesionalizatzen: Annie Fratellini Frantzia, Gardi Hutter Suitza, Nola Rae Australian... emakume horiek aurrekari sendoak ipini bazituzten ere, gaur egun, gutxiengoa dira pailazo emakumezkoak.

Emakumezko pailazoen agerpen berantiarrak ere genero-azterketa sakon baterako parada ematen digu: batetik, clown teknikaren beraren ezaugarriak aztertu beharko genituzke, haren berezitasun estetikoak, artistikoak eta testualak, eta, bestetik, emakumearen eta umorearen arteko erlazioa: emakumea barrea eragiten duen eta bere buruaz barre egiten duen subjektu gisara ulertzea funtsezkoa da. Historikoki emakumeari barre egiteko eta barrea eragiteko eskubidea ukatu izan zaio; gizonezkoek izan dute arauak egin eta inposatzeko eskubidea eta, beraz, arau horiek apurtzekoa ere. Horrek ez du esan nahi emakumezkoak *serioagoak* direnik, baizik eta haien komizitatea gehienetan ezkutuan geratu dela, etxeko esparruan. Gai honen inguruko azterketa sakon bat egitea garrantzitsua dela iruditzen zait: emakumezko clownen bizitza eta lana ezagutzeak haien garrantzia baloratzen lagunduko digu eta gizarte patriarkalak inposaturiko umore-ereduaz gain, beste eredu batzuk ere existitzen direla argitara ekarriko du.

Gertuko erreferente gisara Pepa Plana¹³⁵ pailazoa aipa dezakegu: kataluniar emakume horren lan artistikoak Europan eta mundu-mailan oihartzuna izan du, bakarkako ikuskizunak egiteaz gain Cirque du Soleil-en ere lanean aritu da. 2009tik «Festival de pallases de Andorra» ekitaldiaren zuzendari artistikoa izan da, emakumezko clownak ezagutzera emateko abian jarri zen ekitaldi aitzindaria. Euskal Herrian aipagarria da Virginia Imazen lana¹³⁶: 1988an Carmelo Muñozekin batera Oihulari clown konpainia sortu zuenetik ikuskizunak eta tailerrak eskaintzeaz gain, emakumea eta umorearen inguruko hainbat hausnarketa egin ditu¹³⁷, haren ikuskizunetan islatzen den moduan: «Modelo clowntrapublicitaria»¹³⁸ lanean, esate baterako, publizitateak emakumezkoei egotzi dizkien estereotipoen kritika sakona egiten du clownaren ikuspegitik eta umorean oinarrituz.

Clownaren gaia utzi eta zirkoaren ikuspegi orokorrera itzuliz, esan daiteke tradizioak generoen arteko berezitasunak indartu egin dituela: gizonezkoek balentria, indarra, kemena, ausardia eta energia irudikatu izan dituzte; trapezio hegalaria, lurreko akrobaziak, malabarrak, ilusionismoa, animalien hezteak... gizonezkoek egiten zituzten ekintzak ziren. Emakumezkoen kasuan, berriz, grazia, espresioa eta malgutasuna azpimarratu izan dira, aire-tekniketan nagusitu direlarik: trapezio

135. Pepa Planaren lanaz gehiago jakiteko: <<http://pepaplana.com/es/>> (kontsulta-data: 2016-10-12).

136. Ikus: <<https://oihulariklown.wordpress.com/>> (kontsulta-data: 2016/11/24).

137. Ikus: <<https://virginiaimaz.wordpress.com/>> (kontsulta-data: 2016-11-24).

138. Ikus: <<https://www.youtube.com/watch?v=Uwcc5j2lxA>> (kontsulta-data: 2016-11-24).

finkoa, oihalak, soka, soka gaineko oreka... (Williams, 2016). Zirko tradizionalan emakumezkoen mugimendua oso arautua dago eta keinuak sentsualitatea adieraztera bideratzen dira. Artista esfortzu ikaragarria egiten ari bada ere, mugimenduen grazia eta irribarrea mantentzen du, norberaren adierazpena ezabatzen delarik.

Zirkoaren analisisan, beraz, kontuan hartu behar ditugu emakume- zein gizon-gorputzei esleitu zaizkien funtzioak, baina baita gorputz horiek eta euren praktikek sortu dituzten disidentziak eta arrakalak ere. Era berean, zirkoak badu gorputzen irakurketa alternatiboetan potentzialtasun argia: zirkoa sarri izan da sailkaezinak izan diren gorputz askoren bizileku. Horren adibide ditugu, emakume bizardunak, gizon elefantea eta beste. Gurean ere aski ezaguna dugun adibide bat, Altzoko erraldoia deituriko Migel Joakin Eleizegi izango litzateke, kasu. Dena den, zirkoak gorputz ez normatiboak erdigunean jarri baditu ere, gehienetan ikuskizun bilakatutako gorputzak izan dira, hain zuzen ere gizartearen gorputz- eta genero-normatibotasuna bera sendotzen zutenak. Izan dira, eta badira egun, ez normatibotasun hori aldarrikapen propio moduan lantzen duten zirkoak edo artistak: adibide moduan aipagarria da Jennifer Millerren lana. 1984an New Yorken Circus Amok konpainia sortu zuen, Queer zirko bezala ezagutzera eman den mugimendu artistikoaren aitzindaria. Emakume bizardun gisara deskribatzen du Jenniferrek bere burua eta bere ikuskizunetan Amerikako Estatu Batuetako gizarte eta politikari kritika garratza egiten die (Pedraza, 2009). 2016an Euskal Herrian izan da Miller, Bilboko *Pabellon 6* espazioan eta Gernika Gogoratuze, Gernikako Bakearen Museoak eta Donostia 2016k antolatutako Itsasoratze artibista proiektuen baitan generoa eta antzerki sozialari buruzko eskolak ematen.

ZIRKO GARAIKIDEETAN ALDAKETAK ETA ERRONKAK

Sorkuntza gailendu da zirko garaikidean, baina, esan beharra dago, gaur egun oraindik eskasa dela zuzendari-lanetan topatzen dugun emakumeen kopurua. Lehenago aipatu dudan moduan, lan kolektiboetan gizonazko gehiago topatzen ditugu, emakumezkoek banaka lan egiteko joera mantentzen da eta haien numeroek izaera komertzialagoa izan ohi dute, artistikoki prestigio gutxiagokoa. Azken boladan ugalduta egin dira zirko-tekniken erakustaldiak ekitaldi handietan eta inaugurazioetan: normalean emakumezko bakarrak egindako aire-akrobazia saioa (oihalak, trapezio finkoa, soka...) izaten da, bezeroaren eskarira moldatua, osagai sortzaile eta artistiko eskasekoa eta emakumea objektualizatzeko joera argia duena.

Festen egitarauetan ere zirkoa garrantzia hartzen ari da: normalean konpainia txikiek (bi edo hiru akrobata/malabaristek osatuak) haurrei edo *publiko familiarrari* zuzenduriko ikuskizunak izan ohi dira. Azpiegitura arazoak direla-eta, aire-akrobaziak ez dira askotan programatzen: kalean zaila izaten da trapezioak eta oihalak zintzilikatzeko moduko espazioak topatzea eta ektura egokiak muntatzeak aurrekontua dezente puzten du. Horregatik, herri txikietan eta gune alternatiboetan zaila izaten da aire-akrobazia ikuskizunak programatzea.

Euskal Herriko festa-egitarauetan bertako zirko-konpainiak¹³⁹ kontratatzeke joera nagusitzen ari da, geroz eta hedatuago baitago zirkoaren artea geure artean eta kalitate handiko lanak eskaintzen dituzten konpainia berriak sortzen ari dira. Genero-ikuspegitik aztertuta, euskal zirko-konpainietan topatzen dugun emakumezko eta gizonezko kopurua parekoa da. Badira gizonezkoek osaturikoak (The funnes Troup, Malas Compañías...), mistoak eta emakumezkoek bakarrik osaturikoak ere, esate baterako, hiru emakumezko osaturiko Rojo Telon bilbotar konpainia. Festa-egitarauetan askotan agertzen den zirko-ikuskizun formatua da bikotearena (Cia. Trotamundos adibide gisara): kalitate handiko bikote-lanak badaude ere, sarritan arrazoia aurrekontua izaten da, talde handiago bat kontratatzea baino merkeagoa izaten baita. Emakume eta gizonezkoek osaturiko bikote artistikoei eskaintzen dituzten ikuskizun gehienek genero-eredu tradizionalak errepikatzen dituzte, maitasun-istorio normatibo baten harira.

Azken urtean Euskal Herrian gauzatu den egitasmo indartsu bat *Lurrak*¹⁴⁰ deritzon formatu handiko ikuskizuna izan da: Bilbo eta Gasteizko udalek babesturiko ikuskizun horretan zirkoa, musika eta dantza nahasten dira: aktore taldea hiru gizon eta bi emakume osatzen dute eta *labe* garai, ontziola edo antzeko lantegia izan daitekeen eremu batean burutzen dituzte akrobaziak: nire ustean nahiko ongi landua dago parekidetasunaren kontzeptua eta ohiko genero-estereotipoen oihartzunik ez da igartzen.

Formazioan eta arlo pedagogikoari dagokionez, parekidetasunaren aldeko estrategiak lantzen ari dira pixkanaka: zirko-eskoletan sormenari eta talde-lanari geroz eta garrantzia handiagoa ematen zaie eta taldeak emakume eta gizonezkoek osatuak izatea bilatzen da, emakumezkoak tradizionalki gizonezkoek bete izan dituzten paperetan jarritz: *portore* gisara, Clown moduan edo zuzendari-lanetan esate baterako. Kolektibo bateko kide izatearen sentimenduak emakumezkoek orain dela gutxi arte ukatuak izan zaizkien kudeaketa eta sormeneko ardurak hartzeko aukera ematen die. Zirko-eskola amaitzean emakumezkoak geroz eta prestatuago daude ikuskizunaren lan-munduan txertatzeko eta lan-harremanak ere irekiagoak dira, pausoz pauso emakumezkoek gizonezkoen lan berbera egiteko joera gailentzen ari delarik.

Talde-lanaren beste muturrean, ordea, bikote-lanak edo duoak topatzen ditugu: normalean emakumezko batek eta gizonezko batek osaturiko bikoteak izan ohi dira, eta sexuen arteko ustezko desberdintasunak azpimarratzeko joera izaten dute: gizonezko indartsuak emakumezko arin eta malgua garraiatu eta maneiatzen du, osagarritasunaren ideia nabarmenduz. Zorionez, azken urte hauetan ari dira agertzen sexuen arteko oreka eta desorekarekin jokatzten duten lan berritzaileak, zeinetan emakumeek ere *portore* lanak egiten dituzten. Aurrez aipaturiko Rojo Telon konpainia

139. Euskal Herriko zirko-konpainiei buruzko informazio gehiago: <<http://www.artekale.org/es/artekale-es/>> eta <<https://www.eskena.com/es/>> (kontsulta-data: 2016-12-2).

140. *Lurrak* ikuskizunaren teaserra : <<https://www.youtube.com/watch?v=LEjhiq4tvU>> (kontsulta-data: 2016-12-2).

aipatuko nuke adibide gisara: *Soy Ellas*¹⁴¹ izeneko ikuskizunean hiru emakumezko lurreko eta aireko akrobaziak egiten dituzte eta guztiek *agil* zein *portore* paperak txandaka betetzen dituzte. Gizonezkoa *portore* gisara eta emakumezkoa *agil* moduan planteatzen duen eredu tradizionala apurtzen duten adibideak geroz eta gehiago dira, baina oraindik ere zaila da topatzea gizonezko bat portatzen duen emakumezko.

Mundu-mailako adibide gisara *Cirque Eloize* kanadar konpainiaren lana aipa dezakegu: 1993an sortu zen konpainia hori, zirko garaikidearen erreferente nagusietako bat da eta lan berritzaileak proposatzen ditu¹⁴². 2009an ID¹⁴³ izeneko ikuskizun berritzailea aurkeztu zuen: zirkoa, dantza eta hiritar kulturari atxikitako arte-agerpenak (hip-hop, patinen eta bizikleten gaineko akrobaziak...) nahasten dira, hiri bateko kaleak irudikatzen dituen eszenografiaren babesean. Ikuskizun berritzailea eta ausarta da eta hasiera batean ez dirudi genero-bereizketarik planteatzen duenik, ez behintzat zirko tradizionalak egiten zuten moduan. Ikuskizuna sakon aztertuz gero, ordea, bestelakorik esan dezakegu: hasteko, aktore-zerrendan gehiengoak gizonezkoak dira (11 mutil eta 4 neska osatzen dute) eta zuzendaria bera ere, Jean Painchaud, gizonezkoa da. Trama nagusia hiritar tribu ezberdinetako kide diren bi gazteren arteko maitasunean oinarritzen da: gizonezko baten eta emakumezko baten arteko maitasun-eredu tradizionalan, alegia. Teknikari dagokionez ere, genero-eredu tradizionalaren oihartzuna somatzen da: gizonezkoek *portore*-lanak egiten dituzte ikuskizun osoan zehar, bai aire-akrobazietan baita lurrekoetan ere: ikuskizuneko momentu batean taldeko mutil guztiak agertzen dira eszenan, denak grisez jantzita, mugimendu zurrin eta bortitzak eginez, kontrastean, emakumezko bat agertzen da, soineko lila bat soinean, mugimendu gozo eta sentsualagoak eginez: mutilek emakumea garraiatzen dute eszenaren alde batetik bestera, emakumezkoak kontortsio-erakustaldia eta *agil* lanak egiten dituen bitartean. Adibide horrekin aditzera eman nahiko nukeena zera da, proposamen berritzaileenetan ere genero-eredu tradizionalak oraindik ere indarrean daudela eta ez dela erraza horiek iraultzea. Nire ustean, ordea, horrek ez luke aitzakia izan beharko eta funtsezkoa iruditzen zait sortzaileen aldetik genero-ereduei arreta ipintzea.

Urteak daramatzat haur eta nerabeei zirko-eskolak ematen¹⁴⁴ eta denbora horretan zehar belaunaldi berriek zirkoaren eta gorputzaren inguruan duten erlazioaren inguruko hainbat hausnarketa egiteko aukera izan dut: haur eta nerabe taldeetan neskatoak dira nagusi, mutiko bakan batzuk apuntatzen dira, baina adinean aurrera egin ahala, geroz eta txikiagoa da mutilen presentzia; klaseak uzteko argumentu erabilienetako bat klasean *nesken gauzak* egiten direla eta nahiago dutela mutil

141. Ikus: <<http://culturactiva.org/getPdf.php?id=147&tipo=dossierArtista&lan=ga>> (kontsulta-data: 2016-11-25).

142. Informazio gehiagorako : <<http://www.cirque-eloize.com>> (kontsulta-data: 2016-11-30).

143. Ikus: <<http://www.youtube.com/watch?v=WPrh5wEJqLs>> (kontsulta-data: 2016-11-28).

144. Bartzelonan Cotxeres Borrel kultur etxeko zirko-taldeko irakasle izan nintzen (2010-2012) eta Kinobs aisialdi-taldeak antolatutako zirko-udalekuekiko begirale (2009-2011). Asvinenean kultur espazioan nerabeentzako aire-akrobaziak irakatsi ditut (2014-2016) eta Ataungo zirko-eskolan irakasle dihardut 2014tik.

gehiago dauden ekintzetan apuntatzea. Neskatoak elastiko distiratsuak eta leotardoak jantzita etorri ohi dira; nire txikitako trapezista ametsak eta belaunaldi berrietako neskatoenak ez daude oso urrun, eta esatera ausartuko nintzateke imajinario orokorrean bizirik dirautela zirko klasikoan finkaturiko genero-ereduek. Benetan aurrerapenik izan al da azken urteetan? Merezi du hausnarketa sakona eta errealista egiteak....

Zirko-munduan eta oro har arte eszenikoen munduan erabateko parekidetasunera heltzeko bide luzea egin behar dugu oraindik. Zirko-teknikei dagokienez, ohiko genero-ereduak erabat iraultzetik hasi beharko genuke eta hezkuntzan dago gakoa: zirko-eskoletan, klase amateurretan baita ikusleriaren formazioan ere. Sortzaileon aldetik ere, elastiko distiratsudun trapezistaren irudia iraganean utzi eta gorputzen adierazpenerako modu berritzaileen bilaketan jarri beharko genuke ardura, genero-eredu zurrunkak eta estereotipatuak eta genero-arauak alde batera utzita.

Zirko-ikusgizunen antolaketan erronka interesgarria dugu parekidetasunerako bidean: festen antolaketan ere garrantzitsua da egitarauen ikuspegia zabaltzea: zirkoa oso adin desberdinetako publikoarengana iristen da eta pluralago egiten du jaietako kultur eskaintza. Horrez gain, festen eremuan sarri egiten dira haur eta gazteekin zirko-tailerrak; horiek ere gozamen-bide interesgarriak dira gorputz-adierazpena genero-arauetatik at lantzeko espazioak sortzeko eta belaunaldi berriei ikuspegia zabaltzeko.

BIBLIOGRAFIA

- Alba Edison, Thomas (1901): *Disrobing trapeze act*, <<https://www.youtube.com/watch?v=fapVB35E0FQ>> (kontsulta-data: 2016-09-15).
- Barré-Meinzer, Sylvestre (2003): *Le cirque classique, un spectacle actuel*, L'Harmattan, Paris.
- Cohen, Steve (1988): *The juggling girls of Conga*, Juggling papers, Londres.
- Cordier, Marine (2007): «Corps en suspens: les genres à l'épreuve dans le cirque contemporain», *Cahiers du Genre*, 2007/1, **42**, 218. or., L'Harmattan, Paris.
- Lengel, Laura (arg.) (2005): *Casting gender: women and performance in intercultural contexts*, Peter Lang, New York.
- Lima Caminha, Melissa (2014): «Payasas: women clowns», *Dossiers Feministas*, **19**, 75-93, Bartzelonako Unibertsitatea, Bartzelona.
- Lizarraga Gomez, Iraitx (2013): *Análisis comparativo de la gramática corporal de Rudolf Laban y Etienne Decroux*, UBA, Departament de Filologia Catalana, Bartzelona.
- , (2016): «El espacio en análisis del movimiento de Rudolf Laban», *Diagonal*, **40**, Asociació Revista Diagonal, Bartzelona.
- Meijer, Fik (2005): *The Gladiators: History's Most Deadly Sport*, Thomas Dunne, Nueva York.

- Ordóñez, Angélica (2014): *Género y deporte en la sociedad actual*, Quitoko Unibertsitatea, Quito.
- Pedraza, Pilar (2009): *Venus barbuda y el eslabón perdido*, Siruela, Madril.
- Pfister, Gertrud (2010), «Deporte e igualdad de género», *Ciudad, deporte y educación*, **31**, Bartzelona.
- Rebolledo, Julio (2004): *La fabulosa historia del circo Mexicano*, Escenografía, Mexiko.
- Rodriguez Lopez, Juan (2003): *Historia del deporte*, Inde, Bartzelona.
- Speaight, George (1980): *A history of the circus*, Tantivy Press, Virginia.
- Tait, Peta (2005): *Circus Bodies: cultural identity in Aerial Performance*, Routledge, Londres.
- Williams, Susie (2016): «Gender in circus?», <<http://www.acrobaticconundrum.com/blog/2016/8/3/gender-in-circus>> (kontsulta-data: 2016-10-23).

Stereo edo nola erabili sormena barruko zalantzak eta haserreak kanporatzeko, beste behin ere

Miren Gaztañaga

INOIZ EZ DAKIZU

Zerbait sortzen hastean sekula ez da jakiten non bukatuko den, ezta zein bide zeharkatuko diren ere, ez kanpoko ez barruko. Hiri ezezagun batera bidaiatzea bezala da. Galduta sentitzen zara, markatu gabeko mapa bat eskuetan duzula. Mugak non dauden ez daukazu oso argi. Hala ere, badakizu, hiriari begietara begiratzeko modu bakarra haren kale eta zirrikitueta barneratzea dela.

Antzeko abenturetan ibilia zara dagoeneko, normalean ez da lehenengo aldia izaten, baina urduri zaude eta, hala ere, gogotsu. Bidaia hori, batzuetan, jira eta buelta asko eman ondoren, kontzientziaz hartutako erabakia izaten da; beste batzuetan, ordea, ezustean harrapatzen zaituen abentura: «Zergatik nago ni hemen? Zergatik animatu naiz esperimentu hau bizitzera?». Halakoetan, erantzuna ez da berehalakoan topatzen. Bizitzak bultzatu zaituelako irudipena izaten duzu. Txikitan, beldurrak gainditzeko, gurasoek bultzadatxoak ematen zizkizuten, ezta? Bada, antzera. Dena den, askotan, ez da arrazoiketen zurrunbiloan murgildu behar gauzak azaltzeko: hemen zaude hemen zaudelako eta, egoerarik onenean, hemen egon nahi duzulako, punto.

Gero, hasierako bidaia-mapa hori non bukatuko den beste kontu bat da. Agian, gelan daukazun «ideien kutxatxoan» gordeta lokartuko da hainbat esaldi, irudi eta mapa topografikorenartetik noiz itzartuko zain. Edo agian, aldeko baldintzak egokitzen badira (klima, elikadura, mimoak, eguzki-izpi batzuk eta tximista pare bat), argitarako bidea egingo du, txikitan jogurt-poteetan sartzen genituen dilistek bezala. Hori ez da beti pasatzen, ordea (eta ez da ez ona ez txarra, nik behintzat hala bizitzen dut). Baina batzuetan bai, miraria gertatu egiten da. Kimuak indarrez egiten du gora eta, poliki-poliki, handitzen hasten da. Haur baten antzekoa da: ez dakizu nolakoa izango den, ez zer gustatuko zaion eta zer ez, ez zeintzuk izango diren haren beharrak, ezta lagunak ere. Hori bai, hazi eta hazi, litekeena da momentu batean besoak zabaltu eta zugandik urruntzea. Bere bideari ekingo dio, eta beste begi eta azal batzuetan pausatuko da. Orduan, zu, hauskor sentituko zara eta indartsu, eta une horretantxe iritsiko dira, bata bestearen atzetik... iritziak! (beldurrezko film

baten soinu-banda imajina dezakezu). Ordura arte modu kontziente baina batez ere inkontzientean sortu duzun izaeraren arabera, iritzi horiek modu batean edo bestean jasoko dituzu, eta hainbat sentipen biziko. Batzuetan bete-beteta sentituko zara eta beste batzuetan, aldiz, zaila izango da, oso. Hala ere, behin honaino iritsita, badakizu zuri behintzat merezi izan dizula, besteak beste, bidean asko ikasi eta gozatu duzulako. Sortu duzun dena delako horrek zu ere sortu zaitu eta hori magia ere bada, edo alkimia!

Hori izan zen *Stereo*¹⁴⁵ niretzat, mirari txiki bat, erraiez beteriko dilista, jolastuz eta lan eginez, azkenean, gorpuztu egin zena. Presarik gabe. Nik sortu nuen bera (bidaia-lagun maiteekin, jakina) eta berak sortu ninduen ni.

HAZIA

1998an Bilbora joan nintzen Euskal Herriko Unibertsitatean Arte Ederrak ikastera. Amari Arte Dramatikoko ikasketak egin nahi nituela esan eta gero, berak, hura karrera bat ez zela erantzun eta, azkenean, Bilbon bukatu nuen pintzel eta olio artean. Seguruenik, ez berak eta ez nik, ez genuen oso argi izan egoera nola kudeatu, ezta «Arte Dramatiko» izena zuen karrera hura zer zen ere. Erraz konformatu nintzen. Baina, fakultatean egon arren, nire arretak antzerkira bideratuta zirauen. Esan beharra dago haiek ez zirela galdutako urteak izan, besteak beste, gaur egun ditudan lagun minetako batzuk han ezagutu nituelako. Baina esan bezala, ni unibertsitatean nenbilen bitartean, nire nahia beste norabait zuzenduta zegoen eta, azkenean, indar horri segika, antzerkia egiten hasi nintzen 1998ko udan (UEUn hain zuzen ere). Garai hartan sorkuntzarekin zerikusia zuten une berezienak fakultatetik kanpo bizi izan nituen. Hala ere, badaude fakultatean bizitako une esanguratsu batzuk eta horietako bat *Stereo* lanaren hazia izan zen.

Eguerdia zen, bero egiten zuen eta ni fakultateko liburutegian nengoen. Testu eta irudi artean igerian nenbilela, liburu txiki eta beltz batekin egin nuen topo. Artean, ordea, ez nekien liburu hura barruan perla bat gordetzen zuen txirla karratu bat zela. Liburuaren azalean zera jartzen zuen, Claude Cahun. Izen borobila iruditu zitzaidan, laino formakoa eta sonoritate bitxikoa (erloju pendulu batena, adibidez, edo urez betetako plastikozko kubo batean erortzean euri-tantek sortzen dutena). «Claude, Cahun», «Claude, Cahun»... Eta izen haren azpian irudi bat: kaskamoztutako buru deformatua zuen eta «emakumea» zirudien pertsona bat.

Liburua zabaldu eta artista horren argazkiak ikusi ahal izan nituen lehenengoz. Borobiltasunak, lainoak eta ur-tantak beste zerbaitetan bilakatu ziren. Liburua irudiz beterik zegoen, ia ez zuen testurik eta zuen gutxia frantsesez idatzitakoa zen. Atmosfera bitxiko eta ezinegon handia sortzen zuten irudi erakargarriak iruditu

¹⁴⁵. *Stereo*, Miren Gaztañagak 2009. urtean sortu zuen performance bat da. Orain arte haren lan pertsonalena. Generoaren eraikuntzaren hausnarketan oinarrituta dago.

zitzaizkidan. Gehienetan Claude Cahun¹⁴⁶ bera agertzen zen pertsonaiak irudikatzen. Irudi haiek indar handia transmititzen zuten, artistarentzat argazki haiek ateratzea ekintza esanguratsua izan balitz bezala. Benetan esanguratsua. Begira-begira geratu nintzen, ikusten nuen hartatik ase ezinik. Oraindik ez nekien zer zen argazki haietatik horrenbeste erakartzen ninduen. Claude Cahunen lana ezagutu nuenean barru-barruan oihartzun bat sentitzea bezala izan zen.

Nik Claude Cahun ezagutu nuen egunean, Claude Cahunek ezagutzen ez nuen nire parte bat azaldu zidan. A zer «goraldia» izaten den arteak horrelakoak oparitzen dizkizunean! Baina etxera joateko ordua iritsi zen, autobusa galtzear nengoen eta itzuli egin behar izan nituen liburuak (nahiz eta lapurtzeko tentazioa sentitu). Edonola ere, neure baitan gorde nuen haren izena. *Cahun andereñoa, ez dakit noiz, ezta zertarako ere, baina itzuliko naiz* (modu pelikulerokan irudika dezakezu egoera, nahiko pelikuleroa naiz eta). Eta hala izan zen, behin eta berriz itzuli baintzen beregana.

Kukutik kukura, fakultate garaiak pasatu eta antzerkian 10 bat urtez aritu eta gero, lan pertsonal bat egiteko gogoia izan nuen, neuregandik abiatuz sortzen hastekoa. Antzerkian denbora asko pasatzen da jende artean, talde-lanean. Hori da antzerkiaren altxorretako bat, nahiz eta nekea ere sortzen duen. Garai hartan, sormen-prozesuaren hasieran nik bakarrik egon nahi izan nuen, inori azalpenik eman gabe, neure erara, lanegunak neuk antolatuta eta norabidea jakin-minaren mende utzita. Zer kontatu nahi nuen, ordea? Zer zen barruan ate joka nerabilena?

Orri zuri baten aurrean eseri eta «braimstorming»ari ekin nion. Zerrenda idazten hasi eta hantxe agertu zen bera, Claude, berriz ere. Aspaldian ikusi ez eta asko atsegin duzun norbait aurkitzea bezala izan zen. Zitzu bizian haren irudiak Interneten bilatu eta aukeraketa bat egiten saiatu nintzen (azkenean iritsi zen gure idilioa bizitzeko unea!) Janari bila dabilen katua bezala ibili nintzen irudi batetik bestera saltoka. Haren lan asko nituen gustuko, gehiegi, baina batez ere presentzia androginoa zutenek txunditzen ninduten. «Androgino» hitzarekin ere orduantxe egin nuen topo (horren oihartzuna ere sentitu nuen saihets artean). Clauderen presentzia androginoak... ai! (hasperen bat haren omenez!). Aktorea ere bazen hura, transformatzeko moduan nabari zitzaion. Argazki batetik bestera izugarri aldatzen zen: 20ko hamarkadako zirkuko gizon indartsua, panpina, alienijena, hindua, gizon arrunta... polita, deformatua, misteriotsua, itsusia... Claudek bere identitatea desegin eta berreraiki egiten zuen irudi (argazki) bakoitza eraikitzeke unean. Bere buruari baimena eman eta identitatearen mugak esploratzen zituen. Askatasuna transmititzen zidan haren lanak, jolasa. Hor zegoen gakoa.

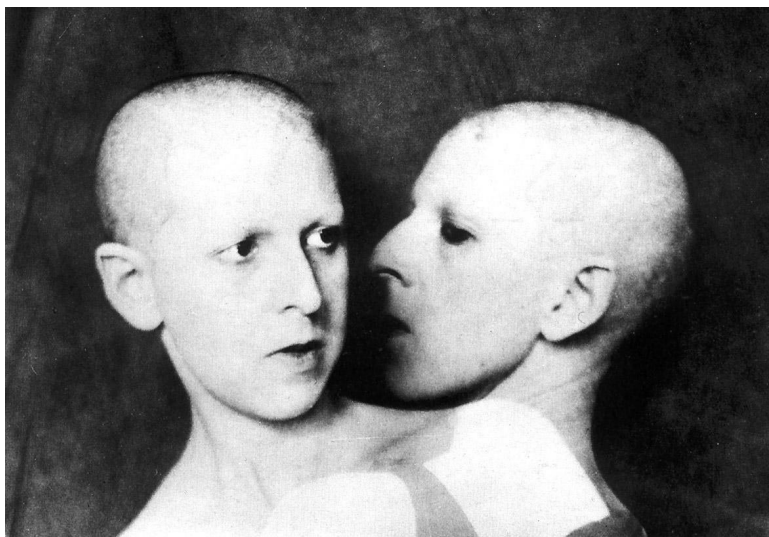
Sentitutako irrika eta inbidia esanguratsuak izan ziren niretzat eta hainbat galdera sortu zitzaizkidan neure baitan: Nik ematen al diot neure buruari nire irudi eta identitatearekin jolasteko aukera? Argazki hauek zergatik sortzen didate halako

146. Jakin idatzi honetan ez duzula artista honen informazio askorik aurkituko. Hori bai, ezagutzen ez baduzu, bilatzera animatzen zaitut, merezi du eta.

zirrara? Ni ere aktorea naiz, pertsonaiak landu ditut. Zer pertsonaia mota sortu ditut orain arte? Zergatik? Zer dut faltan? Eta egunerokotasunean? Nolakoa naiz? Zer da biriketan sumatzen dudana estutasun hau?

Neure mugekin egin nuen topo, eta eroso sentiarazten ez ninduten hainbat rol aurrez aurre aurkitu nituen nigan. Rol horietako batzuk emakume izateagatik, soilik, ateratzen zitzaizkidan. Zer da, bada, emakume izatea? Nolakoak izan behar dute emakumeek, bada? Eta ni zer nintzen? Batzuetan emakume sentitzen naiz, baina beste batzuetan nire energia oso maskulinoa ere bada... Eztarrian intxaurra duen emakumea naiz gainera! Non daude mugak? Maskulinoa-femeninoa, emakumea-gizona... Bi kontzeptu bakarrik al dira beti, bata bestearen aurrean jarrita kontrakoak balira bezala?

Nire identitatea diseztonatzen hasi nintzen: emakumea, gaztea, aktorea, ikaslea, azal zurikoa (arrosa hobeki esanda), euskalduna, heterosexuala (orain arte behintzat), ez dakit noren alaba, ez dakit norekin lan egiten duena, ez dakit noren neskalaguna, ez dakit zer taldetakoa, ez dakit zer herritakoa, blablabla... Hori al zen dena? Hori al nintzen ni? Biriketako estutasunak bertan jarraitzen zuen XVI. mendeko gerruntze bat jantzita izango banu bezala.

Claude Cahun (1929).

EKIN!

Stereoren bitartez askatasun gehiagoko bide bati eman nion hasiera. Horregatik izan da hain garrantzitsua, eta hain dut maite lan hau.

Bideokamera besapean hartu eta Bilboko San Frantzisko auzoan dagoen kultur etxera abiatu nintzen entseatzera. Lehenengo aldia zen entseguak bakarrik egiten nituela, eta nahiz eta sentsazioa arraroa izan, aske eta ahaldunduta sentitu nintzen. Entsegu-gelan, ispilu aurrean edo kamerari begira, hainbat proba egin nituen. Behin grabatutakoa ikusita, galdera asko sortu zitzaizkidan: «Ene, zer aterako da hemendik!». Batzuetan pornografia egiten nenbilela zirudien (eta ez dizut esango atsegina ez zenik), beste batzuetan, ordea, ikastolako poemen irakurketa. «Berdin dio. Aurrera!» (hemen berriz ere soinu-banda pelikulerora ipin diezaiokezu testuaren irakurketari, epikoa bada, hobe. *Thelma eta Louise* (Ridley Scott, 1991) imajina ditzakezu, edo Atreyu, *Never end History* (Wolfgang Petersen, 1984) filmeko protagonista Artax zaldiaren gainean. Antzerkian, txikitan aukeratu nuen lehen pertsonaia izan zen hori, izugarri gustatzen zitzaidan —«emakumeok» ere heroien paperak antzeztu nahi ditugu, ez heroiei liluratuta begiratzen dietenenak soilik!—. Eskerrak gero *Kill Bill* (Quentin Tarantino, 2003) eta bestelakoak ere ikusi nituela). Baina tira, harira. Entsegu-gelan nengoen. Zer kontatu nahi nuen hura zehaztu nahian nenbilela, batzuetan galduta sentitu nintzen (ia sormen-prozesu guztietan gertatzen den bezala). Neure buruarenganako konfiantzak joan-etorriko billetea erosi ohi zuen entseatzera hurbiltzeko trena hartzen zuen bakoitzean. Alegia, batzuetan nire ondoan zegoen eta beste batzuetan batek daki non! Baina, poliki-poliki, kimua ernetzen hasi zen, forma hartzen.

Batzuetan, entseatzera joan ordez, etxean irakurtzen igarotzen nituen egunak, eta irakurketa horietatik, gerora, entsegu-gelan probatuko nituen ideia eta irudi berriak sortzen zitzaizkidan. Pinball¹⁴⁷ batean bezala, pilotak leku desberdinetan jo eta indarrez hartzen zuen hurrengo kolpea emateko norabidea. Eta Pinballean bezala, baita ere, batzuetan argi distiratsu eta zelebrazio melodiak aurkitzen nituen; beste batzuetan, ordea, pilota zulora. 50 xentimo bota eta berriz ere partida hastera.

Claude Cahun eta gero beste hainbat «fletxazo» izan nituen: Beatriz Preciado (2008), Judith Butler (2006), Virginie Despentes (2009), etab. Horien guztien laguntzarekin generoaren hausnarketaren inguruan ibili nintzen dantzan. Orduantxe ohartu nintzen nire neurrikoa ez zen soineko bat neramala jantzita eta hura zela birrikak estutzen zizkidana. Hain estu sentitzen nuen soineko hura, portzentaje handi batean gizarteak eraiki eta elikatutako zerbait zela ulertu nuen, gerora, norberak itsu-itsuan hainbat inertziaz indartzen duena. Une horretan hasi nintzen nire egunerokotasuna

147. 1960 eta 1970eko hamarkadetan munduko leku desberdinetako taberna, klub, izozki-denda eta kasinoetan ikus zitekeen gazteen areto-jolasa da Pinball-a. Malguki baten indarraren bitartez bola batek osagarri elektroniko desberdinez apainduriko taula bat zeharkatzen du; puxtarriak elkarren kontaktuan jarri edo talka egitean jokalaria puntuak irabazten ditu. Xedea da bola zulora erori gabe ahalik eta puntu gehien egitea.

beste begirada batekin hausnartzen: «Zergatik sentitu naiz gaur hain txiki gizon talde honetan? Zergatik sentitu dut gaur nire ondoko neska hau konpetentzia izango balitz bezala? Noren aurrean konpetentzia? Zer lortu nahi dut bada? Ez nago eroso “gizon” honekin hitz egiten dudanean. Zergatik bukatzen dugu beti sedukzio-joko batean nik berarekiko benetako interesik ez badut? Eta hala izango banu, sedukzio mota bakarra al dago? Edo, bestalde, zergatik begiratzen diot nire gorputzari zerbait falta edo zerbait soberan izango balu bezala? Zer gorputz mota hartzen dut bada eredutzat?». Galderak bata bestearen atzetik zetozkidan eta milaka ziren.

Denboraren joanean, hezur-haragizko bidaialagun pare bat etorri zitzaidan opari. Biak, Ainhoa: bata Resano, argazkilaria, eta bestea Jauregi, aktorea. Eta bidaia elkarrekin egin genuen. Hainbat elkarrizketa izan genituen. Primeran ulertzen genituen bestearen galdera, bizipen eta inpotentziak. Behin, Ainhoa Resanok eta biok argazki batzuk ateratzeko hitzordua egin genuen. Hainbat hizketaldi eta gero, argi genuen zer zen kontatu nahi genuena. Berak *manley* batzuekin aurpegia margotu zidan eta nik ileordea, soinekoa eta zapatak eraman nituen. Zoragarria izan zen arratsalde hura. Ateratako argazkiekin txoro-txoro gelditu ginen, erabat maiteminduta. Bertan sortutako irudiek buruan genituen hainbat kontzeptutatik harago eraman gintuzten. Kamera aurrean askatasun handiarekin sentitu nintzen. Jolastu eta jolastu ibili ginen, gorputzarekin, esanahi desberdinekin... Plazera izan zen, zentzu guztietan.

Arratsalde hartako irudi pare bat erakutsi nahi dizut. Hor ikusten baita dena. Guk asko maite ditugu. Nahiz eta liburu honetan zuri-beltzean ikusi, koloretan dira.

Iturria: Ainhoa Resano (2009).

Iturria: Ainhua Resano (2009).

STEREO (... ETA HAINBAT GOGOETA)

Stereo izena jarri nion lanari, soinuaren munduan hitz horrek duen esanahiagatik: *Desberdinak diren bi soinu-iturrik sortzen dute azkenean entzuleari iristen zaion soinu «oso» edo soinu guztien batuketa den emaitza*¹⁴⁸. Hori izan zen lanaren abiapuntuetako bat. Maskulinitatea zein feminitatea nigan sentitzen nituen bi «ezaugarri» ziren eta biek osatzen ninduten ni.

Baina, esan bezala, ideia hori abiapuntua izan zen. Nik bi kalitate bakarrik aukeratu nituen (hori ere ez zen kasualitatea izan, gizarteak askotan bi kontzeptu horietara mugatzen baikaitu), baina, zergatik ez hiru? Zergatik ez lau? Behin hausnartzen jarrita, binomio horretara mugatzea, labur geratzen zitzaidan oso.

Lehen aipatutako idazle eta pentsalariak entzutea eta irakurtzea esperientzia aberatsa izan zen niretzat. Identitatea, generoa, gorputzak, nahiak eta desioak izendatzeko modu askotarikoak zeudela ikasi nuen. Norberak bizitza bere modura jasotzen du eta, zorionez, pertsona bezainbat hitz eta ikuspuntu aurki ditzakegu. Orokorrean, irakurritakoak, «emakume» bezala eta ikuspegi feminista batetik, nire egunerokotasunean bizitako egoerak izendatzeko tresnak ere eman zizkidan, eta babestua eta ulertua sentitu nintzen. Era berean, esan beharra daukat horietako testu gutxi batzuetan idazleak proposatzen zituen ideiak barneratzea kosta egin

148. Ez dut oroitzuten ea nonbait entzun nuen zerbaitek iradoki zidan, edo neuk sortu nuen. Dena dela, neuk moldatutako esaldia da.

zitzaidala ere, irakurritakoak ez baitzuen nire bizipenekin bat egiten. Nigandik oso urrun sentitzen nituen idazleak partekatutako esperientziak. Baina irakurtze hutsak leiho berriak ireki zizkidan. Aniztasuna modu zabalagoan ulertu nuen, eta ikusi nuen bizipen «arrotz» horiek, nola edo hala, nire bizipenez ere hitz egiten zutela. Testu horietan beren gorputz, esperientzia, desio eta abarrengatik gizartearentzat «normalak» ez diren eta onartuak ez dauden ahots desberdinetara hurbildu ahal izan nintzen, eta haiengandik oso-oso gertu sentitu nintzen. Neu ere, desberdina eta «ez onartua» sentitu izan naiz askotan. Lehen aipatu bezala, banekien zer zen neurrikoa ez nuen soineko bat jantzita eramatea, aurrean duzunaren onespina bilatze aldera, zaren hori ezkutatu behar duzun sentsazioa edukitzea edo zuk aukeratu ez dituzun arauak dituen jolas batera jolastu behar izatea. Zuk ere sentitu duzu halakorik, ezta?

Butlerrek bere testu batean galdera hau egiten du: nola sor genezake guztientzat bizileku anitz, atsegin eta errespetuzko bat? *Habitable* hitza irakurri nuen nik, testua gaztelaniazkoa baitzen, «¿Cómo hacer de esta sociedad un lugar habitable para todxs?». *Habitable*, hitz ederra. Gure gizartea gizarte *habitablea* al da? Nik askotan ez dut hala sentitu: talde-dinamiketan, ideologia desberdinetan, gauzak izendatzeko moduan, diskurtso iraultzaileetan, hiriak eraikitzeke eran, komunikabideek transmititzen dituzten berrietan...

Stereo sortu nuenean, haserre nengoen eta hainbat gauzarekin nazka-nazka eginda. Lan horrek hori guztia bideratzen hasteko lagundu zidan.

Azkenean, bidaia horretan, lau pertsonaia jaio ziren:

Untxia

Iturria: Adrian Hernandez.

Animaliek eta «emakumeok» pairatzen ditugun hainbat indarkeria-egoeraren arteko antzekotasuna izan zen eszena hau sortzeko erabili nuen abiapuntua.

Domestikazio-prozesuan dagoen animalia da agertokian agertzen dena, untxi bat hain zuzen ere. Beldurrez dago «bere jabeak» esaten dionari obedituz eta, aldi berean, egoera horrek sortzen dion ezinegona pairatzen du. Inposatutako jarrera eta mugimenduak ikasi ditu, baina ez ditu gustuko eta, azkenean, onik egiten ez dion leku horretatik ihes egiten du, bere buruarekin topo egiten duen arte. «Non dago nire burua?» Galdetzen dio pertsonaiak bere buruari, Zaldiak musika-taldeak egindako Pixies-en *Where is my mind* kantuarien bertsioa entzuten den bitartean. «Untxi, “conejo”, alu... zer duzu zuk guri kontatzeko? Entzuten al dizugu behar bezainbeste?» Hori galdetzen diot, tarteka, nire aluari ere.

Spray neska

Iturria: Jon de los Rios.

Pertsonaia hau ez dago aurreko untxiarengandik oso urrun. Ihesi dabil bera ere. Usaina darie bere axilei, bere oinei, bere ipurdiari eta bere aluari. Estali egin nahi ditu guztiak. Ez omen dira atseginak (ez du zehazki gogoratzen non ikasi zuen hori). Supermerkatuan erositako mentol usaina duen desodorantea izango da bere tresna kuttuna. Ez da nahikoa ordea, bere besoei ere usaina baitarie, baita bere zangoei ere, bere mugimenduei, bere pentsamenduei eta bere desioei. Estali! Errespetu txarrekoa omen da gorputza bere horretan uztea.

Bera ez da jabetzen baina, zorionez, planeta honetan ez dago garen hori estaltzeko beste desodorante.

Ile horia

Iturria: Adrian Hernandez.

Hirugarren pertsonaia hau ere, aurreko bien antzera, zulo ilun batean dago, baina parez pare begiratzen dio ikusleari, pairatzen duen egoeraz jabetzen delarik.

Ilehoria da, ez du izenik eta bere mina beldurrik gabe erakusten du. Bere ekintzak Zaldiak musika-taldeak egindako Velvet Underground-en *Waiting for my man* kantuarien bertsioak janzten ditu. Abestiak dioten bezala «nire gizonaren zain» edo «nire gameluaren zain» dago bera ere. Bere adikzioaz ohartzen da, eta barruan duen haserrea eta mina dira bere ekintzaren motorrak. Hemen ere askatasun falta baten aurrean ikusten dugu pertsonaia, menpekotasunek bihurtzen dute esklabo.

Ralph

Iturria: Adrian Hernandez.

Ralph, nire kuttuna. Kaiola batean gordeta izan duzun piztia askatzea bezalakoa izan zen hartaz erditzea, a zer plazera! Askatasuna, jolasa eta transformazioa. Identitate androginoaren mugetan ibili nintzen, definizioetatik ahalik eta gehien aldendu nahian. Bereziki horren gogoa izan nuen. Batzuetan zera esaten zidaten: «Ez nekien neska edo mutila zen begien aurrean nuena, zer zoroa!» Txapo! Helburua lortua! Tarteka galdetu izan didate, baita ere, ea hori den gizonekiko dudan ikuspuntua (ai ene, a zer pazientzia...). Nire fantasia bat gorpuztu dut Ralphekin. Maskulinitatearekin edo gizontasunarekin zerikusia duela? Baita ere, jakina.

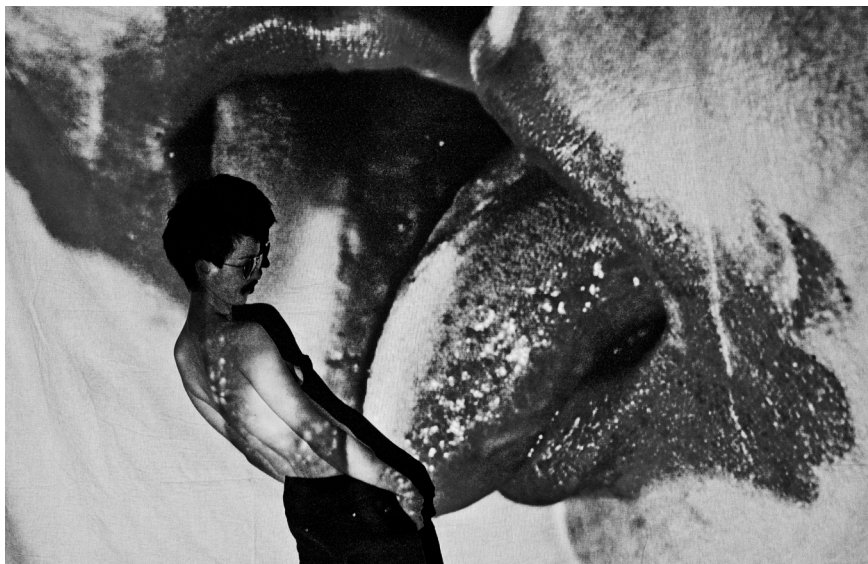
Barru-barrutik jaio zen Ralph. Lauretatik bera izan zen agertu zen lehena. Ikusleak pertsonaia ilun, galdu eta *pasatu* bat ikusten du, eta hala da.

Izugarria da zenbateko boterea sentitzen dudan nik pertsonaia hori ateratzen dudanean. Zer den gero, «gizon» mozerroa janztea! (kasu honetan bibote bat, betaurreko batzuk, galtzak eta zapata pare bat). Hain barneratuak ditugun kodeak hausnartzen eta gorpuzten ditugunean ohartzen gara eraiki dugunaz. Hau guztia *ez da kasualitatea*. Ralph taularatzen dudanean, justifikaziorik behar ez duen pertsonaia sortzen zait erraieratik. «Naizena izatearekin nahikoa da, ez dut gehiago demostratu behar», hau lasaitasuna! («emakume» mozerroa janzten dugunean ez dut uste ezaugarri hori gehiegitan agertzen denik). Ralphek meandro asko ere baditu. Adibidez, «Titi erraldoi bat eduki nahiko nuke ahoan sartu eta nire behar guztiak asetzeko» dio berak, bere goseaz eta aseezinaz hitz egiten duen bitartean. Bila dabil bera ere, esku artetik ihes egiten dion identitatearekin jolasean, beretzat baliogarria den zer bait eraiki nahian. Latexezko eskularruak erabiliko ditu objektu kuttun gisa.

Puztu egingo ditu, bere gorputzean jarriko dituen titi eta zakilak sortuz. Puztutako eskularru zuri horiekin ere plazerez laztanduko du gorputza. Azkenean, guztiak batu eta irentsi egingo ditu, ehizatutako animaliak izango balira bezala, bata bestearen atzetik, barruan duen zuloa betetzeko.

Oraingoan ere, Zaldiak musika-taldeak egindako Velvet Undergrounden *I'll be your mirror* kantaren bertsioa entzun daiteke. «Zure ispilua izango naiz», esaten digu Ralphek.

Ez al du arrazoirik? Ez al gara gu ere apur bat horrelakoak? Ez al ditugu gure zulo eta aseezinak? Guk ere ez al dugu egunero, hainbat elementu kendu eta jarriz, garen hori eraikitzen? Gure gorputza ez al da objektu eta kode desberdinekin jolasteko gainazal moduko bat bihurtzen? Ez gabilta gu ere lasaiago edo zoriontsuago bizitzen lagunduko digun formula horren bila?

Iturria: Ainhoa Resano (2009).

BUKATZEN...

Stereo sortzea abentura eder bat izan zen. Etxean obrak egin izan banitu bezala sentitzen nintzen: paretak bota, etxea handitu, kolore berriz margotu eta hormak leihoz bete. Nire pentsatzeko moduari txiribuelak eginarazi zizkieten irakurritako testu, ikusitako irudi eta partekatutako elkarrizketek, baita sortutako pertsonaiak antzezteak ere. Nire inguruko espazioa zabaltzen hasi zen, aire gehiago sumatzen nuen unean uneko nintzena izateko; ez modu batekoa, ezta bikoa ere, mila modutakoa baizik.

Lan hau taularatzen dudan bakoitzean parranda gustura egin duenaren gorputz onarekin itzultzen naiz etxera. Dena den, egunerokotasunean galderek, inertziek, estutasunek... tarteka, hor jarraitzen dute; beste modu batean bizitzen ditut gehienetan, zorionez, baina oraindik ere bidetxo bat geratzen da. Ez da erraza, joder! Gauza asko DNAn sartuta ditugula ematen du, txikle gehiegi murtxikatu baten antzera azalean itsatsita. Duela hilabete oso gustura irakurri nuen *Berrian* Gorka Erostarbek Miren Narbaizari egindako elkarrizketa (*Berria*, 2016-08-06). Berak ahalduntze-prozesua arantzaz josita dagoela zioen, eta hala da. Bagoaz baina poliki-poliki aurrera, elkarri laguntzen, elkar zaintzen eta elkarrekin gozatzen. Bidaia on!

BIBLIOGRAFIA

Butler, Judith (2006): *Deshacer el género*, Paidós Iberica, Buenos Aires.
Despentes, Virginie (2009): *Teoría King kong*, Melusina, Bartzelona.
Preciado, Beatriz (2008): *Testo Yonqui*, Espasa, Madril.

IV. Parte-hartzea, antolakuntza eta festa- ereduak: aldaketen ibilerak, neurriak eta norantzak

Jai berdinzaleetarantz, herritarren partaidetzaren bitartez

Maria Ajuria Hernández eta Araitx Rodríguez Gutiérrez
(Farapi Koop. Elkarteak)¹⁴⁹

ABIAPUNTUA

Farapi Koop. Elkarteak 2009 urtean hasi ginen jaiak genero-ikuspegitik aztertzen eta gaur egun arte gai honetan sakontzen eta ikasitakoa aplikatzen jarraitzen dugu. Garai horretan, Gipuzkoako Foru Aldundiak Gipuzkoako lurralde historikoko emakumeen partaidetza festetan nolakoa zen jakin nahi zuen eta horretarako, ikerketa bat egitea eskatu zigun. Irun eta Hondarribiko Alardeen inguruan sortutako eztabaida ezagunak gaia mahai gainean jarri zuen, baina gure asmoa ez zen bi herri horietan zegoen gatazka aztertzea (nahiko aztertua baitzegoen jada), baizik beste herrietan emakumeen partaidetzak zer-nolako ezaugarriak, mugak eta aurrera egiteko estrategiak zituen, modu horretan diagnostiko zabalago bat osatuz: *Gipuzkoako lurralde historikoko jaiak buruzko azterketa, generoaren ikuspegitik* (Gipuzkoako Foru Aldundia, 2009).

Ikerketa horrek soka luzea ekarri zuen, eta urte batzuk geroago, Tolosako Udalaren eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren arteko elkarlanaren bitartez, Tolosan ikerketatik praktikara pasatzeko erronka luzatu zitzaigun; hau da, egindako hausnarketa teorikotik abiatuz, eraldaketa feministarako pausoak ematen hasia. Era horretan, 2012. urtean, gaur eguneraino martxan dagoen Tolosako jaien eraldaketa-prozesua abiatu genuen, berdintasun-sailaren eskutik. Bi urteren ondoren, Tolosako prozesutik ateratzen ari ginen ikaspenetatik abiatuz, beste herri batzuetan ere jaietan ikuspegi feminista txertatzeko prozesuak abiatzen hasi ginen, eta, horrela, Barrika, Urduliz, Markina, Oñati eta Lea Ibarra etorri ziren.

Eraldaketa-prozesu ezberdinak izan dira, erritmoei, metodologiari, eragileen inplikazioari eta baliabideen mailari dagokienez. Baina betiere, herritarrekin batera egiteko apustua egin dugu, gaiaren inguruko kontzientziazioa landu eta eraldaketak inplikaturako eragileen adostasuna bilatuz. Era berean, antropologia aplikatuan oinarritutako teknikak erabiltzen ditugu (behaketa bereziki), jaien azterketa egiteko

149. Antropologia aplikatuko aholkularitza da, 2004. urtean sortua eta Donostian kokatzen dena. Disziplinaren anitzeko taldea da, eta ikuspegi holistiko batetik gizarte-ikerketa aplikatua egiten du, herritarren partaidetza-prozesuen bitartez. Genero-gaietan eta erakunde eta politika publikoetan ikuspegi feminista txertatzean aditua da.

eta horietan gertatzen diren genero-desberdintasunak eta diskriminazio-egoerak identifikatzeko oso baliagarriak direla uste baitugu.

Mugimendu feministarentzat ere, jai-ereduak eta espazioak hausnarketarako eta borrokarako esparru bihurtu dira azken urteetan, eta azkenengo urteetan hartzen ari diren neurriak ugarituz doaz. Eraso sexisten gaitik hasita, jaien ikuspegi orokorrago bat egiten ari da, teoria feminista eta kaleko praktikak uztartuz. Aldarrikapen eta ekintza hauek herri-mailan egiten direnean, era autonomoan egiten dira sarritan, berdintasun-sailarekin elkarlan iraunkorrik gabe. Guk sustatu ditugun prozesuetan, mugimendu feministaren partaidetza aktiboa bilatzen saiatu gara, baina gaia lantzearen beharra eta enkargua udaletako berdintasun sailetik etorri izan da beti. Horregatik, ondorengo lerroetan azalduko dugun prozesua erakundeekin egindako lanketa-marko horretan kokatzen da.

Artikulu hau lau ataletan bereizten da. Lehendabizikoan, *Partaidetza-prozesuak, jaiak eta generoa*, gai horiek nola gurutzatzen diren azaltzen dugu, oinarri teoriko batetik abiatuz, eta gure praktiketan aplikatuz. Bigarren atalean, *Lanerako markoa, partaideak eta rolak*, guk dinamizatu ditugun prozesuetarako baldintzen eta subjektu desberdinek dituzten rolen inguruan hausnartzen dugu. Hirugarren atalean, *Prozesuak: ibilbideak eta esperientziak*, jaien inguruko partaidetza-prozesu feministak egiteko orduan identifikatu ditugun gako batzuk azaltzen dira. Azkenik, ondorio eta erronkak azaltzen dira.

PARTAIDETZA-PROZESUAK, JAIK ETA GENEROA

Partaidetza-prozesuez ari garenean, herritarrek esparru publikoko gaiak kolektiboki hausnartu eta adosteaz ari gara. Definizio orokor horren azpian, jaietan berdintasun-ikuspegia txertatzeko abiatu ditugun partaidetza-prozesuek ezaugarri bereizgarriak izan dituzte, eta herriz herriko desberdintasunak egon diren arren, elementu nagusi batzuk aipatu nahi genituzke. Batetik, gai konkretu batean zentratzen diren prozesuak dira, eta horrek halabeharrez, gai honen inguruan interesa duten herritar eta kolektiboak erakartzen ditu. Martxan jarri ditugun partaidetza-prozesuak irekiak izan diren arren, deialdi berezia egin zaie bi kolektibo nagusiri, jaien antolakuntzan eta exekuzioan parte hartzen duten jai-batzorde eta elkarteei, eta emakume-elkarte eta mugimendu feministako kideei.

Bestalde, prozesuok herritarren kontzientziazio feminista ere bilatzen dute, eta horrek prozesuaren planteamendu guztia baldintzatuko du. Hau da, abiatu ditugun partaidetza-prozesuak ez dira herritarrek jaien inguruan erabaki dezaten karta zuriak, baizik eta jaietan feminismoa txertatzera eta emakumeen partaidetza aktiboa haztera bideratutako prozesuak.

Herritarren partaidetza-prozesuetan, sustatzailearen arabera bereizketa egiten denean, bi eredu azpimarratzen dira: gonbidapeneko partaidetza eta eragin-dako partaidetza (Espiau, Saillard eta Ajangiz, 2005). Lehendabizikoan, botere publikoak

dira prozesua martxan jartzen dutenak, eta ondoren, herritarrei parte hatzeko deialdia egiten diete. Bigarrenean, ordea, herri-mugimenduak dira partaidetza-prozesua sustatzen duten subjektu aktiboa eta espazio publikoan sartu eta partaidetza-prozesuak definitu eta garatzen dituztenak. Guk dinamizatutako prozesuak erakunde publikoek zuzendutako gonbidapeneko partaidetza ereduetatik egin dira, nahiz eta kasu batzuetan, herritar kolektibo baten presioak egon edo dagoeneko plaza publikora salto egin duen gatazka batetik abiatu.

Izan ere, partaidetza-maila desberdinak daude. CIMASek (2015) aurkezten duen eskemaren arabera, honako eskala hau legoke: informazioa eman (instituzioak egingo duenaren berri ematen du); kontsulta egin (instituzioak galdetu egiten du eta ondoren erabakia hartzen du); erabaki-ahalmena (instituzioak herritarrekin erabakitzen du, baina berak burutzen du lana); elkarlana (elkarrekin pentsatu eta egiten dute). Guk sustatutako prozesuetan eskema horrek ñabardura asko ditu, Euskal Herrian jaien antolakuntza eta prestaketak izan dituen ezaugarri propioengatik, eta horrek eragileen erabaki-ahalmenean eta funtzionamendu-ereduan izan duen eraginagatik. Gai honi lerro batzuk eskainiko dizkiogu.

Euskal Herriko bizitza sozial eta politikoan jaiek garrantzi handia dute, eta tradizionalki joera herrikoia eta parte-hartzailea izan dute. Herri-eragileen presentzia (auzo-elkarteak, gaztetxeak, kultura-, kirol- edo aisialdi-taldeak, esparru soziopolitikoko kolektiboak...) jaien antolakuntza eta partaidetzan oso aktiboak izan dira. Horiek, sarritan, udaletako kultura- eta jai-departamentuekin harremana izaten dute, maila oso desberdinetan: jai-batzordeen bidezko elkarlana, diru-laguntzak edo baliabide materialak eskatzea, egitarau konpartitua antolatzea... 3. atalean, *Lanerako markoa, partaideak eta rolak*, azaltzen ditugu gure esperientzietan harreman horien inguruan egindako hausnarketak eta identifikatu ditugun erronkak.

Hortaz, tradizioz jaiak sarritan erakunde publikoen eta herri-mugimenduen arteko aliantzen bitartez aurrera eraman direnez, guk sustatutako prozesuetan ere eskema hori erreproduzitu da. Alegia, bi esparruen artean jadanik zeuden egitura egonkorak eta sareak (jai-batzordeak, egitura informalak...) baliatu dira eta prozesuan zehar bien arteko elkarren aitortza eta elkarlana sustatu da. Era horretan, berdintasunaren inguruko neurriak kolektiboki erabaki ondoren, bakoitzak bere eragin-esparruan aplikatu ditu. Aurretik aipatutako partaidetza-mailen eskalara bueltatuz, beraz, maila gorenean aurkituko ginateke: elkarrekin erabaki eta elkarlanean egin.

Zentzu horretan, herri-partaidetzaren esparruan sarritan aurkitzen ditugun muga batzuk gainditu dituzte prozesuok: herritarrei eta elkarteei gaiaren inguruko jakintza eta erabaki-ahalmena aitortzen zaie, bereziki emakumeei; erakunde publikoen eta herri-eragileen arteko konfiantza eta elkarren errekonozimendua oinarritzat hartzen da, eta bakoitzari dagozkion esparruak eta funtzioak argi definituta daude.

Bestalde, partaidetza-prozesuetan generoaren gurutzaketaren inguruko hausnarketa batzuk plazaratu nahi ditugu. Jakina da kudeaketa publikoa eta partaidetza

soziopolitikoak tradizionalki maskulinizatutako esparruak izan direla, kutxu androzentriko nabarmenarekin. Guk abiatutako partaidetza-prozesuetan, ordea, helburuetan, metodologian, zein lan egiteko funtzionamenduan ikuspegi eta praktika feministak txertatzeko ahalegina egin dugu, eta horrek ondorioak izan ditu.

Hasteko, jaien inguruko genero-analisia egiteak neutraltasun androzentrikoarekin apurtzen du eta jai-ereduek eta politika publikoek emakume eta gizonengan dituzten eragin espezifikoak aztertzea eramaten gaitu. Era horretan, botere-harremanak eta diskriminazio-egoerak bisibilizatzen dira, eta eztabaida publikora eramaten dira. Erakunde publikoek herritarren arteko berdintasuna bermatzeko dituzten hutsuneak agerian gelditzen dira, eta ustezko «berdintasun-egoeran» gaudelako mitoa deseraikitzen da. Gainera, jaietako erritual tradizionalak garai bateko gizarte-ereduaren eta genero-bereizitasunaren isla direnez, oraindik eta agerikoagoa bihurtzen da generoen arteko desoreka.

Era horretan, tradizionalki «emakumeen ardurak» eta maila instituzionalean berdintasun-politiken betebeharra izan diren gaiak gizarte-gai bihurtzen dira eta jaiak antolatzen dituzten eragile guztiak inplikatzeari exijitzen du. Jai-testuinguruan eraso sexistak, umeen zaintza edo elkarte gastronomikoetan partaidetzarik eza gizartearen erronka eta erakunde publikoen eta herritarren ardura bihurtzen dira. Gainera, lanerako marko honek emakumeen esperientzia eta ahotsa zentroan jartzen ditu, zilegitasuna eta aitortza ematen zaizkie, eta eraldaketarako gakoaren protagonista bihurtzen dira. Horrek, ahalduz kolektiborako prozesuak ahalbidetzen ditu.

Gainera, ohiko partaidetza-prozesuetan, diskurtso tekniko eta arrazionalak lehenesten dira, eta herritar bakoitzak lantzen den gaiarekiko emozionalki erantzungarritasunaren kokatzeko joera ematen da. Jaien gaia, ordea, Gipuzkoako Foru Aldundiarentzat egindako ikerketan oinarrituta, esan dezakegu oso lotuta dagoela herri-identitate eta banakako zein talde-sentimenduekin (alaitasuna, harrotasuna, atxikimendua...) (Farapi, 2009) eta bideratu ditugun prozesuetan gai horiek zentraltasuna hartzen dute. Saiotako partaide bakoitzak bere esperientzia eta emozioetatik hitz egiten du, eta horrela, beste hizkuntza, kode eta eduki batzuk jartzen dira mahai gainean.

Bestalde, eraldaketarako bokazioa duten prozesuak dira, hausnarketa feminista testuinguru errealean aplikatzea bilatzen baitu. Jaietan ematen diren urratsak materializatzen dira eta horrek aurrera jarraitzeko eragin positiboa du, jaien markoan, baina baita gizarteko beste esparru batzuetan ere. Kontzientziazioa eta elkarrekintza etengabe elikatzen dira.

Edozein kasutan, prozesu hauek izan ditzaketen eraldaketarako gaitasuna eta erritmoa ere asko baldintza dezakete herritarren artean azal daitezkeen jarrera mugatzaile batzuek. Kontuan izan behar dugu jaietako tradizioak oso errotuta dauden praktika kulturalak direla, eta, ondorioz, eraldaketarako erresistentzia handiak egoten direla. Gainera, jai-esparruan herritar eta sektore batzuek lortzen duten protagonismoa eta estatus sozialaren maila gizarteko botere-harremanei oso lotuta dago (generoa,

adina...) eta hor kokatzen direnek ez diete beren botere-esparruei errazki uko egiten. Egoera hauek prozesuok erritmo motelean eta tentuz egitera behartzen gaituzte, eta aurretiaz aipatutako potentzialitate guztiak ez dira beti nahi genukeen bezala gauzatzen.

Partaidetzako saioetako herritarren partaidetzari dagokionez, herritar guztiei irekiak izan dira, baina saiakera berezia egin dugu jaien antolakuntzan parte hartzen duten eragileen presentzia bermatzeko. Elkarte horietako (auzo-elkarteak, kirol-elkarteak, gastronomikoak...) kide gehienak gizonezkoak dira, eta, bereziki, taldearen ordezkaritza-funtzioa hartzen dutenak. Gure prozesuetan, elkarte horietako emakumeen partaidetza sustatzeko neurri konkretuak hartu dira (emakumeak zuzenean gonbidatu: gonbidapen pertsonalizatuekin haien parte-hartzearen garrantzia azpimarratuz, elkartei ordezkaritza aukeratzean emakumeak lehenestea gomendatu zitzaientzen, eremu feminizatueta garrantzia jarri zen gonbidapenak zabaltzeko orduan, ahalduntze-eskolako partaideei bidali zitzaientzen gonbidapena, haurtzaindegi-zerbitzua eskaini, ordutegiak parte hartzen zuten emakumeekin adostu...) eta emakume-taldeak eta mugimendu feministako kideak ere esplizituki gonbidatu dira teknikariaren bitartez. Gainera, jaien antolakuntza eta prestakuntzarako dauden espazio formalez gain, eremu informaletatik jaietan eragiten duten emakumeak ere erakartzen saiatu gara.

LANERAKO MARKOA, PARTAIDEAK ETA ROLAK

Abiatu ditugun prozesuak udal-mailakoak izan dira, eta udaletako berdintasun-sailaren bitartez bideratu ditugu. Azken hamarkadan berdintasun-politiketan mainstreaming ikuspegia aplikatzeko saiakera egiten ari da, zeinaren arabera, berdintasuna estrategia integral baten baitan txertatzen den, administrazioaren alor eta maila guztietan (berdintasun-politika publikoetan, Emakunde¹⁵⁰). Jaien gaian ikuspegi hori aplikatzeak esan nahi du jai- eta kultura-departamentuek prozesua berena egin eta bertan aktiboki inplikatzeko direla. Babes tekniko horretaz gain, bultzada politikoa eta jaiak antolatzen dituzten eragileen konpromisoa ere ezinbestekoa izango da prozesua arrakastatsua izan dadin.

Aktibatu ditugun prozesu gehienetan, jai-batzordeak protagonismo handia izan du, haiekin zuzenean lan egin dugulako, edo kideek partaidetza-saioetan aktiboki parte hartu dutelako. Jai-batzordea eragile instituzionalen eta herriko elkarten arteko elkarlana sustatzeko marko egokia izan daiteke, baina praktikan, guk ezagutu ditugun jai-batzordeetan, lankidetzarako muga asko ikusi ditugu¹⁵¹. Batetik, gehienetan kultura edo jaiak sailen zuzendaritzapean egoten dira, eta gero eta funtzio gehiago bereganatzen doaz (koordinazioa, baliabideen kudeaketa, bileren deialdiak egin eta

150. Ikus: <<http://www.emakunde.euskadi.eus/politika-publikoak/-/politika-publikoak/>>.

151. Kontuan izan behar dugu guk errealitate konkretu bat ezagutu dugula, eta udaletako berdintasun-teknikarien bitartez heldu garea prozesu hauetara. Herri-eragileak indartsuago dauden jai-batzordeetan edo mugimendu feministaren partaidetza altuagoa den kasuetan, ziur gaude beste ezaugarri batzuk emango direla, baita ikuspegi feminista txertatzeko orduan ere.

gai-ordena prestatu...). Beste arrisku batzuk izan daitezke: jai herrikoiei beldurra, jai-batzordearen kontrola mantentzeko nahia eta alderdi politikoen interesen menpe egotea.

Bestalde, jai-batzorde batzuetan, elkarte bakoitzak berari dagokion gaiaren inguruan soilik du interesa (ekintza konkretu bat egiteko diru-laguntza jasotzea edo leku konkretu bat lortzea, adibidez), eta horrek jaiak oso era atomizatuan antolatzea ondorioztatzen du. Ez dago jaien inguruko ikuspegi global bat, ezta jai-ereduaren inguruko hausnarketa partekaturik ere, aurreko urteetan egindako ekintzak errepikatzen mugatzen direlarik. Atomizazio eta joera delegazionista horren ondorioz, jai-batzordeek eraldaketarako eta berrikuntzarako izan dezaketen protagonismo aktiboa indargabetuta gelditzen da.

Feminismoaren lanketari dagokionez, guk ezagututako jai-batzordeetan, udalaren ardura batetik txertatu da gaia, eta horrek ageriko arriskuak izan ditu: jai-batzordeko kideak gaiarekiko subjektu pasibo bihurtzea eta prozesuan ez inplikatzeko. Izan ere, aurretiaz aipatutako jai-ereduen inguruko hausnarketa falta generoaren gaian ere ematen da, eta jai-batzorde horietan, hasiera batean, ez da gaia lantzeko beharrik antzematen. Horregatik, partaidetza-prozesuaren lehendabiziko urratsa jaietan ikuspegi feminista txertatzearen behararen inguruan kontzientzia hartzea eta eraldaketa-prozesuarekin bat egitea izaten da.

Argi gelditu den bezala, prozesuaren sustatzailea zein eragile den asko baldintzatuko ditu herritarrek eraldaketa-prozesuarekiko izango duten atxikimendua eta lanketaren emaitzak. 2014. urtean Gipuzkoako Foru Aldundiarentzat egindako *Jaiak berdinzaleagoak egiteko gida (Tolosako prozesuaren sistematizazioa)* dokumentuan, oso era eskematikoan azaldu genuen prozesuaren sustatzailearen arabera, aurretiazko zein baldintza minimo eta maximo betetzea gomendatzen dugun.

Sustatzai-leak	Partai-deak	Udal-gobernua	Alderdi-guztiak	Berdintasun-saila/teknikaria	Kultura-saila/teknikaria	Jai-batzordea	Mugimendu feminista	BAL-DINTZA
Udala X		X	X	X	X	X	X	OPTIMOA
			X				MINIMOA	
Jai-batzordea		X	X	X	X	X	X	OPTIMOA
					X		MINIMOA	
Herriko eragilea X		X	X	X	X	X	X	OPTIMOA
			X		X		MINIMOA	

Horren arabera, eragile bakoitzak, bere posiziotik, jaietan eraldaketak sustatzeko aliatuak bilatu biharko lituzke, betiere, ahalik eta partaidetza zabalena lortzeko saiakera eginez. Azaltzen diren partaidetza-baldintza minimoak bete ezean, prozesuak babes nahikoa ez izatea gerta liteke, eta zailtasun asko edukitzea bere

helburuak betetzeko. Azken batean, jaiak oso errotuta daude, eta eraldaketak epe luzeko prozesuak dira, non ikuspegi estrategikoa ezinbestekoa den.

PROZESUAK: IBILBIDEAK ETA ESPERIENZIAK

Martxan jarri ditugun egitasmoetan partaidetza-prozesuetan ohikoak diren metodologia eta dinamikak erabili ditugu, ondorengo faseak bereiziz: beharren identifikazioa, diagnostiko partekatua, eraldaketak landu eta adostu, planifikazioa egin, adostutakoa bete eta ebaluazio iraunkorra. Dena den, ondorengo lerroetan ez dugu prozesu oso hau azalduko, baizik eta jaietan feminismoa txertatu eta emakumeen partaidetza aktiboa hazteko, gure kasuan baliagarriak izan diren gako batzuk deskribatuko ditugu, edukiei eta metodologiei erreparatuz.

Lehengo eta behin, kontzientziazioaren beharraz ohartarazi nahi dugu. Etengabeko prozesua izango da, baina gure esperientziaren arabera, herritarrekin eta udal-ordezkariekin egiten den lehen saiotik oinarri kontzeptual batzuk argi uztea ezinbestekoa da: generoa eta emakumeen bazterketa soziopolitikoak, jaien garrantzi sozial eta sinbolikoa eta genero-rolen erreprodukzioa jaien testuinguruan. Horretarako, zenbait oinarri teorikotan oinarritzen gara¹⁵², eta haien bizipenetatik eta esperientzietatik partekatzen saiatzen gara.

Kontzientzia hartzeko prozesuak errealitatearekin lotura izan dezan, beste herri batzuetako jaiak etnografiatzen ditugu, genero-analisia egitera bideratutako gidoi batzuen bitartez; izan ere, errazagoa da beste testuinguru batzuetan gertatzen diren genero-desberdintasunak identifikatzea norberaren herrian gertatzen direnak baino (adibidez, Hondarribian emakumeak alardean soldadu moduan ezin sartzea baztertzaila dela deritze beren herrietan emakumeak espazio publikoan dantza konkretu batzuk ez egitearen aldeko batzuek). Horrela, jaietan erreproduzitzen diren genero-aldagai batzuk kolektiboki identifikatzen dira.

Ondoren, norbere herriko jaiak etnografiatzeko orientabideak eta euskarriak ematen zaizkie: koaderno etnografikoak eta behaketa egiteko irizpideak¹⁵³. Jaien ondoren, hurrengo partaidetza-saioa egiten dugu, non testu eta argazki bidez jaso dutena taldean partekatzen den, norbere herriko jaien analisi partekatua eginez. Jaien diagnostiko horrek berdintasuna bermatzen ez duten ekintzak zein praktika egokiak identifikatzeko balio ditu. Gure esperientziaren arabera, oso baliagarria da auto-etnografia ariketa hau, genero-desberdintasun eta diskriminazio-egoerak norberak identifikatu baditu, askoz errazago sustatzen baitira eraldaketak.

152. Bereziki bibliografia atalean azaltzen direnak, esaterako, Farapi (2009).

153. Bi irizpide nagusi erabili ohi izan dugu. Koadernoetatik jasota: «Zeinek parte hartzen du (sexu eta adinaren arabera) eta zein rol du bakoitzak? Eta nor dago publikoan (sexu eta adina)?».

Jaiak etnografiatzeko behaketa-koadernoak.

Taldeak jaien diagnostiko partekatua egiten duenean, eraldaketarako urratsa dator. Gure aburuz, jaiak berdinzaleak egiteko prozesuek halabeharrez ekarri behar dute jaien inguruko hausnarketa orokorrago bat, eta jaien inguruko ikuspegi kritiko eta eraldatzailea sustatzen ahalegintzen gara, «Nolako jaiak nahi ditugu?» galderari kolektiboki erantzunez. Abiapuntu horretatik, jaiak berdinzaleagoak egiteko proposamenak asmatzeari, hausnartzeari eta, azkenik, adosteari ekiten diogu.

Fase honetan oso garrantzitsua da erabakiak adostasunez hartzea, eta adosten dena aurrera eramateko gaitasuna duten eragileak bertan egotea (alegia, erabaki-ahalmena duten eragileen partaidetza bermatzea). Gure esperientzian oinarrituta, hiru ezaugarri hauek baldintzatuko dute prozesuaren etorkizuneko arrakasta: partaidetza-prozesuan parte hartzen duten eragileen konpromisoa, eraldaketarako sortu behar diren proposamenetarako gaitasun sortzaile eta berritzailea, eta neurriak aurrera eramateko orduan, negoziatzeko gaitasuna. Izan ere, tradizioari lotutako jarduerak aldatzeak erresistentzia asko sortu ahal ditu, eta horregatik, oso garrantzitsua da eraldaketa-prozesuak martxan jartzen diren momentuan, berme batzuk izatea eta eraldaketak astiro eta tentu handiz egitea. Gatazkak pizteko arriskuak prozesua oztopatu eta moteltzen du, baina gure aburuz, hobeto da eraldaketak era adostu eta negoziatuan egitea, taldeen erritmoak errespetatuz, eta pauso txikiak emanez. Adibidez, dantzari guztiak gizonezkoak diren erritual batean, parekidetasuna bermatzeko irizpidea txertatu ordez, emakumeak gradualki erritualean sartzea (urte batean emakume bat, hurrengoan bi...).

Taldean adostutako ekintzak plangintza batean txertatzen dira eta estrategiak eta eraldaketa gauzatzeko behar diren eragileak izendatzen dira. Plangintza horrek epe motz, ertain eta luzeko ikuspegia izan behar du, etengabeko hobekuntza eta ebaluazioa barne bilduz. Jarduera bakoitzaren eraldaketa, jarduera hori antolatzen duen eragileak egin beharko du, eta, horretarako, eraldaketarako beharra ikusi behar dute; horregatik, jaien antolakuntzan dauden eragile guztiak prozesuan hasieratik egotea oso gomendagarria da. Era berean, kasu batzuetan oso arrakastatsua izan da jaietan jarduera edo modalitate berriak asmatzea, generoaz gain beste erronka batzuei ere erantzuteko balio baitu: kultur aniztasuna, gazteen partaidetza... Adibidez, sukalki-txapelketa oso errotuta dagoen herri bateko jaietan, partaidetza herritarren profil batera mugatzea gerta liteke, gizon helduen profilera sarritan. Jarduera hori eraldatu beharrean, jarduera gastronomiko berri bat asma dezakegu, eta herritar gehiagorentzat erakargarri egin, patata-tortilla lehiaketa, adibidez.

Azkenik, eraldaketa-prozesu guztiak *continuum* bat direla kontuan izan behar dugu. Partaidetza-prozesuak oinarri bat jartzeko balio behar du, baina eraldaketa feministak etengabekoa izan behar du. Horretarako, egindakoa ebaluatu, adostutakoaren jarraipena egin eta egoeraren analisia egiten jarraitu behar da. Gure kasuan, herri batean Jaien Berdintasun Behatokia sortzeko prozesuan gaude. Behatoki horrek, jaietan berdintasun-politikak modu estrategiko, sistematizatu eta eraginkorrean inplementatzeko tresna izateko bokazioa du. Kasu honetan, berdintasun-sailaren markoan gelditu bada ere, herritarrekin eta mugimendu feministarekin lankidetzarako bitartekoak eta kanalak jartzea lehenesten dugu, jai-bileretan edo ahalduztze-eskolan proposamenak aurkeztu eta jasoz, adibidez.

ONDORIOAK ETA ERRONKAK

Jaiak gure herrietako ondare garrantzitsuak dira, komunitatearen adierazpen kulturalak eta identitate kolektiboak eraikitzen dituzten jarduerak (Farapi, 2009). Euskal Herrian, jai herrikoi eta parte-hartzaileen tradizioa dugu, sarritan herri-eragileen eta erakunde publikoen arteko harremanen bitartez antolatu eta egiten direnak (jai-batzordeen kasuan, adibidez). Baina jaiak tradizioaren pisu guztia ere jasotzen dute, eta hausnarketa kritiko baten faltan, generoko botere-harremanak eta diskriminazioak erreproduzitzen dituzte.

Guk bideratutako prozesuetan jaien inguruko gogoeta partekatuak egiteko espazio falta dagoela sumatu dugu. Jai-batzordeak jai- edo kultura-departamentuek oso bideratuta daude eta era atomizatuan funtzionatzen dute, jaien inguruko hausnarketa integral eta kritikorik gabe. Gainera, gizonez osatuta daude neurri handi batean eta funtzionatzeko eredu patriarkalak erreproduzitzeko joera dute.

Gure esperientzietan oinarrituta, jaiak berdinzaleagoak egiteko, beharrezkoa da jaietan eta haien antolakuntzan inplikaturik dauden eragileekin batera egitea prozesua. Hau da, partaidetza-prozesuetan, gaiarekiko interesa eta ikuspegi feminista duten

herritarrez gain, jaien inguruan eragiteko eta erabakitzeke ahalmena dutenek ere egon behar dute, herri-eragileei zein erakunde publikoei dagokienez.

Herritarrekin gaia jorratzen hastean, honen beharraren inguruan zalantzak azaltzen dira, eta horregatik, sentsibilizazioa etengabeko erronka da. Horretarako, teoria eta praktika feministaz baliatzen gara, partaidetzazko dinamika eta ikuspegi antropologikoarekin uztartuz. Gure esperientzietan oinarrituz, nork bere herriko jaien generoaren arabera etnografia egitea oso tresna baliagarria da generoko botere-harremanak eta diskriminazio-egoerak identifikatzeko eta plazaratzeko. Emakumeei ahotsa ematea eta haien esperientziak zentroan jartzea ere, kontzientzia hartzean laguntzen duten estrategiak dira. Behin gaia lantzearen beharra identifikatuta, lehenasunezkoa bihurtzea da, eta esku-hartzerako estrategiak eta aukerak ateratzen hasten dira.

Mugimendu feministaren presentzia eta inplikazioa ere ezinbestekoak dira. Azken urteetan jaien gaiaren inguruan egindako gogoeta eta ekintza feministak oso baliagarriak dira eraldaketa-prozesurako, eta berauek sozializatu eta jaien antolakuntzan dauden espazioetan integratzeko beharra dago. Erakunde publikoekin ere, berdintasun-sailaren bitartez, elkarlanerako aukera asko daudela uste dugu, hausnarketa eta eraldaketarako estrategia asko norabide berean doazelako.

Bestalde, gaiaren konplexutasunak eskatzen digun zuhurtziaren inguruko aipamen bat egin nahi dugu. Jaiak sentimenduekin eta identitateekin oso lotuta daude, eta erreazio emozionalak pizten dituzte. Tradizioaren izenean, posizio oso estankoa hartzeko arriskua dago, eta generoari dagokionez, batzuen botere-esparruak mantentzeko beldurra azaltzen da. Edozein eraldaketa-prozesu feministak egoera horiek iraultzea ekarriko du, horrek dakartzan gatazkarako arriskuekin (bi ikuspegi nagusien arteko konfrontazio eta adostasun faltaren ondorioz, herriko elkarbizitza urratzea).

Gure kasuan, gatazkek prozesua bera oztapa ez dezaten, hasiera batetik inplikaturako eragileen partaidetzarekin egiteko apustua egiten dugu, eta eraldaketak adostasunetik eta negoziatio-gaitasunetik egitera konprometitzen gara. Egoera zailak dauden kasuetan, bitartekaritzak ere jartzea gomendatzen dugu. Betiere, badakigu tentuz egin beharreko prozesuak direla: batzuetan aldaketak oso bizkor aktibatzen dira, eta beste batzuetan, pauso txikiz osatutako eraldaketa-prozesu handiak izango dira.

BIBLIOGRAFIA

- Espiau, Mireia; Saillard, Dominique eta Ajangiz, Rafael (2005): «Género en la Participación. Un camino por recorrer», *Bakeaz cuadernos*, 67 (monografikoa).
 Farapi (2009): *Gipuzkoako lurralde historikoko jaietako buruzko azterketa, generoaren ikuspegitik*, Gipuzkoako Foru Aldundia.

- Farapi (2016): *Jaiak berdinzalegoak egiteko gida. Tolosako prozesuaren sistematizazioa*, Gipuzkoako Foru Aldundia (argitaratu gabea).
- Red CIMAS (2015): *Metodologías participativas. Sociopraxis para la creatividad social*. Dextra editorial, Madril.

Gehiago jakiteko dokumentazio interesgarria

- Euskal Herriko Bilgune Feminista eta EMAGIN elkarte (2014): *Festa dezagun gaurdanik geroa*, Autoedizioa [DVD].
- García Castaño, Javier F. (2000): *Fiesta, Tradición y Cambio. Proyecto Sur de Ediciones*, Granada.
- Suso, Alicia eta Parte Hartuz Genero Taldea (2008): «Las mujeres en los procesos participativos: reflexiones iniciales para un debate necesario. Poder político y participación», in Zesar Martínez García (koord.) eta Asier Blas Mendoza (2008): *Poder político y participación = Demokrazia: ogi gogorrari hagin zorrotza*.

Azter ditzagun «gure» jaiak: parte-hartze, antolaketa eta militantzia-ereduen inguruko zenbait galdera (more)

Pili Álvarez Molés eta Marta Luxán Serrano
(Joxemi Zumalabe Fundazioa)

DANTZARAKO GONBITEA

Irakurle maitea, jakin dezazun artikulu hau idatzi dugunok jai herrikoien zaleak garela, horien antolakuntzan modu ezberdinetan parte hartu dugula eta guretzat garrantzitsuak bezain beharrezkoak direla. Jaiak gustuko ditugulako, hain zuzen ere, zenbait kezka eta galdera partekatu nahi ditugu zurekin. Hausnarketa hauek ez dira hau idatzi dugunok sortutako zerbait, baizik eta jaien antolaketan eta jaietz disfrutatzen zabilztenekin izandako hizketaldien, eztabaiden, poztasunen eta haserrearen ondorioz garatutakoak. Era berean, genero-harremanez zein militantzia-ereduez egindako lanetan ondorioztatutakoei leku egin diegu¹⁵⁴ hausnarketan sakontzea helburua duen testu honetan. Ez dezazula uler dena beltz ikusten dugula, eredugarriak diren ekimenak eta proposamenak badaude gure jaietan, baina oraingo honetan zalantzei eta arrangurei erreparatu diegu. Makilatxo magikorik ez dugu; bai, ordea, hamaika galdera.

Jaiak ospakizun oso garrantzitsutzat jotzen ditugu eta ez dira gutxi gure egutegian gorritz markatutako egunak. Baina, zeri deritzogu jaiak? Eta jai herrikoia? Jaiak nola eta nortzuek antolatzen dituzte? Eta nortzuengan pentsatuz? Zer ekimen mota eskaintzen dira? Zer eta nola kontsumitzen dugu? Ekimen kolektibo, erritual eta talde-identitatea zein gizartea birsortzen dituen heinean, jaiak eraldaketarako une eta gune berezia delakoan eta azken urteetan izandako aldaketa esanguratsuek¹⁵⁵ argudio hori baieztatzen dutelakoan gaude. Artikulu honen xedea transformazioaren bidean lagungarri izan daitezkeen hausnarketak eta galderak plazaratzearan datza.

154. Álvarez Molés, Pili (2012), Joxemi Zumalabe Fundazioa (2014) eta Luxán, Marta; Ormazabal, Andere; Txurruka, Unai eta Dañobeitia, Olatz (2014).

155. Aldaketa horien artean gaueko eskaintzatik haratago programatzea, mugimendu zein ekimen feministak gero eta presentago egotea, edalontzi berrerabilgarriak erabiltzea eta umeei zuzendutako programazioaren indartzea aipatuko genituzke besteak beste.

HERRIKOIAK GARA, FESTAZALEAK, MUNDU BERRI BATEN ASMATZAILAK¹⁵⁶

Zeri deritzogu jaia? Jaia entzundakoan, zer datorkigu burura? Zein da gure lehenengo jaien oroitzapena? Zeintzuk dira egun galdu ezin ditugun bestak? Eta inoiz zapalduko ez genituzkeenak? Zergatik? Bakarkako jairik ba al dago?

Jaiak eduki sinbolikoa duten jendarte eta kultur adierazpenak dira, **errealitatearen adierazle kondentsatuak**. Jaietan norbanakoa kolektibora hurbiltzen duten prozesu subjektibo eta objektiboak ematen dira. Beraz, festak bizitzaren erdigunean kokatzen ditugu, jendartearen balioak, nortasunak, ideologiak eta egiturak birsortzen dituztelako (Euskal Herriko Bilgune Feminista, 2016: 1)¹⁵⁷.

Hots, jaia ekimen kolektiboa dugu, errituala, talde-identitatea zein gizartea birsortzen duen ekitaldia. Gauzak horrela, gizartea aldatzen den heinean jaien ereduak eta ezaugarriak ere aldatuko lirateke eta, era berean, jaiak aldaketa soziala bultzatzeko aukera eskainiko ligukete. Beraz, *status quo*-a mantentzeko zein eraldaketarako tresna bilaka ditzakegu festak. Gizartearen birsorkuntzarako gune eta une garrantzitsuak dira, komunitatea eraikitzeko eta norbanakoa horren baitan kokatzeko espazio eta denbora bereziak. Zentzu horretan, besta egitasmo kolektiboa dela ondoriozta dezakegu, ez diola bakarkako ospakizunari erreferentzia egiten.

Egitasmo kolektiboa dela esateak ez ditu jaiak bere osotasunean ezaugarritzen. Zertaz ari gara? Uda garaian herrietan gauzatzen diren ospakizunak? Non geratzen dira Inauteriak eta Santotomasak? Eta Alardeak? Durangoko azokaren inguruan sortutakoari, jaia deritzogu? Eta gure urtebetetze-jaia edota lehengusuaren ezkonagurra horiekin parekatzea ote? Korrika¹⁵⁸ eta Nafarroa Oinez¹⁵⁹, non kokatzen ditugu? Argi dago jaien eremua zabala dela; aurrera jarraitu aurretik hobe dugu gaia mugatzea. Artikulu honen helburua herri eta hirietan gauzatzen diren ospakizun kolektibo eta publikoei buruz hitz egitean datza, elkarlanean antolatutako eta, teorikoki, herritar ororen gozamenerako prestatu eta pentsatutako festez. Zenbaiten aburuz, jai herrikoiak deiturikoak.

Herrikoiak? Eta nola ulertu behar ezaugarri hau? Jai herrikoiak diogunean herritarrek antolatutako jaiez ari garela azpimarratu nahi dugu, hau da, pertsona multzo batek gertatuak. Ez du esan nahi jai euskaldunak, parekideak, ekologikoak edota anti-arrazistak direnik. Are gehiago, antolakuntzan parte hartzen duten herritarrek oso euskaldunak izan arren, antolatzen dituzten ekimenak gaztelania

156. *Abordatzera abestia* 2009an Aitor Gorosabel musikariak eta Pirritx eta Porrotx pailazoek elkarlanean eginiko abestia da Donostiako Piraten Abordaia egitasmorako: <<https://www.youtube.com/watch?v=mHLM-hDjO2s>> (kontsulta-data: 2016-11-01). Donostiako Piratei eta abordatzeari buruzko informazio gehiago: <<http://www.donostiakopiratak.eus/>>.

157. Euskal Herriko Bilgune Feminista «Jaiak eta plazak gureak ere badira» kanpaina: <http://bilgunefeminista.eus/eu/Berriak/20160704/Jaiak_eta_plazak_gureak_ere_badira> (kontsulta-data: 2016/07/04).

158. Korrikari buruzko informazio gehiago: <<http://www.korrika.eus/>>.

159. Nafarroa Oinezi buruzko informazio gehiago: <<http://www.nafarroaoinez.net/>>.

hutsean garatzen badira, ez ditugu jai euskaldunak izango. Era berean, jai-batzordean talde eta norbanako feministen parte-hartzeak ez du bermatzen festa parekideak izango direnik edota ez denik eraso matxistarik gertatuko. Arestian aipatu dugunez, jaiak jendartea iraultzeko parada eskaintzen digute, baina aukera horren inguruan hausnartu behar dugu, bultzatu nahi ditugun egiteko erak zeintzuk diren adostu eta onartuko ez ditugunak zehaztu eta horiek saihesteko ekimenak aurreikusi. Hausnarketarik egin ezean, teorian irauli nahi duguna berreraiki eta indartuko dugu jai-giroan, kontrako norabidean ari garela pentsatuz, gainera.

Uda, Euskal Herria, jaiak. Zer datorkigu burura? Bainu kolektiboa eta ur jolasak hondartzan zein errekan eguerdiko 12:00etan, edota kontzertua txosnagunean gaueko 23:00etan? Bigarren hori une historiko zehatz batean sortutako eredia da eta herritarren bizimodua nabarmenki aldatu den arren, egun nagusitzen den **jaien inguruko imajinario kolektiboa** horixe dugu, beste garai batekoa alegia. Jakin badakigu jaietan askoz ere ekimen eta ekintza gehiago dagoela baina txosnak, gaua, gazteak, kontzertuak eta desfasea gure iruditegian gailentzen diren kontzeptuak direlakoan gaude. Eta horrek, zer esan nahi du eta nolako ondorioak ditu? Ba al du zentzurik orain dela 30 urteko ereduari eusteak? Teorian, jaiak herritar ororen gozamenerako prestatzen direla erran dugu, baina adin, genero eta jatorri guztietako jendea ibiltzen al da txosnetan?

Izan ere, Euskal Herriko jaien ezaugarrietako bat herri-mugimenduekin izan-dako lotura dugu, hots, herri-mugimenduen parte-hartzea festen antolaketan eta jaien garrantzia herri-mugimenduen sostengu ekonomikorako. Baina, zein da egun herri-mugimenduen egoera? Eta nolako parte-hartzea? Zenbait herritan txosnetako txandak betetzeko gero eta arazo larriagoak daude eta beste batzuetan dagoeneko txosnak ez dira errentagarri. Dena dela, ez diogu gaiari aurrez aurre heltzen, hau da, ez dugu honen inguruko hausnarketa sakon eta kolektiboa gauzatzen, eta (zenbait tokitan) gero eta txosna gutxiago egon arren eta txosnetan gero eta lagun urriago, jai-ereduak aurrera dirau. Ba al dakigu jaiak beste modu batzuetan ospatzen? Bestelako jaiak irudikatzeko gai al gara? Ez al gara kapitalismo eta kontsumismoaren erritmoetara murgiltzen eta mugitzen jaietan? Hona hemen adibide batzuk. Programazioari dagokionez, gauzatutako ekimenen kopurua jaien arrakasta neurtzeko aldagaia bilakatzen dugu sarritan, ekintza horien kalitateari jaramon gehiegirik egin gabe. Era berean, erakarrirako jendearen kopuruari, eta ez horrenbeste horien artean sortutako giroari, erreparatzen diogu eta horrek, besteak beste, balizko etekin ekonomikoekin lotura zuzena du gure usteetan. Bukatzeko, presak, estresak eta kontrarrelojak lagun ditugu jaien antolaketa eta gauzatzean eta horiexek oso jarrera kapitalistak ditugu, hau da, teorian jaien bidez bultzatu nahi ditugun balioekin kontrajarriak.

Gure ustez, jaiak **ekimen politikoak** dira. Jaien antolaketa ekintza eta hautu politikoa delakoan gaude, eta prozesu horren ezaugarritzeak jaietako bilakaeran eragina duelakoan ere. Beraz, gure herrietako jaiak sostengatzen dituzten kontsumo eta pertsonen arteko harremanen ereduak erreparatzeari, partekatzen ote ditugun

eztabaidatzeari eta, horrela ez balitz, horien aldaketa bultzatuko lituzketen neurriak hartzeari ezinbestekoa deritzogu. Hauxe duzue, beraz, proposamena: egiten duguna zer den eta nola egiten dugun aztertzea, hautu eta egiteko modu horien ondorioak zeintzuk diren eta egokiak iruditzen ote zaizkigun hausnartzea eta, amaitzeko, egiteko modu eta ekimen berriak bilatu, asmatu eta proposatzea (Goitia, 2015)¹⁶⁰. Gauzak horrela, *jaiak bai borroka ere bai leloa* berrirakurtzeko gonbitea luzatu nahi dizuegu, gure ustez jaien eremua sistema iraultzeko esparrua baita, ez da erreboltatik at dagoen edo paraleloki gertatzen den zerbait, baizik eta eraldaketa gauatzeko espazioa. Horretarako, baina, hausnarketa eta irudimenari heldu beharko diegu.

Oro har, zein da **jaien helburua**? Eguneroko erritmo eta bizimodua apurtzea, norbanako eta komunitatea errutinatik at kokatzea. Tradizionalki, jaiak komunitatearentzat garrantzitsuak ziren momentuekin lotuta zeuden eta, arestian aipatu dugunez, komunitatearen birsorkuntzari begira ezinbestekoak. Egun, zein da jaien esanahia? Zerekin lotzen ditugu? Gure komunitatean zerbait oso garrantzitsua gertatuko balitz, ospakizun bilakatuko genuke? Dagoeneko horrelako festak ba al ditugu edo kutsu erlijioso duten jaiak gailentzen dira gurean? Jai, ospakizun eta errituen bidez gizartearen iraupena bermatzen bada, aldaketak bultzatzeko jai «berriak» behar ditugu edota egun ospatzen ditugun horien edukiak aldatzea hobe? Baina gure ildotik aldendu gara; itzul gaitezen bada jaien helburuetara.

Lagunekin egotea, jende berria ezagutzea eta egunerokoan egiten ez duguna egiteko aukera izatea badira festetan pentsatzen dugunean burura datozkigun zenbait kontu. Eta festa giroa, zertan datza? Alkohola aipatzea ezinbestekoa dugu gurean. Jaietan mozkortzea ohikoa da eta hauxe bai dela adin-tarte ezberdinek partekatzen duten ohitura. Genero eta jatorri ezberdineko pertsonen artean, aldiz, ez da gauza bera gertatzen, adibidez, gizonak mozkortzea ohikoagoa izateaz gain, onartuago dago. Horretaz gain, jende berria ezagutzeko drogen beharra ez dugula esan arren, horien erabilerak harremanak errazten dituela pentsa genezake gure portaera aztertuz gero. Baina nolako harremanak sortzen ditugu alkoholaren eraginpean? Gaupasaz egindako lagun berriekin, harremana mantentzen al dugu festak bukatu eta gero? Eta bestalde, erabat *itsututa* gaudenean harremanak izateko zailtasun handiak ditugu, beraz dosiaren arabera alkoholak zein bestelako drogek harremanak erraztu edo zaildu egiten dituzte.

Gaupasa. Jaietan gauez bizitzeko aukera irekitzen zaigu, iluntzean atera eta hurrengo egun arte kalean ibiltzea, dantzan, barrez, parrandan... Eta ederra da giro onean gau osoa kalean (edota tabernetan) pasatzea. Baina gaua luzatzen dugu ederki pasatzen ari garelako, etxerako autobusa goizean ateratzen delako edota gaupasa bera helburu bilakatu dugulako? Zenbat gaupasa, hainbat ospe? Edota gauean zehar gerta daitekeena galtzearen beldurrez atzeratzen dugu etxerako buelta? Modu berean bizi al ditugu gaupasak genero eta adinaren arabera? Gauza bera al da 18 urteko

160. Goitia Lopez, Agurtzane: «Jaiak eta ospakizunak: Ereduak zailtzen jartzen!» artikulua Hezki-detzan Esku Hartzen blogean: <<http://hezke0506.blogspot.com.es/2015/11/jaiak-eta-ospakizunak-arraroa-irudi.html>> (2015-11-22).

mutilak herriko festetan hiru gaupasa egitea edota 65 urteko emakumea izatea gauak luzatzen hiru egunez aritu dena? Zer entzungo genuke bataz eta besteaz jaiak bukatutakoan? Ziurrenez, mutilaren kasuan domina dena emakume helduarenean epaiketa eta arbuiorako arrazoia.

Gau-giroan, abestiak dioen moduan, dantza eta edateaz aparte, zer egiten dugu? Barre, eztabaidatu, txutxu-mutxutan ibili, eta ligatzen saiatu? Altxa dezala eskua jaietan inoiz **ligatu** ez duenak. Festetan gehiago ligatzen da horretarako giroa sortzen delako, drogen kontsumoa areagotzen delako, edota egunerokotasuna ez dugulako horretarako espazio bilakatzen? Gauda luzatzeko arrazoietako bat al da ordu txikietan zerbait aurkituko dugun itxaropena? Ligatzeko modu honek —ordu txikietan, alkoholaren eraginpean, jende eta zarata artean, nekatuta— asetzen al gaitu? Gauza bera da adin, genero eta jatorriaren arabera? Jaietan eta ordu txikietan ibiltzeak ligatzeko gogoia duzula esan nahi al du? Eta horrela ulertzen al da?

Zer gertatzen da lagun talde batekin geratu garenean *ezta*kit nongo herriko jaietara elkarrekin joateko eta gaua aurrera doan heinean jendea taldeari begira egon beharrean norekin ligatu aztertzen hasten denean? Inoiz sentitu zarete lekuz kanpo horrelako espazioetan ligatzeko gogorik ez zenutelako? Ligatzea, gaupasa egitea legez, ospe kontua al da? Jaietako zeregina bilakatu al dugu? Zenbat *lige*, hainbat ospe? Giro batzuetan *bekatutzat* jotzen dena, pertsona batekin baino gehiagorekin ligatzea alegia, beste batzuetan *dominatutzat* hartzen da. Bestalde, horrelako egoeretan sortzen ohi diren une deserosoak, gaizki-ulertuak eta erasoak kudeatzeko zailtasun handiak ditugu. Hori guztia esan arren, ligatzea gustuko dugula eta herriko jaietan ligatzea kirol osasuntsua iruditzen zaigula azpimarratu nahi dugu, baina zergatik gehienetan gaueko ordu txikietan? Eta zer gertatzen da gogorik izan ezean? Gauza bera al da gogorik ez izatea 56 urterekin edota 17rekin? Ezezkotan gaude eta horrek kezkatzen gaitu.

Bestalde, **ondo pasatzea** dugu jaien helburu. Jaia alaitasunarekin, poztasunarekin, algararekin lotzen dugun zerbait dela baieztatzen dugu *Wikipedia* irakurritz: «(J)ai edo festa (..) jendeak giro alaietan parte hartzen duen gizarte ospakizun mota bat da»¹⁶¹. Hala ere, jaietan bestelako uneak ere badaude eta jaiak pozgarriak izan ez diren gertakizunak ospatzeko ere antolatzen ditugu: hildako lagunak omentzeko elkartzen garenean edota iraganean gertatutako zerbait latza gogoratzeko ospakizunak. Edozein kasutan, gurean jaietan ondo pasatzea sozialki ezinbestekotzat jotzen dugula uste dugu, ez dugula tristura edota saminetarako tarterik uzten. Bestelako aldarteak onartzen al ditugu jai-giroan? Alkoholaren eraginez eta gaueko ordu txikietan ez bada, triste, goibel, penatuta dabilena ametitzen al dugu jai-giroan? Harekin egoteko gogorik ba al dugu? Ba al du tokirik triste dagoenak penak alkoholean itotzeko asmorik ez badu?

161. <<https://eu.wikipedia.org/wiki/Jai>> (kontsulta-data: 2016-11-23).

PRAKTIKA TEORIA GAINDITUZ, EKINTZEN BIDEZ, HERRIAREN AUTOANTOLAKUNTZA BIZITZEN ETA IKASTEN¹⁶²

Aurreko atalean jai herrikoien esanahiaz hausnartu dugu eta herritarren parte-hartze eta erabakitzeke ahalmenarekin lotura handia duela ikusi ere, baina horrek nolako eragina du jaien antolaketan? Eta nolakoa izan beharko luke? Berriz ere, erantzunak baino hamaika galdera ditugu. Hots, makilatxo magikorik ez, baina autokritika jorratzeko gogoia bai, betiere, jai-batzorde eta jai herrikoi osasuntsuagoak bultzatzeko asmoz.

Hasteko, nola antolatzen ditugu jaiak? Herri eta hiri askotan **jai-batzordeak** bere gain hartzen du ardura hori eta, lekuaren arabera, instituzio publikoetatik urrunago edo hurbilago dago. Jai-batzorde bakoitzak bere istoria, baldintzak eta baliabideak ditu. Esaterako, batzuetan herriko talde eta elkarteek osatzen dute, beste batzuetan norbanakoek ere parte har dezakete eta, hainbat tokitan, udaleko kultur zinegotzia edo teknikaria presente dago. Jaien antolaketa herritarren esku egoteari oso garrantzitsua deritzogu, hau da, **herritarrok protagonista** izatea une eta gune guztietan. Jai batzuetako leloak dioten moduan: egotetik egitera. Zein da subjektu aktiboa eta kontsumitzaile soila izatearen arteko aldea? Eta herrigintzan, nolako eragina du jaiak gertatzeko herri antolatua edota edo erabat pasiboa izateak? Beste herrialde batzuetan udalek, diru-truke, enpresen esku uzten dute jaien antolaketa. Imajinatzen duzue horrelako zer bait gurean? Nolako jaiak izango lirateke? Zein alde eta zein antzekotasun egongo lirateke? Dagoeneko, nonbaiten gertatzen ari al da?

Bestalde, herritarrek diogunean nortzuek ari gara? Talde edota kolektiboetan aritzen diren horietaz? Beste inork ez al du jaien antolaketan interesik? Zer gertatzen da herritarrek tabernariak badira eta jai-batzordean parte hartu nahi badute? Eta herriko kooperatiba txikiek, zer-nolako lekua dute jaietan? Ba al dute antolaketan parte hartzeko aukera errealik? Jai-batzordearen bilerak irekiak al dira? Publikoki iragartzen al ditugu? Jende berria datorrenean, zer-nolako harrera egiten diogu? Taldeetako ordezkariak betikoak dira edota txandaka banatzen den ardura dugu? Eta honek guztiak, nolako eragina izan dezake jaien antolakuntzan eta ezaugarritzean?

Instituzioekiko harremana ere eztabaidagai interesgarria dugu. Egun, oso egoera ezberdinak daude, tokian tokiko errealitate, behar eta hartu-emanen araberrakoak. Edozein kasutan, eta nahi eta nahi ez, beti dago gutxieneko harremana. Adibidez, nahiz eta autogestioaren bidez antolatutako jaiak izan, zenbait ekintza gauzatzeko ezinbestekoak ditugu udalaren baimenak. Nola esan baldintzarik ez dagoela udala bada txosnak non jarriko diren erabakiko duena (edo erabakiko dutenatariko bat)? Edota udaltzaingoa arduratuko bada txosnak ordu jakin batean ixten? Hala ere, leku batzuetako jai-batzordeek udalarekin harremanik ez izatea nahiago dute, auzokideen arteko sareak indar handia duelako, horretarako beharrik ez dutelako edota autogestioa bultzatzeko asmoz. «Bere kabuz antolatuta

¹⁶² Kloratita taldearen *Herri boterea* abestiaren hitzak: <<https://www.youtube.com/watch?v=Sb9WSE1vGwg>>.

(autoantolatuta, alegia) dagoen herriak bere bilakaeran eragiteko gaitasuna du, bere etorkizuna gidatzeko ahalmena» (Joxemi Zumalabe fundazioa, 2012: 1) esan izan dugu eta, jaien eremuari dagokionez, programazioa aurrera eramatearekin batera herrigintza, autoantolaketa eta norbanako zein taldeen arteko elkarrekintza sustatzen ari garelakoan gaude.

Aurrekontuari dagokionez, jai-batzordeak duen aurrekontu gehiena edota zatiren bat udalaren aurrekontuetatik eratortzen denean, baldintzarik gabeko harremanaz hitz egin dezakegu edota egoera horrek programazioa zein jaietako beste alde batzuk baldintza ditzake? Eta jai-batzordearen aurrekontuaren zati handia udalak jartzeak zer-nolako eragina du jendearen parte-hartzean eta balizko autogestioan? Harreman hauek eraikitzerakoan, zer baloratzen dugu? Nolako elementuak hartzen ditugu kontuan? Zer abantaila eta zer arrisku dakarkigu udalarekin harreman estua izateak? Eta ez izateak? Eta bestelako instituzioekin?

Era berean, **azpiegitura** ere buruhauste handia izaten da. Herriko edozein jaietan aulkiak eta mahaiak beharrezkoak izaten dira, zeintzuk dira horiek lortzeko aukerak? Leku askotan, enpresa bati alokatzea, beste batzuetan herriko edota ondoko herrietako eragileek dituztenak eskatzea eta, kasu batzuetan, udalak dituenak erabiltzea, betiere baldintza batzuen arabera. Urtero alokatu beharrean bagabiltza, zergatik ez beste batzuekin elkartu eta azpiegituran inbertsio partekatua egin? Bestalde, zer gertatzen da komunekin? Noren ardura da komunak egongo direla bermatzea? Udalak edo jai-batzordeak ordaindu behar al ditu? Komunak beharrezkoak bezain garestiak direnez, askotan ez dago nahikorik. Horren ondorioz, jai-eremutik hurbil bizi diren herritarrek, kaleetan zein portaletan, kiratsa pairatu behar izaten dute, kale-garbitzaileek izugarrizko lana izaten dute goizero dena txukuntzen, eta, jaiaz gozatzen ari diren pertsonen, gehienbat nesken, kalean txisa egin ezean ilara amaiezinak egin behar izaten dituzte.

Horretaz gain, jai herrikoak edota **denontzako jaiak** leloa ahoan darabilgun arren, horrelakorik lortu ez dugulakoan gaude. Horren aurrean, neurririk hartzen al dugu? Egia al da denontzako jaiak antolatu nahi ditugula? Guztiok al dugu jaia bizitzeko modu bera? Guztiok nahi, gogo eta behar berdinak? Gure ustez urte luzeetan modu batez egin diren gauzak zalantzan jartzeko zailtasunak ditugu, dagoeneko instituzionalizatuta dauden hainbat alderdi aldatzeko oztopoak baino ez ditugu ikusten. Zentzu horretan, proposamen berriek jai-batzordearen egiteko moduekin talka egingo balute gertatuko litzatekeena aztertzea oso interesgarria litzateke.

Argi dago herritar guztiok ez garela berdinak eta jaiaren antolaketan parte hartzea ez dela neutroa, denok ez ditugula nahi, gogo, baldintza eta aukera berdinak jaien antolaketari begira. Adibidez, ez da gauza bera herri batera heldu berria izatea edo betidanik hantxe bizitzea. Ez eta egun osoa libre eta gauzetan parte hartzeko aukera duen gaztearen egoera edota jaietan tabernetan lanean ari denarena. Beraz, aniztasun horri erreparatzen ote diogun, baiezkotan nola, eta, ezezkotan, zer egin

dezakegun ditugu galdera nagusiak. Hona hemen hausnarketarako gako batzuk: nolako pertsonen osatuta dago jai-batzordea (adina, sexu, jaioterria, hezkuntza-maila, hizkuntza, lanbidea, aniztasun funtzionala...) eta nortzuk ez daude? Noren ardura da hori horrela izatea? Noizbait aztertu al dugu nolakoak diren jai-batzordean parte hartzeko baldintzak? Jai-batzordearekiko nolako aurreiritziak eta ezagutzak daude herrian? Edota nolako da egitura-sozialaren eragina parte hartzean? Hauek adibide batzuk baino ez dira.

Era berean, gure ustez parte-hartzea ez da gogoaren edota nahiaren ondorio hutsa. Parte hartu nahi izateaz gain, parte hartzen jakin egin behar dugu eta horretarako aukera izan ere, parte hartu ahal izatea alegia. Adibidez, nola funtzionatzen dugu? Zeintzuk dira horretarako ageriko zein ezkutuko arauak? Noiz eta non egiten ditugu bilerak? Nolako da gure batzarretako giroa? Zeintzuk dira informazio-kanalak? Denok al dugu erabakitzeke ahalmen berdina? Nolako botere-harremanak sortu ditugu taldean (adinagatik, esperientziagatik, herrian dugun rolagatik, parte hartzen dugun taldeagatik, sexu-generoagatik...)? Harreman horietaz hitz egiten al dugu?

Botere-harremanek jai-batzordearen **lan-banaketa** baldintza dezakete besteak beste. Gauzak horrela, nola gauzatzen da lan-banaketa? Lan guztiak berdinduz baloratzen dira edo badaude ospe eta oihartzun gehiago dituztenak eta ezkutuan gelditzen direnak? Banaketa parekidea izateko mekanismorik ba al dugu? Jaietatik etekin ekonomikoa ateratzen duten talde horiek norbanakoek baino ardura eta lan gehiago egin beharko lukete jaietan, ala ez? Bukatzeko, lan-banaketa informazioarekin oso lotuta dagoenez, zereginak gauzatzeko informazioaren transmisiorik ba al dago edo ardura berriei bakardadean aurre egin behar diegu?

***ASTELEHENA BIHARAMUN, EZINEZ LEHERTZEAR NAGO, SABLEKO KALANBREAK, EZIN DUT GEHIAGO*¹⁶³**

Hainbat eragilerentzat jaiak finantzaketa-bide garrantzitsua dira eta horren adibiderik esanguratsuena **txosnak** ditugu. Gauzak horrela, txosnak ipintzeko baldintzak zeintzuk diren eta non eta nola adosten diren aztertzea interesgarria litzateke. Hauexek dituzue txosnak jartzeko irizpideen inguruan jaso ditugun eztabaidagaietako batzuk: herriko eragilea izatea (derrigorrezkoa edota lehentasuna izatea); txosna jartzen duen elkarteak beste diru-iturri nagusi finko bat izatea ala ez; lortutako etekin ekonomikoa zertarako erabiliko den; eragilearen inplikazioa jaiak antolatzen eta ardurak hartzen; edota kolektibo horrek herriari egiten dion ekarpena. Txosnen eskubideak eta betebeharrak ere hizpide izan ohi dira.

Era berean, **egitarauaren eta etekin ekonomikoaren artean oreka nola bilatu** beste kezka nagusietako bat izaten da. Afera hau estuki lotuta dago aurrekontuarekin. Zertan gastatzen dugu dirua eta zertan ez? Horrek nolako eragina du festen ezaugarritzean? Eta bukaerako balantze ekonomikoan? Hauxe arretaz aztertu

163. Gozategi taldearen *Kalanbreak* abestia: <<https://www.youtube.com/watch?v=bKcfxJUv6k4>>.

beharreko kontua dugu. Askotan antolatzaileek eta herritarrek gaueko kontzertuei garrantzi handia aitoritzen diete. Hau da, aurrekontu puska ederra horretan gastatzen da, taldeak zein soinu-ekipoak ordaintzen. Eta horrek badu etekin ekonomikoarekin lotura zuzena, gauean alkohol dezente kontsumitzen delako eta horrek dirua sortzen ohi du.

Taldeak aukeratzeko irizpideak geroago aipatuko ditugunez, bestelako galderak luzatuko dizkizuegu une honetan. Nola kontratatzen ditugu taldeak, zuzenean edota enpresen bitartez? Zenbatekoa da taldeen etekina? Gero eta urriagoa al da? Taldeak aukeratu aurretik, muga ekonomikorik zehazten al dugu? Eta taldeei dagokienez, zer dago txanponaren beste aldean? Hau da, batzuei diru mordoa ordaintzen diegunean nortzuen lana gutxiesten ari gara? Batzuei *enroilatzeko*, musu-truk edota oso merke lan egiteko eskatzen diegu eta beste batzuei ez. Eskaera mota hauek nortzuei eta zer irizpide erabiliz egiten diegun, eta nortzuei ez eta zergatik, zintzoki aztertu beharko genuke. Era berean, dirua dagoenean beste baztuetan musu-truk aritu diren horiengan pentsatzea ez legoke gaizki.

Desoreka horiek bestelako adierazpen artistikoekiko edota eragileekiko areagotzen direla uste dugu. Ume-jolasetan aritzen diren lagunek dirurik jasotzen al dute? Eta herri-bazkariak prestatzen aritzen direnek? Antzerkilariekin, zer gertatzen da? Nolako aurrekontua dugu dantzariarentzat? Artista eta artisauen duintasunari erreparatzen al diogu? Bestalde, dirua al da baloratzeko bide bakarra? Pertsona horien beharrak eta lehentasunak kontuan hartzen al ditugu? Zaintzen al ditugu taldeak eta norbanakoak?

Egitarauaren eta etekin ekonomikoaren arteko oreka horren bila jai-batzorde batzuek kanpoko finantza-ekitarekin lan egiteko aukera egin dute. Aukera horrekin bat egitekotan, nolako **babesleak** nahi ditugu gure jaietan? Zeren arabera aukeratzen ditugu? Ba al dago marra gorririk? Egotekotan, non? Jaietako herri askotan **sariak** ere diruarekin eta babesleekin lotuta daude. Parte-hartzea bultzatzeko saririk behar al dugu? Eta sariak, halabeharrez, dirua izan behar al du? Dirua eta motibazioa loturik al daude? Adibidez, kirol-proba bat programatzerakoan, sariak beharrezkoak al dira? Umeei ere sariak eskaintzen zaizkie. Sarien bitartez bultzatzen ditugun balioak kontutan hartzen al ditugu? Eta zergatik horietako sari asko —laguntza-bonoen bidez lortutakoak, adibidez— bi pertsonentzako opariak dira? Horrela jokatz, bi pertsonentzako sariak banatuz alegia, gizartean zabaldua dagoen bikotezentrismoa (hots, gure harremanen artean garrantzitsuena bikotea —monogamo eta heterosexuala— dela) berreraikitzen ari garelakoan gaude; eta ez dugu gustuko.

Sariei buruz hausnartzeaz gain, zerbitzatzen ditugun edari eta **janariaz** hausnartzea ondo legoke. Ba al daude aukera begetariano edota beganoak txosnetako ogitartekoetan edo herri-bazkarietan? Non eta nori erosten diogu janaria? Saiatzen gara bertoko eta sasoiko produktuak erabiltzen edo jangai gehienak supermerkatu-kate handietan erosten ditugu, nahiz eta elikadura-burujabetza edo baserritarren inguruko diskurtsoak egiten ditugun gure txosnetan, leloetan edo pankartetan?

Katering bat kontratatzen dugunean, kontuan hartzen al dugu orain arte esandako guztia? Jaki ekologikoei lehentasuna ematen diegu edo etekin ekonomikoa dela medio, alboratzen ditugu?

Edariei dagokienez, oso ohikoa da alkohol-eskaintza alkohol gabeko eskaintza baino askoz oparoagoa izatea. Are gehiago, jai batzuetan ia ez dago alkohol gabeko aukerarik. Edozein modutan ere, inoiz erreparatu al diogu edariak gure txosnan antolatzeke moduari? Begi-bistan ditugu alkohol guztiak? Badago txukun ipinita eta begi-bistan alkohol gabeko eskaintzarik? Eztabaidatu al dugu inoiz alkoholaren zentralitateaz, eredu horren ahulgune eta indargunez? Hautu kontzientea al da? Txosna batzuetan alkohol gogorra ez saltzeko hautua egin dute, horrelako erabakia zabal genezake? Eta zer egiten dugu alkohola eskatzen duten adingabeekin?

Azken urteetan txosnetan artisau-garagardoak gero eta leku gehiago du. Zerbeza hobe izateaz gain, ekoizleak ez dira enpresa handiak eta ekoizle-kontsumitzaileen arteko bestelako harremanak bultzatzen ditugu. Hala ere, kezka batzuk daude horren inguruan. Adibidez, zein preziotan saltzen diren. Bi garagardo mota eskaini beharko genituzke, artisaua dena eta ez dena? Soilik zerbeza artisauaren aldeko apustua egingo bagenu, nola bermatuko genuke hiriburuetakoko hornikuntza? Egiteko modu hauek beste edari batzuetara zabaltzea posible ote? Beharrezkoa al da horrenbeste eskaintza izatea? Eta zer gertatzen da urarekin? Botilak saltzeaz gain, iturriko ura eskuragai eta doako izatea bermatzen al dugu? Bukatzeko, zer gertatzen da botiloiarekin? Nolako jarrera eta diskurtsoak daude horren inguruan?

Alkohol eta bestelako drogei dagokienez, ukaezina da kulturalki onarpen-maila ezberdina dutela eta, oro har, herriko jai askotan horietako batzuen kontsumoa, alkoholarena bereziki, areagotu eta bultzatu egiten dela. Dirua lortzeko beste bide batzuk aztertu al ditugu? Irudimena lanean jarri al dugu helburu horri begira edo gai tabu bilakatu dugu gure artean? Nolako lekua eta onarpena dute legez kanpoko drogek gure jaietan? Arazotzat edo normalizat jotzen ditugu? Nolako irakurketak garatu dira haien inguruan? Arlo ludikoak, zer-nolako papera du irakurketa hauetan? Dena beltza edo zuria izatearen sentsazioa duzue? Gure ustez, drogen kontsumoaren ereduaren inguruko eztabaida zabala eta zintzoa jaien ereduak eraldatzeko bidean pauso garrantzitsua litzateke. Zer-nolako kontsumoa bultzatu nahi dugu? Eta zein alboratu? Zeintzuk dira horretarako arrazoiak?

Drogen inguruko eztabaida horretan, drogek harreman sozialetan sortzen dituzten **ondorioak** ere kontuan hartu beharko ditugu. Hots, nolakoa da jaietan kontsumitutako drogek giroan duten eragina? Eta nolakoa parte-hartzean eta militantzian? Kasu batzuetan jaiak eta drogak eskutik lotuta datoz. Hautatutako harremana al da? Alkohola talde askoren diru-iturri nagusia dela aipatu dugu, nolako eragina du horrek norbanakoan, taldean, proiektuan eta jai-giroan? Eta genero-harremanetan? Tamalez, emakumeen kontsumoak gizonezkoenak baino gaitzespen moral gehiago jasotzen du eta, bestalde, drogen eraginpean erasotua izateko arriskua ere ez da berdina batzuentzat eta besteentzat.

Ez genuke atal hau itxi nahi **edalongtzi berrerabilgarriak** aipatu barik. Nork ez du orain dela urte batzuetako goizaldeko plastiko-festa gogoratzen? Egun, edalongtzi gogorren erabilera hedatu da eta hori ere aurrerapauso handitzat jotzen dugu, hondakinak gutxitzeko eta berrerabileraren kultura sustatzen duelako. Dena dela, batzuen aburuz, negozio bat litzateke (edalongtzi bakoitzeko ordaintzen dena kostua baino altuago baita). Gai honen inguruko eztabaidak eta kezkak zabaldu dira, horietako gehienak ekonomia edota logistikarekin lotutakoak. Herri batzuetan basoa bueltatzean dirua bueltatzen dizute eta beste batzuetan ez. Nola hartu horren inguruko erabakia? Eta zer egin txosna ixtear dagoenean edalongtzia eskatzen duenarekin? Dirua ez bueltatzea ez da egokiena. Baina zer egin txosna batek saldu dituen basoengatik jasotako dirua baino gehiago itzuli beharko balu? Bestalde, nola garbituko ditugu edalongtzi mordo horiek egun batetik bestera? Eta non dago ardura pertsonala? Nork ez ditu horietako hamaika edalongtzi etxean? Zergatik orduan etxetik baso gabe atera?

GOZA ETA ERLOJUA EZ DOAZ BATERA, BATA EDO BESTEA ZORATU EGIN DA¹⁶⁴

Arestian aipatu moduan, **aurrekontua** eta egitaraua oso lotuta daude. Jaietako aurrekontua nola banatzen den, nolako ekimenei bideratzen zaien diru gehien (eta gutxien) eta erabaki horiek nola arrazoitzen diren oso azterketa interesgarria izateaz gain, jaien oinarriari buruz, hau da, indarrean dauden eredu eta balio ezkutuen inguruko informazioa eskuratzeko ariketa bikaina delakoan gaude.

Dena dela, baliabide monetarioak bezain beharrezkoa dugu antolakuntzan dabilen jendea. Hori dela-eta, programazioa zehazterakoan eta sortutako lan-karga banatzerakoan, giza baliabideak kontuan hartzeari ezinbesteko deritzogu. Bestela, arduraz ardura eta txandaz txanda ibiliko dira pertsona batzuk, askotan betikoak. Baliabideen eta programazioaren arteko oreka mantentzea garrantzitsua delakoan gaude, handinahietan erori gabe.

Halaber, nolakoak dira jai herrikoiak? Jai herrikoiak txosnagunearekin baino ez ditugu lotzen? Ea egitarau hau ezaguna egiten zaizuen: goizean (zerbait egotekotan) umeen jolasak, bazkari herrikoia, kalejira eta kontzertuak. Ba al dago aniztasunik **programazioetan**? Edo gauza bera egiten da Euskal Herriko edozein herriko jaietan? Hauxe al da asetzen gaituena? Zerbait aldatu nahiko genuke? Kontserbadoreak al gara? Txosnarik gabeko jaiak irudikatzen al ditugu? Jaietan aldaketa txikiak txertatzea erraza al da? Azken boladan aniztasuna nonahi entzuten dugu, baina horixe al da benetan nahi duguna? Zeren arabera aniztasuna? Zein une eta gunetan?

164. Junkera, Kepa. *Marijaia dator!*: <<https://www.youtube.com/watch?v=9PGIN7p6gwA>>. Bilboko Aste Nagusiko informazio gehiago nahi baduzue: <<http://www.bilbokokonpartsak.com/es/>>.

Horretaz gain, animalien esplotazioarekin zerikusia duten ekimenak, erlijioarekin lotutako ekintzak edo emakumeen parte-hartzea zailtzen edo debekatzen duten **ekimen eztabaidagarriak** gauzatzen dira hainbat lekutan. Zer egiten dugu horien aurrean? Nola kudeatzen ditugu gatazka horiek? Eta nola finantzatzen dira ekimen horiek? Nolakoak ditugu tradizioaren eta ohituren inguruko diskurtsoak? Zein da pertsona bakoitzaren posizioa, interesa eta beharra?

Musikak jai herrikoietan presentzia handia duen arren, musika-eredua gune eta une bati lotzen zaio maiz: gaueko eskaintzari, txosnaguneari eta gazteei. Goizeko txistulariei, eguerdiko erromeriari, arratsaldeko elektrotzarangari, gaueko kontzertuei eta txosnetan entzuten den musikari balio berdina aitortzen ote diegun aztertu beharko genuke. Hona hemen azterketa hori aurrera eramateko zenbait gako. Nola aukeratzen ditugu musika-bandak eta taldeak? Irizpide batzuk finkatu ditugu¹⁶⁵ edota enpresa eta moden arabera hartzen ditugu erabakiak? Balizko publikoa nolakoa izango den pentsatzen al dugu? Zer-nolako musika-estiloak entzuten ditugu jai herrikoietan eta zeintzuk ez? Eta zergatik?

Bestalde, jai askotan txosnetan jartzen den musikari buruzko kritikak eta iritziak entzuten dira. Jai-batzordeak arreta eskaintzen al dio gai horri? Nortzuek prestatzen dute txosnetan jarriko den musika? Eta nola? Lan astun moduan irudikatzen dugu edo sustatu nahi ditugun balioak eta mezuak zabaltzeko aukera gisa? Zer leku dute gaur egungo taldeek eta azken urtean argitaratutako lanek txosnetako programazio musikalean? Sorkuntza musikolari leku egiten al diogu? Eta, bukatzeko, diru-eteekinak direla-eta, gaueko ordu txikietan irizpiderik ez: musika-estilo bakarra, modan dagoena, euskara baztertzen duena eta mezu sexista zuzenak barnebiltzen dituen. Hau pagotxa!

Halaber, edozein ekimen antolatzeke orduan, ez bakarrik musika kontuarekin, **ordutegia** oso garrantzitsua da. Noiz ospatzen dira eta zenbat irauten dute herriko jaiak? Zer ordutan egiten dira ekimenak? Goizez, arratsaldez eta gauez zer egin ohi da? Bateragarriak al dira gaueko eta goizeko eskaintzak edota talka egiten dute? Txosnak noiz irekitzen ditugu? Gutxiegi erabiltzen al ditugu? Ordutegiaren arabera, nolako pertsonak daude jaietan? Bizitzaren sostengarritasunerako eta zaintza-lanak betetzen dituzten pertsonak kontuan hartzen al ditugu gure programazioetan?

Horrekin batera, jaietan «denok eman behar dugu zerbait etxeko andreak dena eman ez dezaten»¹⁶⁶. Noizbait galdetu diogu geure buruari guk jaietz gozatu ahal izateko nortzuk ari diren birsorkuntza-lanetan? Jaietan eguneroko ordutegiak eta ohiturak aldatzen dira. Nortzuek sostengatzen dituzte aldaketa horiek? Nor joaten da janaria erostera? Nork garbitzen du? Nork prestatzen du baserritar jantzia, koadrilako kamiseta edota ekimenetan erabiltzen dugun materiala?

165. Adibidez, zein hizkuntzatan abesten duten, musika mota, zenbat kostatzen duten, zein mezu zabaltzen duten, neskak ala mutilak diren, hasiberriak direnetz, bertakoak direnetz.

166. Hainbat talde feministak urte luzeetan erabilia izan den «Denok eman behar dugu zerbait gutxi batzuek dena eman ez dezaten» esaldiarekin, beren aldarrikapenak zabaltzeko asmoz, egindako moldaketa.

Umeak edo bestelako pertsonak bere gain dituzten pertsonen behar eta nahiak buruan al ditugu jaiak antolatzerakoan? Zer egin beharko genuke haien parte hartzeko aukerak zabaltzeko? Berdintasuna bultzatzen duen gizartean bizi garela askotan entzuten dugun arren, bikote heterosexualen kasuan zein da kalean ordu gehien pasatzen duen kidea? Eta gauez umeekin geratzen dena? Zein da epaiketa soziala? Zenbatetan galdetzen diote ume txikiak dituen eta parrandan dabilen emakume bati non eta norekin utzi dituen haurrak? Eta gizonezko bati?

***JADA HELDU DA GOZADERA, JAIETAN DANTZATU GOGOZ! ETA EZ EZAZU AHAZTU, LIGATU BAI, BAINA SANO!*¹⁶⁷**

Zorionez **emakumeak** gero eta presenteago gaude jaietako esparru askotan eta argi dugu: gaua, jaia, kaleak eta gaupasak gureak ere badira! Hala ere, jaiak ez dira herrikoiak ezta are gutxiago parekideak emakumeen parte-hartzea eragozten badute, eta gurean horrelako adibide ugari dago. Hori dela-eta, jaien antolakuntzan, programazioan eta egiteko moduetan emakume ezberdinen nahiak eta beharrak kontuan hartu beharko genituzke jaiak benetan parekideak bilatzeko. Hots, pertsona guztiek parte hartzeko eta eragiteko antzeko aukera eta gaitasuna izan ezean, ez dago parekidetasunik. Beraz, gure ametsa horixe izanda, egungo ezberdinkeria ikusarazi eta aukera horiek zabaltzeko bideak jorratu beharko genituzke, horretarako baliabideak martxan jarritz.

Adibidez, herri askotan *emakumeen eguna* antolatu ohi da herriko jaietan. Ekimen horiek emakumeen presentzia eta ekarpenak ikusarazteko egokiak eta baliagarriak izan dira eta, zenbait tokitan, jaien antolaketan eraldaketa azpimarragarriak eragin ere. Izandako garrantzia alboratu gabe, egun bereziek ez al dute salbuespen-kutsurik? Hau da, emakumeak egun eta ekimen horietako protagonista irudikatzea baina ez beste edozein egun edota ekintzena?

Bestalde, lehen esan dugun moduan, ligatzea eta sexuaz gozatzea gauza ederra bada ere, ezin dugu ahaztu gaur egun bortxaketa-kultura batean bizi garela eta emakumeen askatasuna mugatzen duten jarrerak, jazarpena eta eraso sexistarik ez egoteko, aurreko lanketak beharrezkoak ditugula. Gure jaietan hamaika **eraso sexista** gertatzen direla jakin badakigu. Horren inguruan hausnartu eta aurrerapausoak gauzatu badira ere, oraindik lan handia dugu egiteko. Jaiak antolatzerakoan erasoak ahalbidetzen dituzten faktoreak zeintzuk diren eta horiek ekiditeko zer egin dezakegun kontuan hartzen al dugu? Emakumeontzat, piropoak, baboseoak eta abar jasotzea, jaietan egoteagatik ordaindu beharreko zerga berezia al da? Nola sortu giro atsegina eta ziurra denontzat?

167. Pare Deustuko Talde Feminista. *La Gozadera*, Gente de Zona. *La Gozaderaren* moldatutako bertsioa da, euskaraz eta aldarrikapen feministekin: <<https://www.youtube.com/watch?v=vDe1pMYTyD8>>.

Horren adibidea dugu zenbait lekutan gauzatu diren jarrerak aldatzeko sozializazio-kanpainak egitea. Hau da, jaiak parekideak izateko erasoak gertatzen direnean egingo duguna aztertzeaz gain, erasoak gerta ez daitezen martxan jarriko ditugun neurriak aztertzeari ezinbesteko deritzogu. Era berean, eraso sexistak gertatzekotan erantzuna kolektiboki lantzeko konpromisoak egon behar duelakoan gaude. Zorionez, eta mugimendu feministari esker, gero eta jai gehiagotan eraso sexista edota homofoboeri aurre egiteko **protokoloak** daude.

Baina zer esan nahi du horrek? Antolaketan dabilzan pertsonen garrantzia aitortzen al diote? Parte-hartzaile guztiek bereganatu al dute? Protokoloaren sorkuntza eta sozializazioa nolako izan den aztertuz, akordio horiek jaien antolakuntzan parte hartzen duten eragile guztiek benetan onartu eta barneratu dituzten, edo gutxi batzuentzat premiazko gaia eta besteentzat *politikoki zuzena* izateko modua al da? Nola gauzatu da protokolo hori? Baten batek beste herri batetik iritsi zaiona kopiatu du eta zuzenean txosnako hormetan itsatsi al du? Udal-teknikariak, talde feministak edota jai-batzordeak sortu edota eraman du? Egin aurretik edo adostu ostean formaziorik egon da? Nola zabaldu da herrian protokoloa? Nolakoa izan da erantzuna?

Beraz, gure lagun maiteok, oraindik lan handia egiteke dugun arren, bagabiltza¹⁶⁸. Azken urteetan hainbat tokitan oso ekimen eta pauso interesgarriak gauzatu dira eta mugimendu feminista gero eta presenteago dago jai herrikoietan. Beraz, segi dezagun dantzan, jaiak antolatzen, jaiez disfrutatzen eta bultzatzen. Eta, elkar ikusiko dugu

...edozein herriko jaixetan

BIBLIOGRAFIA

- Álvarez Molés, Pili (2012): *Movimientos sociales, relaciones de género y cultura. El caso de los gaztetxes en Euskadi*, Emakunde, Vitoria-Gasteiz, <http://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/publicaciones_subvencionadas/es_def/adjuntos/B-3_2011.pdf>.
- Euskal Herriko Bilgune Feminista (2016): «Jaiak eta plazak gureak ere badira» kanpaina, <http://bilgunefeminista.eus/eu/Berriak/20160704/Jaiak_eta_plazak_gureak_ere_badira> (kontsulta-data: 2016-07-04).
- Goitia Lopez, Agurtzane (2015): «Jaiak eta ospakizunak: Ereduak zalantzan jartzen!» artikulua Hezkidetzan Esku Hartzen blogean: <<http://hezekh0506.blogspot.com.es/2015/11/jaiak-eta-ospakizunak-arraroa-irudi.html>> (kontsulta-data: 2015-11-22).
- Joxemi Zumalabe Fundazioa (2014): *Dabilen harriari goroldiorik ez. Militantzia eta horizontaltasunez hausnartzen*, Joxemi Zumalabe Fundazioa, Bilbo.

¹⁶⁸. Bagabiltza Gabiltza moduan. Emakume adituen biltoki digitala. Informazio gehiago: <<https://www.gabiltza.eus/home>>.

- , (2012): *Ideia, ardatz eta apustu nagusiak. Herrigintzaren inguruko gogoeta*, <<http://joxemizumalabe.eus/liburuak/Ideia,%20ardatz%20eta%20apustu%20nagusiak.%20%20Herrigintzaren%20inguruko%20gogoeta.pdf>>.
- Luxán, Marta; Ormazabal, Andere; Txurruka, Unai eta Dañobeitia, Olatz (2014): «Metamilitantzia. Herri mugimenduen baitatik gogoeta», *JAKIN*, **203**, 93-107, <<http://www.jakin.eus/aldizkaria/artikulu/metamilitantzia-herri-mugimenduen-baitatik-gogoeta/3546>>.
- Wikipedia euskaraz: <<https://eu.wikipedia.org/wiki/Jai>> (kontsulta-data: 2016-11-23).

Ibilaldia peto morez josi genuen, eta?

Durangoko 2016ko Ibilaldiko *eragile moreen* esperientziaren kronika, bizipenak eta irakurketa

Isabel de Blas Buruaga eta Mireia Delgado Expósito

Askotariko espazioetan izan dudan aldibereko esperientziaren bidez, egiaztatu dut, oro har, taldeetan sortutakoa nekezago zabaltzen dela eta batik bat zirkuitu subalternoetan barrena zabaltzen dela, aditu deritzenek sortutakoak baino aitortza apalagoa dutela eta/edo iturria aipatu ere egin gabe erabili ohi direla. Izatez berdinzaleak bagara ere, feministei ere eragiten digu gure gizartean nagusi den «adituen kulturak» eta, askotan, ez dira mundu akademikoaren irizpide berak aplikatzen gainerako espazioetan.

Mari Luz Esteban (2015: 42)

*Iturri zaharretik edaten dut,
ur berria edaten,
beti berri den ura,
betiko iturri zaharretik*

Joxean Artze (1987: 107)

2015-16 ikasturtean Durangoko Ibaizabal eta Kurutziaga ikastolek Ibilaldia antolatu genuen *Dagigun!* lelopean. Bizkaiko Ikastolen festa dugu Ibilaldia. Gipuzkoan aurreko urtean *Gattunk* lelopean antolatu zuten balioen Kilometroak eta azken urteetan hainbat eragilek (bereziki Mugimendu Feministak) ereindakotik elikatuz, Ibilaldiaren jaia parekideago egiteko ahaleginera batu ginen. Lan horren fruitu dugu Eragile Moreak izeneko dinamika. Jaietan gerta daitezkeen eraso sexistak prebenitu, identifikatu eta gertatuz gero erantzuteko dinamika parte-hartzaile, sortzaile, aktibo eta eraginkorra.

Hezkuntza-komunitatea inplikatzeko duen jaia izanik, ardura kolektibizatu eta jendarteratu genuen, erasoen kontrako kulturaz busti ahal izateko tresna legez. Apurka-apurka hari horretatik tiraka egitasmoa garatzen eta ordenatzen jarraitu genuen. Intentsitate handiko dinamika batean murgildu ginen, Ibilaldi eguneko bazter guztiak morez tindatuz.

IKASTOLEN MUGIMENDUKO FESTEN ETA BRIGADA FEMINISTEN HARITIK HASI GINEN TIRAKA

Ikastolen Mugimendua. Herritik eta herrirako sorturiko eskola da Ikastola: euskararen berreskurapena eta eskola ezberdina familia, irakasle, langile eta ikasleek auzolanean etengabe sortzen duguna. Denok gara partaide, eta neurri batean, militante. Ikastolaren izaeraren baitan hezkuntza-komunitateak kolektibotasun-zentzua garatua dauka. Euskal Herrian inoiz emandako fenomeno kolektiborik handiena bezain garrantzitsuena izan zen bere sorreran eta estatuarena zein entitate pribatuena ez den eredia bere egunerokotasunean birsortzen du.

Durangoko ikastolak. Durangoko guraso euskaltzale talde bat biltzen hasi eta 1966-1967 ikasturtean 14-15 neskato-mutiko hasi ziren euskaraz jolasten, abesten eta ikasten herriko lonja batzuetan. Garaiko eskola alternatibo bat sortu zuten. Ofizialki 1968ko otsailean jasotzen du hezkuntza-jarduera aurrera eramateko baimena eta 1972an Guraso Kooperatiba modura eratzen da, orduan hainbat ikastolak hartutako eredutik. Herri-izaerari lotutako antolaketa hartu zuen egiteko modua. 2015-2016 ikasturtean ia 1.000 ikasle izan ditu eta eskaintza akademikoa hau da: Haur Hezkuntza (1. eta 2. zikloak), Lehen Hezkuntza eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza. Orotara, 0-16 urte-bitarteko ikasleak biltzen ditu. Ibaizabalek 1999-2000 ikasturtean zabaldu zituen ateak Batxilergoa ikastera joandako 35 ikaslerekin. 2015-2016 ikasturtean 200 ikasle baino gehiago izan ditu hiru lerroko Batxillergoan, Haur Hezkuntza Goi Mailako Zikloan eta Hezkuntza ez-arautuan (Etengabeko Prestakuntza). Bigarren mailako kooperatiba da, herri-onura izaera duena eta herri-ekimenetik sortutakoa eta bost ikastola dira bertako bazkide: Elorriokoa, Durangoko Kurutziaga, Lekeitiokoa, Ondarroakoa eta Zornotzakoa. Ibaizabal eta Kurutziaga Ikastolen Elkarteko kide dira.

Ibilaldia, Bizkaiko ikastolen festa. Nafarroa Oinez, Araba Euskaraz, Kilometroak eta Herri Urratsekin batera Ibilaldia Ikastolen Mugimenduko Euskal Herriko festen artean kokatzen da. Getxon 1978an antolatu zen lehenengoz eta Durangon 1980an antolatutakoaz geroztik, urtero ospatu da. 1992an *Bagoaz* lelopean eta 2005ean *Eman bosteko* lemapean ospatu ziren Kurutziagak antolatuta. Ikastolen aldeko festak *makrojaia*k dira egun eta adin-tarte guztietako milaka pertsona biltzen ditu. Euskal Herriaren zati bihurtu dira jai hauek auzolanaren fruitu eta emaitza izanda. Tokian tokiko ikastola herrian txertatzea, euskararen normalizazioan eragitea, ikastolak diruz laguntzea (erronka berriei erantzuten jarraitu ahal izateko) eta ikastola-eredua ezagutaraztea eta zabaltzea dira haren helburuak. Finean, Ikastolen Mugimenduari atxikimendua adieraztea.

Durango 2016, *Dagigun!* Ibilaldikook parekidetasun zehar-lerroaren testigua Usurbileko Kilometroak 2015eko *Gattunk*-etik jaso genuen. Ibaizabal eta Kurutziaga ikastolek parte-hartzea, jasangarritasuna eta inklusibitatea ere zehar-lerro gisa definitu zituzten. *Dagigun!* lemapean Durangon ospatu genuen Ibilaldiaren antolaketan.

Kilometroak aitzakia perfektua izan da herrian kontzientzia feminista pizteko (...) Kilometroak 2015 proiektuak hiru ardatz edota hiru balioren gainean eraikitzen saiatu gara; horietako bat da parekidetasuna, jasangarritasun eta inklusibitatearekin batera. Balio hauek hezkuntza eta auzolanaren bidez hedatu eta lantzea beharrezkoa dela iruditzen zaigu; izan ere, festak eduki sinbolikoz beteak daude (Lizaso, 2015).

2015-2016 ikasturtean zehar-lerro horren zaintza-lanetan aritu ginen, proiektatu nahi dugun mundua parekidea baita. Eta Ibilaldi egunerako Eragile Moreen figura sortu genuen jai-giroan sortzen diren eraso sexisten aurrean tresna izateko, errealitatearen ebidentzia bat gorpuzteko eta erasorik sortuz gero, esku hartzeko intentzioarekin.

Josi ta josi... protokoloen haritik Eragile Moreen sigi-sagaraino! Gero eta gehiago dira eraso sexistak gertatuz gero, berauek artatzeko eta erantzuteko protokoloak diseinatzeko eta lantzen dituzten jai herrikoiak. Ez guztiek, mugimendu feministarekin harremana duten horiek direla esango genuke. Hala izan zen *Gattunk*-ekoentzat ere. Haiek EMAGINekin formazio-prozesua egin eta Donostiako Piraten protokoloetan¹⁶⁹ oinarritu ziren berena sortzeko eta, protokoloaz gain, beste hainbat gai landu zituzten. Protokoloa izanik, Ibilaldia denon artean indarkeria sexistarik gabeko gunea bilakatzeko oihala josten hasi ginen.

Autodefentsa feministaren loratzea. Eragile Moreen dinamika irudikatzeko, azken bolada honetan gero eta ohikoagoak izaten ari diren Brigada Feministak gogoratzea lagungarria da. Autodefentsa feminista¹⁷⁰ ardatz, gauak (eta egunak) zaintzeko antolatutako emakume taldeak dira eta erasoak *in situ* eteteko lana egiten dute. Dinamika horien loratze ederra izan da gurea. Genealogia egitean, beraz, egitasmo honen laborategia Mugimendu Feministari hertsiki lotua da. Gure dinamikaren berezitasunen artean, azpimarragarria deritzogu Eragile More gisa parte hartzeko eta parte izateko bi modu antolatu genituela. Gure asmoa jaian parte hartzen zuen ahalik eta pertsona gehienek gurekin bat egin ahal izatea zen, eta parte sentitzea. Ez da soilik brigada bat (edo pila bat) txandak egiten edo espazioa orrazten ari direnak, ez. Ikastolen festarekin edozein inplikazio zuten pertsonak, beste enginkizunetan arituta ere, erasoen kontrako agente legez joka zezaten planifikatu

169. Era berean, Donostiako Piraten Bilgune Feministako protokoloetan oinarrituz sortu zuten eurea.

170. Autodefentsa feministak Mugimendu Feministan du jatorria. Eraso sexisten aurrean emakumeek duten erantzuteko gaitasunean ahalduntzea du helburu. Tresna hau ez da teknika fisiko osatzen soilik, ez. Eraso fisikoez gain, biolentziaren definizio zabalago eta konplexuagoan oinarritzen denez, erantzunak ere, defentsa pertsonaleko teknikez harago doa. Hona hemen *Beldurrak gurekin jai! Ekin autodefentsa feministari!* liburuxkan azaltzen den definizioaren hiru gakoen laburpena (EMAGIN, 2016: 6):

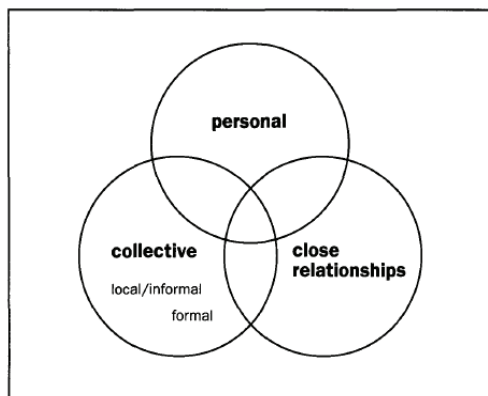
«AUTO: Emakumeak subjektu dira, erantzuteko eta egoerak eraldatzeko gaitasuna dute, biolentzia egoeretan ere bai.

DEFENTSA: Defentsa pertsonaleko teknikez harago, egoera bera identifikatzeko tresnak eskuratzean datza. Gure burua zentzu globalean zaintzeko helburuarekin.

FEMINISTA: Kolektiboan zentratzen da. Politikoa da».

genuen. Hortaz, jai-giroan gertatzen diren eraso sexistak kolektibotasunetik ekiditea (behintzat borrokatzea) ez zen izan txanda egiten zutenen ardura soilik. Baita beste askorena ere. Horrelakoetan esku hartzeko *Eragile Morea* izatea beharrezkoa ez dela jakina da. Sentsibilizazio feminista duten (dugun) pertsonak edozein espaziotan egiten dute (dugu). Zein da aldea beraz? Jarduera horri izena eman geniola. Eta identifikazio horrekin batera, zilegitasuna, ikusgarritasuna eta garrantzia. Gure gorpuz kolektiboari kolore eta forma konkretu bat eman, sinbolo bihurtu eta giroan eragin genuen.

Jarrera aktiboa: *Dagigun!* *Eragile Morea* aktiboak dira, subjektuak eta zaindariak ere, eta hori behar genuen jai-giroan areagotzen diren indarkeria sexistei aurre hartzeko edota eraso sentitzen duenak bere burua defendatzeko ageriko tresna inguruan izateko. Finean, guztiok aniztasunean Ibilaldiaz gozatzeko espazioa sortzea zen gure nahia. Agentziak ahalmena gorpuzten du eta jarrera eraldatzailea dakar: ardatz pertsonalean ahalduntzea dakar, norberaren barne-botereaz jabetzea alegia. Guk peto morea jantziz gorpuztu genuen. Ahalduntzeak, baina, ardatz pertsonaletik harago doanean, osotasun-zentzua hartzen du; ahalduntze kolektiboa zen gure nahia, ekimen kolektiborako boterea sustatzea eta 300 peto moredun eta 150 pegatina moredunen bitartez egin genuen. Jai-giroan parte hartzen zeuden pertsonak ere aske sentitzea nahi genuen *Eragile Moreen* presentziarekin, haiek ahalduntzea. Jo Rowlands-ek (1997) boterearen hiru dimentsio planteatzen ditu: dimentsio pertsonala, niaren garapen gisa, autokonfiantza eta norbanakoaren gaitasuna da. Hurbileko harremanen dimentsioa, harremanetan eta erabakietan negoziatzeko gaitasun gisa ulertzen du eta, dimentsio kolektiboa egitura politikoetan eta kooperazioan oinarritutako ekimen kolektiboan partaidetza gisa.

Iturria: Jabekuntzaren hiru dimentsioak (Rowlands, 1997: 14)¹⁷¹.

171. Jatorrizko hitzak: «The three dimensions of empowerment» (Rowlands, 1997:14).

Jabekuntza-prozesua ulertzeko botereak modu desberdin asko izan ditzakeela kontuan hartu behar dugu: «Power over» botere kontrolatzailea da eta obedituz ala erresistentziaz erantzun ahal zaio (biktimizazio-prozesuak ahulduz). «Power to» botere generatiboa da (batzuetan erresistentzia gisako forma hartzen duena) eta dominaziorik gabeko aukera eta ekintzak sortzen ditu. «Power with»-ek osotasun izaera du norbanakoen batuketa baino handiagoa izanik, bereziki talde batek arazoei multzoan heltzen dienean. «Power from within» gure baitan dago eta zinez humanoak egiten gaituena da. Norberaren auto-onarpenean eta errespetuan oinarritzen da eta besteak errespetatzea dakar, berdin gisa onartuz (Rowlands, 1997: 13)¹⁷².

Boterearen irakurketa feminista jabekuntzaren ulermena zabaltzen du eta definizio instituzionaletatik eta formaletatik harago doa, pertsonala politikoa dela aldarrikatuz. Ikuspuntu honek *power over* opresioen dinamikak eta barneratutako opresioak ulertzea dakar. Ahalduntzeak erabakiguneetan parte hartzetik harago, erabakiak hartzeko norbera gai dela eta autoritatea duela antzemateko prozesuak gorpuztu behar ditu. Eragile Moreen erabakia eraso sexisten aurrean esku-hartzea zen eta horretan jabetzeko jardura antolatu genuen Talde Moreko kideok, aurrerago «jostunen ikasgaia» atalean azalduko dugun bezala.

ERAGILE MOREAK, ZERTARAKO JOSI?

Jostunak batu eta elkar ezagutzetik Talde Morea bilakatzera. Parekidetasun zehar-lerroak bere baitan duen kontzientzia sustatzeko, mugimendu feministari biziki lotuak gauden emakume laukote bat osatu genuen. Aurrerago, boskote bilakatu ginen. Kurutziaga eta Ibaizabal ikastoletako bi irakasle eta hiru guraso: Aitziber Zearreta Garai, Amaia Alberdi Sarrionandia, Isabel de Blas Buruaga, Mireia Delgado Exposito eta Nagore Uribena Olabarrieta. Urratsak emateko denon oniritzia jasoz, komunikazio garbia bermatuz, informazioa elkarrekin trukatzuz, elkarri entzunez... gure artean harreman horizontala landu genuen, horrek dakartzan lan eta onurekin. Lehenengo bileran bertan, Aitziberrek argi eta garbi proposatu zuen, egun handirako erasoen kontrako jarrerak erakusten zuen zerbait behar genuela. Ez soilik iritzi edota kokapen ideologiko legez eta *ni ere erasoen kontra nago* estiloko pegatinei balioa eta potentziala kendu gabe, noski.

172. Jatorrizko hitzak: «In order to understand the process of empowerment, we therefore need to be aware that power can take many different forms:

- power over: controlling power, which may be responded to with compliance, resistance (which weakens processes of victimisation) manipulation
- power to: generative or productive power (sometimes incorporating or manifesting as forms of resistance or manipulation) which creates new possibilities and actions without domination
- power with: a sense of the whole being greater than the sum of the individuals, especially when a group tackles problems together
- power from within: the spiritual strength and uniqueness that resides in each one of us and makes us truly human. Its basis is self-acceptance and self-respect which extend, in turn, to respect for and acceptance of others as equals» (Rowlands, 1997: 13).

Eman genuen lehen urrats garrantzitsu eta gure ustez klabea, ikastola bietako zuzendari biei babesa eskatzea izan zen. Gero, ikasturtean zehar antolatuko ziren ekintza bakoitzari begira martxan jarritako lantaldeei parekidetasuna txertatzeko irizpide sorta bat helaraztea nahikoa izango zela pentsatu genuen eta horren arabera antolatu ginen, ibilaldikide bakoitzak gai horretan arduraz joka zezan. Baina bide hori ez zen nahikoa izan eta konturatu gabe saltsa guztietan sartuta egon ginen. Halere, eskerrak antolakuntzan ibili ziren hainbat emakume konplize sutsu izan genituela leku gehiagotara heltzeko.

Emakumez soilik osatutako taldea eratu genuen, bai (gizonik ez zen gugana hurbildu). Halere, badugu esperientzia espazio ez-mistoak justifikatzen, eta Nancy Fraser-en ekarpenari jarraituz, espazio subalterno feminista paraleloak sortuz, emakumeak espazio publikora diskurtsoaz jabetuta eta indartuta ateratzea garrantzitsua iruditzen zaigu.

Eztabaida-agertoki paraleloak proposatzen ditut, non mendeko gizarte-taldeetako kideek kontradiskurtsoak lantzen eta zabaltzen dituzten, beren identitateen, interesen eta beharren gaineko interpretazio propio bat adierazteko (Fraser, 2001: 67)¹⁷³.

Denbora-premia, zaintza-lanak, lan produktiboa eta militantzia zirela-eta, astean behin bilera trinkoak egin genituen Lehen Hezkuntzako umeen aulki eta mahaletan jarrita minutu orori zuku guztia ateraz, betiere, bilera hasteko eta bukatzeko ordua aurretik definituta. Batzuetan gure umez inguraturik, ogitarteko eta merienda usain artean, bileraren amaieran aste horretan zehar egin nahi genituen lanak banatzen genituen. Bestetan, gure haurren zaintza ikastolako beste ama batzuek, amama-aititek edo haurren aitek egiten zuten. Gure arteko harremana estua, etengabea, edukiz, sormenez eta debate intentsu eta bizkorrez betetakoa izan zen. Ikastola bietako hezkuntza-komunitatea, kolektibotasunean, 1.300 ikaslek baino gehiagok, haien familiak eta 130 langilek osatzen dugun lagun-taldea¹⁷⁴ morez zipriztindu nahi genuen, zuzenean. Talde Morearen lanerako grina!

Tratu onen aukerak mugatuko ez dituen espazioan eraso sexistarik gabeko jaigunea sortzeko. Eraso sexisten eta bortxaketen mehatxuak erabat baldintzatzen ditu emakumeen askatasuna eta jardura. Baita jaietan ere, noski.

173. Jatorrizko hitzak: «I propose to call these subaltern counterpublics in order to signal that they are parallel discursive arenas where members of subordinated social groups invent and circulate counterdiscourses, which in turn permit them to formulate oppositional interpretations of their identities, interests, and needs» (Fraser, 2001: 67).

174.

2015-2016 ikasturtea	Ibaizabal ikastola	Kurutziaga ikastola	Guztira
Ikasleak	(118 neska, 94 mutil) 212	(496 neska, 467 mutil) 999	1.211
Langileak	(18 neska, 10 mutil) 28	(81 neska, 21 mutil) 102	130
Guztira	240	1.101	1.341

Bortxaketa esaterako, emakume guztiok emakume izate hutsagatik bizi dugun mehatxua da eta indarkeria da. Eraso batekiko beldurrak gure ekintzak eta espazioan egoteko moduak mugatzen ditu eta, zentzu horretan, beldur hori emakumeon kontrolerako mekanismo bat da. «Aizu, ez al zenuen entzun orain dela hiru urte plaza hartan neska bat bortxatu zutela? Kontuz ibili!» (EMAGIN, 2016: 34).

Batean baino gehiagotan salatu izan du mugimendu feministak emakumeon kontrako indarkeriaz mintzatzean, emakumeak biktima bihurtzea. Erasoan aurrean zereginik egongo ez balitz bezala hitz egiteak pertsonak immobilizatu egiten ditu alde batetik, instituzioen ardura difuminatu bestetik. Beldurra tresna bat da eta harekin piztu eta indartu egiten da biktima-papera. Aldiz, autodefentsa feministaren aldarriarekin, eta horren ildotik sorturiko Eragile Moreak dinamikarekin, erne egoteko behar hori, gai izatearen ideiarekin zipriztindu daiteke baita ere.

Erasotzat jotzen edo ulertzen ez diren erasoak ikusarazteko. Zenbaitetan, lar ohituta gaudelako edota naturalizatu egiten ditugulako, eraso sexisten eraso-izaera zalantzan jarri egiten da. Emakumeoi ere gertatzen zaigu. Batzuetan, ez dakigu noiz esan dezakegun «nahiko!». Jaietan egoera hori errepikatu egiten da. Eragile Moreen dinamikak erasoak gertatzen direla ikusarazteko balio izan zuen. Askotan emakumeek berek dudak izaten dituzte (ditugu). Oso tipikoa da eraso baten salaketa jartzean, dudak izatea. Jakin badakigu, beldurrak eragindakoa dela hori.

Gizonen intimitatearen eta pribatutasunaren errespetua emakumeen segurtasunaren eta integritatearen errespetuaren gainetik lehenesten duen jendarte batean, kontsiderazio hori hain egon daiteke hedatua, ezen erasotutako emakumeek ere arazoaren autopertzepzioaz mesfidatzeko tendentzia izaten baitute, erasotzailearen asmoa txarto epaitzeko beldurrez (...) Grafton-ek (1999: 100), bere eleberrietako batean, hurrengo egiaztapen hau egiten du (...): Emakumeoi... arriskua baloratzea kostatu egiten zaigu. Kale ilun batetik norbait segika badugu, emakume gehienok ez dakigu noiz hasi korrika egiten, instintuak engainatzen ez gaituen seinale baten zain geratzen gara. Oker ote gauden beldur, zalaparta egiteko uzkur gara. Atzetik datorren gizona estualdi batean jartzeko aukerak arduratzen gaitu eta erasotu nahi gaituela ziurtatu arte, nahiago dugu ezer ez egin (Juliano, 2004: 70)¹⁷⁵.

175. Jatorrizko hitzak: «En una sociedad que prioriza el respeto por la intimidad y privacidad del hombre por encima del respeto por la seguridad e integridad de la mujer, esta consideración puede estar tan extendida que incluso las mujeres agredidas tienden a desconfiar de su auto-percepción del problema, temerosas de estar juzgando mal las intenciones del agresor (...) Grafton (1999:100), en una de sus novelas, hace esta constatación (...):

A las mujeres... nos cuesta valorar el peligro. Si nos siguen por una calle oscura, la mayoría no sabemos cuándo echar a correr. nos quedamos a la espera de una señal de que no nos engaña el instinto. Somos reacias a armar un escándalo, no sea que nos equivoquemos. Nos preocupa más la posibilidad de poner en un aprieto al hombre que viene detrás y preferimos no hacer nada hasta que estamos seguras de que quiere atacarnos» (Juliano, 2004: 70).

AUKERATUTAKO HARIAK PLAZAN JOSTEKO GRINA

Etxean jositako oihalekin egun handia morez ehuntzea. Lana eta beharra ikusgarria egiteko nahia eta borroka zen gurea. Eredu pribatutik publikora salto egitea, jendartera.

Pribatuaren eta publikoaren arteko dikotomia ia bi mendeko testu eta borroka politiko feministan erdiguneko eginkizuna izan da. Egia esan, dikotomia horretan datza, funtsean, mugimendu feminista (Pateman, 1996: 2)¹⁷⁶.

Dinamika jendaurrean aurkeztu genuenean, onarpen handia jaso genuen. Horren adierazle txandak betetzeko abiadura, 300 peto banatu izana, jendearekin *feedback*-a... Baziren ere dinamika honen beharra zalantzan jartzen zuten pertsonak. Arraroa litzateke mundu guztia pozik egotea. Ez litzateke oso erreala izango. Izan ere, berdintasunaren aferarekin, erresistentziak etengabe agertzen zaizkigu bidean. Jakin badakigu, gutxi batzuk oso modu diskretuan, erresistentziak azaldu zituztela. Ez dago ondo ikusia *aurrerazaleen* artean, feminismoari bidea moztea edo berau kritikatzeko. Uste duguna baino aliatu feminista gehiago egoten da normalean inguruan eta... horren berri izan genuen: «baina zertarako muntai hau?», «zergatik ematen dute txapa hau?», «pasatu dira apur bat, ez?». Gaindituta dauden zenbait afera begi bistan agertzen direnean, errealitate-dosi itzela jasotzen dugu. «Antzinako patrioiertara eginda daude» esaten dute batzuek eta izan daiteke, zergatik ez? Dolores Julianori irakurri genion nola jendarte eta garai tolerante batean bizi dugun irudia izan arren badiela oraindik ere, eraldaketaren aurrean, erresistentziak. Gainera, jarrera horiek ez direla garai zaharretatik bizirik dirauten arrastoak, ez. Gaur egungo egoeran kokatzen direnak baizik (Juliano, 2004: 11)¹⁷⁷. Indarra ematen digu, nola ez; aldaketak gorabeherarik gabe gertatuko balira, ez lirateke benetako eraldaketak izango.

Jaiguneak jendartearen mataza dira, ez hari zati bat. Jakin badakigu jaiak jendartearen isla direla eta ez irla. Egun horietan gertatzen dena, gainontzeko egunetan gertatzen denaren berdina izaten da. Ez dira salbuespen bat izaten. Jaiak beti nabarmendu izan dira herrietako deigarriena, koloretsuena eta adierazgarriena direlako. Hainbat kultur elementuen sintesia dira jaiak, edo Josefina Romaren hitzetan, «haien kulturaren definizioa kontzentratu bat» (Roma, 1996: 204 *apud* Bullen, 2000: 24)¹⁷⁸. Behintzat hala da erresistentzia edo eraldaketarako urrats kontzientea eman ezean. Badago ere (horrela landuz gero) jaietan zelula desberdinak sortzeko gaitasuna. Organismoaren parte diren egun «berezi» horiek badute organismoa bera aldaketarik gabe erreproduzitzeko eta indartzeko edo eraldatzeko gaitasuna:

176. Jatorrizko hitzak: «La dicotomía entre lo privado y lo público ocupa un papel central en los casi dos siglos de textos y de lucha feminista. En realidad, la dicotomía es aquello sobre lo que trata, fundamentalmente, el movimiento feminista» (Pateman, 1996: 2).

177. Dolores Julianoren sexualitateaz ari da eta gure ustez errealitate gehiagotara zabaltzeko daitekeen ideia da.

178. Jatorrizko hitzak: «Las fiestas siempre se han destacado por ser lo más llamativo, colorido y representativo de un pueblo y además sintetizan muchos elementos culturales o dan en palabras de Josefina Roma, “una definición concentrada de su cultura”» (Bullen, 2000: 24).

Kanporantza irudi bat proiektatzeaz gain, tokian tokiko kooperazioaren eta bizipen sozial bat konpartitzen egotearen sentsazioaren bitartez, jaia barne-nortasun dinamika batean koka daiteke komunitatearen eraikuntzan. Jaiek norbanakoa kolektibora hurbiltzen dute eta kontuan hartu behar dira prozesu horretan parte hartzen duten askotariko emozio eta sentsazioak (Bullen, 2000: 26)¹⁷⁹.

Beraz, jaiak jendartearen isla dira, baina badute bueltan beste irudi bat itzultzeko (sortzeko) gaitasuna. Iruditegia zabaltzeko gaitasuna. Eraldaketarako aukera dute, hau da, jaietan gertatzen direnak ez dira soilik hor gelditzen, aldaketak sortuz, zalantzan jarritz... organismo handia mugitzeko gai dira.

Ekintzen antolaketak —espazio publikoa okupatzen duten adierazpenak, zinemetara, aretoetara, kaleetara lekualdatzen diren ekintzak— indar biderkatzailea du eta, bere horretan, behin behineko espazioen sorrera dakar (Del Valle, 1997: 168)¹⁸⁰.

Oihalari peto forma ematea. Organismo handi hori mugitzeko jarrera zein ideologia sexistan eragiteko agentez bete nahi genuen Ibilaldiaren 2016ko edizioa. Nola sinbolizatu agente-izaera? Nola aditzera eman? Uniforme bat? Pegatina bat? Elastiko bat? Ezer ez? Nola? Pegatinak zein txapak tresna benetan erabilgarriak dira mezuak zein jarrerak zabaltzeko (abortu-eskubidearen alde, sexismoaren

kontra...). Eragiteko duten aukera ukaezina da; bestela herri-mugimenduak aspaldi abandonaturik izango lituzke. Halere, rol aktiboago bat definitzen zuen zerbait nahi genuen. Ibilaldi egunerako diseinatzeko ari ginen hori, tratu onen alde gaudela lau haizetara zabaltzeaz gain, eragileak nahi genituen, lan korporala egiteko. Gureak beste era bateko jantzia edo marka eskatzen zuen. Baina zein? Ibilaldi egunean antolatzen ari diren pertsonak petoa daramate. Antolakuntzan parte hartzen duten pertsona horien arduradun-izaera petoarekin sinbolizatzen da. Arduraren araberrako kolore desberdina

duen oihal zati horrek jaiaren leku bat ematen die, garrantzia. Izan ere, gehiengo zabalak horrela ezagutzen eta identifikatzen ditu begi kolpe bakar batez. Guk ere hori nahi genuen Eragile Moreentzat. Mundu guztiak ezagutuko zuen jantzia izatea. Baina aldi berean berezia. Ez antolakuntza eta puntu, ez. Eragile Morearen figura bezain berezia. Bueltak eta bueltak eta bueltak eta bueltak eman eta gero... zergatik ez peto more bat? Ibilaldiko gainontzeko ardura eta lanen parean jarriko zuen gure lana. Kamiseta baten aukera planteatu genuen baina ez zitzaigun gauza bera iruditzen. Alde batetik, kamisetan neurria muga bat izan daiteke aurrez ezagutzen

179. Jatorrizko hitzak: «Además de proyectar una imagen hacia el exterior, la fiesta se encaja en una dinámica identitaria interna en la construcción de la comunidad mediante la cooperación local y la sensación de compartir una experiencia social. Las fiestas acercan el individuo al colectivo y hay que constatar las múltiples sensaciones y emociones que entran en juego en este proceso» (Bullen, 2000: 26).

180. Jatorrizko hitzak: «La organización de actividades —manifestaciones que ocupan el espacio público, actividades que se trasladan a cines, salones de actos, calles—, tienen un efecto multiplicador y constituyen en sí creaciones temporales de espacios» (Del Valle, 1997: 168).

ez ditugun pertsonentzat direnean. Kamiseta askoz ere mugatzaileagoa da. Petoak barrutik nahi dugun bezala janzteza baimentzen digu (hotza eginez gero txaketa baten gainean jartzea, eta bero izanez gero sujetadorearen gainean), ez du neurririk (gorputz gehiagorentzat balio du pieza bakoitzak) eta urterik urte berrerabiltzeko benetako aukera ematen du. Identitate-marka bat sortzen badu ere —oso erraz identifikatzen ziren Eragile Moreak—, ez du hainbeste uniformizatzen eta borrokak izatez duen aniztasuna islatzen permititzen du. Beste aldetik, Ibilaldiaren antolakuntzan parte hartzen duten gainontzeko boluntarioen «pareko» oihal zatia zen. Ikastolen festan ardura berria izanda ere, antolakuntzaren parte izan zen. Integratuta. Bat egin zuena.

Antolakuntza-lanetan zenbat diru gastatu daitekeen jakitea muga bat izaten da. Gure proposamena inbertsioa izatea zen; feminismoaren eta ikastolen kolektibotasun-izaerari jarraituz eta jasangarritasun zehar-lerroa errespetatuz, petoak behin eta berriz erabiltzeko zirela planteatu genuen. Ibilaldiko gainontzeko petoekin eta ikastoletako materialekin ohikoa den bezala. Zorionez, Eragile Moreen planteamendua Ibilaldia jaiaren antolakuntzakoei babestu zuten, petoak erosteko dirua ere jarri zuten. Horrek dinamika periferiatik urruntzen du eta bi ikastoletako dinamika izateaz gain, Ikastolen Elkartera hedatzen du planteamendua. Izan ere, «Ikastolen Elkartea» sinadura daramate petoek. Horrek burbuila bat izatetik erdigunera darama dinamika, eta, esan beharra dago, feminismoaren haritik urrun dauden hainbat pertsona ukitzeko erraztasuna eman zigula.

HARIA EZ KORAPILATZEKO ESTRATEGIAK

Parte-hartze kolektiboa eta zeharkako parte-hartzea: parte-hartzearen ulerme-nari beste kutsu bat eman bestelako lan batzuekin uztartuz. Eragile Moreak, ikasle, irakasle, familia, herri-mugimenduetako kidea (Ibilaldikideak) peto morez identifikaturik zeharkako lana egin zutenak dira ere. *Txutxeak* saltzen, tabernari-lanak egiten, puzgarrietan umeak zaintzen, pote bat hartzen, kontzertua entzuten edo ibilbidea egiten egonda ere, peto morea eta pegatinak jantzi genituen. Ibilaldiko beste ardurez gain, gure aferari heltzeko.

Aniztasuna irudikatzen zuen komikia: egun bereziko esku-orri informatzailea. Komiki bat egin genuen Ibaizabal ikastolako Goi Mailako Zikloko HHko emakumezko ikasle sortzaile biren parte-hartze zuzenari esker. Ibilaldiko gune guztietan zehar zabaltu genituen poltsiko zein kartel formatuan. Informatzeko eta etorri zirenengana hurbiltzeko aitzakia gisa erabili genuen txandetako kideok.

Haurren parte-hartze zuzena. Sustatu nahi ditugun harreman sanoak Kurutziagako haurren ahotsetan grabatu genituen.

Aizu lagun elkarrekin jolastu dagigun! Laztandu, esan, maitatu. Neska zein mutil errespetuz jokatu dagigun! Nahi duzuna adierazi, eskatu, entzun, onartu. Inor ez molestatu eta nahi ez duguna aldarrikatu dagigun! Ezetz esan, ukatu. Zuk nirekin nik haiekin muga gabe elkarrekin ligatu dagigun! Igurtziak egin, musukatu, zirriak egin,

besarkatu, larrutan egin. Askatasunez gozatu dagigun! Ezagutu, sentitu, besarkatu, barre egin. Ibilaldia gune ez sexista bilakatu dagigun! (Eragile Moreak, Ibilaldiko megafoniako audioko iragarki laburrak: 2016).

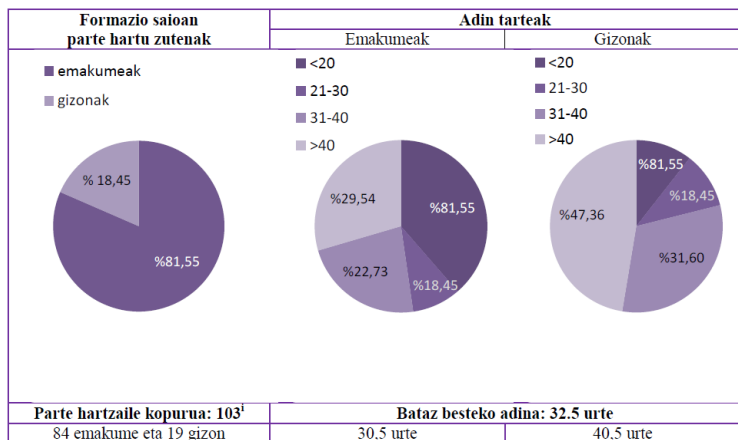
Hari, titare, artazi... josiz eta josiz ikastolakideok oihal more handiagoak ehundu. Gure lan-jarduera feministan parte-hartzea sustatzea izan genuen helburu *Dagigun!*-en zehar-lerroarekin bat eginez. Horregatik gure jardun guztia horizontaltasunean oinarritzen ahalegindu ginen, ikastola biei barrura zein kanpora begira. Jendea gure dinamikara erakartzeko egun ohikoak diren komunikatzeko tresna eta bideak zein ahoz ahoko komunikazioa baliatu genituen. Baina hurbileko harremanak gailendu genituen; nik hari, horrek besteari... zuzeneko gonbidapenak eginez: «zu etortzea garrantzitsua da». Bestalde, parte hartzeko deialdi integratzailea egin genuen identitate-aniztasuna adieraziz, guztiongan partaide izatearen sentimendua pizteko eta deialdiarekin berarekin inor baztertua ez sentitzeko.

Gazte, heldu edo zahar; bertakoa betidanik, herrira etorri barri edota alboko herrikoa; gizonetako sentidu, andrazko edota beste mila aukeretako bat... danok zarie ongietorriak. Libre sentitu! (Talde Morea, 2015)¹⁸¹.

Aliantzen kateorratzak lotu. Paraleloki gure oihala ehuntzen jarraitzeko kateorratzak bilatu genituen ahoz aho herriko beste eragile batzuekin aliantzak josiz: sare feministarekin, Durangaldeko gainontzeko ikastoletako kideekin, herriko eragileekin, udaltzaingoarekin... Kurutziaga eta Ibaizabaleko komunitatetatik haragoko planteamendua egin genuen formakuntza irekia diseinatuz, ikastola kanpoan ere ahoz aho ekimenaren berri zabalduz eta parte hartzeko gonbidapen zuzenak eginez. Kartelak, *Anboton* propaganda, Ibilaldiko aldizkarian gure ekimenaren berri ematen zuen artikulua idatziz eta Bizkaiko ikastoletako kide guztien etxeetara helduz, Ibilaldirako ikastola biek sortutako komunikazio-taldearen lanarekin sare sozialak baliatuz eta horien bitartez, komunikabidetara helduz. Idatzizko zein komunikabide audiobisualen interesa piztu genuen eta ekimenak espero ez genuen oihartzuna izan zuen. *Anboton*, *Argian*, Bizkaia Irratian, *Berrian*, *Deian*, *El Correon*, ETB1en, ETB2n, Euskadi Irratian, Hamaika TBn, Radio Euskadin, DurangOn, DotTB eta sare sozialetako hainbat blog, web eta abarretan agertu ginen. Kontraesan, tentsio, poztasun eta emozioz bizi izan genuen gure ekimenaren zabalkundea. Energia-gastu itzela eragin zuen ere!

Jostunen ikasgaia: patroia sortu eta erabili. Formazio-saioa Ibilaldi egunari begira antolatutako elkarretaratze jendetsuena izan zen. Ibilaldia baino hamar egun lehenagoko zitan 120 pertsona bildu ginen Kurutziaga ikastolako batzar-aretoan. Gureak nerbioak eta poztasuna!

181. Ondarruko Boga Boga emakume-elkarteak antolatutako irteera kultural baterako deialdian inspiratu ginen. Testu originala: «Gazte, heldu ero zahar egon; bertoku betidanik, herrira etorri barri edota alboko herriko ixan; gizonetako sentiu, andrazko erota beste mila aukeretako bat, danok zaze ongietorriak, parte hartze libre eta doakoa guztientzat!».

ITURRIA: formakuntza-saioan jasotako datu-erregistroa.
120 pertsona bertan zenbatu genituen arren, 103k eman
zuten izena eta grafikoak horien arabera landu ditugu.

Eskura genituen aulki guztiekin borobil bat irudikatu genuen hurbiltasuna eta asanblada itxura emanez... partaide ugari lurrean zehar jarri zen eta beste hainbatek zutunik geratzea aukeratu zuen. *Ez gara kabitzen!* Jai-giroan gertatzen diren eraso sexistak identifikatzeko betaurreko moreak oparitu nahi genizkien (soinean bazeukanik ere bazegoen, ugari gainera) eta egun handirako beren-beregi diseinatu eta moztu genuen patroia sozializatu genuen: protokoloa. Nola esku hartu, nola jokatu, norengana jo, zein momentutan, zertara, zelako jarrerarekin... zentzu horretan ahalduntzeko jarduera antolatu genuen. *Ni ere Eragile More! 300 peto baietz. Ibilaldia gozatu dagigun!* lemapean peto zein txanda moreen banaketari ekin genion amaieran. Haurren artean karameluak banatzen genbiltzala zirudien momentu hura! Gainontzeko petoak ondorengo egunetan ikastola bietako idazkaritzetan eta eskuz esku banatu genituen, berriz ikastolara bueltatzeko konpromisoa eskatuz.

IBILALDIA MOREZ TINDATU GENUEN JOSTUNON KRONIKA

Josteko beharrezkoa den eguzkia atera zenean... jostunak martxan jarri ginen! Txandak egingo zituztenekin azken bilera genuen goizean goiz eta hori gosari batekin

ospatzea ederrena iruditu zitzaigun. Ordu horietan ere, baziren jostunek egin beharreko hainbat gauza. Gure ikasturteko lan-dinamikaren metafora izan zitekeen, goiz hartan, gosaria baino lehenago egindakoa: seme-

alaben zaintza, bilerakoen gosaria prestatzea, azken saioko materialak errepasatzea, ekitaldi nagusia ospatu behar zen eszenatokiko moketa jartzea... emozio ederrez eta urduritasunez blai!

Protokoloak eta errituak. Ibaizabalen batu ginen. Hasierako protokolozko ekitaldia gertatu behar zen eszenatokiaren ondoan. Espazio berean, oso gertu, bi protokolo oso desberdin. Zeremonia oso desberdin bi; bata, arau formalei jarraikiz (tartean zeharkako lanetako *Eragile More* batzuk, sakabanatua), bestea herri-mugimenduko errituei lotua (txandetako *Eragile More*ak, taldean); baten isiltasuna, ordena eta gorputz hieratikoak, bestean, *Ni ere Eragile More!* konsignak eta besarkadak. Tentsioa adierazteko estilo zeharo ezberdinak.

Nor izan zen Eragile More. Txanda Moreak 37 partaidek (35 emakume eta gizon 2) eta Talde Moreko 5 kideok bete genituen Ibilaldiko bost gunetan sailkaturik. Adin-tarte zabalak izan ziren. Gainontzeko *Eragile More*en (258 petodunak eta 150 pegatinadunak) inguruko erregistrorik ez genuen planteatu ere egin, ez genuen beharrezkoa ikusi momentu horretan. Egun osoan zehar, gune bakoitzean 3 orduko 15 txanda bete genituen. Txandetako inplikazioa gainontzekoena baino handiagoa izan behar zuen; begirada zorroztua eta belarriak erne izatea izan zen gure proposamena eta eraso posibleen aurrean esku hartuko genuenak ginen. Gainontzekoek zeharkako lana egin zuten bere presentziarekin.

Eguzkiak alde egin zuenean... Barne-indarra sentitu genuen, neke-dosi garrantzitsu batekin nahasirik. Hain egun intentsuan kolore askotariko hariak topatu genituen baina sare morea ondo ehunduta utzi genuen sentsazioarekin amaitu genuen eguna.

HARI MOREEN MATAZEAN ASKATU GABEKO KORAPILOAK

Talde Morekook *Dagigun!*-en koordinazio-mahaian egon izan bagina? Pentsatzen hasita, errazago izango zatekeen koordinazio-mahaian egon izan bagina eta edozein ekimen antolatzeke garaian genero-ikuspuntua txertatzeko indarra izan bagenu. Baina, nahikoa izango litzateke erabakigune horretan izatea? Beharbada generoaren aferak aurretiko lan sakona eskatzen du eta uste dugu, hurrengoetarako, lanketa hau jai erraldoia antolatzeke testigua hartzen dugunetik egiteak asko lagunduko lukeela energiak denboran zehar banatzeko eta afera modu egoki baten kokatuta eta pausatuta egoteke.

Eragile Moreen presentzia, muga? Inork ez digu adierazi Talde Morekoei zuzenean. Baina zeharka jakin izan dugu: ligatzeko zailtasun handiak daudela pentsatzen dutenen artean gure presentziarekin zailtasunak are handiagoak izango zirela esan zuten. Adierazpen horiek ere hona ekartzea positibotzat baloratu dugu, horren aurreko estrategia argiak presente izateko. Gure lana *ligoteo* eta harreman sanoaren aldekoa da (iragarki laburren mezua zuzena izan zen), eta hori guk oso argi izan dugu gure jardueran. Gure egitekoaren barne sentitzen dugu tratu onen eta jolasaren kultura sustatzea. Hori argi komunikatzea eta bultzatzea erronka gisa

planteatzen dugu. Dinamikaren prozesuaren itxierarako egin genuen Ibilaldi osteko adierazpenean argi esan genuen:

Eredu diren harreman osasuntsuak elikatzeko gaitasuna duten gazteak egon ziren. Nagusi eurek izan ziren, gainera. Bai horixe! Horregatik Talde Morearen estrategiaren baitan harreman horiek erakargarri egitea izango litzateke gure hurrengo taktika (Talde Morea, 2015)¹⁸².

Norbanakoaren boteretik botere kolektibora ala kolektibotik norbana-koarenera? Ahalduntzearen hiru ardatzak eman ziren? Ez gara gu izango ahalduntzea eman zen ala ez zen esaten dugunok. Txanda Moreetan parte hartu zutenen artean eta formazioan egon zirenen artean galdetegi ireki bat banatu genuen eta izan genuen denbora, baliabide eta energiari erreparatuz, balorazio xume bat landu genuen, aldi berean parte-hartzea lantzeko jarduerari eutsiz. Galdetegiak bildu, kategorizatu eta sistematizatu ostean, testigantzarik adierazgarrienak ekarri ditugu Eragile Moreek ahalduntzearen afera nola bizi izan zuten ulertzeko.

Ahalduntzearen ardatz pertsonala eta barne-boterea. Ardatz honetan izandako bizipenak ezagutze aldera, *power within* delakoarekin zuzenean konektatzen duen hurrengo galdera egin genuen: *Zelan sentitu zara peto morea jantzita?*

AINARA: *Segurtasuna sentitu dut eta segurtasuna eman dudala ere.*

MARTINA: *Nahiko ondo sentitu nintzen, baina zalantza uneak ere izan nituen. Izan ere, peto morea jantzita nuela, ibilbidean zehar neska eta mutil taldeak poltsetan botilak zituztela aurretik pasatzen ikusten nituen, eta deseroso sentitu nintzen. Batzuk 2. gunea non zegoen galdezka etorri zitzaizkidan, eta horiei bide batez informazioa (esku orria) eman nien. Bestalde, formazio sakonagoaren beharra ere sentitu nuen.*

JUNE: *Nola lan egin, begiak eta belarriak bereziki non jarri, nola hitz egin, zer adinekoei, jendearengana nola hurbildu..., hori guztia ikasteko beharra ere sentitu nuen.*

ELENA: *Edozein momentutan zerbait gertatu behar zela zirudien, hemen eta han. Ardura eta erantzukizun itzelarekin egon naiz. Urduri eta beharrezko prestakuntza eta babesa ez izateak ematen duen sentsazioarekin, nahiz eta beste irudi bat eman nahian eta behar bezala erantzuten saiatuz. Pertsonalki arte martzialak praktikatzan ditut eta horrek ematen didan laguntasun txikiak eta binaka aritzearenaz, baina gure asmoetatik eta erantzukizunetatik gaindi sentitu naiz.*

Ahalduntzearen harreman hurbiletako ardatza eta indarkeria-boterea. Ez genuen asmatu zelan galdetu baina adi egon ginen, *power over* delakoa identifikatzen eta, neurri batean, erantzunak antzematen. Adibide gisa, Ibilaldiko petoak banatzeko aurrez aurreko lanetan ibili ginenean, gizonezko batek bere bi alaben amari esaten entzun geniona hona ekarri dugu: *Zuk ezin duzu ezer egin Ibilaldian, umeak dauzkazu zaintzeko!* Emakume hori bi txikiekin zaintza-lana egiteaz gain peto morea jantzita zeramala ikusi genuen Ibilaldi egunean, indarkeria-botereari erresistentziaz erantzunez.

182. Adierazpen osoa: <<http://anboto.org/komunitatea/Ibilaldia2016/1465381535554>>.

Ahalduntzearen ardatz kolektiboa eta ekintza politiko-komunitarioko boterea. Ardatz honetako ahalduntzea ezagutzeko *power to* delakoarekin zuzenean konektatzen duen hurrengo galdera egin genuen: *Eragile More izatea errepikatuko zenuke? Zertarako?*

AINARA: *Neuri, behintzat, oso interesgarria iruditu zitzaidan kolore morearen presentzia Ibilaldian zehar ikustea, eta agian bestelako egoera batzuetara ere eraman daiteke ideia.*

INTZA: *Eragile More berriz izango nintzateke, noski! Oso polita izan da 300 Eragile More egon garela jakin eta jendartearen buruetan pentsamendu «morea» zabaldu dugula jakitea.*

PILAR: *Alde positiboa, honen alde egiteko prestutasuna erakusten duen jendea ere ikustea (baita beste zereginetan ere!).*

PATRIZIA: *Oso txanda beharrezkoa deritzot eta lan bikaina egin duzue Eragile Moreen lantaldean ibili zaretenok. Gora borroka feminista!*

OIHAL MOREEN ESTALKIAK

Ahizpatasunaren helburu etiko-politikoak (Lagarde, 2012: 546) **bete eta plazaratu genituelakoan gaude.** Genero-aliantza plazaratu genuen, feminismoaren zabalkundea eta eragina neurri batean ere, tratu txarren eta giza eskubideen errespetu ezaren aurrean defentsa egin genuen eta emakumeen arteko kidetasuna identifikatu genuelakoan gaude. Gainera, emakumeak elkartzea ezohikoa den sistema honetan talde sendo eta indartsu gisa aurkeztu ginen jendartean, patriarkatuak sustatzen duen areriotasun historikoa alde batera utzita.

Emakume bakoitzak beste emakume guztientzako oker beldurgarria irudikatzen du; ama okerra da, ez soilik desberdina, baizik eta kaltegarria. Dialektika horretan, komuna ezereztzen da eta banatzen dituen hura baino ez da gelditzen emakumeen artean —klaseak, adin-tarteak, harremana gizonekin (besteekin) eta boterearekin, kolorearekin, edertasunarekin, mailarekin, prestigioarekin—, hau da, areriotasun historikoaren oinarrian dagoena. Modu horretan, bizirauteko espazio batengatik beste emakumeekin bakar-liskarrean ari dira, aliantza eta paktu baterako ezgai. Espezifikoki femeninoa den bakardade hori bestearekin topo egiteko aukeraren bitartez iraulia izan daiteke bakarrik, ni bilakatutako beste emakumeari begiratzuz, emakumea denon arteko berdintasunak eta gizonekiko ezberdintasunak antzematen dituen subjektu gisa eraikiz, eta errekonozimendu horretatik, identifikazio komunak lortu ahal izatea (Lagarde, 2012: 464-465)¹⁸³.

183. Jatorrizko hitzak: «Cada una encarna la mala temible para todas las demás; es la madre mala, no sólo diferente, sino dañina. En esta dialéctica, lo común es anulado y sólo queda entre las mujeres aquello que las separa —clases, grupos de edad, relación con los hombres con los otros y con el poder, color, belleza, rango, prestigio—, es decir, lo que está en la base de su enemistad histórica. Así se mantienen en solitaria disputa con las otras, por un espacio para sobrevivir, incapaces de una alianza y de pacto. Esa soledad específicamente femenina sólo puede ser subvertida por la posibilidad de encontrarse con la otra, de mirar a la otra convertida en mí, como camino necesario para constituir a la mujer sujeto que reconozca, a la vez, la semejanza con todas y la diferencia con los hombres, y desde ese reconocimiento pueda lograr identificaciones comunes (Lagarde, 2012: 464-465).

Ikastola bien hezkuntza-komunitatean feminismoaren haritik josten jarraitzeko prestutasuna. Bi ikastoletako irakaslez, langilez, familiaz eta ikaslez osatutako komunitate erraldoian, sentsibiltate feminista duten subjektuak identifikatzeko balio izan du dinamikak. Gure artean elkar ezagutzeko eta aliatuak identifikatzeko. Aurrera begira sortuko diren dinamikak, hezkidetzaproiektuak... askoz ere gehiago zabal ditzakegu elkar ezagutzeko lanari esker. Kurutziaga ikastolako Hezkidetz Taldera familiak eta ikasleak eragile berri gisa batu gara eta gure ustez, neurri batean, Eragile Moreak ereindako haziari zor zaio.

Horrelako dinamiken inpaktua neurtzeko azterketa kuantitatiboa-kualitatibo sakon bat behar da. Horren bitartez, ekintzaren eta inpaktuen kausalitatea egiaztatzen da. Besteak beste, helburuak modu sistematikoan planteatzea eta adierazleak definitzea dakar. Hurrengoetarako erronka izan daiteke!

Halere, eta duda barik, gure ustez, Freireri irakurri bezala, eta Ikastolen herri-eragile izaerarekin bat eginez, hezkuntzaren egitekoak logika matematikoa irakasteaz gain, injustiziak bisibilizatzeko gai izan beharko luke.

Heziketa munduan interbenitzeko modu bat da. Ondo edo gaizki irakatsitako/ikasitako edukiez harago doan interbentzioa. Eta ideologia hegemonikoaren birprodukzioa zein haren moztzea kentzea inplikatzeko dituen (Freire, 1997: 95)¹⁸⁴.

Berak dioen bezala, prozesu hau ez da sinplea. Ez da gauza bat edo bestea.

Hezkuntza, dialektikoa eta kontraesankorra, ezin liteke bi horietako gauza bakar bat izan. Ez da ideologia hegemonikoaren huts-hutseko kopiaketa ezta haren kareta-kentze hutsa ere (*ibidem*)¹⁸⁵.

Zenbaitetan, bitarte horretan egoten dira hezkuntza-praktikak. Praktika hegemonikoen erregai zein horien kontrako edabe izan baitaitezke. Gainera, zaila da. Eta arrisku handi bat badago: eraldatzen ari garelakoan, praktika hegemonikoak birproduzitzen aritzea makillaje apur batekin estalirik.

Ezagutza dominanteen ikuspegitik, hezkuntza errealtatearen estalkia izan daiteke. Aldiz, abaguneak hala eskatzen duen aldiro, hezkuntza hegemonikoa «bere erara» da progresista, «erdizkako progresista» (Freire, 1997: 95)¹⁸⁶.

184. Jatorrizko hitzak: «La educación es una forma de intervención en el mundo. Intervención que más allá del conocimiento de los contenidos bien o mal enseñados y/o aprendidos implica tanto el esfuerzo de reproducción de la ideología dominante como su desenmascaramiento» (Freire, 1997: 95).

185. Jatorrizko hitzak: «La educación, dialéctica y contradictoria, no podría ser sólo una u otra de esas cosas. Ni mera reproductora ni mera desenmascaradora de la ideología dominante» (Freire, 1997: 95).

186. Jatorrizko hitzak: «Desde el punto de vista de los intereses dominantes, no hay duda de que la educación deber ser una práctica inmovilizadora y encubridora de verdades. Sin embargo, cada vez que la conjuntura lo exige, la educación dominante es progresista a su manera, progresista “a medias”» (Freire, 1997: 95).

Ea bi ikastola hauetan gai garen, ereindakotik tiratuz, komunitate gero eta parekideagoak eraikitzeke. Ea eraikuntza-lan horiek, «erdizkako» aldaketetik urrun, eraldatzeko tresna diren. Hezkuntza-komunitate hauetako kide bezala ardura badugu!

Ordutik, hautatzeko, erabakitzeke, borrokatzeke eskubide eta betebeharririk gabe bizitzea ezinezkoa izan zen (...) Badakit gauzak okerrera joan daitezkeela, baina badakit baita gauzak hobetzeko esku har dezakedala ere (Freire, 1997: 52)¹⁸⁷.

URA BADOA...

Parte hartu zuten guzti-guztiei bihotzez zorionak eman nahi dizkiegu; bereziki Eragile Moreei, aliatuei —norbanako zein antolatutako—, konplize sutsuei, gudanako konfiantza izan zutenei edota lan kolektiboa aurrera ateratzeko zaintza-lanetan partaidetza ikusezina egin zutenei.

Zer gertatuko zen emakumeekin patriarkatuan, inguruan emakume sarerik izan ez balute? Sarea alboan, atzean, aurrean, sarea bidea eginez, sarea elkarrekin eusten...

Zer gertatuko litzateke emakumeekin, emakume lagunak, auzokideak, konfidenteak, akuiluak eta batez ere konplizeak ez balituzte? (Lagarde, 2012: 559)¹⁸⁸.

Esperientzia hau etorriko diren jaietarako erabilgarria izatea nahiko genuke. Ahal dela gure akatsak ez errepikatuz eta ondo egindakoak egokituz. Esaera zaharrak dioen bezala, *txarto esandakoak «hobetu» eta ondo esanak gogoan hartu!* Jakin badakigu, zaila dela norberaren terrenoan lehenengo ahaleginean asmatzea. Bidean gaude. Gu ere. Hori bai, haritik tiraka jarraituko dugu!

Urak bere bidea jarrai dezan idatzi dugu hau.

Ura mugimendua da.

Iturri zaharretik ur berriak jarrai dezala!

187. Jatorrizko hitzak: «Ya no fue posible existir sin asumir el derecho o el deber de optar, de decidir, de luchar (...) Sé que las cosas pueden incluso empeorar, pero también sé que es posible intervenir para mejorarlas. (...) Eso explica que insista tanto en la problematización del futuro y que rechace su inexorabilidad» (Freire, 1997: 52).

188. Jatorrizko hitzak: «¿Qué habría sido de las mujeres en el patriarcado sin el entramado de mujeres alrededor, a un lado, atrás de una, adelante, guiando el camino, aguantando juntas. (...) ¿Qué sería de las mujeres sin las amigas, las vecinas, las comadres, todas las confidentes, acompañantes y, sobre todo, sin las cómplices?» (Lagarde, 2012: 559).

BIBLIOGRAFIA

- Artze, Joxean (1987): *Ortzia lorez, Lurra izarrez*, Elkar, Donostia.
- Boga Boga Emakume Elkarte (2016): *Mailing bidez egindako irteera kultural baterako deialdia*, Ondarroa.
- Bullen, Margaret (2000): «Hombres, mujeres, ritos y mitos: Los Alardes de Irun y Hondarribia», in Teresa Del Valle (editorea), *Perspectivas feministas desde la antropología social*, 45-56.
- Del Valle, Teresa (1997): *Andamios para construir una nueva ciudad*, Catedra. Valentzia.
- EMAGIN, Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feminista (2016): *Beldurrak gurekin jai! Ekin autodefentsa feministari!*
- Esteban, Mari Luz (2015): «Euskal feminismoa eta ezagutzaren zirkuituak: mugimendua, unibertsitatea eta emakumeen etxea», in Barbara Biglia, Ochy Curiel eta Mari Luz Esteban, *Ikerkuntza feministarako epistemologiari eta metodologiari buruzko gogoetak*, Hegoa Lan-koadernoak, **67**, 39-50
- Fraser, Nancy (2001): «Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy», *Social Text*, **25/26** (1990), 56-80, Duke University Press.
- Freire, Paulo (1997): *Pedagogia de la autonomía*, Siglo XXI, Mexiko.
- Juliano, Dolores (2004): *Excluidas y marginales*, Catedra, Madril.
- Lagarde, Marcela (2012): *El Feminismo en mi vida. Hitos, claves y utopías*, Instituto de las Mujeres del Distrito Federal, Mexiko Hiria.
- Mujika, Amagoia (2015): «Garazi Lizasori elkarrizketa *Parekide gattunk*: “Kilometroak aitzakia perfektua izan da herrian kontzientzia feminista pizteko”», *Gaur* 8, 435. zk.
- Pateman, Carole (1996): *Críticas feministas a la dicotomía público/privado*, Paidós, Bartzelona.
- Rowlands, Jo (1997): «Questioning Empowerment: Working with women in Honduras», *Oxfam GB digital book 2010* (kontsulta-data: 2016-10-10).
- Talde Morea (2015): «Eragile Moreen adierazpena», anboti.org, *Durangaldeko Herri Komunikabideak (Anboti)* (kontsulta-data: 2016-11-21).

V. Festak disidentziarako
espazio. Agentzia feminista
eta plazera, larruazalean

Hamabost urte jai-eredu feministak astintzen: autodefentsa feminista, zaintza eta plazera bidelagun

*Idoia Trenor Zulaika, Miren Guilló Arakistain,
Idoia Arraiza Zabalegi eta Oihana Etxebarrieta Legrand*¹⁸⁹
(EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feminista eta
Euskal Herriko Bilgune Feminista)

SARRERA

Euskal Herriko Bilgune Feminista (EHBFB)¹⁹⁰ sortu zenetik 2002an, erronka garrantzitsua izan da jai-eremuan parekidetasunaren bidean lanean jardutea, bere kabuz zein gainerako eragile sozialekin elkarlanean. EHBFBren antolaketaren barruan herrietako taldeak egoteaz gain, estrategikoak pentsatu ziren sektoreetako lantaldeak ere sortu ziren, herri desberdinetako kideek osatuta. Sektore horietako bat izan zen kultura-lantaldea, eta horren baitan festen aferaren hausnarketari ekin zitzaion, herri desberdinetako taldeen hausnarketekin bidea eginez, eta, ondorioz, tokian tokiko errealitate eta ekimenen aniztasuna aintzat hartuaz. Garai hartako aldarrikapen nagusiak izan ziren, batez ere, parte-hartzeari eta edukiei begira jai parekideak sustatzea; herri-eragileekin horretarako elkarlana bultzatzea; emakumeen¹⁹¹ parte hartzeko eskubidea aldarrikatzea eta bermatzea, eta eraso sexistak salatzea eta baztertzea, prebentzioa eta elkarlana sustatuz. Erronka horiek izan ziren garaiko diskurtsoaren aldarrikapen nagusiak, eta herrietako errealitate konkretuekin uztartu ziren jaien langintza eta hausnarketa askotarikoetan.

Ibilbide oparoa egin du EHBFBk hamabost urte hauetan, eta euskal jendartean gertatu diren aldaketa sozialak ere nabarmenak izan dira denboran zehar: besteak beste, jendartean sortu diren kultur aldaketak zein aldaketa ekonomikoak, berdintasunaren gaineko diskurtso zuzenaren hedapena, herri-eragile eta eragile sozialek gaiarekin eginiko lanketak, erakundeek egin dituzten aurrerapausoak eta

189. Artikulu honetan bildutako hausnarketak gure sare eta kolektiboan elkarrekin garatu ditugunak dira. Bide batez, eskerrak eman nahi dizkiegu Leire Ibarguren eta Edurne Epelderi artikuluari egindako aipamen interesgarriengatik.

190. Euskal Herriko Bilgune Feminista (EHBFB) 2002an sortutako nazio mailako erakunde feminista eta abertzalea da. BFB taldeak, aliatuak eta bidelagunak saretzeko helburua du, <http://bilgunefeminista.eus/eu/Nor_gara_> (kontsulta-data: 2016-10-27)

191. Badakigu emakume kontzeptuaren erabilera, zehaztapen gehiagoren absentsian, mugatua eta binarista izan daitekeela; erreferentzia sozial gisa erabiliko dugu artikulu honetan.

kontzientziazio-lanak, eta nola ez, mugimendu feministak egin duen lan oparoak sortu dituen aldaketak (batetik, gaiaren ikusgarritasunari, mugimenduaren artikulazioari, erakundeen interpelazioari, jendartearen ardura nabarmentzeari edota eragile sozialekin egindako elkarlanari esker eta, bestetik, mugimendu feministak propio sortu dituen ekimen, praktika, alternatiba eta bitartekoak direla medio).

Aldaketak askotarikoak izan badira ere, jai-eredu feministak lortzeko bidean egiteke dagoen lana mardula da oraindik. Festa oraindik ere jendartearen esparru isolatu moduan ulertzeak sortzen ditu esparru horretan eraldaketak aldarrikatzeko erresistentziak. «Tengamos la fiesta en paz» entzun izan dugu hainbat aldiz eta ez da baieztapen hutsala, festak gure errealtatetik ihes egiteko burbuilatzat saldu izan baitira. Bada, festak ez dira jendartetik at dauden bake eta poz gune isolatuak. Eduki sinbolikoa duten jendarte eta kultur adierazpenak dira, errealtatearen adierazle kondentsatuak; eta beraz, guztiz politikoak dira. Jaietan norbanakoa kolektibora hurbiltzen duten prozesu subjektibo eta objektiboak gertatzen dira. Beraz, festak bizitzaren erdigunean kokatzen ditugu, jendartearen balioak, nortasunak, ideologiak eta egiturak birsortzen dituztelako (Bullen, 2005: 22; Farapi, 2009: 8). Jaietan isla zuzena dute jendartean dauden gatazkek, zapalkuntzek eta diskriminazioek (askotariko hierarkiak, botere-harremanak, indarkeriak, rol-banaketak...), eta horrek, hegemonikoak diren genero-eredua eta heteroaraua indartzen ditu. Era berean, Mendebaldeko jendarteetan nagusi diren interes ekonomiko, politiko eta ideologiko patriarkal eta kapitalistei aurre egiteko espazio sortzailetzat ditugu festak; hori dela-eta, jaietan kultura birsortu eta aldatzeko gaitasuna dugula uste dugu. Beraz, esan daiteke egungo jendartearen isla direla, baina baita etorkizunerako irudikatzen eta desio dugun errealtatearena ere.

Horregatik guztiagatik, festak eta generoa lotzen dituzten kezkek etengabeko presentzia izan dute kolektiboaren jardunean; hala, jardun hori plurala izan da, EHBf herri eta hirietako talde eta errealtate desberdinek osatzen dutelako. Geografia, behar, erronka, desio, talde zein errealtate askotariko horien baitan, eta hamabost urte horien iraganean, hainbat koordinatu garatu dira ekite propioa moldekatzera eraman gaituztenak. Ildo beretik, EHBfren hausnarketa eta beharretatik sortzen den EMAGIN Dokumentazio eta Ikerketa Zentro Feminista¹⁹² jardun hori sistematizatzeko eta hausnarketa horietan sakontzeko hainbat lanketa egiteko bidea ere izan da. Ibilbide hori aintzat hartuz, egun EHBf eta EMAGINen kezka diren hainbat gai, galdera, eta erronka jorratu nahi izan ditugu artikulu honetan.

192. EMAGIN elkarteak EHBfren baitan sortutako egitasmoa da, formakuntza, dokumentazio-bilketa lanak eta ikerkuntza sustatzeko helburuz. Besteak beste, festen gaiari dagokionez, analisiak, eztabaidak, planteamenduak zein proposamenak sistematizatu eta lantzeko tresna izan da. Horren adibide da *Festa dezagun gaurdanik geroa* dokumentala (EHBf eta EMAGIN, 2014), emakumeen parte-hartzearen eta jai-ereduen inguruko gogoeta feministetatik abiatzen dena. Beste adibide bat, prestakuntzaren ildoarekin lotutakoa da, EMAGINek eskaintzen dituen beste hainbat gairen artean jai parekideen mintegi zein lantegiak egiten dira. Sarri, beste formazio batzuekin batera uztartzen dira jaien lanketa jakin horiek, hala nola autodefentsa feminista, indarkeria sexista, genero-harremanak elkartegintzan edota mugimendu sozialean, udal-politikak... Gehiago jakiteko: <<http://bilgunefeminista.eus/eu/Emagin>> (kontsulta-data: 2016-10-11).

Horretarako, izan ditugu oinarrian hamabost urte hauetan gai honekin egin dugun garapenaren kontaketa, mugimendu feministan jaien gaiak izan duen ibilbidea eta eragile sozialekin egindako elkarlanak. Hala, festen gaineko proposamen kolektibo feministetan ekarpen txiki bat egiteko xedez planteatu nahi ditugu hainbat erronka eta galdera berri.

Hortaz, artikuluan, jendarteari eta kultur sistema propioari osotasunean erreferentzia egiteaz gain, erreferentzia egingo diegu maiz modu esplizituan eragile sozialei eta espazio alternatiboiei. Herri askotan jai herrikoi izendapenaren baitan hainbat balio lantzeko apustua egin izan da (hala nola parekidetasuna, jasangarritasuna, parte-hartzea, aniztasuna, kontsumo arduratsua eta abar). Horiek eraldaketarako eremu ulertzen ditugunez, elkarlan bideak marraztu ditu urteetan zehar EHBfK herrietako jai-batzorde eta eragileekin batera. Finean, festak guztiontzako espazio seguru eta gozamen-iturri izan daitezen, jai-eredu alternatiboen prestaketa, antolaketa, eta garapena bera, prozesu kontziente bilakatzea ezinbestekotzat jotzen baitugu.

Gogoeta honetan garrantzitsuak izan diren eremu horiei heldu aurretik (besteak beste indarkeria/erantzunen kudeaketei eta gozamenaren politikei helduko diegu), gustatuko litzaiguke festen gainean pentsatzeko bestelako ikuspegia eskaini diguten bi punturi heltzea, eremu horien oinarri baitira: espazio informalek gurean hartu duten garrantzia politikoari eta jai-ereduaren gaineko gogoetari, hain zuzen ere.

Espazio informalen garrantzi politikoa: zaintzak erdigunean

EHBfren hastapenetan militatzeko esparruetatik harago, ez zen gune informal askorik partekatzen kideen artean. Jaien gaineko hausnarketak egiten bagenituen ere, espazio ludikoa eta borroka-espazioa ez genituen apenas nahasten. Kide batzuek saiakera egin arren, eragilearen barnean taldea, pertsonak eta zaintza gure kolektibotik abiatuta lantzeko, kontzientzia eskasa izan zen orokorrean. Poliki-poliki gaia kolektiboaren erdigunean kokatzeko saiakerak handitu ziren, bai herrietako taldeetan bai eta bilera orokorretan ere, eta, esaterako, 2012an Joxemi Zumalabe Fundazioarekin ere hainbat saio egin genituen. Espazio informalen gaia gainerako gaien parean jarri genuen dagokion trataera emateko eta praktika desberdinak martxan jartzeko. Kontzienteki espazio informalak lantzeak ez du esan nahi erabateko gidaritza edo dinamizazioa aplikatu behar zaienik, baizik eta norbanakoengan eta kolektiboan eragina dutela jabetzean eta dagokion garrantzia ematean datza. Izan ere, eragina dute espazio horietan sortzen diren harreman, sentsazio, elkarriketa, ideia eta espazio horietan mugitu, gozatu eta egoteko moduek ere. Gidatu gabeko espazio horiek izan daitezke bileren osteko poteak, kideen artean egiten diren bidaiak, afariak, bileretako deskantsuak, antolatzen diren topaketa, jai, txango edota bestelako ekimenak¹⁹³.

193. Zentzu horretan, azkenaldian garrantzitsua izaten ari den beste lan-ildo bat osatze feministarena litzateke. Gure gorputzetan pilatzen diren zauri, ondoez-sintoma eta gaixotasun guztiak modu kolektiboan partekatzea eta sendatzea da erronka. Sintomak indibidualki konpondu beharrean kolektiboaren baitan osatze-prozesuak abian jartzean datza.

Ez dugu esan nahi une informal oro jaia kontsideratzen dugunik; era berean, ez dugu esan nahi plazer partekatua den oro festa gisa identifikatzen dugunik. Hala ere, hau aipatzea garrantzitsua iruditu zaigu, aukera eman digulako festen gainean beste pentsaera bat izateko; aisialdiko egoera horien edota bestelako egoera informalak lanketa kontzienteak parada eman digulako festen eremuetan gertatzen diren kontuak beste begirada batetik aztertzeo. Hau da, festen antolaketa dabilen kolektiboek une horiek zaintzeko duten premia, eta, bereziki, zaintza-lanak ikusgai egin, antolatu eta balioesteko duten beharra mahai gainean jarri ditugu.

Zein da baina, inguratzen gaituen eta sustatzen dugun jai-eredua?

Jaien antolaketa-lanetan dabilen edonork egin beharreko galdera litzateke hori. Jendartearen etengabeko bilakaeran dagoen eran, jaiak ere ildo horretan kokatu behar dira eta, era horretan, jendartearen gertatzen diren aldaketek isla izan beharko lukete jai edo antolatutako ekintzetan. Aldaketak tradizioetan ere gertatzen dira. Bullenen arabera, «Tradizioak asmatu egiten dira, iraganarekiko harremana manipulatu gaur egungo egoera berriei erantzunak ematearren» (Bullen, 2005: 32). Tradizioa ez da zerbait hertsia, mugitzen eta aldatzen doan zerbait baizik. Beraz, esan daiteke, tradizioaren aitzakiapean «mugiezin» eta baztertzaila diren hainbat ospakizunek gaur eguneraino iraun badute, pixkanaka aldaketak jasan dituztelako iraun dutela. Jai-eredu batzuetan, tradizioaren ulerkera zurrina mantentzen da oraindik ere eta ezagunak zaizkigun gatazkak borroka-eremu garrantzitsu dira jendarte justuago batean bizi nahi dugun ororentzat.

Oro har, jai-ereduetan pentsatzeko galdera asko egin behar dizkiogu geure buruari. Festa bera nola ulertzen dugun pentsatzea garrantzitsua da. Adibidez, jaiak, sarri, udaren egiten diren festa handiekin identifikatzen ditugu soilik; baina herrietako ospakizun zehatzak, gabonak, talderen batek prestatutako ospakizuna, kontzertuak, ikuskizunak, jaialdiak eta abarretan pentsatuz gero, festatzat ulertzen ditugun une-guneak malgutzen eta zabaltzen zaizkigu.

Festaren ulerkeraz gain, beste hainbat galderatan paratu behar dugu: izan ere, galdetu ote diogu geure buruari zeintzuk diren ondo pasatzeko sortzen ditugun espazioak edo ordutegiak? Nork antolatu eta nork sortzen dituen espazio horiek? Berdin gozatzen al duen 80 urteko emakumeak ala 17 urteko gazte batek? Jai-ereduaren analisia egiteko askotariko galderak egon daitezke eta horiek lagunduko digute beste norabide batzuetara begiratzen eta klabe eraldatzailean analisi holistikoagoak¹⁹⁴ egiten. Jai-ereduaren analisi horren parte izango da, adibidez, emakumeen parte-hartzea nolakoa den aztertzea.

194. Denontzako erosoak, seguruak eta ondo pasatzeko jai-eremuak sortzeko bidean, EHBFn herri-jai feministak egiteko bitartekoak eskaini dira. Garrantzitsua da egin behar diren aldaketak eta erabakiak hartzeko dagoeneko martxan dauden festak analizatzea eta hortik abiatzea. Ikuspegi feministatik egindako argazki orokorrak bere baitan biltzen ditu hainbat osagai, baliagarriak izan daitezkeenak antolatzen dugun jai, ekitaldi edo ekintza-eredua eta subjektua (protagonista) zein den aztertzeo, adibidez:

Mugimendu feministak, jai-ereduak analizatzeaz gain, praktikara eraman ditu jai-eredu feministak egindako hausnarketak gorpuztu eta eredu horiek bizitzeko xedez. Adibide batzuk aipatzearen hortxe ditugu Tolosako *Emakumeok plazara* eguna (2010), Oñatiko egun morea, Sardiñerria (Donostiako Piratetako Sardiñerak kofradiaren festa), Feministaldia (Plazandreoken jaialdia), Emarock eguna, Bilboko edota Iruñeako Ladyfestak, besteak beste. Jaiak izan daitezke desobedientziarako esparru (adibidez, pixaren iraultza¹⁹⁵ edo *Praktika desobedienteen bilduma*, 2015¹⁹⁶), gozamenetik ere heteroaraua hautsi edo eraso bati umorez erantzun diezaiokegularako. Feminismoarentzat festa betidanik izan da borrokagune zein espazio politiko garrantzitsua; festen antolaketak bestelako iruditegiak, adierazpide eta egitarauak, gozamen-ereduak, harreman-ereduak sustatzeko eta bizitzeko esparru izan dira. Finean, jai-ereduen alternatibak sortzen joan gara eta, beraz, bestelako jendarte justuago eta askeago bat irudikatu izan da festen bidez.

FESTETAN ERE INDARKERIAK MILAKA AURPEGI

Hainbat irakurketatan errepikatu izan dugun moduan, jaietan, «dena libre» delako aitzakiapean, eraso sexisten ofentsiba nabaria da: begiradak, irainak, gutxiespenak, bortxaketak, erailketak... Azken horiek, intentsitate altukoak deitzen ditugunak dira iceberg-aren puntan kokatu eta ikusgarrienak direnak. Indarkeriaren diskurtso sozialak eta feministak garatzen joan diren heinean, mantso bada ere, ustez horren nabarmenak ez diren eraso eta jarrerak ere ikusarazten ari dira; garrantzitsua da intentsitate baxukoak deitzen diren horiei dagozkien izena eta aitortza ematea. Hala ere, indarkeria material edo zuzena osatzen duten kasuek bereganatzen dute arreta gehiena, esplizituak direlako. Badakigu, ordea, indarrean dagoen genero-sisteman indarkeria estrukturala eta sinbolikoa ere badela, eta, esan bezala, jendarte baten balio, eredu eta hierarkiak erakutsi eta legitimatzen dituzten erakuslehoak dira.

– Parte-hartzea: eskaintza norentzako den aztertzea (adina, generoa, hizkuntza), zein ekintzatan; ikuskizuna den ala parte hartzea eskatzen duten ekitaldiak diren (mugimenduzko ekintzak diren ala ez); plazetan edo eremu publikoan zeinek duen presentzia eta zertan; emakumeek non eta nola hartzen duten parte.

– Antolakuntza: botereguneak identifikatzea; zeinek hartzen duen parte antolakuntzan; non erabakitzen den egitaraua, nork eta nola hartzen diren erabakiak; aurrekontua zertan inbertitzen den; eraso sexistei erantzuteko protokoloak badiren ala ez; emakumeen presentzia non kokatzen den

– Egitaraua: zer den balioesten dena (jende asko biltzea, herritarren arteko harremanak sendotzea, dirua ateratzea, herritarrek parte hartzea eta abar); programatutako ordutegia adinaren arabera (gazteak gauetan eta helduak eta haurrak goiz eta arratsalde?); belaunaldi desberdinek elkar topatzen duten memento eta toki berdinetan.

– Irudia eta hizkuntza: zeintzuk diren sortzen eta eskaintzen diren erreferentziak; zein den jaiak sortzen duten iruditegia (herritik kanpo zerk egiten dituen ezagun eta herrian bertan zein den sortzen diren zirrara eta irudiak, adibidez).

195. <http://www.berria.eus/albisteak/126002/pixa_zutik_egiteko_espazioak_okupatu_dituzte_feministek_binarismoak_hausteko.htm> (kontsulta-data: 2016-11-01).

196. <http://bilgunefeminista.eus/eu/Euskarriak/Praktika_desobedienteen_bilduma> (kontsulta-data: 2016-11-01).

Emakumeek jendarte horretan duten posizioa islatzen dute botere-egituren indarra agerian utziz. Biolentzia sinbolikoa sumisioak lortzen dituen, baina hala antzematen ez den biolentzia da, uste kolektiboetan edota sozialki irakatsitako ideietan oinarritzen dena (Bourdieu, 1999: 173). Bizitzan zehar (festetan barne) jasotzen diren mezu eta mandatu inplizituengatik ikasten da zein den norberaren tokia, bete behar duen rola edo norberaz espero dena. Egitura sinboliko hori litzateke, hain zuzen ere, icebergaren oinarri eta sostengua¹⁹⁷.

Badira neskei eta emakumeei maiz errepikatzen zaizkien eta haien sozializazioaren parte diren hainbat esaldi: «kontuz, ez itzuli etxera bakarrik», «ez duzu hainbeste indar» edo «hauek ez dira orduak kalean egoteko»... Halaxe barneratuko dugu emakumeok «kaleak eta gauak» ez direla gure, eta ondorioz, zerbait gertatuz gero erruduntasun-sentimendua ere sozializazio horren parte litzateke. Hau gainera, kontrol-mekanismo gisa ere baliagarria da. Hortaz, espazio publikoaren erabilera eta jaiez aske gozatzeko aukerak mugatuak dira emakumeentzat. Desberdintasun hori naturalizatu egiten da, eta, ondorioz, normalizatu. Bestalde, hainbat komunikabideren nahiz erakunderen diskurtsoetan biktimaren iruditegia elikatzen da babes-neurriak sustatuz, esaterako. Hala, emakumeen ahalduntzea eta agentzia bultzatu ordeztu, indar, ahalmen eta gaitasunen desbalorizazio eta desjabetzearen bitartez lortzen da otzantasuna eta botere-harremanak mantentzea.

Eraso sexisten salaketak, protokoloak eta autodefentsa feminista

Indarkeria zuzenaren larritasunarengatik kezkatuta, lan asko egin du mugimendu feministak. EHBFren jardunean ere pisu handia jarri da, esaterako, prebentzioaren esparruan. Duela hainbat urte, maiz erasoen kudeaketa eta salaketa soziala feministon esku geratzen zen, egun, ordea, gero eta gehiago dira sentsibilizazio- eta kontzientziazio-kanpainez gain esku hartzeko protokoloak landu dituzten herri eta auzoak. Salaketa eta babesa lortzeko tresnak antolatu dira, adibidez, jaietan erasoen salaketarako telefonoak¹⁹⁸ edota etxera itzultzeko brigada moren¹⁹⁹ gisako ekimenak.

197. Indarkeriaz ari garela, feminismoak lan mardula egin du indarkeria ikusgarriez gain bestelako indarkeriak ikusgaitzen. Guk ere horretan jarraituko dugu, dena den, kolektiboki hausnartzeko erronka interesgarri bat ikusten dugu: non dago muga? Zer da indarkeria eta zer ez? Guretzat argi dago, esaterako, musika-jaialdi garrantzitsu batek urteak joan urteak etorri emakume taldeak ekartzen ez baditu, hori badela indarkeria: ikusezintasunaren indarkeria, hain zuzen ere. Hala ere, egia da azterketa eta hizkuntza fintzen joan behar dugula. Uste dugu lagungarri egingo zaigula indarkeriaren gainean ditugun korapilo hauek gero eta hobeto definitzea, horrela, politika konkretuak proposatzeko.

198. Telefono-txandak eraso sexistak salatu eta erasotuak direnak artatzeko baliatzen dira. Herri edo auzoetako emakumeak txandatan antolatzen dira. Horrela, telefonoaren atzean emakume batek erantzuten du beti eta irizpideak zehaztuta egoten dira jasotzen den deiaaren arabera modu batean edo bestean jokatzeko.

199. Gauean etxera bakarrik ez joateko brigadak antolatu izan dira Ibarra, Audio eta Pasai Antxon, esaterako. Etxerako bidea bakarrik egin nahi ez dutenak jaigunean elkartu eta etxerainoko bidea konpainian egiten dute. Beste brigada batzuk, mementoan jaigunean erasotua izanez gero, laguntza eta babesa emateko antolatu izan dira. Horretarako, elementu identifikagarriren bat eramaten dute, besoan jartzeko zapia, adibidez.

Askotan, proposamen horiek tokian tokiko emakumeak saretzeko, ahalduntzeko eta antolatzeko balio izan dute. Halako ekimenenez gain, intentsitate altuko erasoen salaketa sozial eta publikoaren antolaketa ere jasotzen da protokoloetan, mementoan erantzun azkarrek eman ahal izateko (manifestazioak, elkarretaratzeak, kazeroladak, musika-isilaldiak, txosnen itxiera eta beste). Kudeaketa horiek jai-batzordeen, mugimendu feministaren, herri-eragileen, erakundeen eta, oro har, jendarte osoaren inplikazioa eskatzen dute. Koordinazioa eskatzen duenez, eragile desberdinak elkarriketan jartzen ditu eta abagune zein parada produktiboa izan ohi da berdintasunaren diskurtso zuzenetik harago joan eta gaia modu sakonagoan elkarrekin arakatzeko.

Eraso sexisten aurkako protokoloak «modan» jarri diren garaiotan, badaude, gure ustez, kontuan hartzeko arrisku posibleak. Argi izan behar dugu protokolo batek, bere horretan, ez duela deus balio ez badu esandako eragileen inplikazioa eta elkarlana lortzen. Garrantzitsuena ez da herri guztietan halako protokoloak idatzita edukitzea edo prentsaurreko ikusgarri bat egitea, guztion artean horiek adosten joatea eta prozesu parte hartzaile baten bitartez egitea baizik. Aipatutako eragileek ez badute barneratzen eta bere egiten eta ez badute gaia sakontzeko prozesu kolektiborik egiten, ez dira eraginkorrak izango eta ez ditugu erasoak modu egoki batean kudeatuko²⁰⁰. Gure ustez protokoloak formazio-prozesu bezala ere uler daitezke.

Urteetan mugimendu feministak egindako lanaren ondorioz gero eta kontzientzia handiagoa dago jendartearen gai hauekin. Gero eta jende gehiagok hartzen du parte eraso sexisten kontrako ekimenetan eta gaitzespen-jarrerak nagusi dira; gaitzespenok, ordea, maila diskurtsibora mugatzen dira. Erasoen kontrako elkarretaratzeetan jende gehiagok parte hartzeak ez du esan nahi erroan dauden jarrera matxistak zalantzan jarri direnik eta ez du esan nahi nork bere burua, jokabideak, pribilegioak edota parrandan egoteko edo ligatzeko modua aztertu dituenik. Mugimendu alternatiboenetan sarri pentsatzen da erasotzailea giro horietatik kanpo dagoen ezezaguna dela. Eragin handia dute komunikabideek horretan, bai erasotzailearen eta bai erasotuaren gaineko informazioa ematen dutenean²⁰¹. Protokoloekin indarkeria gaitzetsi, erasoak ikusarazi eta erantzun soziala kudeatzen da, baina horrekin batera jaiak feministak izateko lan asko egin behar da.

Zentzu horretan, jaietako matxismoarekin amaitzeko eta bestelako harreman-eta jai-ereduak sortzeko, tokian tokiko EHBFKo talde eta kideek erabakitzen dute nola parte hartu. Urtero herri guztiek batera kartel eta irakurketa propioa garatzeaz gain,

200. Zentzu horretan, uste dugu bai instituzioek eta bai herri-mugimenduek halako ekimen bat martxan jarri bezain laster (barrura begira asko landu aurretik) errazegi aldarrikatzen dutela komunikatiboki. Horren atzean badago berdintasunaren diskurtso politikoki zuzena, eta batzuetan, baita zurikeria ere.

201. Erasotzailea polizia edo militarra bada (2016ko Sanferminetako kasu ezagun baten bortxatzaileak kasu, 2016), magrebtarra edo hegoamerikarra bada, ezaugarri horiek azpimarratzen tematuko gara, argi gera dadila jai herrikoiek sortzen dituzten espazioekin zerikusirik ez duten gizonak direla. Arazoa kanpokoa eta beste kultura batzuen bailitza azaltzen da eta xenofobia eta arrazakeria indartzen dira.

herri bakoitza bere errealitatera moldatzen da eta aliantza nahiz elkarlan desberdinak sustatzen dira. Elkarlana, bai bertako mugimendu feministaren baitan eta beste feministekin batera ekimen propioak antolatuz; baita jai-batzorde (instituzional zein alternatibo) edo erasoen kontrako espazio mistoetan parte hartuz. Esparru honetan EHBfK egindako ekarpen esanguratsua da autodefentsa feministaren (AF)²⁰² aldarria. Sorreran, gure diskurtsoa instituzioen interpelaziora bideratua zegoen, 80ko hamarkadaz geroztik mugimendu feministan nagusi baitziren erakundeei ardura eta beharrezko neurriak eskatzeko aldarriak. Hala ere, geroago, indarra jarri zen emakumeon ahalduntze-prozesu eta defentsarako gaitasuna lantzen eta bultzatzen. 70eko hamarkadan Euskal Herrian asko landu zen AFaren filosofiarekin jarraituz, EHBfN badaramagu hamarkada bat AFaren apologia ideologikoa²⁰³ eta praktikoa egiten. Hasieran, tailerrak eta txokoak sortzea bultzatu zen. Gerora, AFa festetako aldarri ere bilakatu da eta indarkeriaren aurkako diskurtso guztietan presente dagoen mezua da²⁰⁴.

Erantzunak, zilegitasunak eta ekintza zuzena

Azken urteetan, egindako lanaren ondorioz, erasoen erantzun sozialaren kudeaketaren ardura gero eta gehiago paratu da erakunde eta jai-batzordeetan. Horrek beste ildo batzuk lantzeko aukera eman digu. Aurrerago helduko diogun bezala, badira urteak plazer eta gozamenaren ideia lehen lerrora ekartzen gabiltzala eta genero-ikuspegitik jaien irakurketa zabalago eta integralago bat jorratzen ari garela. Festak indarkeriaren gaitik deszentralizatzeko saiakerak egin diren arren, 2013tik indar eta presentzia gehiagorekin mahaigaineratu da jaietako indarkeria matxista, zenbait faktoreren ondorioz. Esaterako, 2013ko sanferminetan hainbat argazkik²⁰⁵ komunikabideak aztoratu eta gaiari beste arreta bat eman zitzaion. Ondorioz, garai horretan, AFaren baitan antolatutako talde autonomo batzuk sortu ziren, Iruñeako *Farrukas* taldea²⁰⁶ esaterako. Berririo ikusi zen indarkeriaren gaia zentralizatzeko beharra, erasoei erantzuteko beharra eta, hala, abagunea sortu zen ordura arte normaltasunez bizi ziren egoera, irudi eta gertakariei zegokien dimentsio politikoa emateko. Azken urteetan komunikabideek sarriago eman dute festetako erasoen berri, nahiz eta gehienetan, salbuespenak salbuespen, ez den taxuzko ikuspegi feministarekin egin.

Bestalde, testuinguru berezia bizi dugu egun Euskal Herrian eta, urteetan, egoera soziopolitikoagatik gatazka eta indarkeria batzuek arreta guztia bereganatu

202. Testuan hemendik aurrera Autodefentsa Feministaz ari garenean AF laburdura erabiliko dugu.

203. 2013an *Beldurra gurekin Jai! Ekin autodefentsa feministari* liburuxka argitaratu zuen EMAGINek.

204. Ikus besterik ez dago 2016ko udak Euskal Herriko hainbat txokotan utzi dizkigun irudiak, bai Iruñeko bai Bilboko zein Gasteizko txupinazoetan. Ikus, adibidez: <<http://www.argia.eus/multimedia/erreportajeak/nola-feministizatu-zuten-sanferminetako-txupinazoa>>.

205. Argazki horietan hainbat emakume azaltzen ziren erdi-biluzik eta gizon askoren eskuak agertzen ziren haiek ukituz, bereziki bularretan.

206. <<https://farrukas.noblogs.org/sample-page/f-a-r-r-u-k-a-s/>> (kontsulta-data: 2016-10-27).

badute ere, horien intentsitatea jaistean, beste gatazka eta indarkeria batzuk ikusten hasi gara erraztasun handiagoarekin²⁰⁷. Egun, hala ere, ohikoa da entzutea Euskal Herria bake- eta normalizazio-prozesuan dela. Horregatik, 2015ean «hau ez da gure bakea»²⁰⁸ leloarekin lanean hasi zen EHBF; izan ere, emakumeok eta gorputz ez normatibook ez gara inolaz ere bakean bizi. Indarkeria matxista normalizat duen bake- edo normalizazio-egoera honetan, guretzat ez dago bakerik.

Hala, AFa abiapuntu izanik, indarkeriaren geureganatze sinbolikoa eman da, adibidez, gaueko manifestazioen²⁰⁹ bitartez irudikatu dena. Genero-sozializazioaren arabera, indarkeria gizonen monopolioa litzateke; ondorioz, feminitatearen sozializazioa beldurrarekin lotzen da eta gaueko manifestazioetan, aldiz, iruditegi horiekin apurtzea bilatzen da. Hala, ukatutakoaz birjabetzeko saiakera sinbolikoa da: gaua, kalea, kolore ilunak, agresibitatea, defendatzeko gaitasuna, aske sentitzea eta erasotzaileei beldurra sorrarazteko zilegitasuna, hain zuzen ere. Hautsak harrotu dituen gaia izan da besteak beste eraso-erantzunen korapilo mardularekin topo egin duelako. Egun, sozialki ez da emakumeen aurkako erasorik onartzen, betiere emakumea biktima paper pasiboan geratzen den heinean; hau da, erantzuten ez duen bitartean. Aldiz, eraso horren aurrean erantzun indibidual edo kolektiboa dagoenean (eta bereziki agresibitatez edo konfrontazioz erantzuten denean, feminitate eredu hegemonikoa are gehiago hautsiz), eraso bera zalantzan jarri eta erasotuaren jarrera epaitua eta zigortua izaten da.

Zentzu horretan, oso garrantzitsua dela uste dugu AFaren bitartez saihestu diren erasoak azaleratzea eta nabarmentzea. Emakume asko defendatzen dira, eta jendearen elkartasunaren bidez ere eraso ugari saihestu izan dira. Uste dugu halako kasuak ikusaraztea garrantzitsua dela emakumeak ahalduentzeko, defendatzeko gaitasuna eta agentzia erakusteko, biktimizazio-prozesuen aldean. Halaber, maiz erasoei aurre egiten dieten emakumeak zalantzan jartzen dira: haien erantzuna AF moduan ulertu beharrean eraso moduan erakusten da; defendatzea ez da zilegizat hartzen, alegia. Halakoetan argi ikusten dira feminismoari eta jendarte justuago baten aurkako erresistentziak. Horregatik uste dugu erasoei aurre egiten dieten emakumei ere ahotsa ematea funtsezkoa dela, erasoak nola saihestu ditzakegun eta nola saihesteko aukerak ikusgarri eginez.

207. Emagune eztabaida-foroan bildutako emakumeek adierazi dute gatazka politiko armatuak berak beste gatazka sozial eta politikoak bigarren eta hirugarren plano batean utzi dituela. Horretaz gain, emakumeen bizipenak erdigunera ekartzearen garrantziaz aritu dira, <http://www.berria.eus/paperekoa/1736/008/001/2016-10-04/emagune_sortu_dute_andreen_ahotsa_gatazkaren_konponbidera_eramateko.htm> (kontsulta-data: 2016/10/18).

208. EHBFk erabilitako leloa 2015-2016ko egun zehatzen karteletarako: azaroaren 25erako «Hau ez da gure bakea. Ekin autodefentsa feministari»; torturaren aurkako egunerako «Hau ez da gure bakea. Minak sendatzea ekintza politikoa da»; martxoaren 8rako «Hau ez da gure bakea. Feminismoak egingo gaitu herri», ekainaren 28rako «H(eteroar)AUa ez da gure bakea»; udako jaien kanpainarako «Hau ez da gure bakea. Jaiak eta plazak gureak dira».

209. <<http://www.argia.eus/argia-astekaria/2489/indarkeria-matxista>> (kontsulta-data: 2016/10/18).

Erresistentzia eta oztopo guztien gainetik, EHBfK AFaren aldarriari irmoki eusten dio, defentsarako eskubidea unibertuala dela uste dugulako; emakumeok ezetz esateko, mugak ezartzeko, errespetatuak izateko eta erantzuteko zilegitasuna daukagulako; festez eta espazio publikoaz askatasunean gozatu nahi dugulako; kaleak, gauak, agertokiak eta plazak gureak ere badirelako; elkarrekin eta saretuta ahalduz-prozesuak eraginkorrak direlako.

HUTS UNEAK BETE!

Hainbat tailer eta hausnarketa-gunetan egindako azterketen ondorio garbia izan da jai-eremuetan dagoen emakumeen ikusezintasuna, indarkeriaren beste aurpegietako bat litzatekeena. Minimoa izaten da askotan emakumeen presentzia eta, gehienetan, ez dira eskaintzen presentzia eta parte-hartzea areagotzeko espazioak. Tradizioaren izenean emakumeen parte-hartzea debekatuta duten adibideak ezagunak badira ere, toki gehienetan azaldu ohi dira ohitura dela-eta, edota horri erreparatu ez zaiolako, emakumeek parte hartzeko oztopoak dituzten ekimenak.

Kontzertu eta ikuskizunetan parte hartzeaz harago, interesgarria da bestelako parte-hartze aktiboagoa sustatzen duten uneak sortzea. Egiten diren ekimenetara emakume gehiago gerturatzeko arduratzeaz gain, eurek egiten dituzten gauza horiek ekar daitezke erdigunera. Akaso, herriko zumba taldeak zumba herrikoia antolatzea, emakume mendizaleen taldearekin irteera antolatzea edo sabel dantzako taldekideei ikuskizuna egiteko aukera eskaintzea. Plazaren erdigunea herriko emakumeen gorpuzte okupatzea iraultza festiboa litzateke.

EHBfN plazak, gauak eta kaleak gureak dira aldarrikatzea ez da kasualitatea. Izan ere, espazio batzuetan parte hartu nahi izanez gero, arau sozialek markatuta emakumeoi behin eta berriro errepikatzen zaizkigun mezuak dira: gauean bazabiltza «ez probokatu, ez mozkortu gehiegi, ez ligatu hainbeste» eta abar; kalean bazabiltza «ez goratu ahotsa, ez izan lotsagabea, jaietan suertatzen diren permisibidadeak onartu gainerakoengandik, ez erantzun» eta abar; plazetan, berriz, agertokira igotzen diren emakumeen esperientzia anitzek erakutsi digute gehiegizko autokritikek, «oso onak izan beharrak eta akatsik ezin egiteak, egiten duzunagatik baino gehiago duzun itxuragatik balorazioak jasotzeak» eta abarrek ez dutela batere laguntzen emakumeek eszenara salto egiteko.

Girls to the front eta emakumeak plazara!

EHBf eta EMAGINek elkarlanean hainbat tresna eta bitarteko sortu dituzte emakumeen parte-hartzea areagotu, eredu tradizionalen sortzen diren desberdintasunei aurre egin eta ikusgarritasuna lortzeko. Gure gustuak eraikiak diren heinean, erreferentzia berriek ikuspegia irekitzeko bideak eskaintzen dizkigute. Emakumeok plazara²¹⁰ webgunea 2010. urtean abian jarri genuen kultur adierazpen

210. <<http://emakumeokplazara.org/>> (kontsulta-data: 2016/11/01).

ezberdinetako emakumeak euskarri batean biltzeko asmoz. Maiz, egitarau androzentrikoak sortzean aitzakia izaten da esatea ez dagoela emakume bertsolaririk edo emakumez osatutako musika-talderik. Tresna horren bidez, herriko jaiak nahiz bestelako festak antolatzen dituzten eragileei bitarteko bat eskaini nahi izan zitzaizen emakume artisten kontaktuak eskura izateko.

Gero eta gehiago dira antolatzen diren espazio, jaialdi eta ekintza feministak. Badira kontzertuetan lehen ilarara emakumeak deitzen dituzten taldeak, horrek giroan duen eraginaz jabetu eta espazio seguruak sortzearen aldekoak. Era berean, gero eta gehiago dira musika eta emakumeen ikusgaitasuna eta parte-hartzea problematizatu dituztenak, bereziki rock eta punk munduan. Hortxe ditugu *Emarock* proiektua²¹¹ edota *MEFSST!* ekimena²¹². Rap munduan ere gero eta emakume gehiago daude eta *Eskina femenina*²¹³ moduko proiektuak sortu dira.

HETEROARAUA PITZATZEKO FESTA

Festek, jendarte heterozentratu batean dauden heinean, heteroaraua birproduzitu eta ekoizten dute hainbat modutan. Erresistentzia-eremu badirela esan dugu, eta, beraz, badira ere heteroaraua eta sexualitateen normatibotasuna pitzatzeko aukera²¹⁴. Mugimendu feministaren aldarria izan da heterosexualitatearen sistema patriarkala azalarazi eta kolokan jartzea; heteroaraua zulatu, eta guztiontzako askeak izan daitezkeen desira eta bizimoduaren aldarria egitea. Hala ere, Euskal Herrian izan diren feminismo, talde eta jardunetan, batzuetan beste batzuetan baino garrantzi handiagoa izan du gaiak, eta kontzeptuak eta aldarrikapenak jorratzeko moduak asko izan dira²¹⁵.

EHBFFren sorreratik egin da sexualitate askearen aldeko aldarria. Horrek ez du esan nahi, ordea, heteroarauaren haustura eta lesbianismoaren ikusgarritasun politikoa beti lehen lerroan egon direnik. Progresiboki garrantzia hartzen eta garatzen

211. <<http://www.emarockproiektua.com/emarock/>> (kontsulta-data: 2016/11/01).

212. Artikulu propioa idatzi dutenak liburu honetan bertan. Lau dira jada antolatu dituzten jaialdiak eta emakumez osatutako taldeen kontzertuak eskaintzeaz gain, gaiaz hausnartzeko mahai-inguru eta eztabaidak sustatu dituzte baita emakumeak musika-munduan ahalduzko zenbait tailer egin ere (adibidez, DJ izateko tailerrak edo haurrentzako musika-udalekuak sortu zituzten neska gazteek musika-tresnak probatu eta agertokira igotzeko).

213. <<http://eskinafemenina.org/>>(kontsulta-data: 2016/11/01).

214. *Ni plazera naiz, Noiz, zeinekin nola, gure erabakia!* <<https://vimeo.com/25760059>>.

215. Esaterako, lesbianismoaren aldeko aldarria garrantzitsua izan da Euskal Herriko mugimendu feministan, bereziki hainbat talderentzat eta zenbait garai konkretutan. 80ko hamarkadan martxan izan ziren lesbiana feministen kolektiboak 90eko hamarkadaren amaiera arte (Nafarroan eta Araban izan ezik, bertan Lumatza eta ALA-ALA (Asamblea de Lesbianas de Alava / Arabako Lesbianen Asanblada) taldeek lanean segitu baitzuten). Gerora, eta gehienbat 2000. urteko lehen hamarkadan, queer teoria eta transfeminismoaren ildotik talde berriak sortu ziren: MDMA, Medeak, Garaipen, Lumatza berritua edota 7menos20. Subjektu politikoaren eztabaida plazaratu eta hainbat gai landu zituzten, hala nola interseksionalitatea, pornografia, transexualitatea edo prostituzioa (Epelde, Aranguren, Retolaza, 2015: 496).

joan den gaia izan da, Euskal Herriko testuinguru horretan eta gainerako taldeekin partekatutako elkarguneetan. EHBFko kideok gure hausnarketak eta praktikak Euskal Herriko testuinguruan dauden beste talde eta subjektu politikoen alboan eraikitzen joan garenez, gai honek izan duen garapenari erreparatzea ezinbestekoa dela uste dugu.

EHBFk mugimendu feministaren tradizioei eutsi izan die hasieratik eta ekainaren 28ko ospakizuna, adibidez, erreferentziala izan zen hastapen horietan gaia lantzen hasteko. Horrez gain, EHBFn lesbiana gisa identifikatzen ziren batzuen iniziatibaz eta sexualitateko lantaldekoen ekimenez gaia sakonago lantzen hasi zen. Horren adibide dira sexualitatearen lantaldeak 2008an abiatu zuen hausnarketa-prozesua, Tolosan 2009an EHBFren emakume abertzaleen topaketetan emandako hainbat eztabaida, 2014an argitaratutako *Sexualitatearen eztabaida* txostena, 2015ean sortutako *Praktika desobedienteen bilduma*, Topaturekin batera egindako *Arrakala, zirrikitu bat haitzean* proiektua edota ekainaren 28etan burututako kanpainak²¹⁶. Ibilbide horretan heteroaraua ulertzeko giltzarriak areagotu ditugu.

Garapen honek (bai EHBFren ibilbideak baina baita testuinguruan egindako aliatu feministen aldarrikapenek izandako eraginek ere) festen eremua beste modu batean analizatzera eramán gaitu. Zer diogu, bada, jaiak heterosexualak direla diogunean? Nola erreparatu heteroarauaren zentraltasun horri jaietan? EHBFn horren inguruan egin izan ditugun ulerkerak propioetatik abiatuz, sexualitatea modu hierarkizatuan (Rubin, 1989) ematen da. Ondorioz, desira zilegia desira ugalkorra litzateke (heterosexualizatua eta eredu maskulino eta femenino kontrajarri batzuetan generizatua), plazer zilegia ugalketara bideratutakoa litzateke (koitozentrismoa) eta gorputz zilegiak gorputz ugalkorrak lirateke. Gainerako desirak, gorputzak eta praktika sexualak txarrak, anormalak, naturaren kontrakoak eta madarikatuak izango dira Gayle Rubinen «hierarkia sexualaren» arabera (Rubin, 1989: 113-190; EHBF, 2014). Heteroaraua da, beraz, mundua eraikitzeko, ulertzeko eta ordenatzeko eredu politiko, sozial eta ekonomikoa. Familia izango da oinarritzko unitate ekonomikoa eta bikote heterosexual monogamiko eta ugalkorretan oinarrituko da, rol-banaketa eta kontsumo-eredu mota bat erreproduzitzen. Eredu hori mantentzeko beharrezkoa izango da maitasun erromantikoaren ideologia eta bi genero eta bi sexuen eraikuntza kontrajarria.

Gure herrietako jaiak Mendebaldeko jendarte heteroarautuaren barne kokatzen direnez, topa daitezke horren askotariko adierazpideak. Esaterako, jai-erritu tradizionalenetan emakume- eta gizon-eredu desberdinak antzeman ditzakegu. Adibide garbia dira alardeak, bakoitzaren janzkera, rolak eta funtzioak oso zehaztuak eta arautuak baitaude. Kantinera izatea ohore bat izan ohi da: ikuspegi androzentriko batetik emakume guztien artean desiragarriena izatea sinbolizatzen duen rola

216. Kanpaina hauen baitan, *Norabide guztietan gozatu, heteronorma hautsi!* (2010); *Ni plazera naiz, Noiz, zeinekin nola, gure erabakia* (2011); *Lesbiana naiz eta harro nago!* (2012); *Heteroarauarekin hautsi* (2013); *Ez obeditu, heteroaraua plazerez lehertu!* (2015); *H(etero)AUa ez da gure bakea!* (2016)...

delako (Bullen, 2005: 39). Dantza tradizionaletan ere emakumeen eta gizonen rol ezberdinak argiak dira: nork dantzatzen du arrisku-egoeretan (ibaiaren ertzean edo edalontzi gainean), nork irudikatzen ditu gerrak dantzetan, ezpaten erabilera, jantziak... Bestetik, osagarritasunaren ideia ikus dezakegu bikote dikotomizatuaren erabileran (neska eta mutilez osatutakoak sarri) edota gorteatzea antzetzten dutenean, adibidez.

Jaien antolaketa lanean daudenen artean ere rol- eta lan-banaketa eman ohi da; batzuk indarrarekin eta publikotasunarekin lotutako lanez arduratzen diren bitartean, beste batzuk zaintza, lan ikusezin eta ez balioetsiez arduratzen dira. Jaiak iragartzeko erabiltzen diren iruditegiak ere askotan ikus ditzakegu eredu binario eta osagarria indartzen dituzten sinbolo eta pertsonaiak²¹⁷. Taulagainetako edo bozgorailuetako musikari dagokionez ere abesti askotan erreproduzitzen da maitasun erromantikoaren ideologia (Esteban, 2011; Santamaria, 2012).

Baina denetan agerpide nabarmenena, ikusezintasuna litzateke. Non daude eredu heterozentratutik haragoko adierazpenak jaietako kultur adierazpideetan? Udalaren edo jai-batzordeen karteletan? Non daude lesbianak jaietan eta kultur programazioetan? Non diskurtsoetan? Noiz plazan? Zer gertatzen da sexu bereko bi pertsona musuka ikustean txosnagunean? Zer gertatzen zait nire sexu bereko pertsona batek bere desira adierazten didanean? Aukera berdinak al ditugu guztiek ligatzeko orduan?

Heteroarauak ordena hegemonikoa zein den argi uzten digu jaietan ere. Horregatik, sistema heterosexuaren makinerian kokatzen diren eremu hauetan guztietan feminitate, maskulinitate, praktika eta desira konkretu batzuk dira ikusten, sentitzen eta erreproduzitzen diren/ditugunak. Mugimendu feministan heterosexismoaren eta heteroarauen salaketa egin den moduan, jaien eremuan ere baditugu horren adibide diren ekimen anitz. Eta salaketaz edo aldarrikapen diskurtsiboez gain, praktika eta ekimen konkretuak antolatu dira, batzuetan herriko jaietan txertatuz, eta beste batzuetan hortik kanpo antolatutako festa feministetan²¹⁸.

Atal honekin amaitzeko, gustatuko litzaiguke euren artean desberdinak diren bizpahiru adibide eta ekimen aipatzea. Urola Kostako Koordinadora Feministak, 2000. urtetik aurrera, UGLErekin (Urola Kostako Gay eta Lesbianen Elkartea) batera, ekainaren 28aren aitzakiapean festa, manifestazio, kartel eta askotariko leloak landu izan ditu ia hamar urtetan zehar²¹⁹. Horren adibide dira Zarauzko San Pelaio festetan

217. Emakumeen irudia indartu nahian asko dira jaietan sortu diren pertsonaiak. Adibide asko egon daitezkeen arren, agian Mari Domingi da ezagunena. Sarri ohartu gabe, gizon-emakume binomioa indartzen duten ereduak erreproduzitzen dira.

218. Erreferente garrantzitsu bat, esaterako, MAMIKI konpartsa litzateke, ibilbide luzea eta oparoa izan duena. Aurretik aipatu ditugun hainbat kolektibo ere, hala nola Kattalingorri, Medeak, MDMA, Lumatza, 7menos20, Pikarrai, Zikutak, Nafarroako Ladyfesta, Bizkaiko sare lesbiana...

219. Urola Kostako bailaran, heteroarauen gaia lantzeko ausardia bildu zuten herri horietako gay, lesbiana eta feminista anitzek. Heteroaraua, herri txikietan euskaraz lantzea erronka garrantzitsutzat hartuta, herrietan ere les, gay eta transen presentzia ikusgarri egitea zen helburu nagusia.

heteroarauaren gaia jai-giroan eta euskaraz lantzeko proposamenarekin 2004. urtetik aurrera abiatu ziren les-gay festak. Askotariko antzerki, kontzertu eta dekorazioak landu ziren zenbait urtetan egitarauaren barruan. Hortik sortu zen herriko San Pelaio jaietako Transpelaioak izendatzeko ohitura ere. Egindako bide horren eta une horretan Euskal Herrian identitate sexualen eta heteroarauaren gaiak zuen presentziaren ondorioz, eskualdean *Pottorbero* mugimendua sortu zen 2009ko udazkenean. Identitateen eta heteroarauaren gaia lantzen zuen mugimendu euskalduna. Zenbait topaketa, eztabaida gune eta ekimen antolatu ziren hiru urtetan zehar.

2016an, Donostiako Bilgune Feministak, «Heteroarauari zapla: irakurraldi feministak» antolatu zuen. Bertan parte hartzeko proposamena ordura arte konplize izandako hainbat elkarteri luzatu zitzairen eta bakoitzak heteroarauaren hausturarekin lotutako sormen-pieza bana irakurri zuen tabernaz taberna, festa-giroan. Donostian jarraituz, Talaiak (Donostiako Piraten genero-lantaldeak) bi urtez jarraian bertsopropoteoa antolatu du Aste Nagusiaren atarian jaietan ematen diren harreman-ereduak, sexu-desirak, ligatzeko kontuak zein heteroarauaren kritikak erdigunera ekartzeko. Ezin gara adibide gehiagorekin luzatu hemen, baina gero eta ugariagoak dira festen eremuan heteroaraua problematizatzen duten ekimenak.

GOZAMENA POLITIZATU

Ni plazera naiz

Hainbat urtez erasoen eta autodefentsaren diskurtsoan zentratuta ginelarik, beharrezkotzat jo genuen diskurtso horrekin jarraitzeaz gain (erasoak ez baitira inoiz gelditu), mezu positiboagoekin ere jardutea. Jaiak gozamenerako espazio izanik, ez genuen festen analisisa soilik erresistentzian zentratzea nahi. Horregatik, egunak eta gauak, etxeak eta plazak gozatzeko espazio gisa ikus eta bizi genitzan lanean hasi ginen. Gustuko ez duguna ikusarazi eta zaintzaren eta gozamenaren diskurtsoa erdigunera ekarri genuen, horretarako gorputz eta izate propioak ere erdigunean kokatuz. Plazerak norbanakoa eta kolektiboa izan behar du; finean, denok ondo pasatu eta gozatzea oinarritzko aldarrikapena dela badakigu, baina tamalez, oraindik asko dugu egiteko festak denon gozamenerako espazio izan daitezen. Horregatik, festek duten balio sinboliko eta kohesionatzaileaz jakitun, festek izan dezaketen indar eraldatzailea baliatzea proposatu dugu azken urteetan. Jaiak sistemari iseka egiteko, probokatzeko eta nahi ditugun herri- eta harreman-ereduak eraikitze baliatzea, alegia.

Betebehar, estres, kontrol eta gehiegizko planifikaziotik aldenduz, erabil dezagun jaietako indar sortzailea eredu askatzaileak praktikara eramateko: publiko-pribatua, lan-aisialdia edo borroka-plazera dikotomiak apurtzeko. Gozamen askea, sistemari iskin egingo diona da aldarrikatu izan duguna, pentsamendu heterosexuaren kontra doana, alegia.

Jaiak bai, borroka ere bai. Plazerez, baina

Festen zein feminismoaren eremuetan presente dugu plazeraren garrantzi politikoa, maila teorikoan bada ere. Hortaz, uste dugu presente izan beharreko erronka dela gure lan-jardunean ere: bai festak antolatzean baita beste edozein jarduera feminista antolatzean ere. Izan ere, ezinbestekoa da zaindua sentitzea, gustura egotea, ongi pasatzea, eta sinesten duzun hori eraikitzen ari zarela sentitzea, borroka plazerez egitea, alegia. Hasieran aipatu dugun adibidea berrartuz, gune informalaren gainean egindako hausnarketan eta hartutako erabakien ondorioz, guneok politikoki lantzen dira egun EHBFn. Beti egon diren guneak izan arren, egun, kontzienteki jorratzen dira, beste edozein gairen gisan. Badute metodologia zehatza eta berariaz lantzen dira. Adibidez, bileretan parte hartuko duten kide berrien harrera egitearen ardura banatuz, topaketetako espazio informaletan zer eskaini aztertuz, gaubeletako dinamizazioak, kontzertuak ematen dituztenen eta hartzaile dauden zaintza... eta nola ez, kide guztion plazera. Eraldaketa-espazioak bileretatik harago daudela ohartzea eta gure gozamena eraldatzailea dela ulertzeak ekarri du gozamenerako eta aisialdiko espazio informalei garrantzi eta denbora gehiago eskaintzea.

Plazera erdigunean jartzeak, ordea, konpromisoa modu desberdinetan ulertzera eramán gaitzake eta bada gai honekin lotura duen kezkatzen gaituen gai bat. Sarri, plazer-espazioak eraikitzeke eta plazererako eskubidea ahalik eta pertsona gehiagok izateko lan egin behar da. Denok plazer-eskubide hori izateko, lana ahalik eta hobekien banatzea ezinbestekoa da. Horregatik, zaintza eta plazerari dagokion tokia eskaintzeak ez du zertan alde batera utzi behar gainerakoa: konpromisoa eta antolaketa edo modu jarraituan talde batean parte hartzea, adibidez. Hau da, ez dugu uste zaintza eta konpromisoa kontzeptu kontrajarriak direnik. Antolaketa-eredu zurrunen kritika ekarpen garrantzitsua izan da mugimendu sozial askorentzat, baina uste dugu konpromisoaren, lan-banaketaren eta proiektuekiko atxikipenaren gainean hausnartzen jarraitu behar dugula. Horrekin, noski, ez dugu esan nahi antolaketa eta konpromiso bakar bati heldu behar zaionik. EHBFn antolakuntza-eredu malgu, dinamiko eta horizontalen gainean saiatu gara egiten bidea. Bestalde, argi dago plazer-espazio batzuek beste batzuek baino kudeaketa gehiago edo gutxiago beharko dutela.

***HAINBAT ERRONKA HERRI-JAI FEMINISTA (ETA TROPIKALEN)²²⁰
BIDEAN***

EHBFn hastapenean hasi zuen festen ildoak izan du bere garapena. Urteen poderioz osagaiak uztartzen joan gara, jaietan sortzen diren kontu desberdinen ulerkera osatuz

220. Euskal Herriaren historia politikoan tropikal kontzeptua erabili izan da. *Tropikal* kontzeptua berrartzen dugu adierazteko festa-gune askeagoak eta konplizeagoak nahi ditugula; eredu dikotomiko eta zurrunetatik aldenduko direnak, artikuluan aipatu ditugun gaiei dagokien espazio eta tratamendu politikoa eman ahala. Irudikatzen ditugun jai-eredu feministak malguak dira, kantuek eta parrandek izaera politikoa izango dute eta denon plazerak ardaztuko ditu. Prozesu horien barruan kokatzen dugu euskal *Kunbia* feminista.

eta egokituz, bizi garen errealitatera eta dugun beharren eskaeretara. Hala, saiatu gara artikuluan zehar festen eremuan garrantzitsuak izan zaizkigun hainbat gairi heltzen. Kontuan hartu ditugu horretarako, bai EHBFren praktika eta ibilbide propioaren garapena, mugimendu feministaren ekarpen orokorrak (praktika, hausnarketa eta jarduna), baita gainerako eragile sozialekin egin dugun elkarlana ere. Zintzilik gelditu zaizkigu hausnartzeke bestelako hamaika gai, aipatzeke hamaika erreferentzia. Amaitzeko, eta aipatutakoetan oinarrituz, hiru erronka garrantzitsu laburbildu nahi genituzke:

Lehenengoz, aliantza eta elkarlanaren garrantzia nabarmendu nahi dugu: batez ere aliantza feministak ezinbestekoak dira festa-eredu feministak sortze bidean, esperientziak trukatzeko, analisi konplexuagoak eta sakonagoak egiteko, saretzeko eta koordinatzeko. Horrez gain, tokian tokiko eragile edo erakunde eta elkarte askotarikoekin aliantzak ere garrantzitsuak zaizkigu.

Bigarrenegoz, indarkeriaren aurkako eta gozamenaren diskurtsoak uztartzea. Indarkeria matxistak oso presente daude gurean eta horri aurre egiteko praktikak ere gero eta eraginkorragoak izateko, sakontzen eta fintzen joan behar dugu indarkeria desberdinen analisi eta diskurtsoetan. Ezinbestekoa dela uste dugu erakundeak, komunikabideak eta jendarteak interpelatzeko jarraitzea. Era berean, emakumeon ahalduzko-prozesuak sustatzen jarraituko dugu AFren apologia eginez, erantzuteko zilegitasuna eta agentzia bereganatuz eta gure arteko sareak indartuz. Jaiak gozamen-espazio izateko lortze bidean, haiek duten dimentsio eraldatzailean sakontzen eta plazeraren kontzeptua politizatzen eta sozializatzen jarraitu behar dugu.

Azken erronka, festa-eredu feministak bizi eta gorpuztea litzateke. Erraza da orain arte esandako guztia azalean geratzea eta barneratuta ditugun inertzia nahiz ohiturak erreproduzitzea. Baina jai-eredu feministaren bidean, burujabe izaten, nork bere jardunen eta ekintzen jabe den heinean eskaini ahal izango ditugu guztiok gozatzeko festak. Horretarako, nork bere erresistentziak gaintitu, ikasitakoa deseraiki eta harremanak izateko modu berriak asmatu beharko ditugu. Euskal Kuntia feminista dantzatzeko prest?

BIBLIOGRAFIA

- Bourdieu, Pierre (1999): *Razones prácticas. Sobre la teoría de la acción*, Anagrama, Bartzelona.
- Bullen, Margaret (2005): «Eskubide unibertsalak ala kultur berezitasuna: Ikuspuntu antropologiko bat», in Gorka Moreno eta Xabier Kerexeta (koord.), *Bidasoako Alardeak: Herria versus Hiria*, UEU, Bilbo, 19-42.
- Emarock (2012): *Iragana, oraina eta geroa* <<https://www.youtube.com/watch?v=EqlwsujtFiU>> (kontsulta-data: 2016-11-01).
- Epelde, Edurne; Aranguren, Miren eta Retolaza, Iratxe (2015): *Gure genealogia feministak. Euskal Herriko Mugimendu Feministaren kronika bat*, EMAGIN

elkartea.

Esteban, Mariluz (2011): *Crítica del pensando amoroso*, Bellaterra, Bartzelona
Euskal Herriko Bilgune Feminista (2014): *Sexualitatearen eztabaida*, <https://issuu.com/ehbfeminista/docs/sexualitate_txostena_bfeminista> (kontsulta-data: 2016-11-01).

———, (2015): *Praktika desobedienteen bilduma*, <http://bilgunefeminista.eus/eu/Euskarriak/Praktika_desobedienteen_bilduma> (kontsulta-data: 2016-11-01).

Euskal Herriko Bilgune Feminista eta EMAGIN elkartea (2013): *Beldurrak gurekin jai! Ekin Autodefentsa feministari!*, Autoedizioa, Andoain.

———, (2014): *Festa dezagun gaurdanik geroa*, Autoedizioa [DVD].

Farapi Antropologia Aplikatua (2009): *Gipuzkoako lurralde historikoko jaiei buruzko azterketa, generoaren ikuspegitik*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.

Rubin, Gayle (1989): «Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical dela sexualidad», in Carol S. Vance (koord.), *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*, Revolución, Madril, 113-190.

Santamaria, Ainara (2012): *Musikagintza eta maitasun erromantikoa: «Hesian» rock taldea adibide*, <https://issuu.com/nekanezinkunegi/docs/maitasun_erromantikoa_ainara_santamaria5> (kontsulta-data: 2016-11-01).

Topatu eta Euskal Herriko Bilgune Feminista (2014): *Arrakala. Zirrikitu bat haitzetan*, Autoedizioa [DVD].

Mamiki, gu geu

Elena Garcia Fernandez

(Bizkaiko Emakumeen Asanblada (AMB-BEA))

MAMIKI. Gu Geu. Geure artean. Ederrak, azkarrak eta feministak gara. Lesbianak gogoko eta gogoak dugulako. Beltzak, *matxupitxu* eta zurbilak. Putak, nahastaileak, txoroak, eta berezitxoak. Ez jakuz uniformeak gustetan ezta tailu zapaltzaileak ere. Gugaz nahastuz gero, seguruenera istilu batean sartuko zara. Begira bazagoz, agian hurrengo urterako animako zara. Gure gorputza eta gure erabakiaren jabe izatea maite dugu. Jaia atsegin dugu eta Bilboko Konpartsen barruan emakumeen auto-antolakuntzaren alde egiten dugu, baina batez ere jai-eredu baten alde non kalea, gaua eta eguna zoriontasun mota ezberdinen sinonimoak diren eta ez arrisku-faktorea gure bizitzetarako edo arau patriarkala betetzen ez dutenentzako. Gu geu, MAMIKI²²¹.

ASTE NAGUSIA ETA MAMIKI: SORTZE ALDIAK

Aste Nagusia 1978an jaio zen, Bilbon jai-eredu parte-hartzaile eta herrikoia ezartzeko asmoz, *El Corte Inglés* saltokiak antolatutako ideia-lehiaketa baten emaitzaz²²². Urte horretara arte jaiak ez zitzaizkion orokorrean herritargoari heltzen, eta, ondorioz, jendea beste herrietara joaten zen ondokoen jaietz gozatzerako. Hala, Bilbon ohikoa zen «hiria hutsik geratzea, zezenak eta antzerkia baino ez zeudelakoan» Aste Nagusiaren helburua zera zen, festen eredu zaharra gizarte-eragileek bultzatutako herri-ekimen bihurtzea, beste zenbait ospakizunen ohiturak nahastuz. Lehen urtetik Aste Nagusiaren izaera-ikur nabarmenena aldarrikapen- eta adierazpen-bidea izatea izan zen.

Era berean, herritarren parte-hartzearen ardatza konpartsetan egongo zen; bederatzi egunez aldarrikapen hori soilik era ludikoan adierazteko konpromisoaz. Era horretan konpartsen jaitsiera²²³, Areatzako txosnagunea²²⁴, eta

221. Mamikiri buruz informazio gehiago izateko: <<https://vimeo.com/53355376>>, 2009. urteko Bilboko Aste Nagusiaren gainean Eva Mateos bideo-egile eta MAMIKI konpartsa kideak egindako bideoa. Estatuko Jardunaldi Feministetan (Granadan, 2009ko abenduan) aurkeztu zuen.

222. Lehiaketa gerora Aste Nagusiko konpartsa izango zen Txomin Barullo taldeak irabazi zuen. Beroiek izan ziren auzo-elkarteetako eta ezkerreko partidueta kideak deitu eta dena martxan jarri zutenak. Ekainean lehiaketa irabazi eta abuztuan bazegoen martxan lehen Aste Nagusia.

223. Konpartsen jaitsiera Aste Nagusiari hasiera ematen zion kalejira nagusia zen.

224. Txosnagunea beti Areatzan izan da, Bilboko puntu estrategiko bat, hain zuzen ere.

Marijaia²²⁵, pregoilaria zein txupinera bezalako ikurrak sortu ziren. Ordutik Aste Nagusia udako hitzordu saihestezin bilakatu zen.

1980an Udalak konpartsak baztertzeko eginiko ahaleginak festen eredu herritarra sendotu zuen. Beranduago zenbait kritika heldu ziren: ostalariek «lehia desleiala», merkatariek «kalez kaleko salmenta» eta jende *garbiak* «oin beltzen agerpena» salatu zituzten; funtsean, jai garbi, finak eta aldarrikapen sozial gabeak bultzatzeko asmo argiaz; 2016an oraindik ere diraugu.

1979ko lehen Aste Nagusiaren arrakastaren ostean, Bizkaiko Emakumeen Asanbladak, garai hartan hiru urteko ibilbide politiko feminista zeramanak, gune berri horretan parte hartzea erabaki zuen aldarrikapen feministen bozgorailu izateko asmoz eta Aste Nagusiaren barnean emakumeei eta feministei topagunea eskaintzeko.

Gertakari batzuek dakartzate erabakia. Batetik, aldarrikapen feministak adierazteko gunea izatea nahi genuen: Basauriko 11 emakumeren epaiketa abortua zela-eta²²⁶, urte hartako maiatzean epaitegitik lehen zitazioa jasoa zen eta bigarrena udazkenerako aurreikus zitekeen. Hiri handiaren erdian MAMIKI abortu-eskubidearen aldeko plataforma bihurtu zen, eta horren bidez milaka pertsonak epaiketa historikoaren egoera eta haien protagonistak ezagutu zituzten. Bigarrenagoz, Aste Nagusia jaia alkoholari lotuta ez zegoen eta bestelako jangai landuagoak eta kalitatez hobeak jateko aukera ematen zuen jai-eremua lortu nahi genuen. Hirugarrenez, etorkizuneko kanpainetarako finantzabidea lortu eta Basauriko gastuak ordaindu nahi genituen.

225. Marijaia da 1978tik Bilboko Aste Nagusiaren pertsonaia nagusia: emakumea, alaia eta potoloa, jaiak bukatzen direnean erretzen dena. Aste Nagusi berria diseinatu zuen taldeko kide Josepe Zuazorena izan zen ideia, diktaduran urteak eta urteak dibertitu gabe zegoen herria, gozatzeko prest dagoen emakume zahar eta herrikoi baten bidez irudikatuz. Mari Puri Herrero artistak gauzatu zuen lehen panpina eta berak jarraitzen du sortzen udaro Marijaia berria.

Informazio gehiago: *Amets Nagusia* dokumentala <<http://www.bilbokokonpartsak.eus/ametsnagusia>>.

226. *Pikara Magazine*, Andrea Momoitio «La revolución de los once abortos» (2012/09/28)

Harrezkero eta hogeita hamasei urtez²²⁷, MAMIKI emakumeon konpartsak sexismorik gabeko jai-eremu herrikoi eta autogestionatua dinamizatu du, Bilboko jaiak aldarrikapen feministaz tindatu ditu, emakumeoi topagunea eta boiloiei ligatzeko eremua eskaini digu eta emakumeok egindako lanak eta ikuskizunak ikusarazi izan ditu kultur ekintza, kontzertu eta performanceen bidez.

ZER DA MAMIKI?

MAMIKI emakumeon konpartsa, Bilboko Aste Nagusiko emakume feministen konpartsa da, eta Bizkaiko Emakumeen Asanbladako (hemendik aurrera BEA) kideok gara haren motor. Horrek kanpainak edo proiektuak egiteko orduan menpekotasun ekonomiko ez pairatzea ahalbidetu digu, egoera ekonomiko estuagoan dauden beste zenbait talderi laguntzea eta gure erakundeak duen egoitzaren erosketa eta amortizazio osoa.

Konpartsaren osaketa urteetan zehar aldatuz joan da, hasiera batean muntaketan edo txosnan txanda egiten zuten ia emakume guztiak Asanbladakoak baziren ere, gaur gaurkoz esan ahal dugu egitasmo eraldatzaile honetan parte hartzen duten emakume gehienek egiten dutela beren militantzia feminista beste erakunde edota emakume-taldeetan, edo ez dutela militantzia feministarik eta beste parametro batzuetan harremanak izateko leku bila ari direla, edota emakume lesbianok neskatan ibiltzeko eraso lesbofobo bako gunea sortu dugula.

Kronologikoki hitz eginez, Aste Nagusian aldi ezberdinetatik igaro gara esan genezake:

1979-1992 artean, jai- eta aldarrikapen-gogoz sortu ginen. Lehen urtean txosna Asamblea de Mujeres de Vizcaya izenean agertu zen; bigarren urtean, hain ageriko barik ludikotik aldarrikatzeko konpromisoaz, MAMIKI gisa azaldu ginen. Sasoi hartan autogestioa zen gurea, geuk egiten genuen dena, jai-eredu malgu eta apalago batez. Aste Nagusian dugun presentzia geure kasa antolatzen dugu; konpartsen koordinakundearekiko harremana penagarria da eta aldarrikapen feministetan zentratzen gara SOILIK gure gunean. 1983an txupinera ere izan ginen²²⁸.

1993-2002 artean jai-eredua finkatzen den heinean, segurtasun zein osasun aldetik berme gehiago eskatzen dira. Udala Aste Nagusiko kontzertu nagusiak txosnagunetik urruntzen ditu, lekuz aldatzen, eta hori dela-eta, Bilboko 1978 Konpartsen Federakuntza sortzen da (hemendik aurrera BK), eta harekin batera, konpartsa guztien lan bateratua hasiko da Aste Nagusiaren eredua defendatzeko eta urte osoan zehar arlo ludikoa suspertzeko asmoz (arastustek, San Tomas,

227. Gaur egun ezagutzen dugun Aste Nagusia finkatzea ez da izan oztopo bakoa. Lehen sabotaje-saiakera udalaren aldetik etorri zen 1980an jai-batzordearen izaera herrikoia ezabatuz. Horren aurrean, konpartsek urte hartako jaietan ez parte hartzea erabaki zuten, hirian udalaren hanka-sartzea era ikusgarrian agerian geratu zelarik. Hori dela-eta, ez Bilboko Konpartsek, ez Mamikik, ez ditugu urte hartako jaiak zenbatzen.

228. Alazne Olabarrieta Mamikikidea izan zen txupinera.

Sanjoanak...). Marijaiaren kanta (1997) ere hamarkada honetakoa da. Garai honetan MAMIKI elkarte moduan legeztatzen da, Euskal Herriko emakumezkoen lehen fanfarrea osatzen dugu, *Mamikiz blai* izenekoa. Egun daukagun konpartsaren logoa eta kamiseta jaiotzen da. Gure dekorazioetarako artistak²²⁹ eta agertokira kontzertu propioak erakartzen hasten gara, baita erasoen aurkako protokoloa zehazten ere.

2003-2009 bitarteko urteak garai zaila izan ziren. Txosnen zenbait kokapen-aldaketa, mundu mailako krisi ekonomiko-sistemikoak eta bestelako faktoreek, hala nola jendartearen gogogabetzea bezalakoek, egoera berrira egokitzea garamatzate. Hala, filosofia berean irautea ahalbidetzen diguten bestelako militantzia-aukera berriak aztertzea garamatzate. Aldarrikapen feministak gure gunetik jai-eremura ateratzen ditugu. *Mamikiz blai* desagertzen da. *Mamiki batukada* sortzen da. Bilboko mugimendu feminista osatzen duten beste taldeekin batera egun BK Federazioak duen erasoen aurkako protokoloa martxan jartzen da.

2010-2016 urteetan MAMIKI Bilboko Konpartsak duen dinamizazio-taldean, jai-batzordean, sartzen da²³⁰. Erasoen aurkako protokoloak LGBTIfobia eta arrazakeria barneratzen ditu. Gora Iruñea Plataforma Herrikoiak bultzatutako erasoen kontrako²³¹ protokoloen materialak hartu ziren (eranskina eta gida), BKren edalontzietan erasoen aurkako serigrafia onartzen da. Protokoloaren edukiak hobetzen dira, erasoen aurkako bi auzolan antolatzen dira konpartsen artean²³², eta sexismoari buruzko lehengo biltzar monografikoa²³³ egin dugu. Erasoen aurkako lantaldea BKren seigarren batzorde bihurtzen da eta Aste Nagusian zehar egiten diren erasoen aurrean salaketa-plantoak hasten dira.

229. Bilboko Aste Nagusian konpartsen txosnen dekorazioak berebiziko garrantzia hartzen du. Ordura arte guk geuk egiten genituen dekorazioak. Hamarkada horretan artistei eskaintzen zaie txosna soporte legez.

230. Bilboko Konpartsak federakundea izaera asanblearioa duen erakunde herrikoia da. Bertan identitate anitzeko 29 konpartsok hartzen dugu parte. Gure erabakigune nagusia hilero egiten dugun asanblada da. Sei batzorde finkoren bidez aurreratzen ditugu eginbeharreko guztiak (programazio-batzordea, komunikazio-batzordea, azpiegitura-batzordea, prentsa- eta protokolo-batzordea, diruzaintza-batzordea eta erasoen aurkako batzordea). Horietaz gain, bestelako lantaldeak ere daude ekimen puntualak jorratzen dituztenak, eta, azkenik, batzorde, lantalde guztiak eta federakundearen egunerokotasuna dinamizatzen dituen talde eragilea dugu (jai-batzordea), non konpartsok txandaka parte hartzen dugun.

231. Gora Iruñea! Iruñeko sanferminetako «peña» bat da. Iruñean erasoen kontra erabilitako protokoloen materialak Bilbon gureganatzen ditugu. Ikus: <www.bilbokokonpartsak.eus/aste-nagusia/erazorik-ez>.

232. Aste Nagusia hasi aurretik erasoen aurkako mezua zabaltzeko konpartsok burutzen dugun ekimena da Auzolana. Bertan, jaigunea apaintzen dugu salaketa eta errebindikazioa egiteko zenbait propaganda-euskarriekin, pankartak eta kartelak besteak beste. Erasoen aurkako mezua hiritarren artean zabaltzeko tresna bat da eta konpartsakideen artean ere dinamika aktiboa bultzatzeko tresna bat da, <<https://www.flickr.com/photos/bilbokokonpartsak/albums/72157672571951556>>.

233. Eraso sexistak jendarte patriarkalaren ondorio diren heinean, eta jai herrikoietan ere jendarte sexistaren isla dagoela jabetuta gaudelarik, konpartsetan jorratzen ditugun ekimenak eta harremanak begiratzeko eta aztertzeko lehengo pausoak emateko antolatu genuen indarkeria sexistari buruzko biltzar monografikoa.

MAMIKI ESPERIENTZIA-LABORATEGIA

Jaiak abuztuaren bukaeran jaiak ospatzen dituen herri batean bizitzeak eta haien dinamizazioan parte hartzeak badu bere koska. MAMIKI bizi dugun askorentzat, gure uda-garaia konpartsak eta txosnak baldintzatzen dute, oporrak antolatzeke orduan «zerbait» garrantzitsua izanik, batzuentzat lehentasunezkoa ere.

Nagusitu garen heinean, edo bestelako egitasmoak osatu ditugu edo abuztuko oporretako lan-merkatuan murgildu gara, beraz, konpartsarekiko libre egotea aldatuz joan da. Horren ondorioz bereziki festei begirako lantalde sendoa lotzeko beharra sortu da, egun Mamiki Batzordea dena. MAMIKI Batzordea lantalde mistoa da, txosnari denbora eta ahalegina eskaintzen dioten BEAko emakumez eta norbere izenean doazen emakumez osatzen baita. Bakoitzaren beharrak direla medio, urtez urte, partaide kopurua aldatzen da batzordean. Apiriletik hasitako eginbeharrak BKtik etortzen dena kudeatzeaz gain, lehenagoko lanak antolatzea eta txosnaren lana koordinatzea dira. Lau ardatzetan banatzen dira: (1) Hornigaiak, banatzaileak eta eskariak; (2) Azpiegitura, muntaia eta dekorazioa; (3) Txandak, eta (4) Ikuskizun eta kontzertuak.

Txosnaren amaierako balantzea ere kudeatzen dute, bai barne bai kanpo mailan, baita Aste Nagusiko balantze orokorra ere.

Jakintza-laborategia: gizonezkoekiko harremana

Jaien hasiera iragartzen duen txupina entzuten denerako, konpartsakideok ia astebeteko talde-lana egin dugu txosnaren muntaketan. Lau hilabetez prestatu eta planifikatutako lanak bukatua behar du lehen larunbateko hemeretzi orduetan. Gutariko askorentzat jaietako unerik bizienetarikoa da, baina horrez gain aste horrek ahalbidetzen digu askotan, ezagutzagatik baino ez bada ere, aurkako egiten zaigun mundu batekin harremanak izatea: ohituraz gizonezkoenak diren jardunena.

Hasierako txosnak mekanotubo²³⁴ eta kamioi-toldo zahar edo plastikozko pankartez eginak ziren, kartoiez edo karteleriaz atonduak, nahiko era eskasean. Handicap handia izan zen hasierako konpartsera haientzat, mundu horrekin zerikusirik zuen ezeri buruzko ezagutza gabekoak. Gutariko askorentzat MAMIKI izan da mundu errealean gure eskura hain erraz ez zeuden lanabesekin lan egiten ikasi dugun gunea, ikasbideak jasoz eta jakintzak zabalduz. Materialak kamioitik zamatuta eta hustu, egituraren mekanotuboak jaso, hauexek sestran jarri, doitu, elektrizitate eta iturgintza instalatu, apainketa-panelak jarri, egurrezko gainaldeak zerratu, egokitu, bat etorri, ez etorri, kendu, berriro egokitu, margotu, errematuta... jarduera horietan must egin behar izan dugu, agerian egon, jendaurrean ikasi eta ezagutzak partekatu, baranda batetik begiratu eta epaitzen gintuztenen aurrean.

234. Bilboko Aste Nagusian jartzen diren txosnetako ezaugarri bat obretako aldarmioak eraikitzeke mekanotuboen erabilera da. Horien gainean dekorazioak margotzeko plastikoak edota egurrezko panelak jartzen dira. Bilboko txosnak ez dira (ez ziren) aurrez egindako etxolak.

Horrek ere bere bilakaera izan du urteetan barrena. Hasiera batean muntaketa lanen ia % 100 konpartsakideok egiten bagenuen ere, jai-eremua aldatu eta asanbladan kidegoa urritu ahala, lanak kanporatzen joan gara. Zenbait lan berezitu kontratatatu ditugu emakumeen kontratazioa lehenetsiz, eta horrela gizonezkoenak izan ohi diren eta emakume gutxi izan ohi dituzten espezialitatearen batean hezi direnei bere ezagutza praktikan jartzea ahalbidetuz.

Jardun horren guztiaren bidez lortutako jakite-maila gure egunerokora eroan dugu, «pribatua politikoa da» delakoa joan-etorri bide gisan erabiliz.

MAMIKI, ERAKUSLEIHO FEMINISTA

Hasieratik txosna aldarrikapen feministak jaurtitzeko plataforma izan bada ere, atonketa izan da baliabide edo euskarri erabiliena. Hasiera batean, batez ere eskuz egindako kartelen bidez «Jomeini mamorro, jantzi zuk mozorro» edota inprentaz «Askatasuna Basauriko 11 emakumeentzat» bezalakoak, baina, gerora, gehienbat margo eta artelanen bidez.

Dekoratzekeo ideia-lehiaketa deitu izan dugu, Arte Ederretan ikasten zuten emakumeei lekua eskaini diegu eta hasten edo finkatzen ari ziren artista eta artisauak izan ditugu (Dora Salazar, Matxalen Krugg, Maite Martinez de Arenaza...). Horiei guztiei tartea egin zaie emakumeek eginiko eta aldarrikapen feministatik aldendu barik sortutako arte-erak agertzeko. Dekorazio-gaiak askotarikoak izan dira, ez soilik asanbladaren garai bakoitzeko kanpainen gaiak, baizik eta aktiboki parte hartzen genuen plataformenak ere: besteak beste, erasoen aurkakoak, gerraren kontrakoak, berdintasunezko jai-eremu baten aldekoak, elikadura subiranotasunaren aldekoak, edota Emakumeon Mundu Martxarenak.

Ikuskizun zein kontzertuetan ere emakumeei edo emakumez osatutako musika-taldeei lehentasuna eman zaie: Beti prest, Nunila, La Seta Pasote, Mercedes Peon, BKC, Furia, Aurora Beltran, La Txula Potra, Penadas por la ley, Las Culebras, Naranjas de la Txina, Puro Luego, Miss Ovarios33, La Heidi Bélika, VirutaFTM, Omega, Desmaskaradas moduko musikariak gonbidatuz.

Euskal kulturak, euskarak eta bertsolaritzak ere emakume-ahotsez eta mezu feministaz bere lekua izan dute: azken hamar urteetan MAMIKIko astearteko bertso-saioretatik Iratxe Ibarra, Oihane Perea, Izar Mendiguren, Onintza Enbeita eta Matxalen Zabaljauregi bertsolariak pasatu dira... eta gaur egun ikusleak pixkanaka irabazten ari den ekimena da.

ERASOEN AURKAKO BORROKA

Kontu batek gerrarako prest eduki bagaitu, emakumeen aurkako indarkeriaren salaketa izan da, txosnaren hasieratik iraun duena.

Lehen hamar urteetan alkohola saldu barik egon ginen salaketa-tresna gisa «alkoholak pertsonak zakartu eta emakumeen aurkako gogorkeria sortzen zuelako». Horixe zen ezaugarritzen gintuen gauzetariko bat, «horrekin nahasi nahi ez izatea». Izan ere, testuinguru historiko hartan kontsumitzaileak ezaugarri zehatzak zituen: gizonezkoa, ezkondua, 15 edo 20 zurrutada hartzen zituena eta etxera joatean bere emazteari alkohol-gaindosia ordainarazten ziona (kontuan hartu behar dugu, dibortzio-legea 1981era arte ez zela onartu).

Alkohola ez saltzeak barrara publikoa erakartzeko «zerbait» asmatzea eskatu zuen, kide genuena ez zena. Era horretan kalimotxo esnetua, granadina eta MAMIKI BEREZIA²³⁵ ogitartekoa jaio ziren. Badira garai honetakoak ere krepak, denetariko tortilak (baita barazki hutsezkoak ere) eta gau hotzen batean... *barakatz-zopa! Edo txokolatie!*

235. MAMIKI BEREZIA bokata Aste Nagusiko bokatarik ezagunenetariko bat da. Osagaiak dira ogi berezia, solomoa, gazta, piper berdea eta kipula frijitua.

Beharbada kontsumorako gure ohiturak berak jaietan alkoholean oinarritzen direnez, edota «alkohol gabeziak» publiko tradizionalagoa eta helduagoa erakartzen zuenez, 1988an garagardoa onartzen da eta 90eko hamarkadaren erdialdean kalimotxoa; jaia egunez berpizteko asmoz poteak onesten dira, eta, aurrerago, alkohol gogorra (kubatak...) ere zerbitzatuko zen.

Estrategiak aldatu izan diren arren, emakumeen aurka jai-eremuan emandako erasoen salaketa iraunkorra izan da, molde askotakoa: dekorazio, eranskin eta kartelen bitartez, jaietako kanpaina bereziekin (*Ez gaude zoro, badakigu nahi duguna*, 1996), ikuskizun eta kontzertuetan emakumez eta eduki feministaz osatutako taldeak hautatuz, erasoen aurkako banderak konpartsa guztietan banatuz, hala, txosna guztietan ikusgai egoteko, jaigunearen inguruan suertatzen ziren erasoak jasoz eta zenbatzen ahaleginduz (postalak banatuz eta Mamikin jasotzeko postontzia jarritz), Etxebarria parkeko barraken eremuko diseinu sexistak salatuz²³⁶ (2006), urte osoan erailak izan diren emakumeak ikusaraziz, gure eguneroko beharra geldituz emakume ginearrek laguntzeko Bilboko Pelicano Hotelaren erailketan²³⁷, gure musika-ekipotik entzun daitezkeen abestiak aztertuz eta itzuliz, edota 2008an Aste Nagusian ematen diren eraso sexistei erantzuteko abiatzen den protokoloa jasoz eta bultzatuz (2012an arrazismo eta LGTBfobiari ere zabalduko zaiena). Askotarikoak, beraz, erabili izan ditugun estrategiak eta bideak.

(El) _____ an, (a) _____ etan
(en) _____
eraso bat jaso dut (he sufrido una agresión):
☐ ahozkoa ☐ fisikoa ☐ sexuala
☐ verbal ☐ física ☐ sexual

TXOZNA MAMIKI
BUZÓN:
«DENUNCIA TU AGRESIÓN»

Protokolo honek eraso egindako emakumeak informatu eta aholkatzeko-lanak jasotzen ditu, baita Bilboko Konpartsen salaketa eta ekintza-irizpideak ere, eraso bat gertatzen den guztietan abiatu behar dena. Salaketa-elkarretaratzera dei egiten da, komunikabideak informatzen dira, txosna guztietan gaueko 12etan kazerolada egiten da, aurretik turuta-hotsa eta erasoen aurkako irrati-mezu orokor bat entzuten delarik.

236. Ikus: <www.muñeres en red.net>, «Violencia contra las mujeres en las barracas de Bilbao».

237. Bilboko Pelicano hotelan emakume ginear bat agertu zen hilik. Gertukoek eta hainbat mugimendu sozialek gertakariaren argitasun falta salatu zuten. Informazio gehiagorako, ikus: <http://www.berria.eus/albisteak/16130/bilbon_hilik_agertutako_emakumearen_heriotzaren_aurrean_isiltasuna_salatu_du_harresiak_apurtuzek.htm>.

«Beldurra aldez aldatuko dugu» lelopean egindako gaueko manifestazioetan²³⁸ ere parte hartzen dugu.

ELIKADURA BURUJABETZA

MAMIKIk ezaugarri bat izan badu Aste Nagusian, hori «txosna honetan ondo jaten dela, ogitarteko onak ematen direla» izan da. Batzuetan lesbofobia-kutsuz entzun izan dugu, «txosna honetan denak lesbianak dira, baina ondo jaten da», baita ondare heteropatriarkal-kutsuz ere: «neskak dira, beitu ze sukalde garbia, ziur ondo jaten dena».

Argudioak direnak direla, txosnan beti iritzi diogu garrantzitsu *kalitatez jaten emateari*, askotarikoa eta imajinazio gastronomikokoa. Alkohola saltzen ez genueneko izaera-ikurra zen, abileziaz edo ez, urteetan barrena iraunarazi duguna.

2010 inguruan, eta Emakumeen Mundu Martxaren proposamenez, EHNE sindikatuko²³⁹ kideekin elikaduraren garrantziaz sakondu ahal izan genuen eta horri buruzko haien aldarrikapenak ezagutu. *Elikadura burujabetzaren* aldeko apustu politikoa egitea erabaki genuen eta urratsak ematen hasi ginen MAMIKIn zerbitzatzen diren jangaiak bertoko, ekologiko, garaiko eta emakumeek eginikoak izateko. Hasiera batean ogitartekoetan (2012) eta geroago eguneroko eta osteguneko konpartsakideen bazkarietan ere (200 bat emakume batzen gara), patatak, tomateak, porruak, tipulak, kalabazinak, gazta, ardoa,...kalitatezko kontsumo egokiaren filosofiari lotu zaizkio.

INAUTERIAK

Aratusteak ere sistema heteropatriarkalari adarra jo, salatu, aldarrikatu, omendu, eta parodiatzeko euskarria izan dira. Horregatik, Mamikiko kideok, Aste Nagusia ez ezik, aratusteetako festa ere baliatzen dugu espazio politiko moduan. Jantzi izan gara altxamendu zapatistarekin bat egiteko asmoz mexikarrez, putaz udal-ordenantza kritikatzeko²⁴⁰, zinemako emakumez, Alardeko eskopeteroz, VdeVagina²⁴¹, Maria Díaz de Haro Andreari hiribildua itzultzearen alde²⁴², Joane Somarribarekin

238. Azken urteetan Euskal Herriko testuinguruan festa-garaietan egin diren gaueko manifestazioetarako erabili da lema.

239. Euskal Herriko Nekazari Elkarte: Euskal Herrian baserritaren sindikatu nagusia. Informazio gehiagorako: <<http://www.ehne.eus/index.php?lang=es>>.

240. 1999ko maiatzean, auzokideen onerako edota gatazka-ghettoak saihesteko aitzakiaz, prostituzio-lokalak erregulatzen zituen Espainiako Estatuko lehenengo hiria izan zen Bilbo. Sexu-langileen eskubideen eta lan-baldintzen gainean ez zuen ezer aipatzen udal-ordenantzak.

241. VdeVendetta komikiari (Alan Moore, David Lloyd, 1982-1988) jarraituz, mendeku feminista

242. Bilbao hiria 1300. urtean sortu zen. Hiri-gutuna, hau da, fundazio-agiria, Bizkaiko jaun zen eta «sasi-jauna» ezizena zeukan Diego López de Harok eman zion: jaurerriko titulua legez haren iloba Maria Díaz de Harori zegokion, baina Diegok hartu zuen bere esku. Mariak beti jardun zuen Bizkaiko aginterako zeukan eskubidearen alde.

txirrindulariz, sufragistaz, autodefentsa feministaren aldeko txanogorritxuz, Margarita Pisafuerte²⁴³, Potxu deunaren kofradiaz²⁴⁴, Pussy Riotez²⁴⁵, nudista eta voyeurrez...

MAMIKIZ BLAITIK MAMIKI BATUKADARA

1993an Bilboko kultur arloko murrizketak zirela-eta, kalejirak laguntzen zituzten fanfarreak udalaren ardura izatetik konpartsa bakoitzarena izatera pasa ziren. Gure harridura izugarria izan zen konturatu ginenean fanfarre guztietan emakumeen parte-hartzea minimoa zela. Beraz, gure-gurea sortzea erabaki genuen: MAMIKIZ BLAI. Eskarmentu handiko bi kide hilabeteetan aritu ziren musika-eskoletan eta kontserbatorioetan emakume zein neskatila bila, beharrezkoak ziren musika-tresnak jotzen zituzten emakumeak aurkitu arte. Ikastaldi luzez eta irakasle jator baten laguntzaz, bakarrik emakumez osatutako fanfarre bakarra izan da 15 urtez, haietariko gehienak oso gazteak.

2008an, antzeko logikari jarraituz, konpartsakide talde batek zarata handia ateratzeko asmoz batukada feminista sortzea erabaki zuen MAMIKIZ BLAI desagertzean utzitako hutsunea betetz. Zortzi urte geroago 25 bat emakumek Euskal Herriko batukada feministarik bizienetarikoa osatzen dute.

243. Maria Colino, *Margarita Pisafuerte* (1991) komiki feminista. Ed.: Horas y horas.

244. Laikotasunaren alde eta gure eskubide sexual eta erreproduktiboaren defentsan prozesio bat egin genuen alu erraldoi batekin, Aste Santukoa bezalako «paso» batekin, «Cofradía del Santísimo Coño» izenekoa.

245. Pussy Riot Errusiako feminista punk talde bat da. Haien lana emakumeen egoeraren inguruan eta elizak jendarte errusiarrarengan duen eraginaren kontra datza. Hori dela-eta, 2012. urtean atxilotu eta kartzelatuak izan ziren. European haien askatasunaren aldeko ekintza asko antolatu ziren.

MAMIKI HARREMAN GUNEA. TOPAKETA ETA TENKADURAK

Gu sortzaileak, haiek beranduagokoak

Gu ostekoak, haiek oraingoak

Gu alkoholbakokoak, haiek edaleak

Gu sukaldean, haiek barran

Gu hetero, haiek lesbianak

Gu lesbianak, haiek lesbianistak

Gu bakezaleak, haiek terroristak

Gu abertzaleak, haiek espainolistak

Gu gazteak, haiek nagusiak

Gu euskaldunak, haiek erdaldunak

Gu bertokoak, haiek hangoak

Gu emakumeak. Haiek feministak.

GU FEMINISTAK!!

Feminismoa MAMIKIren haria da. Feministak gara. Hau da gure izaera eta topagunea. Batzen eta mugiarazten gaituena. Gure ibilbide osoan zehar hori lehentasunez kotzat jo behar zuen testuingurua sortzen ahalegindu gara, beti lortu ez badugu ere. Beste «ismo» batzuek tenkadura asko sorrarazi dizkigute. Gure bizipenek ulertarazi digute esanak eta eginak ez direla beti batera joaten, iraunkorki geure burua deseraiki behar dugula, gure-gureak diren kontraesanei aurre egin.

Kide berriak multzoka konpartsan sartzeak beti tenkadura eta tirabirak sorrarazi ditu, gehienetan komunikaziorako denbora faltagatik. Ekiteko orduan kostatu egin zaigu (kostatzen zaigu) onartzea gure ezberdintasunak adin, klase, jatorri, identitate, gaitasunetan... azkenean gure arteko botere-harremanak batzuetan sortzen dituztenak.

Talka belaunaldien artekoa denean, «gazteek lortutako adostasunak ez dituzte onartzen» eta «nagusiak botereaz baliatzen dira, molde berriak ez dituzte gogoko, behar gatzena sartzen digute».

Migratutako emakumeak sartzen baziren, «erritmo geldoagoa dute» eta «bertokoek dena bere onetik ateratzen dute».

Emakume lesbianak baziren, ez genuen gu denak lesbianatzat hartzea nahi.

Txosna barruan ageriko adierazpenak egiten zituzten lesbianak baziren, horiek ez ziren jokamoldeak...

Baina tirabira latzenek euskal gatazka delakoarekin eta haren sinbologiarekin eduki dute zerikusia. Gizarte-mugimendu asko bezala Euskal Herrian sortu gara, diktadura baten amaieran. Garai hark ekiteko moduetan ez ezik, pentsatzeko moduetan ere eragin zuen. Ez gara neutralak izan, batez ere alde baterantz jo dugu, sistemaren aurkarantz; besterantz edozelako bira egiten bazen, Estatuarekiko laguntza legeaz ulertzen zelarik.

Jaietako egun nagusian udaletxeko balkoian espainiar banderaren ezarpenak urteetan banderaren gerra delakoa sorrarazten zuen, eta horren erantzun eta kontrako adierazpide gisa ikurrina ipintzen zen txosnetan. Zapaltzen gaituen Estatuaren aurkako erantzun modura ulertzen zuten batzuek, eta beste batzuek feminismoa ideia nazionalisten menpe jartzen zela uste zuten, hala, bandera «jarri eta kendu» etengabea sortuz.

1993an ETak Julio Iglesias Zamoraren bahitzearen ondorioz *lazo urdina* sortu zen, erakunde armatuaren eta hura babesten zutenen aurkako protesta-ikur gisan. Honen erantzunez, urte bi geroago Ezker Abertzaleak lazo berdea sortu zuen. Berrito ere bloke bik aurrez aurre topo egin zuten MAMIKIn: kide feminista batzuk lazo urdina ipinita agertu zirenean eta beste batzuk (lazo berdearen aldekoak eta ez aldekoak) lazo faltan ogitartekoak egiteko erabiltzen ziren piper berdezko tirak ipini zituztenean.

Miguel Angel Blancoren erailketa (1997ko uztaila), EGINen itxiera (1998ko uztaila) eta EGUNKARIArena urte batzuk beranduago, eta komunikabide berriak sortzeko laguntza ekonomikoa egiteko eskariak.... Tenkadurak, bai.

Euskal jendarteko tirabira horiek guztiak, asko uda-garaian eta Aste Nagusiaren inguruan suertatutakoak, jaigunera heltzen ziren eta MAMIKIn eztabaida handiak sorrarazten zituzten, gertaera-koadernoan batzen zirenak. MAMIKIren eta Aste Nagusiaren balantze orokorretan «su ta gar» behin eta berriro gertatzen zirenak. Batzuetan aberasgarriak ziren eztabaidak. Bestetan lazgarriak. Beti akigarriak.

Matematiketan «Mínimo Común Multiplo» deitutako eragiketa ikasten da. Bai MAMIKIN baita Asanbladan ere, borroka feministari ekiteko eta erakunde feminista autonomoa bizirik irauteko erabili dugun estrategia haxe izan da: batzen gaituenari lehentasuna ematea. Posiblea izan den heinean, tenkadurak gainditzeko, formatu propioak sortu behar izan ditugu gure modura aske sentitzeko eta, ezinezkoa egin zaigunean, erakundetik kanpo utzi behar izan dugu.

MAMIKI BILBOKO KONPARTSETAN

Testuinguru patriarkal batean feminista izatea akituta uzten zaituen adore-ariketa bada ere, BKⁿ murgiltzeak dardarka utzi gintuen; ez dakigu zergatik harritu ginen horrenbeste. Hasieratik, eta gehienbat hasieran, nahiz eta gu mugimendu sozialen gaineko beste koordinakunde misto batean ere bagenbiltzan, BK gure aurka zegoen gunea izan zen. Bertan matxismoak lasai asko jardun du ibilmolde posible bakar gisa. Jaia ulertzeko gure era zalantzan jartzen zen, eta gure gaitasunekiko mesfidantza agerikoa zen: esaterako, borrokatu behar izan genuen umeentzako zezensuzkoa ateratzeko edota beste konpartsek egiten zuten era berean Marijaia eroateko, «agian jausiko eta hondatuko zitzaigula» moduko aitzakien kontra (Marijaia eraman genuen lehen emakumeak izan ginen). Emakumeen ahotsa entzuten ez zen gunea zen, ozenago oihukatzen zuenak irabazten zueneko.

Hori dela-eta, batzarren itzuri egitea eta beharrezko minimoak baino ez betetzea izan dira gure arteko estrategia klasikoak. Horrexek askotan BKⁿ gureganako haserrealdi handiak eta konfiantza-galera ekarri ditu. Hainbat adibide aipatzearen, 2001ean San Tomaseko txandan huts egiteagatik isuna jaso duen konpartsa bakarra gara, gainera aho batez hartutako erabakia izan zen. Beste behin, 2006an txupinaren aurreko kalejira Irungo Alarde mistoak zabaltzeko proposatu genien Bilboko Konpartsei. Ezetz erantzun zen, politika eta jaia ez zirela nahastu behar... hala ere, guk gonbidatu egin genituen eta gure jarraitzaile-taldearen buruan joan ziren.

Bestalde, MAMIKIren izenean BK^ra joaten zen BEAko pertsonarentzat ere egindako ahalegina bi aldiz etsigarria izaten zen, haren lana gure asanbladaren baitan ez zelako entzuten beste eduki batzuk bezainbeste, eduki feministagoak kasu, arreta gehiagoz entzuten zirelako.

Bilboko Konpartsetan haize berria dabil azken urteotan, hori txiri-txiri aldaraziz, molde eta ikuspuntu berriei bidea irekitzen ari dira: azken bi hamarkadetako feminismoaren garrantzia arlo anitz eta berrietan, aldarrikapen feministekiko irekiak diren gizon eta emakumeak konpartsen belaunaldi-erleboan sartzea, eta erasoen aurka Aste Nagusian landutako haserre kolektibo antolatua. Hauek oinordetzan jasotako inertzia patriarkalak eta genero-eredu hegemonikoak zalantzan jartzen dituen jai-eredu baten alde zehar-lerro gisan lan egiteko beharra adierazten dute. Gaur egun, BKⁿ jai-eredu feminista babesten duten aliatu gehiago ditugu.

ETORKIZUNARI BEGIRA...

Aldatu gara. Hasi ginenean baino gehiago gara. Baina batez ere pluralak gara. Eta ugaldutako gara. Horrek, barne-mailan, txosnara lehen aldiz heltzen direnekiko maitasun eta harrera-politikak sorrarazten ditu, horrela leku hau denontzat atseginago eginez, konfiantza eta elkartasunean oinarritutako elkarlana saiatzeko aukera eskainiz. Eta

kanpo-mailan, gure gunetik harantzago geure burua aitortu eta ikusarazteko, loturak sortu eta beste konpartsetako emakumeekin sareak osatzeko.

Gaur egun, aldiz, beste erronka handi bat dugu: ea MAMIKI topagune, elkar entzuteko eremu, borroka-zelai legez irauteari beharrezko deritzogun... kolektibo honen kudeaketa (bir)pentsatzea dagokigu, eta BEA ez diren beste antolakunde feministak bertan partaide zelan egin asmatzea/saiatzea. Horretan dihardugu.

Jaiguneak espazio politiko feminista bezala irudikatzen

Kattalin Miner eta Ana Txurruka Etxezarreta
(Medeak)

JAIGUNEAK ERE ESPAZIO POLITIKOAK DIRA

Ekimen politiko bat zer den eta zer ez, ez da eztabaida berria, kasu honetan, eta gure testuingurura ekarrita, feminismoan eztabaida hori eduki dugu eta gaur egun ere badaukagu. Borrokagune serioak eta ludikoak bereizi egin ohi dira (hizkuntzak berak ere markatzen du dikotomia hori). Hau da, ekimen edota ekintza serioak gune ludiko ez-formaletan edo festan oinarritutakoak baino politikoagoak eta eraginkorragoak al dira?

Gure ibilbidean beti saiatu izan gara bi alderdi horiek uztartzen. Medeak taldearen sorreratik²⁴⁶ bi alderdiak landu nahi izan genituen. Batetik, borroka politikoa kalera eraman nahi genuen, gure hausnarketa eta amorruren emaitza bezala, eta, bestetik, gazte moduan, gauak, kaleak, festak gure gune ludikoak ziren eta gune horiek ere feminismoz hornitu nahi genituen. Baina nola egin? Badirudi printzipioz bi gune horiek batzea edo uztartzea erabat zaila dela. Gune serioek (bilerek, asanbladek, jardunaldiek, hitzaldiek, manifestazioek, kontzentrazioek) formatu serioa dute. Euskal Herrian bereziki, politika egiteko forma era militantean ulertu dugu (horrek dituen esanahi guztiekin), non jaia, dibertsioa edota barrea ez den lehentasunezkoa izan, non gure amorrua eta salaketak ozenki eta aurpegi serio batekin transmititu behar ditugun. Bestetik, festak, asteburuak, gauak, printzipioz pozez bizitzen ditugun gune gisa ulertu ditugu, eta, beraz, hor erlaxa gaitezke eta gure borroka ahaztu edo bigarren maila batean utzi behintzat.

Guk binomio horretan ez dugu sinisten, gure ustez binomioan oinarritutako borrokaren inguruko pentsamolde horretan maneiatzek ere du patriarkala eta kapitalista dauka oinarritzat. Azken finean, sistema patriarkal kapitalistak bi gune horiek sortzen baititu, batetik, produktiboa dena (lana, militantzia serioa, etab.), eta, bestetik, aisiarako pentsatuta dagoen gunea. Bi guneok ez dute balio bera gure jendartean, lehenengoak estatus eta balioa du eta gune horretan topera egoteak

246. Medeak Donostian 2000. urtean sortutako talde feminista da. Gure ildo nagusiak gorputza, sexua, sexualitatea, erradikaltasuna... dira. Informazio gehiagorako, ikus: <Medeak.wordpress.com> (kontsulta-data: 2016-10-10).

ematen digu zilegitasuna, eta bigarren gunea, soilik askatzeko eta erlaxatzeko erabiltzen den espazio gisa irudikatzen da, ondoren, desinhibizio horren bitartez gune produktibora itzultzen gara kapitalismoarentzat produzitzen jarraitzeko. Eta hemen erruduntasunak paper handia jokatzeko du, desinhibizio hori egin eta gero errudun sentitzen baikara, «hiritar eredugarriak» ez izateagatik, eta erruduntasun horrek bultzatzen gaitu lan-merkatura joatera eta ahal den gehiena produzitzera.

Guk Medeak-etik, hetero-kapitalismoak²⁴⁷ inposatu digun binomio horrekin apurtu nahi izan dugu. Izan ere, feminismoaren esaldi mitikoa hartzen badugu, hau da, «pertsonala politikoa da», oso egokia egiten zaigu gai honetara ekarri eta «festa politikoa da» eta alderantziz «politika ere festa da» esateko.

Argi izan dugu beti ez diogula jarraitu nahi izan inposatutako eredu militante tradizionalari. Badakigulako borrokatzeko mila forma daudela eta gure egunerokotasunean egiten ditugun ekintzekin ere borrokatzen dugula, indibidualki baina batez ere kolektiboki. Behin baino gehiagotan Medeak taldeari esan izan digute «oso friboloak» garena, gai edo arazo serioak seriooki landu behar direla eta ez umorearekin edo trabestitutuz adibidez²⁴⁸.

Ezin al dugu erabili umorea festa eta jai-giroan indarkeria matxista salatzen? Ez al gaitu horrek biktima moduan berriro ere finkatzen? Protagonismo aktibo bat izateak eta jai-formekin egindako ekimenek biktima-paper horretatik ateratzen gaituzte eta jabekuntza-prozesu bat bezala ere ikusten dugu.

Gure ustez, umorez egindako ekintza batek ez du indarra galtzen, kontrara, testuinguruaren arabera indar gehiago egin edo eraginkorragoa izan daiteke, zeren, azken finean, umorea eta barrea denok behar ditugu, komunikatzeko era zuzena dira eta jende askorengana iritsi gaitezke hizkuntza mota horrekin. Gainera, umorearekin ohiko molde diskurtsiboak eraldatzen dira eta, sarri, beste formatu batzuetan hitz egiteko zailagoak diren gaiez ere hitz egiteko aukera sortzen digu (esaterako, gure arteko desadostasunez, arrazakeriaz, etab.).

Beraz, apur dezagun binomio hori, uztar ditzagun bi guneok: horretan saiatzen gara Medeak taldean. Gure ustez, ezinbestekoa da gune ludikoak eta jaiguneak sortzea gure ikuspegitik eta gure ereduarekin, jaigune feministak sortzea

247. Lau esanda, kapitalismo heteropatriarkala edo hetero-kapitalismoa da antolaketa politiko, sozial, ekonomiko eta kultural sistema bat, gizonezkoen posizioa pribilegiatua izatea helburu duena eta bultzatzen duena, pertsonak, animaliak eta planeta menderatu eta ustiatzean oinarritzen dena, betiere pilatutako kapitala eta irabaziak harrokeriaz erakustea dela pentsatuta posizio pribilegiatu hori. Horretarako, estrategia eta mekanismo asko erabiltzen ditu, menderatze-sistema horrek egiteko eta betiko izateko balio dutenak. Esate baterako: lanaren banaketa sexuala eta familia nuklearraren erudia (nahitaez heterosexuala izatearen eta hitzarmen sexualaren eskutik); emakumeek egindako lanak ikusezinak izatea, aintzakotzat ez hartzea eta prekarioak izatea, edota erlijioak dakartzan betebeharrak derigorrezkoak.

248. Adibidez, indarkeria matxistaren kontrako manifestazioetan moztarotutako atera garenean edo askatasun sexuala aldarrikatzeko hainbat ekimenetan trabestismoaren eta postpornoaren errepresentazioak erabili izan ditugunean.

ezinbestekoa ikusten dugu jendarte-eredu patriarkal honi aurre egiteko, umorea eta «seriotasunetik» aldentzen diren formak barneratzen ditugu gure ekintzetan eta gune horiek erresistentzia-gune bezala irudikatzen ditugu. Horrela, beti jardunaldiak antolatzen ditugunean, edo manifestazioak eta abar, saiatzen gara gune ludiko horiek ere bermatzen, indarkeriarik gabeko gune, umorez eta plazerez betetako gune bezala.

Borroka ez da sakrifizioa bakarrik

Euskal Herrian, eta oro har ezkerreko militantzian, borroka sakrifizioarekin lotu izan da. Esan bezala, gure ustez, borrokarako eta erresistentziarako espazioak ere espazio ludikoz hornitu behar dira. Gainera, espazio ludiko horietan askotan sortu izan dira erresistentziarako estrategiak edo bizimoldeak, adibidez, lesbiana edota trans bezala Stonewall²⁴⁹ ekar dezakegu gogora, non taberna erdi-klandestinoetan askatasunez bizi ziren berezko desioak eta sexuak, plazera lau pareta horietako espazioetan barreiatzen zen.

LGTBQI komunitatearentzat jaiguneak arauetatik alde egiteko gune oso beharrezkoak izan dira betidanik, batez ere, iraganean gune horiek soilik ematen baitzuten aukera askatasunez bizitzeko, gune formaletan errepresioa eta zigorra hain handia izanda ezin ziren arriskatu, beraz jaigune horietan beren berezko paradisuak sortzen zituzten.

Gu horren alabak gara eta gaur egun ere forma horiek aldarrikatzen ditugu. Espazio horietan sufrimendua azpimarratu beharrean, plazera goraiatu nahi dugu, gure plazer askeak eta heteroaraua apurtzen dituzten kodeekin eta jarrerekin bete nahi ditugu espazio horiek. Eta horrek jabekuntza-prozesu oso garrantzitsua esan nahi du batez ere, diskriminatuak izan garen kolektiboentzat: emakume, lesbiana, trans eta abarrentzat.

Askatasunez bizitzen ditugun espazioak sortzea, mantentzea eta babestea estrategia politiko bat da gure taldean. Beste estrategia politikoak bezain lehentasunezkoa, gainera.

JAIGUNE NORMALIZATUAK ERALDATZEN

Bestetik, jaigune normalizatuek²⁵⁰ garrantzi handia dute gure kulturean. Festa horietan nortasun kolektiboa eraikitzen da, gure kultura eta mundua ikusteko modu kolektiboa hain zuzen, eta hor oraindik patriarkatuaren arauak erreproduzitzen ditugu. Izan ere, badirudi festetan ez dagoela printzipio edo baliorik, eta horregatik erlaxatu egiten

249. Stonewall erreboltan, 1969an, New Yorkeko Stonewall Inn tabernan (trans, lesbiana eta gayen taberna) poliziaen jazarpenari aurre egin zitzaion; gertaera hori askatasun sexualaren aldeko mugimenduaren inflexio-puntu bezala ezagutzen da.

250. Jaigune normalizatauez ulertzen dugu tradizioz ospatzen diren jaiak, gure herri eta hirietan egun esanguratsuetan egiten diren ospakizunak, nahiz heteroaraua gailentzen den edozein aisialdi-gune (asteburuak, gauak, etab.).

gara, borroka alde batera uzten dugu eta araurik gabeko espazio askeak balira bezala irudikatzen ditugu.

Baina ez da horrela, jai-giroa eta aisia balio patriarkalez beteta daude, beraz, ezinbestekoa da alarma ez jaitea eta beste balio batzuk sustatzea. Adibide ugari ditugu, hasteko, jai gehienak erlijio katolikoak inposatutako datak dira, Eguberriak, Santo Tomas edo edozein herritako santuen jaiak. Beraz, gutxi egiten dute ihes erlijio katolikoaren egutegitik, euskal jaiek, adibidez. Bai horiek zein besteak gure euskal kulturako festa identitarioak dira, hor eraikitzen dugulako identitate kolektiboa, baina baita identitate horren oinarritzko balioak ere. Eta argi dugu tradizioaren izenean heteropatriarkatuan oinarritutako festa goraiatzeko dela. Eta horrela ikus dezakegu festa horietan genero-binarismoa sustatzen dela, non emakumeak eta gizonak rol tradizionalak mantentzen diren. Emakumeon protagonismo publikoa oraindik ere gizonen baina txikiagoa da eta askotan zaintza-lanetara murrizten da (barkariak egiten, zerbitzatzen, etab.). Zer esanik ez, familia nuklearraren eredu irudikatzen dela eta heterosexualitatea goraiatzeko dela (emakumeak eta gizonak heterossexual moduan irudikatzen dira eta heteroarautik kanpo dauden beste praktika batzuk inbisibilizatu egiten dira, inongo errepresentaziorik eduki gabe).

Jaigune normalizatu (status quo mantentzen duen heinean) eta normalizatzailerak (eredu heteropatriarkalak sustatzen dituen heinean) auzitan jarri, deseraiki eta beste jai-eredu berri batzuk sortu behar ditugu, non berdintasuna, aldarrikapenak, justizia eta askatasuna oinarri izango diren.

Jaigune askeak, indarkeriarik gabek

Plazeraz hitz egin dugu baina baita heteropatriarkatuaz ere, eta horrek indarkeria matxistaz hitz egitera garamatza ezinbestean. Jendarte matxista honetan indarkeria normalizatuta dugu, badakigu emakumeok²⁵¹ emakume izateagatik indarkeria espezifikoak jasatera kondenatuta gaudela. Jendartean emakumeok (eta genero disidentee) sufritzen dugun indarkeria etengabekoa da, larria eta ugaria. Eta indarkeria matxista erabat normalizatua dago jai-giroetan. Txikitatik (eta nerabezarotik batez ere) sozializatzen gaituzte indarkeriaren beldurrean. Beldurra, ordea, ez da sozializazioaren ondorioa soilik, arriskua erreala delako; izan ere, badakigu jai-giroan, zein gure bizitzan zehar, indarkeria sufritu dugula edo sufrituko dugula.

Bortxaketak edo kasu larrienak ez dira etengabe gertatzen, baina maila baxuagoko erasoak zein jazarpenak gure eguneroko esperientziak dira. Eraso horiek normalizatuta daude espazio hauetan, eta, gainera, jendartearen mezua da aguantatu behar dugula, ez dela hainbesterako eta normala dela eraso txiki batzuk pairatzea, batez ere gau-giroan eta mozkorrak bagaude. Hemen ere erruduntasunak emakumeok zeharkatzen gaitu, erasoaren ardura emakumeengan erortzen da eta, beraz, gu gara erasoak ekidin behar dugunak eta alarmarekin egon behar dugunak. Oraindik ere

251. Ulertu «emakume» kategoria, kategoria politiko zabal bezala erabiltzen ari garela.

indarkeria bana-banako arazo bat bezala ikusten da eta horrek arazoa despolitizatzeraz garamatza sarri. Baina, zergatik egon behar dugu emakumeok gauetan eta festetan alarma jarrita? Agian gizonek alarmarekin egon beharko lukete erasorik ez egiteko, ezta?

Sozializazio horretan ikasten dugu beti alarma-egoeran egoten (festan zein etxerako bidean, esaterako), eta horretarako gehiegi ez desfasatzea ezinbestekoa da, egoera kontrolpean izatea gure ardura dela esan digutelako, hots, egoera ez badugu zaintzen, gerta daitekeen guztia gure ardura dela sinetsarazi digutelako. Beraz, mozkor gaitezke edo drogatu, baina puntu bat beti izan behar dugu kontrolpean (bestela, hortik aurrerakoa gure errua baita). Guretzako, sozializazio matxistak eragiten digun autokontrol hori askatasun falta bat da bere horretan. Ez gaude lasai eta ez gara askatasunez eta gure nahien arabera mugitzen, ez harremanetan egoten. Askatasun falta hori gure bizitzan zehar beste hainbat esparrutan ere badaukagu, baina argi dago jai-giroan areagotu egiten dela.

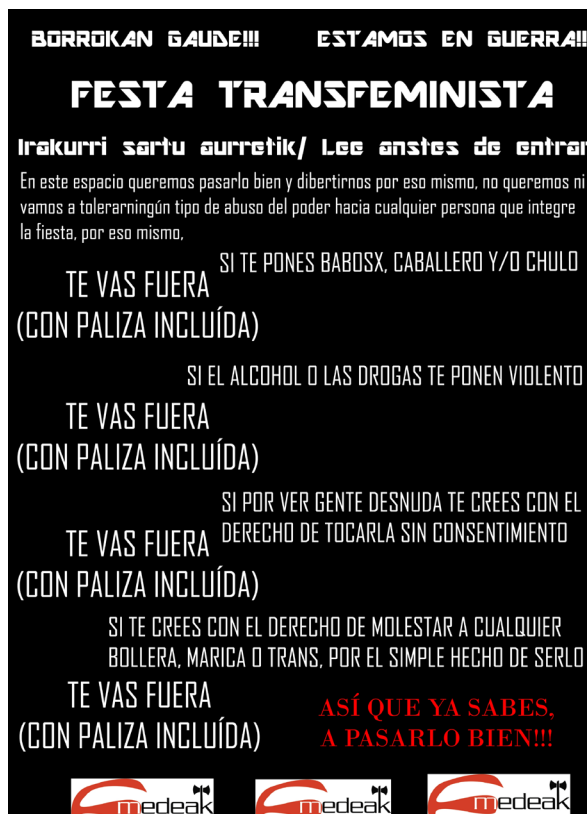
Testuinguru honetan feministon erantzuna irmoa izatea beharrezkoa da. Jai-giroetan sufritzen ditugun erasoan aurrean jarrera aktiboa edukitzearen aldeko apustua egiten dugu Medeak taldetik, autodefentsa feministaren sustapena egiten dugu eta emakumeok defendatzeko estrategia ezberdinak erabiltzeko zilegitasuna ozenki aldarrikatzen dugu (baita emakumeen aldetik indarkeriaren erabilera onetsi ere), hala, horrengatik guztiagatik, esaterako, «Beldurra aldeztu aldatuko dugu»²⁵² lelo zein ekintzekin bat egiten dugu. Mugimendu feministaren azken urteetako leloa izan da eta horrekin autodefentsa feministaren apustua argi eta garbi azaldu da, eta biktimaren paperatik aldendu nahi dugun rol aktibo bat sustatu nahi izan da emakumeengan. Erasoen aurrean erantzuteko gaitasuna sustatuz.

Indarkeria matxistaren aurkako jarrera aktiboak hainbat neurritan gauza daitezke, batetik, jai-giroetako agenteekin (jai-batzordeak, elkarte antolatzaileak, erakunde inplikatuak, etab.) egin daitekeen lana dago. Argi eta garbi utzi behar da espazioetan ez dela inongo erasorik ez diskriminaziorik onartuko, eta, bestetik, adostasun bat eduki behar dugu erasoan aurrean nola aurre egin jakiteko (horretarako protokoloak dira erabiltzen ditugun tresnak). Ez da emakumeen ardura soilik indarkeriari aurre egitea, denon ardura da eta protokolo horiekin erasoak sufritzen dugun emakumeoi harrera on bat egiteaz gain, indarkeriaren arazoa denon ardura dela ikusaraztea du helburu.

Bestetik, Medeak taldetik beti defendatu izan dugu feministok burujabe garelaz gizonik gabeko espazioak eraikitzeko. Eraso sexistak saihesteko neurri zuzenena gizonen sartzen ez uztea da. Beraz, jaigune horiek askatasuna ematen digute aurrez aipatutako autokontrola alde batera uzteko eta alarmarik piztu gabe askatasunez disfrutatzeko; horrengatik, espazio askeak sortzeak zilegitasun osoa du guretzat.

252. Azken urteetan mugimendu feministak gauez egindako manifestazioetan erabilitako leloa izan da.

Egia da, ordea, beste egoera batzuetan gizonen sarrera ere onartu izan dugula, baina kasu horietan argi eta garbi utzi dugu erasotzaileek ez dutela gure espazioetan lekurik, ez diegula onartuko inongo erasorik, ez ditugula gehiago jasan nahi eta, beraz, tinko erantzungo dugula erasorik ikusten badugu. Estrategia ezberdinak dira, denak baliagarriak eta zilegiak.

Medeaken festa transfeminista (2012)²⁵³.

Neurri hauen helburua, azken finean, patriarkatuaren arauak hausten dituzten espazioak eraikitzea da, heteroaraua apurtzen duten espazioak, eta, horren ondorioz, gure desioak eta nahiak erabat disfrutatzea espazio horietan.

253. 2012ko abenduan ospatu genuen festa transfeminista bateko kartela da. Festa espazio mistoa ez ezik, taberna heteroarautu batean ospatu genuen, beraz, gaztelaniazko eredu bat hartu eta bere horretan festa osoan zehar jarri genuen kartel hau. *Espazio honetan ondo pasa eta dibertitu nahi dugu, horregatik beragatik, ez dugu inolako botere jazarpenik onartuko festa osatzen duen inorengan. Horregatik, baboso, adeitsuegi edo harroxko jartzen bazara, kanpora zoaz (paliza eta guzti). Alkoholak edo drogek bortitz jartzen bazaituzte, kanpora zoaz (paliza eta guzti). Jendea biluzik ikusi eta haien baimenik gabe ukitzeko eskubidea duzula uste baduzu, kanpora zoaz (paliza eta guzti). Edozein bollera, maritxu edo trans, soilik horixe bera izateagatik molestatzeko eskubidea duzula uste baduzu, kanpora zoaz (paliza eta guzti). Beraz badakizu, ongi pasatu!*

Jaiguneak jabetzerako espazio gisa

Espazio ludikoak, feministak badira, ez dira eraso sexistetatik babesten gaituzten espazio seguruak soilik. Izan ere, espazio publiko heteroarautuan topatzen duguna masifikazio patriarkal bat besterik ez da, sarri, erakustaldi matxista batean oinarritzen dena. Hau da, aisialdia askatasunez gozatzen duten gehienak gizonezkoak dira, espazioaren (fisiko zein sinbolikoaren) okupazioa maskulinitate hegemonikoarena da, eta, hortaz, aisiak ematen duen eskaintza kulturala ere guztiz patriarkala da.

Esparru patriarkal horri alternatibak emateak hainbat ondorio ditu festa gozatzeko orduan jai-giroan biltzen garen norbanako zein taldeontzat. Hain zuzen, esparru feminista horiek beste kode batzuen sorrera dakarte. Batetik eraso sexista, *baboseo* edota begirada patriarkalak gainetik kendu ahala, gorputzek era askeago batean dituztela harremanak ikusi dugu sarri. Esaterako, esparru heteroarautuetan ez bezala, ohikoa da emakume, *bollera* zein trans gorputzak kamisetarik gabe askatasunez ikustea halako jaietan. Zergatik da ohikoa, nola gertatzen da hori? Zer potentzial du? Hori berori ezin imajina dezakegu, demagun, larunbat normal batean norbere herriko edo hiriko gauetan, jaietan edo kontzertuetan. Eta imajinatzen badugu, edo egiten badugu, konplizitate-taldearen babesik gabe, ez da normalean ariketa guztiz askea edo askatzailea izaten, beti baititu ondorio batzuk, edo jasan beharreko begirada, irain, komentario edo ukitu batzuk bere horretan.

Beraz, ariketa hau espazio askatzailean egitean, ezinbestean begirada patriarkala neurri handi batean erauzi eta beste desira-bide batzuk ahalbidetzen ditu. Hala, heteroarauarentzat desiragarri ez diren gorputzek desiragarritasuna berreskuratzen dute (edo bideak irekitzen zaizkie, behintzat). Hala nola, eta tentuz esan behar badugu ere, ikus dezakegu bestelako gorputzak, izan lodiak, *butch*-ak, ile motza dutenak, dibertsitate funtzionala dutenak, transak... erdigunera ekartzea ahalbidetzen duela. Eta horrek, ezinbestean, ahalduntze kolektibo zein pertsonalak ekartzen ditu. Gainera, gorputz anitzen bilkura ez ezik, gorputz horiekin egin ditzakegun gauzak ere era askeago batean materializatzen dira; esaterako, aurrez aipatutako alarma-egoera jaitxi eta lasai edan edota drogatzea, harreman sexualak edo afektiboak izatea, zoro moduan dantzatzea, edo jarrera lizunak izatea, begirada patriarkaletik eta babosen dianatik at.

Horregatik, Medeak-etik, espazio ludiko horietan sexua askatasunez bizitzeko baldintzak ere eman nahi izan ditugu askotan (eta batzuetan baita lortu ere). Beraz, indarkeriarik gabe, ahalduntze pertsonal zein kolektiboarekin, eta ligatzeko beste kode eta hizkuntzekin sortutako espazioak izan ohi dira. Hor ditugu adibidez, sexu-praktika izateko ahalbidetutako espazioak: gela-ilunak, BDSM praktikak izateko esparruak, edota dibertsioa eta desira uztartuz, lubrikantez beteriko igerilekuak.

Horregatik da agian hain garrantzitsua desiraren zehar-lerroa gure jaietan. Hain zuzen ere, espazio heteroarautuetan inoiz gutxi izaten dugu gure aurrez aipatutako praktikak aurrera eramateko gogorik. Ez adore faltagatik, baizik eta erosotasun,

segurtasun eta askatasun faltagatik. Guretzat ezinbestekoa izan da, beraz, espazio aske hauek sortzea, baita ere, disidentzia sexualak batu eta elkarguneak izateko, edo beste era batera esanda, heteroarautik at gauden gorputzak elkar ezagutu eta, zortzerik bada, ligatzeko aukerak sortzeko. Horrek gainera, aukera bat sortzen du bestalde, praktika heteroarautuak dituzten norbanakoek ere beste eredu batzuk izateko, eta disidentziara batzeko.

Jaiguneetan eskaintza kultural feminista sustatzen eta bermatzen

Espazio ludiko horiek sortzeko, ordea, ez da nahikoa izaten heterodisidente feministok elkartzea; izan ere, aisialdi-esparru horietan eskaintza kulturala ere ezinbestekoa izaten da.

Hala, jai-giro feminista edo transfeminista bat osatzeko orduan, azken erronka horri ere aurre egin behar izan diogu maiz, hots, eskaintza kultural feminista propioak bilatu, sortu eta taulartzeari. Esaterako, musika-talde feministak, abeslariak, Dj-ak, erakusketak, performanceak... ezinbestekoak izan dira aisialdi-esparru horiek ulertzeko.

Horrek hainbat ondorio izan ditu. Batetik, lehendik lanean zeuden emakumezko artistei ahotza emateko aukera sortu da, baina bestetik, eszena berri horren sorrerak, emakumezko, *bollera* edo transen ahalduntzea ahalbidetu eta talde, proposamen kultural, musika-jartzaile, bertsolari... berrien sorrera ekarri du. Motzean esanda, eszena berriek, espazio seguruek, jai-giro feministek, leku bat egin diete espazio heteroarautuetan bazterrera kondenatutako ahotsei.

Hala, hainbat izan dira espazio feministetara inguratu diren emakume sortzaileak, haien lana aldez aurretik bereziki feminista kontsideratua ez bazen ere, edo haiek beren burua feministatzat izan gabe ere. Eta bestalde, halako esparruak sortzearen bidez, esparru feministak hainbat disziplinatara ere inguratu dira. Esaterako, hemen adibide argia dugu, bertsolaritzaren eta feminismoaren arteko harremana. Hain zuzen, urteetan, bertsolaritza esparru maskulinizatu eta patriarkaltzat hartu izan denez, kosta egin da mugimendu feministaren eta bertso-munduaren arteko harremana uztartzea (ez bazen jai edo egoera puntualetan, salbuespen moduan), baina alde bietako beharrak aginduta, ohikoak dira egun bertso-bazkari, bertso-saio eta abar feministak, inondik inora alde biak elikatu ez ezik, «alde biak» deuseztatzen ari dena.

Horrek, hurrengo puntura garamatza; izan ere, aisialdirako eszena feminista kulturalak sortzeak hegemonian eragin zuzena ere izan duelako. Hots, jada ez duelako balio hainbestetan entzun dugun «ez dago emakumerik gure ekimenean, emakumerik ez dagoelako» premisak. Eszena berriak sortzaile berriak sortu dituelako, eta, beraz, hegemonia kultural maskulinizatu eta patriarkalean ezinbestean arrakalak sortu dituelako.

Matxinada TransFeminista Festa!!

Abenduak 8 Larunbata 21:00
DOKA (Donostia)

Luntxa!!

MIREN GAZTAÑAGAREN Stereo Antzezlanak

Bertsolariak: ONINTZA ENBEITA eta AMAIA AGIRRE

DJak: XARMA, KORTA PEGA, ZULO BELTZA

Fiesta TansFeminista en el Doka, el 8 de diciembre. Sabado a las 21:00

TAXA ZE!?

Matxinada transfeminista festa²⁵⁴.

Hemen aipatzekoa da Bilgune Feministak abian jarri zuen Emakumeok Plazara ekimena²⁵⁵. Ezinbestean behar bati erantzuten zion, hain zuzen, emakume sortzaileen biltegi bat izateari, zerbait antolatu nahi dugunean nora jo izateko eta aurrez aipatutako aitzakia bertan behera uzteko. Gaur egun jada, ez dugu onartzen espazio ludiko hegemonikoetan emakumeon presentziarik ez izatea (nahiz tamalez oraindik egoera hori izan sarri, edota presentzia eskasa nagusitzen den).

254. Festa hau 2012an antolatu genuen. Ez zen beste edozein ekimen, jardunaldi edo abarren testuinguruan sortutako festa, baizik eta festa transfeminista bat bere hutsean antolatzeko gogoz egindakoa. Horregatik kultur espresibide ezberdinak bildu nahi izan genituen, antzerkia, bertsoak, musika-jartzaileak... eszena kultural feminista hori bultzatzeko asmoz.

255. Ikus: <emakumeokplazara.org> (Kontsulta-data: 2016-10-10).

JAIGUNEAK NORMALTASUN-ARAUETATIK ATERATZEN DIREN ESPAZIOAK BEZALA

Kanpo-begirada batetik, esparru propio feministak sortu izanari askotan atxiki izan zaio «ghetto» izaera. Guk oso argi dugu (aurrez azaldutako guztiagatik) *ghetto* edo esparru propio horien beharra ukaezina dela, baina badakigu jakin, gainontzeko denboran heteromundu patriarkal honetan bizi garela. Argi dugu, gure arnagune ludiko feministak sortzea beharrezkoa bada ere, heteroarauak eta kapitalismoak agintzen duen normaltasuna ere dinamitatu nahi badugu, eraldaketa esparru normalizatuera ere iradoki behar dugula.

Beste era batera esanda, ohiko jai-esparruak zalantzan jarri eta alternatibak proposatu behar ditugu, guztiontzat bizigarri izan daitezen. Hemen bi ildo bereiz genitzake (nahiz sarri batera doazen), batetik, jai-ereduari dagokionez gure aldarrikapenekin ustez bat egiten duten jaiak izan arren, eredu apolitiko, kontsumista eta kapitalista duten espazioen berreskuratzea; eta, bestetik, herri honetan jaia, tradizioa eta folklorea sozializazioaren oinarritzko elementu diren heinean, horiek irauli eta eraldatzea.

Lehenengo multzoari dagokionez, adibide garbiena urteetan Ekainaren 28aren (sexu-askapenerako nazioarteko eguna) inguruko jaiei lotua izan da. Hain zuzen, argi izan dugulako askotan «Gay harrotasun» egun bezala ulertua izan dela, *bollera*, trans eta disidenteontzat propioki espazio gutxi izan ditugula, diluitu egin garela «Gay» horren barruan. Zer esan, festa eta ospakizun horietan, inoiz gutxi gailendu direla aldarrikapen edo oinarri feministak. Eta azkenik, festa, jai hutsean geratu izan dela, hots, aldarrikapenik gabe, politizaziorik gabe, eta erradikaltasuna ahaztuta. Gainera azken hamarkadetan ere, argi ikusi dugu kapitalismoak zirrikitu bat topatu duela «Gay» kontzeptu horretan negozioa egiteko, hots, «homosexual» kontzeptu horren barruan negozioarako aukera paregabea ere ikusi dela; izan ere, gay askok estatusa dute egungo jendartearen, eta beraz dirua ere bai. Noski, hortik at geratzen gara neurri oso handi batean lesbianak; izan ere, «homosexual» horretan sartzen bagaituzte ere, emakume garelako ezereen gainetik, eta, beraz, pobreago. Hori «pink capitalism» izendatu izan da mundu anglosaxoian, hain zuzen, LGTBQI munduaren merkaturatzea salatzen. Gainera, kritika feminista antikapitalista eta dekolonialak gurutzatzen du kapitalismo arrosaren aurkako aldarria, hain zuzen, kapitalismoak begiko duen subjektua ez baita gay, zuri, gizon eta klase ertain erdi-altukoa besterik.

Donostiako kasuan, Ekainaren 28ko Koordinadora Transmarikabollo Feminista osatu genuen hainbat taldek²⁵⁶, eta ohiko manifestazioa zein ondoren Gazteszenan egin ohi zen jaia eduki politiko transfeministaz bete nahi izan genituen. Horrela, «normaltasunaren diskurtsoa» alde batera utzi eta bazterretako identitate feministak (*bollera*k, transak, maritxuak, arrazializatuak, putak, dibertsitate funtzionala

256. Medeak, Garaipen, EHGAM, Bilgune Feminista.

dutenak...) erdigunera ekarri nahi izan genituen. Horretarako hainbat performance, kontzertu, aldarrikapen ekarri genituen manifestazio zein jaigunera²⁵⁷.

Bestalde, aurrez aipatutako jai-eredu apolitizatuak kontsumo-espazio bilakatu zirela ere ondorioztatu genuen, eta guretzat oso garrantzitsua izan da halako jaiak gune eta filosofia autogestionatu batekin ere garatzea. Hala, espazio okupatuak, gaztetxeak edota bestelako ereduak ezinbestekoak izan dira gure eginkizunean.

«Gay» festagune horretatik at, lesbianontzako propioak ziren aisialdi-esparruetan ere hutsune batzuk somatu izan ditugu Medeak-etik. Euskal Herrian, gure aldarrikapenetako bat izan da lesbianon espazioak zein espazio feministak sexualizatzea. Ez da berria feminismoko hainbat korrontetan izan den jarrera sexofobia, eta gure taldetik hori iraultzea ere ezinbestekoa izan da. Izan ere, ulertzen dugu guk geure desira eta sexualitateak landu, politizatu eta esplizitu egiten ez baditugu, berriro ere ari garela eskumen hori galdu eta patriarkatuaren eskuetan uzten. Postpornografiaren oinarrietako bati jarraituz egin dugu gure ibilbidea sarri, hots «dagoena gustatzen ez bazaizu, egin ezazu zeuk zurea!». Hala, lesbianen hainbat kanpalditan²⁵⁸, edo Ladyfesta deiturikoetan, eduki postpornografikoa edo sexuala izan duten performance, tailer edo ekimenak burutu izan ditugu sarri. Hor bidelagun izan ditugu Post Op, Quimera Rosa, Diana Pornoterrorista... eta hainbat eta hainbat kolektibo eta norbanako. Hau guztia Euskal Herrira gure erara ekarri nahi izan dugu, ezinbesteko deritzogulako gure desio- eta sexu-praktiken inguruan kolektiboki eta publikoki hausnartzeari, besteak beste, emakume gisa sozializatutakooi debekatu diguten agentzia sexuala berreskuratu eta eredu berriak asmatzeko asmoz.

Horren harira, besteak beste, 2015ean Euskal Herriko I. Postporno Jardunaldiak antolatu genituen Donostian. Asmoa ez zen beste munduko ezer, baizik eta gaiari eutsi eta beti bilatzen dugun hori topatzeko estatuko beste leku batzuetara jotzen dugunez, hori bera hona ekartzea.

Bigarren eraldaketa-esparru gisa, aipatutako jai hegemoniko kultural eta tradizionaletara txertatu nahi izan dugu sarri. Horregatik hartu genuen agian «Tradizioari traizioa» leloa eta inguruko hainbat jaietan alternatibak eraikitzen saiatu. Guretzat ezinbestekoa baita, askotan errepresiboak zein opresiboak diren esparruak berrartu eta gure egitea. Demagun San Tomasak, Santa Tomasak bilakatzea, jantzi tradizionalei buelta batzuk ematea (emakume/gizon binomioa indartzen duten figurak direlako, besteak beste), edota gurutzatzen diren borrokak aintzat hartuz, jai horietan animaliei ematen zaien trataera auzitan jartzea ere bai. Izan ere, animalien tratamendu zapaltzaile/esplotatzaileak zerikusia dauka patriarkatuarekin. Hain zuzen, espezien

257. Besteak beste, ekainaren 28az gain, *Urria Trans*-a ospatzen hasi ginen, ekainaren 2an *Puten Eguna*...

258. Hainbat izan dira lesbianontzat zein LGTBQI komunitatearentzat antolatutako kanpaldiak. Urteetan EHGAMek antolatu izan ditu kanpaldi mistoak, baina izan dira emakumeentzat soilik antolatutakoak, adibidez «Leskaroz» deiturikoa. Bestalde Ladyfestak emakumeentzat soilik antolatutako festak dira, eta horiek ere, hainbat edizio egin dituzte Bilbon.

arteko desberdintasuna eta animalien aurkako tratu txarra emakumeenganako tratu txarrarekin lotuta dago. Hasieran komentatu dugun moduan, heterokapitalismoa emakumeen eta animalien esplotazioan oinarritzen da eta esplotazio horretatik etekinak (materialak eta ez materialak) ateratzen ditu. Esplotazio horren oinarri garrantzitsuenetarikoa bat indarkeria matxista eta espezista da, non emakumeen eta animalien aurkako indarkeria erabiltzen den kontrola eta sumisioa mantentzeko. Maskulinitate hegemoniko eta zapaltzailea indarkeria matxista eta espezista horretan oinarritzen da. Eta bai indarkeria hori bai maskulinitate hegemoniko hori jai normalizatueta etengabe ikusten ditugu.

Euskal Herriko I. postporno jardunaldiak.

Beste adibide batzuk aipatzearren, sagardotegi-garaian Hernanin izan ohi den giro patriarkalaren salaketa egin ez ezik, alternatiba bat sortu eta jai propioak egin edota jai herrikoien barruan Brigada Feministak egin ere, hau da, jai-giro feminista bat sorraraziko zuten dantzagune, kalejira edo festaguneak bultzatzea.

Beraz, hau guztia kontutan hartuta, Medeak-entzat, ezinbestean, jai-giroa zein aisialdia borroka-esparru ere badira. Bertan balio heteropatriarkalak birproduzitzen direlako eta guretzako hainbat gai jorratzeko formatu oso garrantzitsua izan direlako. Militantzia-eredua askotarikoa da, eta guretzat maila berean egon dira beti jardunaldi, manifestazio edo kontzentrazio baten antolaketa zein horren inguruan sortutako jai edo diskurtso ezberdinen sorrera.

Iraultza zoriontsu eta irribarretsu ere egin nahi dugulako, eta feminismotik esparru bizigarriak sortzen jarraitu nahi dugulako, jaia askatasun-esparru bilakatzen jarraituko dugu, eredu askatzaileak sortuz eta heteropatriarkatua plazeretik eta gorputz askeetatik zartatuz. Borroka bai, jaia ere bai.

Uda baten osteko solas eta gogoetak. Jai-ereduak, erresistentziak eta estrategiak hizpide

Miren Guilló Arakistain

Urrutitik datoz heltzear dauden bederatzi emakumeetako batzuk, beraz, hamaiketakoak dute zain, grabagailuaren alboan; gazta zati bat, ogi xigortua, sagarrak, croissant batzuk, gailetak; eta kafea, kukitxa, etxeko sagar-zukua, eztarria laztantzeko. Izan ere, eztabaidatzeko egin dute hitzordua, norbere bizipenez eta eskarmentuaz, festen inguruan ez ezik, feminismoari buruz ere, eta biak uztartzean sortzen diren zailtasunez, gozamenaz eta erronkez²⁵⁹.

Maite Arraiza Zabalegi izan da azkena esertzen; justu aurkezpenak hasteko unean iritsi denez, hari egokitu zaio azalpenekin hastea: Iruñean duela bi urte sortutako Farrukas kolektiboan²⁶⁰ militatzen du. Alboan ditu Elorri Arin Elizagoien, Euskal Herria Zuzenean (EHZ)²⁶¹ jaialdiko Brigada Ubeletako langilea²⁶², eta bere garaian Altxa Neskak kolektiboko²⁶³ partaidea; Marina Sagastizabal, Gasteizko

259. Eskerrak eman nahi dizkiot Maite Asensiori egindako ekarpenagatik. Bidenabar eskerrak Maite, Marina, Elorri, Haizea, Joana, Jone, Jone, Leire, Norari, eta baita euren kolektiboei ere, solasaldiko emariagatik, eta ostean testuari egindako ekarpenengatik. Esker biziak ere kolektibo hauei: Bortizkeria sexisten aurkako taldea, Kafeta Feministak, OihuK, Sare Lesbianista eta Gora Iruñea! Denon artean askatu da mataza.

260. Farrukas taldea 2014an sortu zen, «espazio publikoetan, eta batez ere jai-giroan gertatzen diren eraso matxisten kontra egiteko» helburuz. Aurretik bazegoen hainbat lan egina eta baziren erantzunak, baina jorratu nahi zituzten hainbat erantzun mota, gaueko manifestazioekin eta bestelako estetika eta moduekin zerikusia zutenak. Indarkeriaren gaineko kezka dela medio, taldeak, planteamendu teorikoetatik abiatu, eta erantzunak birpentsatzea eta probatzea izan du ardatz.

261. Euskal Herria Zuzenean (EHZ) 1992an sortu zen PIZTU elkartaren jarraipen zuzen gisa. «Euskal Herrian ikusgarri gintzan oinarrituriko laguntza eta trukaketa plataforma bat» izatea zuen helburu eta EHZ festibala ildo hartatik sortu zen 1996an Arrosako zolan. Egun Lekornen ospatzen da uztailko lehen egunetan. Informazio gehiago: < <http://www.ehz-festibala.eu/eu/elkartea/projet> > (Kontsulta-data: 2016-11-15).

262. Brigada Ubelak 2013an EHZ festibalaren baitan sortutako lantalde feminista da eta 2016n Gune Ubelak sortu dute festibalean, eraso sexisten kontrako salaketak bideratzeko eta genero-gaien inguruan eztabaidatzeko aukera emateko xedez.

263. Altxa neskak! taldea 2011. urtean sortu zen Lapurdiko neska gazte euskaldunen eskutik haien artean auto-formatzeko, feminismoaren inguruan zituzten kezkak elkarrekin partekatzeko... Hainbat ekimen antolatu zituzten, hala nola autodefentsa-, sexualitate- edota antzerki-tailerrak... Hitzaldi eta elkarretaratzeak ere bai. Pixkanaka taldea desagiten joan zen 2015. urte inguruan.

mugimendu feministako kidea eta Bilgune Feministako kidea²⁶⁴; Haizea Goitiz, Bilboko Kaskagorri konpartsako²⁶⁵ partaidea; Jone Arrazola, Oñatiko (Gipuzkoa) Pototak kolektiboko²⁶⁶ kidea; Joana Aurrekoetxea Arratibel, Donostiako Bilgune Feminista eta Piraten baitako Talaia genero-lantaldeko²⁶⁷ kidea; Nora Alejos Azkona, Piratetako Sardiñerak kofradia feministako²⁶⁸ partaidea eta bilgunekidea; eta Jone Larrauri Fraile eta Leire Goitisoló Zumaran, Lekeitioko (Bizkaia) Potxuak Martxan²⁶⁹ taldeko kideak.

Egun, asko dira festen eta generoaren arloan Euskal Herrian lanean dabiltzan feministak. Han eta hemen ekimen anitz egiten dira: izan auzoetako jaietan, nekazari-inguruneetako herri batean, edota masifikatuak izan daitezkeen hirietako ospakizunetan. Festaren geografiak orotarikoak dira. Badira eremu edo antolakuntza mistoetan, talde feministetan, instituzioen baitan, gune alternatiboetan... dauden feminista (eta konplize) ugari. Nabaria da urteetan zehar festetako antolakuntzan, diseinuan edo parte-hartzean feministek egindako ekarpen emankorra. Era berean, mugimendu feministarentzat festa borroka-eremu garrantzitsua eta propioa izan da, harremanak egituratu eta plazeraren izaera politikoa aitortu nahiz gorpuzteko aukerak eskaintzen dituen espazio gisa.

Abiapuntu komuna dute gaur elkartu diren lagunek: espazio propio eta seguruen egarri dira. Izan ere, beren hiri, herri edo auzoetako festetan —udalek zein herri-eragileek antolatutakoetan— hutsuneak antzematen dituzte. Hala, jai-ereduak eta gozamen kolektiboak modu justuago batean antolatzeko, bizitzeko eta gorpuzteko lanean ari dira.

Gizartearen beste eremuetan nola, festen eremuan azken urteetan izan diren aldaketak nabariak dira, eta horiei buruz mintzatu nahi izan dugu: esparru

264. Euskal Herriko Bilgune Feminista (EHBF) 2002an sortutako nazio-mailako erakunde feminista eta abertzalea da, esparru ugarietako emakume asko eta askotarikoen hausnarketatik sortutako sarea. Informazio gehiagorako, ikus: <<http://bilgunefeminista.eus/>> (Kontsulta-data: 2016-11-15).

265. Kaskagorri konpartsa Bilboko Gazte Mugimenduaren topagunea izateko xedez jaino zen. Hiriko gazteria eta euskal kulturaren aldeko borroka ditu ardatz. Gehiago jakiteko: <<http://kaskagorri.blogspot.com.es/p/nor-gara.html>> (Kontsulta-data: 2016-11-15).

266. Pototak Oñatiko emakume gazteen taldea da: «Herrian feminista helduagoez osatutako taldea egonik, guk feminismoa gazte ikuspegitik jorratu nahi genuen baita borroka estilo eta formetan haustura bat eragin». 2009an sortu zen, jaien baitan *Egun Morea* sortzeko xedez, «txosna batzordean beharra ikusi zelako egun oso bat beste begirada eta presentzia batzuekin joratzeko».

267. Talaia Donostiako Piraten baitako genero-lantaldea da. 2014an sortu zen eta hainbat kofradiatako kideek parte hartu dute bertan. Mugimenduaren baitan jai-ereduaren gogoeta bultzatu nahi izan dute eta aspektu desberdinak landu dituzte: Piratek feminismoa barneratzeko bere balioen eta praktiken baitan egiteko proposamenak egin dituzte; espazio seguru eta askeagoak sortzeko begira, jaietako parte-hartzaileentzako tailerrak eta beste antolatu dituzte; erasoan aurkako erantzun sozialaren antolaketak eta beste. Donostiako Piratei buruz gehiago jakiteko: <<http://www.donostiakopiratak.eus/>> (Kontsulta-data: 2016-11-15).

268. Sardiñerak Donostiako Piraten baitako kofradia feminista da.

269. Potxuak Martxan taldea 2008an sortu zen Lekeition, azaroaren 25aren antolaketaren harira. 2011n Lekeitioko txosna-batzordean sartu ziren.

desberdinetan sumatzen dituzten diskurtso eta praktiken aldaketaz (eta aldatu ez denaz), erakunde zein jai-batzordeekin dituzten harremanez eta horietan duten eragin-gaitasunaz, jaien antolakuntzan feministek izan ohi dituzten erronkez eta estrategiez, baita festak berak izan ditzakeen gozamenerako, eraldaketa feministarako aukerez ere.

«Jaiak, oro har, —sanferminak adibide bikaina dira— oso maskulinoak dira, eta oso maskulinizatuta daude», esplikatu du Maite Arraiza Zabalegik. Festa horren sinbolo nagusiari tiraka, entzierroen irudi tipikoa ekarri du gogora: gizonak lasterka. Eta bertatik abiatu du gogoeta:

Maite Arraiza Zabalegi: Badakit badela korrika egiten duen emakume bat, baina ez dut besterik ezagutzen. Aurten, adibidez, bai izan dira sanfermin nahiko feministak, edo feministagoak, behintzat, baina mugimendu feministak berak gauza asko antolatu dituelako. Iruñean, Farrukas-ez aparte, badira kolektibo feminista ugari, feminismoa momentu honetan nahiko indartsu dagoelako: Emakume Internazionalistek urteetan pankarta eta balkoi-kanpaina antolatu dute, Txoko Feminista, Eraso Sexisten kontrako Emakumeen Plataforma... Aurten jaiak baino lehen egin genuen urteroko mania eta performance bat lehen aldiz, eta oso-oso ondo atera zen. Uztailaren 6an sartu ginen udaletxeko plazara, eta gero egin genuen Feministok Fest (Feministok Prest²⁷⁰ manifestazioari keinua eginez): elkartu ginen kolektibo feminista pila bat, bazkaria egin genuen, kalejira bat, eta oso-oso ondo. Orduan, nire sentsazioa da ekimen feministak ez dituela herri-mugimenduak sortzen, baizik eta mugimendu feministak.

Parte-hartzaileek mahai-inguruan ekimen feminista horien inguruan jardun zuten.

INSTITUZIOEKIKO HARTU-EMANAK: FESTETAN ISLATZEN DIREN HIRI- ETA POLITIKA-EREDUAK

Eragile feministek instituzioekin dituzten harremanak askotarikoak dira. Kolektibo batzuek erakundeekin erlazio gehiago dute, beste batzuek gutxiago. Badira baimen, espazioen erabilera edota diru-kontuengatik sortzen diren harremanak. Beste batzuek, aldiz, instituzioekin inola ere ez parte hartzea erabakitzen dute. Aldaketak ere izan dira azken urteetan, eta zenbait zailtasun nabarmen agertu dira elkarrizketan zehar. Hiri edo herriaren soziologiak eta ezaugarriek zerikusi handia dute harremanak gauzatzeko moduan. Aipatu dute, esaterako, Iruñeko eta Baionako festetan masifikazioak duen eragina; testuinguru masifikatueta indar handiagoz

270. 2016ko apirilaren 9an Euskal Herriko mugimendu feministak indarkeria matxistaren kontrako manifestazio nazionala antolatu zuen Gasteizen, «11 eraso 12 erantzun, Feministok prest. Vuestras violencias tendrán respuesta» lemapean. Horrekin batera, egun osoko egitaraua antolatu zen. Mobilizazioak hiru helburu izan zituen: eraso sexistak salatzea, azkenaldian ematen ari zen mugimendu feministaren kriminalizazioa salatzea, eta bortizkeria zer den, haren modu askotarikoen eta horien identifikazioaren gaineko hausnarketa soziala sustatzea. Informazio gehiagorako: <<https://feministokprest.wordpress.com/2016/02/12/prentsaurrekoa-rueda-de-prensa/>> (Kontsulta-data: 2016-09-20).

hedatzen da «festetan dena libre» aitzakia. Hirietako turismo-ereduek ere eragina dutela aipatu dute hainbat elkarrizketatuk.

Erakundeekin harremanetan sortu zaizkien gatazka zehatzek badute zerikusia erakundeek berdintasunaren diskurtso zuzena erabili nahiarekin. Elkarrizketatuen ustez, feminismoak urteetan zehar egin duen lanaren ondorioz, diskurtso sozialetan ez dira hain agerikoak diskurtso matxistak, eta maiz erakundeek ere bere egin dute erasoan aurkako diskurtsoa. Horrek ez du esan nahi diskurtso feminista dutenik, eta are gutxiago jardun, aurrekontu, balio feministak asko hedatu direnik. Baina argi dute, batetik, hainbat aldaketa gertatu direla, eta, bestetik, orokortasunetatik urrun, tokian tokiko instituzioen jarduera ezberdina dela. Dena den, berdintasunaren diskurtso zuzenaren atzean sortu diren hainbat gatazka aipatu dituzte, hala nola mugimendu feministaren instrumentalizazioa, diskurtso zuzena erabiltzeaz gain aldaketa sakonik ez egitea edota protokoloekin izandako tirabirak. Horrez gain, zenbait esperientziaren bitartez azpimarratu dute badirela moduak instituzioekin lan egiteko, errespetua baldin badago betiere.

Bilbon, zalaparta edo tirabirez salbu ez badaude ere, konpartsetako jai-batzordeak eta udalak elkarlanean antolatzen dute Aste Nagusia, batzorde mistoaren bidez. Honela azaldu du Haizea Goitizek: «Eurek jaiak pribatizatu nahi dituzte, kontzertuekin-eta argi ikusten da. Baina, urteak joan ahala, konpartsek gero eta indar gehiago dute». Kaskagorrik zuzenean udalarekin harremanik ez duen arren, bai ordea Bilboko Konpartsen bidez; eta horrela, eraso sexisten kontrako protokoloa udalarekin batera aurkeztu dute aurtan. *Brigada moreen* berri, ostera, konpartsek kolektibo feministekin batera egindako agerraldian eman zuten.

Haizea Goitiz: (...) Udalaren protokoloa eta konpartsena ere oso xumea zen, erasoan ostean elkarretaratzeak deitzera mugatzen zen, eta horrek ez zuen ezertarako balio —tira, bai, batzuen aurpegia garbitzeko—; aurtan [Bilboko Udalak eta konpartsek] beste protokolo bat sortu dugu, baina jaietan ikusi da udalak ez duela bete: bere aldetik eman du prentsaurrekoa, ez du errespetatu konpartsen hitza... Urteroko kontua da, ni ez nau harritzen; konpartsok egin behar duguna da lehen lerroan egon eta udalari espazio hori irabazten joan.

Talde feministetako kideek sentitzen dute erakundeek, batzuetan, ez dutela agindutako hitza betetzen. Horren adibide dira jaietarako protokoloak elkarlanean adostu eta gero, udalek zenbaitetan beren kabuz aurkeztu izana. Gasteizen, esaterako, azken hiru urteetan jasotakoek prozesu konplexu bat marraztu dute. Sagastizabalen hitzetan:

Marina Sagastizabal: Jaietan, batetik daude udalak antolatzen dituen gauzak, batez ere kontzertuak; gero daude blusak, Gasteizen beste instituzio bat dira, eta haiek *paseilloak* antolatzen dituzte, bazkariak eta abar; eta azkenik, txosna-gunea dago, eta hor herri-mugimenduak antolatzen ditu bere jaiak. Bilgunek azken horretan parte hartzen du, baina gainerako kolektibo feministek ez zuten gehiagi parte hartzen jaietan. Eta Gasteizko testuingurua bada berezia: hiri bat da, baina aldi berean herri handi bat

da, hau da, ez da sanferminetan bezala jende pila bat etortzen dela edo Bilbon egun batzuetan masifikatuta dagoela; Gasteizko eta Arabako jendea egoten da, eta kanpotik ez da jende asko etortzen. Blusen eredia oso tradizionala eta maskulinoa izan da: hasi zirenean emakumeek ezin zuten zezen-plazarako *paseilloan* parte hartu, oraindik konpartsa batzuetan emakumeek ezin dute parte hartu (haiek esaten dute kupoa beteta dagoela, eta tokia egon arte itxaron behar dela). Askoren helburua da mozkortzea, eta erasotzea, *prácticamente*. Orduan, guretzat inoiz ez da erakargarria izan, eta mugimendu feministako jende askok alde egiten zuen jai-garaian.

Duela hiru urte, ordea, agerian geratu zen gatazka, Sagastizabalek gogora ekarri duenez:

Sare sozialetan *tetatinen* kartelak agertu zirenean (konpartsa bakoitzak pegatina batzuk erabiltzen ditu, eta konpartsetako kideak joaten dira jendeari pegatinak jartzen, bularretan). Kartel haietan zioten *tetatinen* bidez bost egunetan urte osoan baino titi gehiago ukitu ahal izango zituztela. Mugimendu feminista erantzutera atera zen, auzitan jartzera zein jai-eredu zen hura, nolako inpunitatea zuten blusek nahi zutena egiteko, eta ea udalak ez al zuen ezer egin behar. Interpelazio haren ondorioz, instituzioekiko harremana abiatu zuen Gasteizko mugimendu feministak. Udalarari galdetu genion ez ote zuen [eraso sexisten aurkako] protokoloen bat martxan jarri behar, eta Blusen eta Nesken Batzordeko presidenteari esan genion, egiaz nahi bazion indarkeriari aurre egin, gure protokolora batzea zuela. Hurrengo urtean bat egin zuten blusek, eta udala ere protokolo propioa lantzen hasi zen. Hortik hasi zen egun egiten ari garen jaien lanketa.

Blusak protokoloaren barruan sartu ziren urtean, ordea:

Blusak protokoloaren barruan zeudela, neska gazteen taldeak —mugimendu feministaren deialdi baten barruan— ekintza zuzen bat egin zuten blusen *paseilloa* moztuz. Justu emakumerik ez duen konpartsa horren bidea moztu zuten, salatzeke gune diskriminatzaile bat dela. Hor egon zen kristoren liskarra; hiri guztia sartuta. Klaro, blusak instituzioak dira, betidanik daude, jaien esentzia gisa dituzte... eta mundu guztia jarri zen mugimendu feministaren kontra, kriminalizatzen. Tentsio handia egon da udalarekin, eta mugimendu feministaren barruan ere ikusmolde desberdinak egon dira. Konplexua izan da. Leherketa bat izan da, eta eragin ditu mugimenduak, alde batera edo bestera. Bidean haserreak egon dira, eta mila gauza, baina nik balorazio positiboa egiten dut. Udalarekin orain harreman gehiago daukagu, baina mesfidantzatik ere bai, diskurtso politikoki zuzena daukatelako; egia da aurten mugimendu feministarekin harremanetan jarri direla protokoloa adosteko, martxan jartzeko eta erantzun bateratua emateko, baina ikusi dugu botoak lortzeko modu bat ere izan dela. Mugimendu feminista instrumentalizatu dute, zerbait irabazteko: bai botoa, bai legitimitatea... Azken batean, biltzen zara mugimendu feministarekin adosteko protokolo bat, baina adostasunera heldu aurretik egiten duzu publiko... Edo eraso bat dagoenean, udalak deitzen du elkarretaratzera udaletxe aurrean [gurean adostutakoaren kontra]. Eta gauzak horrela. Baina konpromiso batzuk ere hartu dituzte, ari dira blusei formakuntza-saioak ematen, baita udaltzainei ere.

Beste batzuek, ordea, une batzuetan hurbiltasunetik abiatu dute erakundeekiko harremana. Lekeitioko prozesua azaldu du Jone Larrauri Frailek:

Jone Larrauri Fraile: Bildu udalera sartu zenean, berdintasun-batzorde bat sortu zen lehenengoz, eta gonbidatu gintuzten; debatea eduki genuen sartu ala ez, baina alkatea feminista zenez erabaki genuen aurrera egitea. Lau urteetan harremana ona izan zen; askotan planteatzen da herri-mugimenduak eta instituzio publikoak zelan jardun elkarlanean, eta hura esperientzia polita izan zen: bakoitza bere aldetik bidea eginez, baina ondo uztartuta. Gero EAJ sartu zen eta batzordean jarraitu genuen, baina arazoak izan genituen: pintaketa feminista bat²⁷¹ egin genuen baimendutako mural batean, eta, gu batzordean egon arren, ezer esan barik borratu zuten, garbitasunaren izenean. Erabaki genuen batzordetik irtetea: azken batean, elkarregaz bagaude, denerako gaude, errespetuz. Atera ginen, eta eskatu ziguten harremana mantentzeko, interesatzen zaielako.

«Erabili gaituzte», berretsi du Larraurik, Lekeition izan duten gatazka baten harira. Ez da, baina, Lekeition soilik jasotako egoera. Musika-talde jakin baten emanaldiak zirela eta ez zirela hautsak harrotu dira 2016ko udaran zehar. Aipatutako taldeak Euskal Herriko hainbat hiri eta herritan iragarriak zituen emanaldiak hastear zirela, taldekide bati egotzitako eraso baten berri zabaldu zen.

J.L.: Gu ez gaude udaleko jai-batzordean, baina abisatu genien talde horrekin beste hiriburuetan zein arazo egon zen, eta esan genien eurak izanda antolatzaileak, eurek erabaki behar zutela. Orduan udaleko ordezkari bat, Berdintasun zinegotzia joan zen jai-batzordera esatera gure taldeak ez zuela kontzertua boikoteatuko.

Larrauriren sentipena berretsi du Leire Goitisoloko Zumaranek: «Niri iruditu zitzaidan gutaz aprobetxatzen direla: talde haren inguruan galdezka etortzen dira, baina gero ez dira gai gure ekimenetara etortzeko».

Beste feminista asko ere kritiko agertu dira instituzioekin lan egitearekin. Arraizaren esanetan, Farrukas-ek ez du instituzioekin lan egiten: «Borroka feminista kontraboterean ulertzen dugulako, mugimendu feminista autonomoaren aldeko apustua egiten dugulako». Horrez gain, kolektiboko kideen baitan badira iritziz-ñabardurak.

M.A.: Pertsonalki ondo deritzot instituzioekin elkarlanean aritzen diren plataforma eta kolektibo feministak egoteari eta elkarlanari, baina, kontuz ibili behar gara, batetik, instituzioek egiten duten erabilera eta reditu politikoarekin; eta bestetik, zabaltzen duten mezuarekin: itxuraz, denak gaude indarkeria matxistaren kontra, politikoki zuzena da mezu hori orain. Baina arriskutsua da indarkeria matxista inbisibilizatu dezakeelako eta

271. Hondartzako muralean emakume lodi bat marraztu zuen taldeak 2016ko udara hasieran. «Loditasuna lohia dela iritzita, hondartzako murala ezabatu du udalak. Muralean emakume lodi ahaldundu bat agertzen zen, bere gorputzarekin gustura. Arrazoiak paisajistikoak ei dira, muralean irudikatu genituen emakumeek ez dituzte, antza, udal-irizpideak betetzen» Informazio gehiago: <<http://lea-artibaietamutriku.hitza.eus/2016/07/13/loditasuna-lohitzat-jo-eta-horma-irudia-ezabatu-du-udalak/>> (Kontsulta-data: 2016-10-28). Gertakizun horren harira herrian dinamika oso bat jarri zuten martxan taldekideek gainontzeko herri-mugimenduak inplikatur. Egun murala berriro margotu da.

egiten duelako. Lortu dugu, behintzat, gizartean nolabaiteko kontzientziazioa, eta hori ona da, noski. Baina, betiere, emakumeak biktimaren paperean eta tokian jarraitzen badugu. Ez dago onartuta, are gutxiago, barneratuta, emakumeok bortizkeria matxistari nahi dugun bezala erantzuteko eskubide eta zilegitasuna dugunik, inondik inora.

Arraizaren ustez instituzioen betebeharra da erasoen kontra dirua inbertitzea, neurriak hartzea eta harekin bukatzea. Joana Aurrekoetxea Arratibelek eta Nora Alejos Azkonak Donostiako Udalarekin izandako gazi-gozaok aipatu dituzte. Aurrekoetxeak aipatu du garai batean egoera gatazkatsua sortu zela mugimendu feministaren barruan:

Joana Aurrekoetxea Arratibel: Berdintasun Sailean eta udalean lan egiten zutelako militante feminista batzuek, gure zailtasunerako, garaiko udalari irudia garbitzen. Gure ustez, garrantzitsua zen balio feministak zehar-lerro moduan lantzea, Kirol Sailekoekin, jaietan edota kulturaren. Baina oroitzen naiz, adibidez, nola behin estropadetan «Aupa neskak» zioen pankarta batekin atera zirela, arrauna izan denean kirol bat erabat desorekatua, zeren orduan emakumeak egun bat lehenago ateratzen ziren, arratsalde, Kontxako banderan ez ziren ateratzen, beste sari bat zeukaten... Hau da, udal barrutik emakumeen egoera aldatu beharrean, bertako langile batzuk eurek sustengatzen zuten egoera salatzen ateratzen ziren; paradoxa.

Agintaldien arabera ere, euren jarduna moldatzen joan dela diote. Bestalde, presente dute Berdintasun Sailean militante feministek lan egiteak izan dituela bere onurak. Alejosen arabera «lan handia egin dute jaietako protokoloaren baitan, kanpainetan eta abar». Lapurdin, aldiz, errealitatea oso bestelakoa da, Arinen arabera:

Elorri Arin Elizagoien: Lapurdin badira bost talde²⁷²; horien artean saiatzen gara erantzun kolektibo bat ematen Baionako festetan erasoren bat dagoenean, baina errealitatea oso desberdina da. Uste dut Hegoaldean feminismoak duen zilegitasuna eta indarra, botere bat feminismoak hartzen duena, hainbatek eraman duten borrokari esker... Lapurdin ez da batere hori, eta festen inguruan ikusten da. Instituzioek ez dute feminismoaren lanketa hartzen borroka-lerro bezala, eta Baionako besten inguruan ez da gauza asko egiten. Konparatzen badugu, gainera, Iruñearekin, eta Baiona eta Iruñea herri parekideak direla, harremana dutela... Ikusten dugu sanferminetan protokoloak jartzen direla martxan eta Baionan ez da batere horrela. Gainera, Baionako festa-girora ere frantses jende ugari etortzen da, gau guztiak askatzera, muga guztiak gaintu ahal dira bestetan... eta niretzat hori da larriena: ez dagoela kontzientziarik badela arazo bat, inguruko jendearekin hitz eginda ez dute ikusten zergatik feminismoa existitu behar den.

272. «Nik bost talde ezagutzen ditut: Emazteek Diote Hazparden dagoena, emazte helduen talde famatu eta aspaldikoa, osasuna lantzen du ikuspegi feministatik, eta azken aldian maskulinitatea lantzen ari dira; Bortizkeriaren Aurkako Taldea Baiona inguruan aritzen da, Baionako festen testuinguruari erantzuteko; Planning Familiar desagertu zen eta orain berriro hasi da talde berri batekin, abortuaren inguruan egiten du lan, zentro medikoa da gehiago; PAF (Pour une Alternative Feministe) alternatiba feministaren inguruan gazte euskaldun eta frantsesak elkartzen dira, Baiona inguruan, urtero egiten dute unibertsitatea, Baionako bestetan oso presente dira —poteo feminista egiten dute—; Les Bascos homosexualen taldea, Baionan kokatzen dena; eta EHZ-Brigada Ubelak».

Baionan instituzioekin harremana izan duen kolektiboa Bortizkeria Sexisten Aurkako Taldea²⁷³ da. 2007an orduko Baionako alkateak egin zituen adierazpenen harira («Emazte bat festetan erdi biluzik edo *string*-ez ibiltzen delarik, ez da harritu behar bortxaketak izatea!»), bihurgune bat sortu zen: hedabideek hitza utzi zieten kolektibokoei. Ordutik hedabideekin harremanetan jarraitzen dute feministek. 2008an alkatea aldatu zenetik Bortizkeria Sexisten Aurkako Taldeak herriko etxearekin parte hartzen du: «Festetako lantalde bat osatu zen udalaren barnean eta gure taldeak barnean sartzea onartu zuen». Lortu da, adibidez, udalaren kartel eta liburuxketan «bortxaketak krimena» direla agertzea, jendea galduz gero erreferentziazko lekuak sortzea, ostatueta komunak neskentzat irekiak izatea... Talde horrek ez du erabakimenik, proposamenak egiteko soilik da. Beste gauza asko eskatu ditu taldeak, hala nola kaleko komun gehiago, erasoak jasan dituztenentzako asistentzia-telefonoa, ostatueta langileen formazioa, eta abar. 2016an, Baionako talde feministek eta LGBTQI elkarteak kanpaina bateratua egin dute festetan, eraso sexista eta homofoboekin desagerraraztea aldarrikatuz. Udalari, era berean, urrunago joateko eskatzen zaio, salaketa instituzionala antolatzeke, eta oro har, festa denontzat ederrago izan dadin denen inplikazioa bultzatuz. Beste kolektibo batzuekin batera, Frantziako Estatuari emazteek pairatzen dituzten indarkeria sexista guztiak kontuan hartuko dituen legea aldarrikatu dute 2016an. Bortizkeriaren aurkako taldeak kexu dira Baionan Hegoaldean diren protokoloen antzekorik ez delako, eta hori exijitzen dute.

INDARKERIA(K) TESTUINGURU ASKOTARIKOETAN: ERANTZUN FEMINISTAK

Ohartu bezala, erakundeekin harremana izateko arrazoietako bat sexu-erasoen aurkako protokoloak izan ohi dira. Azken urteetan izugarri ugartu omen dira protokoloak, bai udalek martxan dituztenak, baita jaigune alternatiboek lantzen dituztenak ere; zenbait kasutan, halaber, protokolo bateratuak ere izaten dira.

J.A.A.: Nola artikulatzen diren erantzunak? Batetik, erasotua izan denari babesa eta laguntza ematen zaio. Galdetzen zaio ea nahi al duen salaketa publiko egitea, eta hor guk ere izan dugu eztabaida, ea zein puntura arte salatu behar den berak ez duenean nahi. Izan ere, bere izena eman gabe ere eman daiteke erantzun bat. Guk badugu ardura politiko hori, bai erantzun sozialarena, baina, era berean, erasotua sentitu dena babestearena. Eta bestetik, udalak Piratei jakinarazten dienean bortxaketa bat izan dela edo jarraipenak... eta orduan protokoloan adostu moduan Piratek mugimendu feministarekin batera deitzen dute kontzentrazioa.

273. Bortizkeria eta krimen sexistak zein Baionako bestetako bortizkeriaz erabat kezkatuta sortu zen kolektiboa 2004an, eta besteak beste azaroaren 25ean eta martxoaren 8an kanpaina bereziak egiten dituzte. Sorreratik festetan sortzen den bortizkeria sexisten aurkako lan-ildoak jorratu dute. Horretarako sorreratik kartel bereziak eta pegatinak atera izan dituzte *festari bai, eraso sexistei ez!* lelopean. Erasotutakoak forma desberdinak dituztela salatu eta arazoa denena dela aldarrikatzen dute: «Ez dezagun gure bidea segi ondoan gertatzen ari dena ikusi gabe». Hedabideekin egin duten lanak ere bere fruituak eman dituela diote.

M.S.: Gasteizen aurre txosna batzordea eta mugimendu feminista oso koordinatuta ibili gara, eta protokoloaren lanketa zehatza egin da batzordean parte hartzen duten kolektiboekin, tailerrak eta beste eginez. Pixkanaka lehentasuna bada erasoen gaia, baina, aldi berean, zer gertatzen da? Ardura eta lantalde ezberdinak daudela eta bakoitzak egiten duela lan bere erara. Hortaz egon gaitzke lan asko egiten, baina gero, adibidez, txandetan edo lantaldeetan daudenak ez badaude lanketa horretan, badakigu arazoak sor daitezkeela. Jende asko inplikatzeko da jaietan, hori positiboa da, baina zaildu egiten du ere lanketa feminista integral bat abiatu ahal izatea.

J.A.M.: Oñatin ere badugu protokoloa, egin izan dugu kazerolada bat, kartelak jarri ditugu mezu interpelatzaileekin. Horretan ez gara jartzen bakarrik jaiegunetan, baizik eta zapatu normaletan ere bai. Jaietan ematen du limitea harantzago kokatzen dela, baina zapatu normal baten igual ez hainbeste. Eta guk zapatuetan gertatzen diren erasoak astean zehar ere jorratzen ditugu. Erasotzailea identifikatzen badugu, askotan ez dugu momentuan bertan erantzuten, baizik eta astean zehar lantzen dugu erasotzailearekin, beregana joz zuzenean. Alkoholdun eremu horretatik irten, gauzak argi jartzeko. Haien egunerokotasunean interpelatuak sentitu izan direnean jarrera aldaketa garbiak eman izan dituzte: batzuk ez dira poteatzera ateratzen gauez, lehen bezala. Erasotzaileak izan dira etorkinak zein bertakoak; eta etorkinak izan direnean gu ere saiatu gara ez pasatzen²⁷⁴. Jai ofizialeko protokoloaz harago, beraz, saiatzeko gara erasoak erantzuten modu batera edo bestera urtean zeharreko festen eremu desberdinetan.

EHZ festibalean 2016an lehen aldiz Gune Ubela antolatu dute. Festibalak irauten duen hiru egunetan zehar, erasoen berri emateko ez ezik, feminismoaren inguruko informazioa eskaintzen duen txoko eroso bat antolatu dute. Telefono zenbaki bat ere egokitu dute erasoen berri jaso eta arreta eskaintzeko.

Iruñean 2013an hasi ziren Gora Iruñea! Plataforman parte hartzen zuten hainbat emakume jai herrikoietan eraso sexistak zehazki lantzen; plataformaren baitan emakumeen lantalde bat antolatuz. Lantaldearen ustez ezinbestekoa da jai herrikoiak antolatzean eraso sexistak kontuan hartzea: «Jaietan gertatzen diren eraso sexisten ardura ez da emakumeon edota mugimendu feministaren ardura soilik. Jaietan eraso sexistak eragotzi eta horiek gertatzen direnean aurre egitea jai herrikoien antolaketan parte hartzen duten pertsona eta eragile guztion ardura dela barneratzea zen dinamika helburu nagusia». Lantaldeak bi ardatz nagusitan oinarritu zuen lana. Batetik, prebentzioan, eta horretarako komunikazio kanpaina bat diseinatu zuten. Bestetik, eraso sexistei aurre egiteko erantzun protokolo bat jartzeko prozesua abiatu zuten, Iruñeako auzoetako jai-batzorde eta *Peñen* federazioarekin batera. Denen artean egotzera baloratu eta protokolo bat adostu zuten, alor desberdinak kontuan hartzen dituen: prebentzio-kanpaina, jai-eremu propioetan (taberna, gune herriko, *peña* eta abarretan) eraso sexista bat gertatuz gero egin beharrekoak definitu zituzte, eta «intentsitate ezberdinen arabera eman beharreko erantzun deialdien adostasuna» lortu dute. Protokoloa ez da, ordea, helburu bat bere horretan, errealitate bat aldatzeko tresna baizik:

274. Sexu erasoak atzeritarrek egin ohi dituzten oso erraz gaitzesten dira eta azpimarratzen da erasotzailearen jatorria. Euskal Herrian gertatu diren hainbat kasutan ikusi izan da xenofobiaz baduela horrek asko. Gainera, gerora elkarriketan agertuko den bezala, badirudi erasoak justifikatzen dela modu horretara matxismo egituratua lausotuz.

Marko zehatz baterako balio duen protokoloak ez du zertan beste baterako balio. Gainera, protokolo bat ezin da aurreko prozesua eman gabe martxan jarri. Beste era batean esanda, jaien antolaketan parte hartzen duten alde guztiek emakumeon kontrako indarkeriari aurre egiteko konpromisoa barneratu eta horretan formatzeko ardurarik hartzen ez badute, protokoloak bere horretan ez du inolako zentzurik.

Hala, lantaldearen balorazioa positiboa da Iruñeko jaien agendan emakumeen kontrako indarkeria presente egin dutelako eta lana garatzen joateko oinarri bat sortu dutelako.

Elkarrizketatuen esanetan, kolektibo feministek festetan egiten duten lanaren zati handi bat monopolizatzen dute eraso sexistek, prebentzioa zein erantzuna lantzearen ondorioz. Era berean, urte luzeetako jardunaren bitartez indarkeria matxista esparruz esparru definitzea eta xehatzea lortu dute. Indarkeriaren ulerkera zabaltzearekin, «erasoak biderkatu egiten dira, eta gauzak beste modu batera egitea zaildu egiten du horrek». Izan ere, medioek, sarri, festetan sortzen den indarkeria asko sozializatzen dute, ez ordea horiei erantzuteko sortzen diren proposamen eta aliantzak. Hori dela-eta, garrantzitsua iruditu zaigu erasoei erreparatzeaz gain erantzunak aztertzea. Erantzunek, haserrea bideratzeaz gain, sormen-gaitasuna, biltzeko gaitasuna, indarra eta estrategia andana ere bideratzen dituzte. Kasu batzuetan erantzunak eta prebentzioa plazerarekin uztartzen saiatu izan dira feministak.

N.A.: Jaietan gertatzen dira irainak, gutxiespenak, bortxaketak, jarraipenak, *baboseoak*, edota ezezkoak ez errespetatzea, adibidez. Erantzun sozialari dagokionez, bortxaketaren bat bada edo eraso larriren bat baloratzen badugu, elkarretaratzea egiten da. Aurtun *Irrikitaldi*²⁷⁵ egunean egon zen talde bat ausartu zena *kabareteraz* janztera, putetxe feminista bat irudikatuz, eta taldean errespetuz bizi izan zuten, baina kideren batek negarrez amaitu zuen, afaltzera piraten jaigunetik kanpo joan zenean jasan zituelako irainak, gutxiespenak, ukituak... Babestuta zegoen une hartan lagunekin, eta ez genuen erantzun, baizik eta babesa eman. Horrelako momentuak sailhesteko espazio seguruak sortzea izan zen Sardinen proiektuetako bat: *Sardiñerria* sortu genuen, gau bateko festa, espazio itxi batean —Guardetxean²⁷⁶— egin izan dugu azken bi urteetan, nahi ez genituen jarrerak dituztenak botatzeko eskubidea edukita, gune seguru bat sortuz.

M.A.: Guk, indarkeriari dagokionez Farrukasen bizi izan duguna da, sarri, erasoen erantzuna eta plazera nahastuta daudela —hau da, ezin direla banatu—. Esaterako, sartu garenean txupinazora autodefentsa feministaren pankartarekin. Izan zen oso momentu *gorea*, indarkeria pila bat jaso genuen, intentsitate altukoa, baina gu joan ginen barrura kontsigna argi batekin: eraso egingo digute, baina guk ez dugu erantzun behar, saiatu behar gara mantentzen eta gero kanpora. Egia da gauza jarri zela pixka bat itsusi, hasi zirelako txiskeroekin erreko gintuztela mehatxatzen, matxinatu ziren eta egin zituzten *matxirulo* taldeak gure kontra... Itsusi zegoen eta batzuek eskatu zuten ateratzeko, nahiko denbora eutsi genuela. Badakigu horrelako *mobida* montatu zela

275. Aste Nagusia amaitzeko *Irrikitaldia* ospatzen dute Donostiako Piratek. Festetan lanean ibili ostean gozamen eguna izan ohi da. Donostian urtean zehar jazotako hainbat gertakariaren kritika egiteko desfilea egiten da, umorez eta ironiaz.

276. Guardetxea Donostiako kultur egitasmo eta espazio bat da, Bandabat elkarteak kudeatzen duena. Informazio gehiagorako: < <https://guardetxeabandabat.org/> > (kontsulta-data: 2016-10-21)

neskak garelako: berez espazio maskulino bat okupatzeak indarkeria *suposatzen* du tipoentzat, ari zarelako haien espazioa mehatxatzen. Baina ateratzen dugun esperientzia *superpolita* izan zen, zelako indarra dugun! Pasada bat izan zen. Eta nola garen elkar zaintzeko gai indarra egiten dugun bitartean, zeren ari ginen bost tiporen aurka egiten, baina aldi berean lagunari galdetzen ea ondo zegoen. Orduan, ez zen indarkeria mota berri bat izan, emakumeak etengabe jipoitzen dituztelako, baina bai guk feminista bezala horrelako zerbait bizi izan dugun lehen aldia.

GAU-MANIFESTALDIAK ETA AUTODEFENTSA FEMINISTA

Azken urteetan ugaritu diren erantzun esanguratsuen artean, gaueko manifestazioak daude, eta sozialki esanguratsua da horiek izan dituzten harrerak, erresistentziak zein aliantzak artikulatzeko moduak. Aurretik munduan zehar garai eta geografia anitzetan egin izan badira ere, 2014eko udaran Iruñean hasi eta Euskal Herriko hiriburu gehienetan egin ziren; jende ugari erakarri zituen eta baita hautsak eta erosotasunak harrotu ere. Orduz geroztik zenbait hiritan eta herritan egin dira, eta giroak ere desberdinak izan dira faktore askotarikoen ondorioz.

Maiz, tokian tokiko mugimendu feminista artikulatzeko baliagarri izan dira. Aurtengo udaran, esaterako, Bilbon mugimendu feministako kideek asanbladen bitartez gau-manifestaldiez gain bestelako estrategiak ere pentsatu dituzte. OihuK-ko²⁷⁷ kideek ere bertan hartu dute parte, euren lan ildoetako bat baita autodefentsa feminista:

Adin desberdinetako emakumeak, beltzez jantzita, aurpegiak estalita. Sua eta zarata. Amorrua eta prestutasuna. Horri guztiari jarraipena emateko nahia eta indarra badagoela argi ikusi genuen. Gauzak horrela asanbladen dinamika bat martxan jarri genuen, Bilboko hainbat kolektibok eta jendek.

Asanblada horietan prebentzioa eta erantzuna izan dira autodefentsa antolatzeke ildo nagusiak. Prebentzioari dagokionez lan komunikatiboa egin dute: prentsaurrekoa, pankarta eta pegatinak txosnagunean. Txupinean bertan ere, «Iruñea eta Gasteizko kideek bezala, autodefentsa feministaren aldeko pankarta erraldoi bat zabaltu genuen». Autodefentsaren aldarria oso presente egoteaz gain, brigada feministak antolatu ziren:

Modu antolatuan gauez eta kaleetan egotearen beharra argi ikusi baitzen. Alde batetik, emakume askok kaleetan egoteko prestutasuna adierazi genuen, erasoak zuzenean saihesteko nahian, eta bestetik, ikusgaitasuna lantzea. Hau da, kalean emakumeen presentzia bermatzea. Espazioak irabazi eta horien parte izatea. Gainera, *maniak* ere

277. OihuK, Bilboko Errekalde auzoan sortutako espazio autogestionatua da, feminismoa, antikapitalismoa eta autogestioa ardatz dituen. Feminismotik erresistentzia antolatu bat josteko emakume, bollera eta trans pertsonentzako espazio okupatua da, «kapitalismo basati zein heteropatriarkatuaren aurrean erantzun feminista eta herrikoia» sortzen du. «Espazio bat eraikitzen ari gara gu geuk eta guretzako, inizatiba herrikoia garatzeko oztopoak besterik ez eskaintzen dituzten administrazio zein enpresariaren aurrean. Feminismoaren inguruan batzeko, eztabaidatzeko eta lan egiteko espazioa eraikitzen. Guretzako guzti hau da autogestio feminista, heteropatriarkatuaren aurrean feminismoan eta lan kolektiboan oinarritutako alternatibak sortzea».

antolatu ziren eraso baten berri izan eta hurrengo egunean, *Beldurra alde aldatuko dugu* lelopean, eraso sexisten aurrean gure burua defendatzeko egokia ikusten dugun edozein modu zilegi dela argi utzi nahi dugulako.

Feministen jardunak eta erantzunak (artean gaueko manifestazioak) auzitan jartzea kezka nabari bat da elkarrizketatuen artean. Zilegitasuna problematizatzeak argi erakusten du balio feministen aurkako erresistentzia sakonak nola sortzen diren. Honela, halako ekimenek sortzen dituzten ahalduak eta artikulazio prozesuak nabarmendu dituzte elkarrizketatuek.

M.A.: Nik uste dut oraindik emakumeen aurkako erasoak daudenean sozialki onartuta dagoela salaketa egitea, baina ez dagoela batere onartuta emakumeok nahi dugun bezala erantzuteko eskubidea daukagula: autodefentsa feminista. Hori oraindik asko zigortzen da. Inposatutako feminitate rola iraultzeak, alde batetik, plazer handia dakar, eta bestetik, eragiten du gu kriminalizatzea, seinalatzea, eta abar. Eta hori ez digu bakarrik gizarteak egingo, edo gizonek: emakumeek eta feministek ere bai.

M.S.: Gasteizen egin izan ditugu pare bat *manifa* gauean, batez ere ondo pasatzeko, ez hainbeste erantzun bat emateko, baizik eta gure ahalduerako tresna bat: gauean kalera ateratzea, estalita, suarekin, oihukatzen... [Barre artean] Gogoratzen dut martxoan atera ginenean kalean gu bakarrik geundela, elurra ari zuen, mundu guztia zegoen tabernetan... ez genuen ezer eragin!! Ez zen izan *manifa* bat beldurra eragiteko!! Halere, egia da *paseilloa* moztearen ekintza [bai izan zela eztabaidatua]. Justu urte hartan lehen aldiz sinatu zuten protokoloa blusek, eta aurreko egunean blusa batzuek eraso bat egin zuten eta protokoloa hautsi zuten; haiek uste zuten horregatik izan zela ekintza, baina egiaz aurrez pentsatua zegoen, ez zeukan erasoarekiko loturarik. Egin zen neskek ezin dutelako konpartsa horretan parte hartu. Hor sekulako kriminalizazioa egon zen, *paseilloa* moztu zutenean ere blusen erasoak pairatu zituzten, botilak bota zizkieten... eta hirian ez zen ulertu... ere eztabaida handia eragin zuen. Ikusi zen jende batek onartzen duela diskurtso feminista, eta bat egiten dutela, baina... «pasatzen» garen arte²⁷⁸. Jende ezkertiar asko ere kontra agertu zitzaigun. Eta mugimendu feministaren barruan ere ikuspuntu ezberdinak zeuden.

N.A.: Donostian, adibidez, gaueko manifestazioa antolatu zutenek Piratengana jo zuten ea bat egin nahi genuen galdetzeraz. Gaia *Ontziolara*²⁷⁹ iristean, hainbat pertsonak kezka eta deserosotasuna adierazi zuten ea zer zen hura, horrela, hain berandu... Agian berandu izango zen Piraton antolaketan, baina egia da halako uneetan erresistentziak ere agertzen direla eta kontuan hartu behar dugula baita ere, halako ekintzen antolaketa momentukoa izan ohi dela. Proposamena egin zutenek kofradia guztietan galdetzea proposatu zuten, eta denetan atera zen baietz, bat egitea. Dena den esango nuke Donostin *manifa* hori ez dela oso... ez duela horrenbesteko indarrik, kalean ere jende asko dago eta ez da nahi bezain harrera serioa jasotzen.

278. Zentzu honetan gogora ekarri dugu nola *paseilloa* moztu zen hurrengo egunean «jasotako erasoek kontra» manifestazioa antolatu zuten blusek. Lehen lerroan emakumeak zeuden, ez zirela defendatuak sentitzen baizik ofendituak zioen pankarta batekin. Geografia desberdinetan errepikatzen den zerbaite da: feminismoarekiko erresistentziak agertzen direnean kolektibo jakinetan emakumeak lehen-lerroan kokatzen dira, nahiz eta kolektibo horiek ez duten zertan parte hartze parekidea transmititu.

279. *Ontziola* Piraten baitako lantalde motorea da eta kofradia guztietako ordezkariak biltzen dira bertan. Erabakigune nagusia asanblada nagusia den arren, hau ere erabakigune garrantzitsua da.

H.G.: Gu pasa den urtean hasi ginen gaueko manifestazioekin. Lehen urtean ez zen oso ondo atera: txosna batzuek ez zuten musika kendu, txosnetatik pasatzen ari ginela oihuka hasi zitzaizkigun, neska batzuek esan ziguten ez ditugula denak ordezkatzan, betikoak ginela, begiratzen gintuzten haiei gertatuko ez balitzaie bezala. Biharamunean oso txarto sentitu ginen, ez genuelako ulertzen zergatik ez garen kapaz jendea erakartzeko. Uste dut horri buelta batzuk eman behar dizkiogula, mundu guztia sartzeko *mani* horretan.

M.A.: Baina agian ez da helburua *mani* horretan mundu guztia sartzea. Bilbon agian diferentea da, erasoen ostean egiten direlako, erantzun bezala. Iruñean jaiak hasi baino lehen egiten dugu, prebentzio bezala, jakin dezaten zerbait gertatzen bada guk erantzungo dugula. Nik argi daukat mundu guztiak ez duela zertan gure estetikarekin eta gure moduekin bat egin; kontua da horrek ez duela zilegi bihurtzen bestearen kritika. Beste feminista batzuekin agian ez nago ados hainbat gauzarekin, baina feminista naizen aldetik errespetatzen ditut, eta ez ditut publikoki kritikatu. Niretzat hori gakoa da.

ELKARLANA ETA MUGIMENDU SOZIALAK

Azken urteetan feministen eragina eta autoritatea jai-batzordeetan, instituzioetan, eta emakumeek goatzeko espazio askotan areagotu egin dela uste dute hizlariek. Formazio prozesu asko egiten dira egun²⁸⁰, mugimendu sozialetan gero eta jende gehiagok hartzen du gaiaren ardura. Adostasun, parte hartze eta hausnarketa prozesuak oso garrantzitsuak izan dira bide horretan. Dena den, protokolo eta adierazpenez harago, erakunde zein jai-batzordeek genero-gaiak landu behar dituztela nabarmendu dute kolektibo guztiek. Jai-batzorde, konpartsa eta bestelako antolakuntza mistoetan dauden feministentzat ez baita beti erreza egitura horietan parte hartzea. Paisaiaren parte, kontraesanak eta aurrerabideak.

Arestian aipatutako musika taldearen emanaldiek sortutako egoerak ezin hobe islatzen dizkigute askotariko jarrera horiek. Taldekide bati egozten zaion erasoaren berri jaso zenerako, hainbat kontzertu lotuta zituen taldeak Euskal Herri luze zabalean, tartean Gasteizko, Donostiako eta Bilboko festetan (sanferminetan emana zuen kontzertua, albistea hedatu aurretik). Egoera konplexu bilakatu zenean jo zen mugimendu feministarengana. Gogoeta eta eztabaida zenbaiten ostean, taldearen kontzertuak bertan behera uzteko erabakia hartu zuten.

Sagastizabalek erasoaren berri jaso eta bi egunera zen aritzekoa taldea Gasteizen:

M.S.: Kontzertuen kudeaketa lanetan zebilen lantaldeak [txosna batzordeko lantalde bat] zuzenean taldearen *manager*-arekin hitz egin zuen, eta hark esan zien ez zela erasorik egon; inguruko kolektibo zein talde batzuekin kontrastatu eta azalpen horrekin konformatu ziren, eta aurrera jarraitu zuten. Baina kontzertua eman baino bi

280. Mugimendu feministak berak antolatutako eskolak zein jardunaldiez gain, aipatzekoa da azken urteetan hainbat udalerritan jabekuntza eskolek martxan jarri dituzten trebakuntzak, lantegiak eta abar.

egun lehenago, gu enteratu ginen; jarri ginen harremanetan kontzertuak lotzen zituen lantaldearekin, eta esan ziguten konponduta zegoela, ez zelako erasorik egon, beraiei *manager*-ak zein bestek esan ziotela. Azkenean, norekin kontrastatu behar duzu hori? Mugimendu feministarekin, edo erasoa pairatu duenarekin, baina ez erasotzailearen ordezkariarekin. Gu jarri ginenean harremanetan Kataluniako mugimendu feministarekin eta kontatu zigutenean guztia, beste bertsioa eraman genuen batzordera, eta ez zegoen adostasunik. Bi egunera zen kontzertua, eta nahi zuten berehala erabaki bat hartzea, baina guk gure eztabaida egin behar genuen... Bilera batean [jaietako eragile batzuek] adostu genuen taldekideek lanketa bat egiteko konpromiso batzuk hartzen bazituzten, jotzeko aukera emango geniola, baina ez geneukan bermerik, beraz mugimendu feministak ez zuen babestu taldeak jotzea.

Donostiara eta Bilbora ere berehala iritsi zen zurrunbiloa. Kaskagorriin kontzertuak antolatzen dituen lantaldean parte hartzen du Goitizek; aitortu du presio handia eragin diola auzia kudeatzek. Berarentzat prozesu gogorra eta konplexua izan zen, leku desberdinetatik informazio desberdinak jaso zituelako eta faktore asko nahastu zirelako: «Konpartsan sortu zena... ez zen izan gehiengoa, baina bizpahiru pertsonak esan zuten ea bizitza izorratu behar al genion abeslariari».

Nola jokatu halako egoeretan? Alejosen ustez, agian «talde guztiei eskatu behar zaie mugimenduko baloreekin bat etortzea. Lehenbiziko gauza gisa. Izan ere, guk orain badakigu talde horretako kide batek zer egin duen, baina ez dakigu besteetan halakorik edo besterik gertatu den. Orduan nola ziurtatu espazioa dutela eta gu hor eroso egongo garela?». Guztiek argi dute erasoan kudeaketetan oso konplexua bihurtzen dena: badirudi bat-batean talde bakar hori dela erasotzailea, eta gurera datozen guztiak (eta lanean gabiltzan guztiok) garela guztiz justuak eta berdinzaleak gure erlazionatzeko moduetan. Aurrekoetxearen ustez, badago hor dikotomia bat, erasoa salbuespen-egoeretan kokatzen duena, autokritika zailtzera eraman dezakeena.

Halako gatazken kudeaketari dagokionez, Sagastizabalek erantsi du mugimendu sozialen barruan ere «adostasun handiak» behar direla, are gehiago gatazkek behar bezala kudeatzeko astirik ez dagoenean:

Gasteizko kasuan, txosna batzordea osatzen dugun kolektibo guztiok batu ginen, mahai gainean jarri zen prozesu guztia, eta denon artean hartu zen erabakia; horrek eman zion legitimitatea. Lortu genuen guztiok argi ikustea eta aho batez ezetz esatea. Nik uste dut jarri behar direla mekanismoak erabakiak ahalik eta konpartituen hartu ahal izateko, eta batzuetan erlojuaren kontra.

Ezkerreko mugimenduan gertatzen diren matxismoei buruzko hausnarketak ere nabarmen ugaritu dira azken urteotan, baita halako espazioetan feminismoak sortzen dituen erresistentzien analisiak ere. Feminismoari «pedagogia» exijitzen zaio etengabe, eta feminista asko exijentzia horretaz nekatuta agertzen dira: etengabeko laguntza eskatzen da, formazioak... eta planteamendu bat gustuko ez denean, sarri egiten den kritika, pedagogia faltarena da, hain zuzen ere; gauzak ez direla denboraz proposatu eta beste. Elkarriketatuen ustez, balio feministekiko benetako erresistentziak ezkutatu ohi dituzte halako jarrerak.

J.A.M.: Oñatin, gure giroan —herri eragileen artean— oraintxe lortu dugu autoritatea gure gaian, baina bestela, orokorrean, herrian ez daukagu izen onik, oso *molestak* gara. Askotan esaten digute pasatu garela. Baina zeinek jartzen du marra hori? Denok dakigu, feministok eta feministak ez direnak, eta gaitzitzen badute erantzun egingo dugu, eta gaur egun gehiago, diskurtso politikoki zuzena leku denetan dagoenean. Gu saiatu gara limite hori ahalik eta urrunago eramaten, jendeari apurketa eragiten, deseroso sentiarazten euren limite horien barruan. *Corpusetan* San Miguel patroia trabestitzeak lortu zuen eskemak apurtzea, baina ez zen ondo ikusia izan. Guk ez dugu esplikazio gehiago eman; ulertu nahi duenak ulertuko du.

J.L.: Lekeition guri hori pankarta batekin gertatu zitzaigun. Orain dela urte batzuk egin genuen pankarta bat ETaren anagramaren iruditegia erabiliz²⁸¹, baina aspiradora eta erratzagaz, ta gure giroko jende bat *superofendituta* sentitu zen, errespetu falta bat zelakoan. Aurten ere ipini dugu beste bat, *Kalian Che, etxian Pinochet*, gure izenarekin firmatuta, eta ezker ingurunekei tipo bat kexaka ibili zen ea zeinentzat zen mezu hura, aludituta sentitu zelako...

Emakumeen eta gizonen arteko desberdintasunak badirela aski onartzen dute mugimendu sozial gehienek. Baina arreta apur bat gehiago jartzea besterik ez da behar, mugimenduetan ezberdintasun horren kontra jarduteak dakarren zamaz ohartzeko. Jardunak berekin dakartza etxeko-lanak, egin gabeak asko; norbere pribilegioak aztertzea esaterako. Aurrekoetxea ere mugimenduen baitan sortzen diren gatazka horiez mintzo da. Euren taldean izan dituzte hainbat komunikazio eta gaizki-ulertu, zilegitasun falta gisa ulertu dituztenak. Horietako batzuk mugimenduan sortu nahi izan diren diskurtsoekin lotuta daude.

J.A.A.: Askotan, erresistentzia sotilekin topo egiten dugu, baina, erresistentzia kolektiboak baino, pertsona bakan batzuen inertziak (oharkabeak, behar bada) edo denboraren presioak eta kanpo faktoreek eragindako gertakariak izan dira. Esaterako, jaien amaierako balorazioan sexu erasoengatik inguruan egin zen irakurketa politiko bat, eta erabakimena duen taldearekin mezulari-lana egin behar zuen arduradunak, balorazioa (edukia eta kontzeptuak) bere horretan talde hartara bideratu beharrean, irakurketan alaketak egiteko proposatu zigun (intentzioak intentzio). Gertatu izan da ere, prentsaurreko balorazio orokorrean esatea ez dela erasorik izan, eta guk jakin egon direla; ez dira kontzientzia faltagatik izan, baizik eta ez delako kontrasterako tartea hartu. Ondoren, Talaia bere gain hartu zuen erasoaren jasan zuenari esplikazioak ematearen ardura.

Aurrekoetxeak aipatutakoak beste hainbestek ere bizi izan dituzte, mugimendu mistoen baitan. Feminismo kontzeptuarekin berarekin ere izan dituzte gatazkak batek baino gehiagok.

J.A.A.: Ez ditugu erabiltzen ditugun hitz guzti-guztiak erabakiguneetan adosten. Une batean *parekide* definitu izanagatik (aurretik *feminista* gisa ere definitu izan zenean) ez genuen uste *feminista* hitza erabiltzea arazoa izango zenik gurea bezalako mugimendu

281. Pankartan *Denok eman behar dugu zerbait, etxeko andreak dena eman ez dezaten* esaldia irakur zitekeen.

aurrerakoian; baina hala izan zen eta lanketa oso bat egin genuen mugimendua feminista gisa definitzeko. Azken batean, halako kontuen bitartez zenbaitek lantaldearen izaera eta funtzioa zalantzan jarri dutela sentitu da, eta horrek eragin zuen garai batean lantalde horretan motibazioa jaitea eta pausatzea; ikusten genuelako ez zela lan egiteko espazio erosoak.

EHZ festibaleko antolatzaileen artean ere izan dira zailtasunak:

E.A.: Behin arduradunen kanpalekuan zarata zegoen gau batean neska bat joan zen mutil batzuengana esateko gelditzeko soinuarekin, eta han kritikatu zioten ileak zituela hanketan eta depilatzeke, neskak oso gaizki bizi izan zuen, gunera [ubelera] etorri zen, eta guneko kide batzuk saiatu ziren kudeatzen, erasotzaileekin hitz egiten... Eta hor ohartu ginen gure *txetxeno*²⁸² taldeak —seguritateaz arduratzen direnak— eraso baten aurrean maskulinitatearekin eta bortizkeriarekin erantzuten duela; ikusten dugu azkenean barnean ere baditugula arazoak.

Testuinguru berean, beste behin, neska talde bat tabernako txanda egiten zegoela, «mutil talde bat joan zitzaizen mozkortuta erasotzera, musuak botatzera». Neskek Gune Ubelera jo zuten, gertatua salatu eta baldintza horietan ez zutela lanik eginen adieraztera.

E.A.: Baina arazoa hor zen tabernako arduradunek ez zutela arazorik ikusten, eta ez zutela ezer egin. Gure lehen urtea da, eta guk batzuetan ez dakigu nola erantzun: nik egin behar dut poliziarena? Ez dut nahikoa jakintza egoerak aztertzeke eta konpontzeke. Interesgarria izan da konturatzeko protokolo bat badugula, baina protokoloak ez duela ezertarako balio. Pentsatu dugu hurrengorako egin behar ditugula ariketak, eraso bakoitzari nola erantzun jakiteko, gu ere trebatzeko, zeren nik agian egingo dut gauza bat, eta beste batek beste bat. Eta arazo bat dugu arduradunekin: azkenean haiek ez dutelako hartu jarrera bat, arazoa sortu da ere bai. Hor dira barne inkoherentziak. Esaten badugu feministak garela, eta Gune Ubela sortzea aurrerapauso handia dela, goazen koherenteak izatea, eta kide guztiek har dezatela jarrera feminista bat.

Arraizaren ustetan, ikustea besterik ez dago Iruñean kontzentrak zein masiboak izan diren, *peñetako* zenbat jende eta zenbat gizonezko gerturatu diren, baina, «maila teorikoan gauza batzuk ikusten dira, baina gero praktikarako saltoan ez. Eta hori oso arriskutsua da, zeren justu salto horretan gerta daiteke kontrakoa, beste muturrera joatea». Erresistentziak ere nola sortzen diren aipatu du Arraizak.

M.A.: Sanferminetako bortxaketaren²⁸³ egileetako bat guardia zibila eta beste bat militarra zela eta, *wasapean* ibili da mezu bat: *Es que son picoletos*. Orduan, ematen du gureetako bat bada... oso desberdina litzateke kontua ezkertiarra balitz. Hori oso sotila da, eta sortzen du mezu bat eraso bera legitimatzen duena, eta fokua jartzen duena erasotzailearen ezaugarri jakin batean, eraso matxistan baino gehiago.

282. *Txetxeno* Euskal Herriko jai desberdinen antolakuntzan erabiltzen den jerga bat da. Ospakizunetan sortzen diren edozelako beharrei erantzuteko uneco prest dagoen lan taldea izan ohi da.

283. 2016ko udaran sanferminetan gertatu ziren erasoetako batez ari da, informazio gehiagorako, ikus: <http://www.berria.eus/paperekoa/2448/006/001/2016-07-08/bost_gizon_atxilo_sanferminetan_19_urteko_andre_bati_erasotzea_egotzita.htm> (kontsulta-data: 2016-10-21)

Egoera horien guztien eta gehiagoren ondorioz aldarrikatzen dute elkarrizketatuek erakunde zein jai-batzordeetan, protokolo eta adierazpenez harago genero-gaiak lantzearen beharra. Larrauriren arabera «Jaietan benetan nahi bada erantzun, ahaldundu egin behar da; ezin da pentsatu protokoloarekin dena eginda dagoela, momentuan tresnak beharko dira». Aurten autodefentsa tailerra-egin duten arren, txosna-batzorderako formakuntza-beharra ikusten dute: «Azkenean jarrera-kontu bat da: edonork eduki behar ditu tresnak eraso bat ikustean erantzun ahal izateko (...) Eta ezkertiarra bazara, tresna feminista batzuk beharko dituzu».

Mugimendu edo eragileen baitan nahiz partekatuak diren inguruneetan gertatzen diren erasoek egoera konplexu eta zailak sortzen dituzte. Eta pentsa baino sarriago gertatzen dira halakoak. Bestelako tonua hartzen dute ingurune gertuan jasotako erasoen inguruko eztabaidek, erraz jartzen dira zalantzan erasotuaeren bizipenak (kon-takizunak), baita mugimendu feministaren lana ere. Barne-mailan batzuetan, eremu publikoan beste batzuetan, feministei sarri egokitzen zaie halako egoerak kudeatzea.

J.A.M.: Eraso bat gertatu zen harreman baten barruan: neska zen mugimendu feministakoa, eta mutila herri-eragile batekoa, oso maskulinoa den talde batekoa. Erantzun bat emateko garaian zailtasun handiak egon ziren: herri-eragile denak konbokatu genituen, ikusten genuelako eremu asko konpartitzen zituztela eta militantzian bazegoela ardura bat... Eta mutil ia denek burua zuritu zioten erasotzaileari. Horren harira saiatu ginen protokoloa zabaltzen eta adosten, orain arte soilik emakume-taldeak landu duelako; nahi genuen denon artean jorratu, eta ez bakarrik jaietarako, baizik eta gaztetxerako, urte osorako... Eta zailtasunak izan genituen.

Larraurik ere kudeatutako kasu bat azaldu du. Festa-giroan txosnetan neska batzuk barrara gerturatu ziren gizon bat erasotzen ari zitzaielako. Barrako arduradunak harengana jo zuen, joateko esanez, eta hau oldartu egin zitzaien. «Ez zen izan batere goxoa momentua. Eta tipa ere bakarrik joan zen, oso txarto pasatu zuen». Hurrengo egunean emakume-talde bat batu eta gizonarekin hitz egitean horrek jarrera ona erakutsi zuen: «Prest zegoela batzeko, ez zela ezertaz gogoratzen... eta guk esan genion bera ez bazen gogoratzen, lagunek zeukatela gogoratzea eta zaintzea; ondo pasatzeko bakarrik ez dago koadrila». Lagunek duten ardura ere aipatu du. Prozesu aberasgarria izan zela dio, batez ere barrako arduradunak sentsazio hari buelta emateko aukera bideratzeko. Berak bakarrik kudeatu behar izan zuelako egoera. «Protokoloaren arabera barrako beste langile guztiak ere gelditu behar ziren, eta hori ez zen bete».

LANAK BANATU, LAN-MODUAK BERRASMATU ETA PLAZERA PARTEKATU

Festaren ludikotasunak agertzen duen potentzial politikoa argi dute hizlari guztiek. Festak aukera ematen du politika berri propioak asmatu eta saiatzeko, horiek praktikara eraman eta gorpuzteko, espazio seguruak eraikitzeko, aldarrikapenak egiteko, harremanetan bestela trebatzeko eta gehiago. Jaigune eta antolakuntza orokorrago eta handiagoetan lanean dabiltzanean, ordea, lausoago agertzen dira

halako saiakerak, eta ageriago zailtasunak, lanari dagozkionak bereziki. Nola lotu, beraz, borroka eta plazera? Nola egin borroka plazerez? Nola sentitu jaiak gozamenek lanean gaudela ere? Nola erraztu lanak? Nola sortu denok gozatzeko espazioak?

Arraizak azaldu du plazera eta borroka oso lotuta daudela haientzat:

M.A.: Egindako bi esperientzia konkretu kontatuko ditut; nola lortu dugun plazera ateratzea borrokaren bidez, baina bi molde erabat diferente erabilita. Kasu batean, uztailaren 4an egin genuen *manifaren* ostean *perfo* bat egin genuen —Iruñean ez dira performanceak egiten—: eta Nabarrieriako plazan dagoen iturri baten inguruan bost tipa jarri ginen. Bukatu genuen denak biluztuta, buru-berokiarekin eta gorputza margotuta eta horrela. Mezua zen pixkat bat hori, egoerari buelta ematea: sanferminetan gertatzen diren ukimendu askoren errua *giriei* beraie botatzen zaie, biluzteagatik. Ba gu biluzten gara baina nahi dugulako, eta erabiliko dugu gure gorputza borroka-tresna bezala. Eta izan zen *brutala*, kristoren adrenalina, oso-oso gustura. Eta bestea, lehenago aipatutako kasua, plazan sartzearena. Kasu erabat diferenteak dira, batak suposatzen duelako indarkeria-maila bat eta besteak bat ere ez. Hori bai, bietan jaso genuen indarkeria erantzun bezala, perfoa egin genuenean ere pareko tabernakoak kontra agertu ziren. Guretzako plazerra eta borroka oso lotuta daude.

Plazeraz solasean, lanaren kargak gozamenek duen eraginaz kezkatutik agertu dira hainbat hizlari. Sagastizabalek azpimarratu du «ezetz esaten ikastearen beharra. Jaien eremua niretzat beti izan da, zazpi egun topera, oso erritmo bizkorra, neke handiz, gaixotzeraino. Eta plazererako tartea?».

J.A.M.: Niri gero eta gutxiago gustatzen zait Euskal Herriko jai-giroa, eta uste dut zerikusia duela lanarekin. Beti denboraren kontra, kristoren presioarekin, marroiak jaten, eta dena, zelanbait esatearren, feminista zarelako. Zeren urtean zehar feminismoarekiko interesik ez daukatenak zurekin akordatzen dira jaietan edo bestelako ekitaldi politikoetan, feminismoak bertan egon behar duela-eta. Arrazoia ez zaie falta, baina noski, bi egun lehenago, eta kristoren *marronazoa* jateko eskatzen urte osoan zehar ez dutenean ezer egiten, benetan...! Nik behintzat ezetz esaten ikasi behar dut edo gutxienez baldintza batzuk jartzen. Nabil pentsatzen kontratuak sinatzeko eskatzen eta dena! Egingo dut hau besteak urtean zehar formakuntza honetan parte hartzen badu; zeren erabiltzen gaituzte instituzioek, baina gure jendeak ere bai. Zentzu horretan, gustatuko litzaiguke jaietan gai transbertsala izatea eta oso presente egotea, baina kristoren erronka da; orduan, zentzu horretan, edukitzea egun oso bat egitarauan guk landuta eta geuretzat, askoz xamurragoa da; zeren egiten duzu lan eta plazera sortzen diozu zure jendeari, eta feedbacka askoz hobe da. Zeren beste lana oso esker txarrekoa da. Gainera jaietan orokorrean oso baldintza txarrak izaten dira, drogak, alkohola, denbora gutxi, logurea... Esker txarrekoa izan behar bada, nahiago dut beste era batera pasatu jaiak. Bigarren plano batean eta gauzak beste era batera egingo dira, eta gero urtean zehar landuko dugu hotzean, denbora gehiagorekin. (...) Gainera, feministok saiatu izan gara besteen espazioetan eta arduretan sartzen, eragiteko, eta eraginkorra izan da, baina eurak? Ez da bidirekzionala; orduan gu gaude gurea gehi besteena egiten; hori jaietan oso argi ikusten da.

M.A.: Guk ez ditugu antolatzen jaiak Iruñean; jai herrikoiak orain erdigunera ekarri dira eta kolektibo pila bat jarri dira jaiak kudeatzeko. Guk ezetz esan genuen, ez dugu horretarako azpiegitura, eta gainera ez dugu nahi.

J.A.A.: Gurean Talaia justu sortu zen, bestela lan guzti horiek sardineren kofradia feministak egingo zituelako. Ordurarte Bilguneko kideak ziren halako lanak egiten zituztenak; orduan sardiñerak zirenez, bat-batean sardineri tokatuko zitzairen hori dena. Sardiñerak izaera ludikoz jaio ziren eta gaiaren ardura denona zen... eta hori errespetatzeko Talaia sortu zen, bertan kofradia desberdinetako kideak zeuden. Bilgunetik proposatu genuen lantalde hau, gure ustez egiturak gai horri erantzuteko eremu propioa sortu behar zuelako eta gu bilgune moduan ere prest agertu ginen hori dinamizatzeko denbora batez. Lehenago ere izan zen, ez Bilgunearen izenean, baina pertsona batzuk bilgunekideak ginenez, piraten kide bezala gertatzen zitzaigun absorbitu moduan egiten zela gure lana, ez dakit, informazio, ezagutza, tresna guztiak... aitortu gabe benetan sakonean dagoen lana, sartu behar diren orduak eta eskaini behar zaiona... Horrelako espazio bat sortzea azkenean bai izan zen aitortzeko modu bat lanketa horrek behar duela kristoren espazioa, behar duela bere lekua, bere denborak.

Bestalde, Talaiaren jardunean plazerra uztartzeko jaien atarian bi urtez egin den *bertsopropoteoa* sortu zen. Nahi genuen pirata guztiak elkarrekin parte hartuko genuen espazio bat eta bertan pegatak banatu, abestiak, aldarrikapenak egin, moztaroeekin. Azkenean pentsatzen genduelako ez direla soilik gauza teoriko bat; jai feministak bizi egin behar direla, eta horiek bizitzea zela modurik aproposena piratak elkarrekin jai-eredu askeago batek izan behar dituen ezaugarriez ohartzeko.

Alejosek gaineratu du mugimenduaren barruan egin izan direla lantegiak jai-ereduaz solasteko. Badagoela beharra, baina halakoetara gerturatzen direnak beti pertsona bertsuak direla eta kopuruan ez asko; bene-benetan gaiarekin interesa dutenak soilik doazela. Egin diren lantegiak askotarikoak izan dira eta horiek antolatzen ekarpena egin izan dute. Bilgunekide moduan, mugimenduak sortu dituen eta urte urte sortzen ari den jai-eredua aukera bat da genero-gaiak modu kolektiboan landu eta praktika berriak sortzeko; eta hori baliatzea da apustua, mugimenduaren potentzialitatean sinesten dutelako.

Bestalde, jaiak ikuspegi feministaz blaitu nahi izateaz gain, Sardiñerena batez ere «plazererako kofradia» dela gaineratu du.

N.A.A.: Gure estilora sortzeko eta bizitzeko gauzak, ekarpen propioak egiteko. Ez gara eskatzen zaizkigun [genero] lanketa guzti horiek egiteko kofradia bat. Besteei ez zaie eskatzen, ba ezta guri ere. Kofradian gure gozamina kontuan hartzen dugu, elkartzen gera eta pentsatzen dugu zer egin nahi dugun urte horretan, zein kontzertu, nolako jaiak nahi ditugun. Lehen esan bezala, Sardinerria espazio seguru bat da, heteroaraua apurtzeko espazio bat, finean piratak gizarte heteroarauaren baitan daudelako (kenduta bertsopropoteoa, edo egiten ditugun pankarta batzuk...)

Eta beno, nola lortzen dugun plazererako edo gure estiloko ekarpenak egitea? Egitarau orokorrerako proposamenak egiten, kontzertuak adibidez, edota *Sardiñerrirara* zein musika-talde edo musika-jartzaile ekarri erabakitzen. Musikak ere pila bat egiten du

giroan, zein taldetako musikak jartzen diren. Adibidez guk tabernetan banatu izan dugu musika eta kuñak; Piraten kontzertuetarako talde proposamenak egiten; edo gure festetan bukaeran aukeratutako musika jarrita; edota ekintzetan, hala nola *Irrikitaldian* edo txupinazoan, nolako hasiera ematen diogun. Gure bertsoak sortzean, zer esaten dugun, Irrikitaldian zein *mozorro* jartzen dugun, zein aldarrikapen egiten ditugun... eta denak du zerikusia plazerarekin. Batez ere, orain horrela egiten dugu kofradien lehenengo urtean konturatu ginelako zenbat txanda egin genituen, zenbat lan... ez genuen horrela gozatzen, ez? Ze jai-eredu da hau? Nik uste aurten lortu degula neurriko txandak egitea eta oso ondo banatuta. Bada zerbait sardineretan oso kontuan hartzen dena: guk disfrutatzeko direla; txandak eta lan asko egiten dugu antolakuntzan, baina mugak jartzen ditugu, txandekin adibidez. Harremanei ere garrantzia handia ematen diegu, gure arteko giroari, ondo sentitzeari, elkar ezagutzeari...

Gehienak errepikatu dute mugak jartzearen beharra. Sagastizabalen esanetan, «jaiak antolatzen dituzun heinean, jaiak lana ematen dute. Hori ere hala da, edo momentuz guk ez dugu asmatu bestelako eredu bat». Aurten, adibidez, txosna, informazio-gunea, telefonoa... jartzeaz gain egun feminista sortu zuten, txandarik gabe egun hori gozatzeko. Lekeition ere gordetzen dute egun bat lanean egon direnek gozatu ahal izateko. Goitisoloren ustetan, «lan egiten dugunean jaiak jartzen ditugula erdigunean, gure bizitzak jarri orde; zer nahi dugu guk? Agian dirua behar delako ikaragatik, edo kanpoko jendea etortzeko kontzertu super *guapuak* jarri...». Alejosen ustez, «Makrokonzertuak direla eta beste, txandetan gaude egunero... zeinentzako ari gara lanean jaietan? ez al genituen nahi jai herrikoiak, parte-hartzaileak eta gozatuko ditugunak? Uste dut jai-ereduaz pentsatzen jarraitu behar dugula».

Antolaketa-lanak ugariak izanda ere, horiek minimizatzea hainbatek aipatu duten estrategia bat litzateke. Hortaz, lanak zerbait minimizatuz eta banatuz, plazera bideragarriagoa da denontzat. Arinek azaldu du urteetan diruzaintzaren arduraduna izan dela, horrek sortzen zuen lan-karga eta presioarekin:

E.A.: Aurten ordea, Gune Ubeleko arduraduna izan naiz, eta, adibidez, egun batean kristoren gaupasa egin nuen, kontzertuak ikusi, gure artean dantza egin dugu, irriak egin ditugu, eta erraten duzuna: festak zeinentzat antolatzen ditugu, beste publikoarentzat? Baina gu ere publiko izan behar gira eta guk ere gozatu behar dugu antolatzen duguna. Adibide ona izan da aurten administrazio-kontseiluan ibili zen nirekin tipo bat eta hor etorri da publiko bezala, txanda gabe eta tipoari atera zaio ikusi dudanean «jo ze festa ona antolatzen dugun ezta? Gauza polita egiten dugu» hori ere gibelasuna plazarentzat gozatzeko egiten duguna. Barnean ziranean zaude zure lanean eta ez duzu hainbeste gozatzen. Ez dugu lan egiten kideekin haserretzeko edo frustrazioak sortzeko, guk ere jakin behar dugu ezetz erraten, zertaraino prest gauden... jakin behar dugu gozatzen. Aurten txandak adibidez eman ditugu ordu txikiagoakoak eta egon naiz ni sofa batean itxoiten kulpabilitatearen sentsazio horrekin, zeren beti egon naiz txandaren batean tope edo ardura handiekin.

Gozamenaren politika feministak oinarri hartuta sortu zen Donostian Kafeta Feministen ekimena. 2014an abiatu zirenetik oso garrantzitsua izan da eurentzat

aisialdia eta gozamen-gune feminista propioak eta autogestionatuak sortzea, espazio seguruak eraikiz, eta ohiko zirkuitu eta zirkuitu instituzionaletatik kanpoko feministen adierazpideak euren festetara ekarriz. Mugimendu feminista eta kolektibo desberdinetako hainbat kide elkartu, eta espazio formalagoez harago, ludikotasunari zein adierazpide feministei leku bat eskaini nahi izan diete: «Beti saiatzen gara emakumeak edo bestelako identitate disidenteak izatea gure kafeten protagonistak (gizon txuri, heldu, klase ertainakoa eta mendealdekotik aparte)».

Hala, kafetako kideek garrantzia berezia ematen diote autogestioari, adibidez inguruneko edari eta jakiak prestatzeari. Hasiera batean, Itxas Gain Etxe Sozial Okupatuan antolatzen zituzten, «Gure ustez, okupazioa tresna bidezkoa da, bizitza, auzoak eta herria behetik gora eraikitzeko, modu solidario eta arduratsuan». Itxasgain etxearen kaleratzearen ostean Intxaurren auzoko Letaman gaztetxean jarraitu dute festak antolatzen, emakume bertsolariak, Rap abeslariak, antzerkilariak, musika-jartzaileak edota bakarlariak gonbidatu dituzte eta film-proiektzioak antolatu ere.

Arlo ludikoaren potentzialtasun politikoa argi ikusi duen beste kolektibo bat, Bilboko Sare lesbianistak da: «Gizakien edozein ekintza politikoa baita. Gure festak gizarte jakin batean kokatuta daude eta holan kokaturik kulturalki ulertzen dira». Sare lesbianistako kideak, horren aurrean arlo ludikoaren bitartez politika feminista mota bat egiten dute, lesbianismoa deritzotena hain zuzen ere: «Hau da, feminismo mota bat (transfeminismoa ere izan daitekeena) plazaratzen dugu, baina era teorikoan adierazi beharrean era dibertigarrian edo, egiten dugu». Gainera, haien iritziz, formatu honen bitartez lortzen ez dena lor daiteke, adibidez asanblada batera inoiz hurbilduko ez litzatekeena festa batera hurbil daitekeelako.

Horrek ez du esan nahi ez dituztenik bestelako ekimenak gauzatzen, plataforma desberdinetan parte hartzen dute, kontzertuak, liburu-aurkezpenak, kalejirak, hitzaldiak egiten dituzte. Festen arloari garrantzia ematearen arrazoia feminismoaren baitan defendatzen duten hori praktikara eramatea da: «Gorputza eta sexualitatearekin lotutako politikak praktiketara eramaten ditugu».

AFEKTUEN POLITIKAK

Hizlariak aipatu dituzten hainbat espazio eta festa aproposak dira harremanak beste modu batera garatzeko. Sarri ekartzen dute feministek mahai gainera zaintza eta harremanen garrantzia, eta festak harremanen ideologiak eta hausnarketetan entrenatzeko espazio apropos bihurtzen dira; horretarako aukera denean eta espazio seguru bat denean, betiere.

Sare lesbianistak oso presente du elkarren arteko harremanak estutzearen garrantzia. Haien ustez, festa uneak:

harreman zuzenak (ez birtualak) izateko momentuak dira, maitatu (zentzu zabal batean ulertuta), zaindu, barre egin, dantzatu, abestu eta ondo pasatzeko momentuak.... Beraz

gure arteko lokarriak bizirik mantentzeko eta berritzeko aukera paregabea ematen digu espazio ludikoak.

Horrez gain, desioa modu ez heteroarautuetan bizitzeko aukera ere badira festak, eta horren adibide eta zailtasunak aipatu ditu Arraizak:

M.A.: (...) komentatu moduan, *Feministok Fest* eguna antolatu genuen, eta hor bai noski, badela espazio bat, heteroaraua puskatzeko. Ikusi besterik ez zen *Tremenda Jauriarekin* lehen lerroak nola zeuden! Azkenean horrelako egunak dira gure artean harremanak sendotzeko. Gainera joan ginen lehen esan dudan plaza horietako batera eta Lakabeko janaria jan zitekeen; hortaz, otorduekin lan pixkat kentzen da, kalejira ludiko-festiboa egin genuen erositako hainbat moztarro banatuz... 125 tipa bildu ginen eta gero kontzertu feministak izan ziren, beraz egun borobila izan zen. Behintzat egun bat gozatzeko jaien artean ez? Dena den, heteroarauarena zaila da. Askotan jotzen duzu jada aurretik prestatuta dauden espazioetara. Adibidez Iruñean, Txoko Feministan, (uztailaren) seian eta asteburuan gustura egoteko aukera dago. Espazio mistoetan, ez da berdina ze nahiz eta saiatu tarteka tartetxo batzuetan, muga hori puskatzea kriston lana da.

Harremanen eraikuntzan aipatutako jai-ereduak, antolaketak eta lan egiteko moduek eragin zuzena dute.

H.G.: Gure harremana konpartsaren muntaian da: txosna, torreta eta dena muntatzen dugu zazpi egunetan aldamiotan, eta hor gaude harremanetan, «mina dut hemen, mina dut han...» eta halaxe egiten dugu piña. Ze gero festetan zehar Kaskagorrik badaude festak gozatzeko bi ikuspuntu, esango nuke: gaua gehiago gozatten dutenak edota eguna gogokoago duginona. Nik nahiago dut goiza, musika baxuago dago eta jendearekin hitz egin dezaket, beste modu batera ditut harremanak, gustatzen zait gauzak egitea, txupinera ikustea; ze gauean ez da entzuten, jendea oso desfasatua dago... Gero konpartsako kideak bazkarietan eta abar ikusten gara, baina batez ere muntaian gaude elkarrekin. Gainera gazte konpartsa bat garenez erreleboak ere egin behar dira, eta polita da muntaian, adibidez 10 urteko bati aldamiotan nola ibili erakustea, esperientzia trukaketa bat badago eta guretzat polita da horrela egitea lan.

Goitiz kezkatu agertu da jaietan egiten den drogen erabileraz. Haren iritziz, kontsumoaren gaineko eztabaidak egin beharko lirateke; izan ere, «Kaskagorri eta Euskal Herria osoa drogetatik hornitzen baita, txosnetan alkohola zerbitzatzen den heinean». Arrazolaren ustez, «ez bakarrik eraso sexistak, zaintza falta hori ere alkoholagatik ematen da sarri. Alkoholagatik eta beste drogengatik ezta?» Haren ustez, oso naturalizatua dugu hori, eta gero zerbait gertatzen denean, lehenengo justifikazioa horixe izaten da. Zaila izan arren, ausardiaz eutsi beharreko eztabaida dela nabarmendu du, «beste gauza batzuetan aurrekariak izan garen moduan uste dut, mugimendu feministak ere pairatzen dugula eta pentsatu behar dugula horretan».

Arinek ere gogoeta egin du festa-ereduak harremanetan duen eraginaz, eta, bere ustez, iparraldean eta Hegoaldean festetako giroa oso desberdina dela aipatu. Bera festazalea izanik, kezkatuta agertu da festetan erreproduzitzen ditugunekin. «Muga

asko guk geuk apurtzen ditugu; urte osoan militatu eta borrokatu ditugun kontuetan. Izango da alkoholagatik, drogengatik, gaizki gaudelako edota pozik gaudelako... baina batzuetan pasatzen gara gu ere. Festen definizioa bada berez ondo pasatzea, lagunekin egotea, agian ligatzea, eta beste».

FESTAREN ERRONKA FEMINISTAK

Goizari amaiera emateko, solastutako eta hausnartutakoetatik abiaturik zenbait erronka mahaigaineratu dira. Esaterako, Arraizak, bi erronka handi proposatu ditu. Batetik, gizartea diskurtso-mailan onartzen hasi dena praktikara eramatea aipatu du, «kontzentretan dagoen jende pila horretatik, bertan dauden tipo horietatik zenbat diren jarrera matxistak birsortzen ari direnak ikusi beharko genuke». Bestea da nola lortzen dugun emakumeok ematen ditugun erantzunak zilegizatzea.

Aurrekoetxea genero-iruditegiez mintzatu da:

J.A.A.: Nire ustez, beste erronka bat genero-arauak puskatuko dituen iruditegi bat sortzea litzateke. Ez dakit, adibidez piratak sortzean bazen *Ezkila kapitaina*, berez hasieran genero gabeko kapitain bat zena. Auzoan genbiltzanoi interesgarria iruditu zitzaigun, esaten genuen *Ezkila queer* zela. Handik urteetara Matti izeneko beste pertsonaia bat sortu da, pixka bat mutil bezala irudikatu dena, eta niri pena eman zidan; ze Olentzero eta Maridomingi bezalako irudiekin hor dagon eztabaidakin ere, ba hori, nola jotzen dugun berez apurtzaileak diren gauzekin ere, eta gainera berdintasunaren izenean, ematea genero bat emakumeak izan daitezen protagonista. Gainera *Ezkilak* poxpolina jantzia zuen eta bazuen bere grazia, guztiz galtzen duena emanda izaera bat soilik emakumearena. Nik ez dakit, orain buruhaundi bat da, baina orain arte izan dira emakumeak horrela jantzi direnak. Eta nik horrekin nahi nuen esan, iruditegiari lotuta, erronka bat dela genero-arauak puskatuko dituen iruditegi bat sortzea. Ez bakarrik aterako direnak emakume ereduak eta erreferenteak, baizik eta piska bat harago, apurtzaileagoa izango dena. (...) feminismoan erabiltzen diren beste hainbat iruditegi ere,²⁸⁴ «normaltasuna» eta «araua» ezbaian jartzen dituztenak, iruditzen zait beste ate batzuek puskatu eta interesgarria izango litzatekeela.

E.A.: EHZn gauza asko ikasi ditut, eta momentuan gauza txarrak ere bizi izan ditut eta horrekin ere asko ikasi dut, militantzia mugatzen kasu. Festetan parte hartzeak gauza asko eman dit, plazeraren ikuspegitik; eta gero ahalduntze-ikuspegi batetik ere gauza asko ikasi ditut egiten; gero harremanen ikuspegitik ere harremanak sortu ditut, jende bikainak eta jende ustelak ezagutu ditut, beti ez? bi aldetatik gauzak. Erronkei buruz, uste dut batetik, drogen gaia lantzeke dugula, eta bestetik, badela lan asko egiteko ze festa ditugun eta ze festa nahi ditugun pentsatzea.

284. Adibidetzat jartzen du ekainak 28 batean Donostiako Berdintasun Sailak kolektiboekin batera egitarau bateratua ateratzean nola atera zituen «animali buru, gorputzak... ez dakit, denak mutatuak», eta nola, baita, gay kolektibo batzuetan ere gutxietsiak sentitu ziren, «gizon eta emakume normalak ginela» esanez, errepresentazioak «normalagoa» behar lukeela izan.

M.S.: Nik heldu nahi diodan ideia da, kanpora begirako irudiarena da. Hau da, bihurtzen ari gara nolabait «florero», edo jarraitzen dugu izaten. Uste dut gaur egun feminismoa dela politikoki zuzena -edo behintzat feminismoa baino berdintasunaren diskurtsoa- eta horrek arriskuak badituela. Nabaritu dut nola Gasteizko festetan komunikabideak tope egon dira, mugimendu feministarekin hiz egiten eta abar; baditugu kontraesanak, batetik interlokuzioa eta ahotsa ematen digutelako, eta bestetik komunikabide batzuk morbosoa direlako eta ez dute arazorik gure hitzak desitxuratzeko. Lan handia hartzen ari gara eurei erantzuten, oihartzun publikoa dugu baina benetan ez dakit ze puntutaraino duen horrek eragina. Nik uste, gutxienez Gasteizko testuinguruan hau pentsatu behar dugula, izan ere batzuetan kalterako ere izan daiteke eta ematen ari zaizkigu erreala ez den protagonismo bat. Gure helburua sakoneko aldaketa bat ematea da, eta hori jendeak orokorrean ez du nahi. Nola da posible, hainbat alderdi politikok gure diskurtsoa erabiltzea, planteatzen dugun gizarte aldaketak euren sistema guztia aldatzea dakarrenean?

H.G.: nik ere nahi nuke amaitzeko hausnarketa bat azaltzea. Hamabost urte ditudanetik daramatzat Kaskagorri, eta antolakuntzan izandako partehartzea areagotzen joan da, ardurak gehituz. Nire sentsazioa da, udaran, bi hilabete pasatzen ditugula jaietan oso murgilduta, eta udan ez dagoela bestelako militantziarik. Ez naiz errealizatu sentitzen, bi hilabete jaietan lanean eta zer egin dut udan? Bitartean gauza pila bat gertatu dira gure inguruan. Uste dut hausnartu behar dugula zein jai-eredu nahi dugun, eta uste dut zaintza propiorako tresna gutxi dauzkagula.

J.A.M.: Nik neuk adibidez Oñatiko tanborradako kasutik zerbait ikasi nuen, antolakuntza-ereduei begira. Ni neu kinto moduan irten behar nintzen, eta horrek inplikatzeko du mutil-neska bikotean dantzatzea ateratzea, derrigorra da. Nik planto egin nuen, adineko guztiekin harremanetan jarri nintzen proposatuz zozketa bat edo, binakako hori apurtzea, heteronormatibitate horrekin apurtze aldera.

Zalaparta demasa sortu zen, zuzendaritza-taldea oldartu zitzaion eta egoera hark beste zuzendaritza-talde eta -eredu berri bat ekarri zuen²⁸⁵.

Orduan, antolakuntza-eredu maskulinoa izango zena zen hori, boluntario talde bat baina oso pertsonifikatua, izen-abizenekin, urte askotako kargarekin eta horrek ematen duen prestigioarekin. Aldiz, eredu feministago bat izango litzateke ziur aski askoz likidoagoa dena eta aldatzen doana baina seguraski zabalagoa eta aldi berean parte hartzeko errazagoa, rol diferentetan egongo direnak, ezta? Garrantzitsua da, beraz, nire ustez, antolakuntza-ereduetan pentsatzea.

285. «Nik ez dakit ez zen ulertu, jendearentzako larregi izan zen -18 urte genituen-, baina, isiltasuna. Baten batek antolakuntzakoei esan zien eta horiek asko oldartu ziren, nirekiko jarrera biolentoa izan zuten, imajinatu eurentzako zelako potentia izan zen. 1986an sortutakoa da eta emakumeak 2006tik ateratzen dira. Azkenean zalantzan jartzen ez den gauza bat, egun batetik bestera jartzen dizue eta heldutasun horretatik gaizki erantzun zuten denak, eta horrekin batera dimititu egin zuten. Zalantzan egon zen urte horretan atera edo ez, eta azken unean zuzendaritza berri bat sortu zen. Zuzendaritza hura ez zen delegatzailea, ordezkatzaila baizik. Aurreko zuzendaritzakoak ez zuten inoiz tanborradan parte hartu, antolatuta egiten zuten. Berria zen talde bakoitzeko ordezkariekin lotutako mahai bat, beraz, rol desberdinak zituzten. Askoz inplikazio handiagoa, jende gehiago zegoen zuzendaritzan eta hori gakoa izan zen gauzak beste modu batera egiteko, galdera berriak egiten hasteko, haurren tanborradari beste buelta bat emateko, eta gainera, genero-lanketa egiteko».

Erronka honi helduz, beste adibide bat aipatu du Jonek. 2017an Oñatin Kilometroak ospatuko dira eta horretarako lantaldeak sortu dira.

J.A.M.: Boluntarioen emakumezkoak 120 dira eta gizonezkoak 60. Hau da, emakumeak boluntario moduan aritzeko inongo problemarik ez dute sekula eduki, ezta gaur egun ere. Eta sekula baino traba gutxiago dugu plazara irten eta boluntario moduan aritzeko, xentimo bat jaso barik trukean ez? Aldiz, jaia egiteko, gozatzeko, traba pila daukagu. Irteten garenean eraso pila bat jasotzen ditugu eta orduan irtetzean egon behar gara erasoak erantzuten, eta hori ere lana da. Orduan, *juergistak* izan beharrean gara bolondresak. Mutilak, osterak, parte hartzaileak eta ongi pasatzen dutenak. Eta badaude mutil bolondresak noski, baina guztiz pertsonifikatuak eta domina ondo jarria dute. Horregatik inbertsioa egin behar da, mutilak bazterretan kokatzeko beharra dute, baina *ez gauzak egin behar direlako*, baizik eta nahi dugulako. Horren harira, uste dut batzuetan zerbait ez egitea, batzuetan ongi etorri daiteke ikusteko, ez? Gaztelua erortzen uzten jakin behar da, ikusteko nolakoak diren hondarrak eta zein tristea den ezer egin barik egotea, ea jende gehiago inplikatzan den.

N.A.: Amaitzeko hausnarketa txiki bezala, guretzat, Donostiko bilgunearentzat jaietan parte hartzeko edo eragina izateko egindako lana, iruditzen zait sardinerekin eta talaiaekin praktikan jarri dela; teoriatik praktikarako saltoa izan da, eragiteko modu bat. Aldi berean, iruditzen zait pila bat daukagula egiteko. Aurten adibidez prentsarekin hitz egiteko boluntario nengoen eta musikako prentsaurrekoa irakurri nuen eta hor goraipatzen ziren hiru talde, hiruak gizonezkoen taldeak. Ez dakit, egitarauan Donostiko emakumezko taldeak egonda, emakumezko Dj-ak eta abar... Ez dakit, oraindik baditugula gauza asko egiteko, esaterako lantaldeetan nola eragin. Suposatzen dut zuei berdin gertatuko zaizuela. Oholtzan izan ditugun zenbait talderekin, adibidez, oso deseroso sentitu izan naiz, eredu nahiko «matxiruloa» erakusten dutelako. Niretzako klabea da oholtzara eredu parekideagoak, iraultzaileagoak ekartzea, nolabait esateko, festa giro osasuntsuagoa sortzeko.

M.S.: Bai, horrekin lotuta, uste dut bagaudela poliki poliki plazak hartzen eta diskurtsoa hedatzen, baina ikusten dut erresistentziak mugitzen ari direla, eta arriskua ikusten dut. Lehen inpunitatez eta publikoki gauza batzuk esaten zituztenak edo jakin jarrera batzuk jendeak dagoeneko identifikatzen ditu, ezta? Uste dut hori beste toki batetik irtengo zaigula, eta orain agian aprobetxatuko dituztela eremuak non bakarrik koadrilak edo gizonak daudela, eta amorru guzti hori aterako dutela, ez dakit.

M.A.: Bai, mutatzan du, beste forma bat hartzen du eta beste forma batekin sartzen da. Eta agian modu arinagoa denez eraginkorragoa bihurtzen du oraindik ere. Ni ere ados nago. Ez dut uste hain erraz ezabatzen direnik, aldatu egiten dira.

Eta, bazkaltzeko ordua iritsi delako, gustuko lemekin amaitu nahi izan dugu solasaldia. Sagastizabalek, «Gerriak ez du barkatuko!» aipatu du; Alejosek, «Feministok Fest!»; eta Aurrekoetxeak «Ezin badut dantza egin, hau ez da nire iraultza» lemarekin eman dio amaiera solasaldiari.

Hitzostea.

Jaiaren eta dibertsioaren muturreko teoria feminista baterantz

Mari Luz Esteban

Festak, genero-harremanak eta feminismoa: begirada teoriko eta antropologikoak, praktika sortzaileak eta plazeraren kudeaketa kolektiboak liburu mardul honen hitz-ostea idaztea egokitu zait. Eta ez da lan erraza, liburu hau jaien inguruko diskurtsoen eta ekimenen entziklopedia feminista oso bat baita, hogeita hamazortzi urte hauetan²⁸⁶ gure gizartean izan diren gogoeta eta ekarpen guztiak biltzeko asmoz sortua. Eta lortua.

Bilduma zabal eta sakon honetan ondo adierazita dago jaiak *egitate sozial osoa*²⁸⁷ bilakatu direla feminismoarentzat, festa-garaian, arlo sozialeko dimentsio guztiak barnebildurik eta proiektaturik gelditzen baitira: soziala, politikoa, ekonomikoa, familiakoa, identitatekoa, emozionala... Eta horrela ulertu dute feministek, unean-unean sortu diren gai, aldarrikapen, gogoeta eta tentsioak aintzat hartuz. Lan-ardatzak ere askotarikoak izan dira: eremu publikoaren erabilera aldarrikatu baina harreman pertsonalei arreta jarri; indarkeria matxista salatu gozatzeko eskubidea ahaztu gabe; instituzioekin eta beste eragileekin negoziatu eta antolaketa autonomoari eutsi; kontsumo-eredu alternatiboak praktikan jartzearen zailtasunei aurre egin...

Hortaz, festa lehen lerroko gai feminista izan da eta da, jai-une eta guneetan, gizartean dauden gatazka eta gizarte-ezberdintasun guztiak mahaigaineratzen baitira. Baina, liburu honek gozamenaren eta dibertsioaren teoria eta politika baten alde egiten du. Feminismoak bikain uztartu ditu aldarria eta dibertsioa, argi baitugu jai, plazer eta dibertsioa jarduera politikoak direla. Dibertsioak, gainera, maila gorenagoa hartzen du kolektiboa denean.

Edozein feminista ados etor liteke ideia horiekin, baina nago jardutea eta diskurtso politikoa aldenduta ditugula. Zenbait kapitulutan azpimarratzen denez, gailendu ohi den alderdia «ezkorra» da: erasoen arriskua eta salaketa, edo espazio

286. 1978an Mamiki Bizkaiko Emakumeen Asanbladako konpartsa feministaren sorrera gertatu zen, jaietako lehen ekimen feminista kolektibotzat jo daitekeena.

287. Ikus liburu honi Miren Guillók idatzi dion sarrera. Marcel Mauss soziologo eta antropologoak proposatu zuen XX. mendearen 30eko hamarkadan «egitate sozial osoa» kontzeptua. Horren bidez, zehatzak baina aldi berean konplexuak diren zenbait kultur eremu edo fenomenotan, gizarte-egituraren dimentsio eta osagai guztiak bilduta daudela adierazi nahi izan zuen: dimentsio erlijiosoa, juridikoa, moral, politikoa, ahaidetasunak, ekonomia... Ikus Mauss (1991).

publikoa erabiltzeko eskubideen balizko urraketa, besteak beste. Begirada horrek blaitu egiten du diskurtso feminista osoa, salatzen duguna gozatzen dugunaren gainean kokaturik.

Beste era batera esanda, ez dugu nahiko garatua, nire ustez, jaiaren eta dibertsioaren eduki iraultzailea, emakume (eta pertsona) gisa ondo pasatzea, plazera eta poza sentitzea nahikoak ez bailiran. Carole Vance-ren (1989) plazera eta arriskuaren gogoeta-ildoari jarraituz, esango nuke bigarren alderdia bermatuago dugula, salbuespenak salbuespen. Teorikoki batez ere.

Dibertsioaren eta jaiaren muturreko teoria garatzeko eta defendatzeko nahitaezkoa da erasoen arrisku edo eskubideen urraketatik harago joatea, gozatzea eta dibertitzea helburu feminista nagusitzat duen teoria eta praxi bat eginez. Eta, horretarako, zenbait muga gainditu beharrean gaude, horien artean hauexek: plazera sexualitatera mugatzea; zenbait antagonismo errotik apurtzea; eta jaiaren mamia eta zer-nolakoak barnetik berrikustea.

Plazera ez da soilik plazer sexuala, Laura Muelas-ek liburu honetan aztertzen duen bezala. Gozamen-berdin-sexualitate ekuazioak mugatzen du bakarka edo taldekako poza eta dibertsioaren sakoneko ulerkerak. Eta, ondorioz, gozamenaren planteamendu politikoa murrizten.

Zenbait antagonismo ere apurtu behar dira. Antagonismo horietako bat emakumezkotasuna eta plazeraren artean, edo emakumezkotasuna eta hedonismoaren artean dagoen kontrajarrera: genero-gizarteratzearen ondorioz, besteontzako bai baina norberarentzako plazera zailago dute emakumeek, badakigu. Horren kontrako bide bat umore eta barrearekin loturik egon daiteke. Ez dago gizonezko batentzat ezer nahasgarriagorik berari adi egon gabe barre egiten dagoen emakume talde bat baino.

Bigarren antagonismoa dibertsio/jaiaren eta feminismoaren artekoa da, gizarteak, oro har, bateraezintzat jotzen baititu²⁸⁸. Esan dugu, emakumezkotasuna besteontzat zuzendurik dagoen izaki gisara eraikia den unetik, besteonganako aditasun horrek eragozten die emakumeei dibertsioa. Baina feministok, maila batean behintzat, eskema horretan ere jausiak gara, jai-giroan «besteontzat lanean» baikaude etengabe, jai parekideak eta indarkeriarik gabeak lortzea xede. Liburu honetako zenbait parte-hartzailek esan dute: jaietan egiten dugun lan eta arreta horri ezetz esaten ere ikasi behar dugu.

Armadari eta zaintza-zamari intsumisioa egiteaz gain, jaietako demaseko zaintza politikoari ere ez genioke intsumisioa egin behar? Maialen Lujanbiok indarkeria matxistaren kontrako «beldurrak aldeztatu behar du» leloari egin zion «ardurak aldeztatu behar du» moldaketari tiraka, «jaietan, alertak aldeztatu behar du» defendatu behar dugula uste dut.

288. Adibide baterako, ikus: <<http://www.elcorreo.com/alava/v/20100511/cultura/gente-relaciona-feminismo-diversion-20100511.html>> (kontsulta-data: 2017/01/04).

Gozamenaren planteamendu feminista jorratzen ari gara. Baina, zertaz ari gara gozatzeaz eta ondo pasatzeaz hitz egiten dugunean?

Bada, bizipozaz, izaki biziak izatearen osotasuna sentitzeaz edo, behintzat, bizipen horretara hurbiltzeaz; ingurune, gune, une zehatz batean, besteekin batera elkarrekin dantzan, dilindan, barrezka, esekita gaudela, giza existentziaren zaporea dastatzeaz. Eta ez dut esaten plazera denik modu bakarra, mina ere izan baitaiteke izatearen osotasuna sentitzeko beste bide bat, jakina.

Gozamenaren aldarri «hutsaz» ari garenean, emakumezkoei dagokien besteei emana egotearen izaera ontologiko hori modu erradikal batean kolokan jartzeaz ari gara.

Baina hirugarren aspektu bat ere aipatu dut jaiaren eta dibertsioaren muturreko politika feminista bat garatzeko eta defendatzeko tenorean: jaiaren mamia eta zer-nolakoak barnetik berrikustea. Iruñea, Baiona edo edozein herritako festetan emakumeen kontrako erasoak gertatzen eta salatzen direnean, iragarritako kondena bailitzan, faltan botatzen dut jaiaz beraz, jaiaren mugez eta egiturazko osagaiez irakurketa sakonagoa eta kritikoagoa.

Ez da nahikoa, nire ustez, heteroaraua eta kapitalismoaren kontra gaudela behin eta berriro errepikatzea, hori jaian nola itzultzen den egokiro identifikatu ezean. Eta ez dugu ondo aztertuta. Badakigu, adibidez, jaietako masifikazioak eta alkoholak, besteak beste, emakumeen kontra doazela. Badakigu mutil progre batek ere defenda dezakeela festa-giroko zakarkeria eta deskontrolaren aurrean ezer gutxi egin daitekeela maskulinitasunaren irakurketa naturalizatzaileetan oinarrituz²⁸⁹... Zeren, ez baita bakarrik jaian gizarte horretan dagoen genero-bereizkeria islatzen edo ekoizten dela, baizik eta festatik at dagoen berdintasun-itun formala ere eten egiten dela.

Ziur asko irtenbide onena ez da jaietako sarbidea edo drogen kontsumoa debekatzea, baina nago jai batzuk behintzat errotik eraldatu behar ditugula. Hainbat festak dituzten ezaugarri nagusiak mantenduta gure ahalegin guztiek porrot egingo dute, eta gure eginkizuna makillajea baino ez da izango²⁹⁰.

Liburu honetan amesten dugun jai eta gozamenaren adierak (guztion eta guztiontzako) askatasunaren zaporea dauka, askatasuna haren zentzurik sakonenean zer den edo zer izan zitekeen definitzera hurbiltzen baikaitu: beraz, ez gaude bakarrik

289. Ikus Esteban (2012).

290. Ildo honetan, interesgarria iruditu zitzaidan Ruth Toledanok 2016ko udan idatzi zuen «Tetas, sangre e historia patológica» izenburuko artikulua, non sanferminen desagerpena defendatzen zuen, animalien eta emakumeen kontrako indarkeria, matxismoa eta alkoholaren kontsumoa modu sutsuan elkarri lotuz. Ikus: <http://www.eldiario.es/zonacritica/Tetas-sangre-patohistoria_6_535856411.html>.

Gerran gertatu ohi den emakumeen kontrako indarkerian alkoholak duen paperari buruz idatzi zuen Marta Hillers-ek *Eine Frau in Berlin* (Emakume bat Berlinen) eleberrri autobiografikoan, II. Mundu Gerrako testigantzen gainean idatzia. Urte askoan liburu horren autoretza anonimoa mantendu da. Ikus, e.b., gaztelaniazko bertsioa: Anonimoa (2005: 220-221).

ordutegiak edo betebeharrak edo kontsumoa edo dena delakoari buelta eman nahirik, hezur-haragizko izakiak garen heinean, osotasun fisiko eta psikologikoaren bizipena sentitzeko aukera eduki nahi dugu. Nork bere gorputzaren kontrola edo kudeaketarako eskubideaz asko hitz egiten dugu feministok, baina balizko kontrol horren azpian eta alboan badaude gorputzaren mugak zabaltzeko eta desinhibitzeko eta gaitasun guztiak esperimentatzeko abaguneak... besteekiko hurbilketa alternatiboak ahalbidetuz.

Nancy Scheper-Hughes-ek eta Margaret Lock-ek (1987) azpimarratu dute badaudela zenbait egoera non gorputzen arteko mugak era argiago batean ezabatzen diren edo ezaba daitezkeen: topaketa sexuala eta ume jaioberri bat altzoan hartzea aipatu dituzte, esate baterako. Era berean, jaiak ahalbidetzen duen gozamen kolektiboa aukera berariazkoa da beste gorputzekin elkarrekin topatzeko eta besteekiko eta ingurunearekiko mugak desegin ahal izateko. Hortaz, festa, musika, dantza, barrea... ahaldundze banakako eta politikorako bide edo abiapuntu aproposak dira, edo izan daitezke.

Azken batean, zer da feminismoa, elkarren arteko dantza libre, konprometitu eta eraldatzailea baino?

BIBLIOGRAFIA

Anonimoa (2005): *Una mujer en Berlín*, Anagrama, Bartzelona.

Esteban, Mari Luz (2012): «Emakume eta gizonen arteko berdintasunaren mugak: feminismoa, maitasuna eta maitemintzearen arteko tentsioak gazteen bizipenetan», XVII Congreso de Estudios Vascos: Gizarte aurrerapen iraunkorrerako berrikuntza-Innovación para el progreso social sostenible (Vitoria-Gasteiz, 2009), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 249-257.

Mauss, Marcel (1991[1936]): *Sociología y antropología*, Editorial Tecnos, Madril.

Scheper-Hughes, Nancy; Lock, Margaret (1987): «The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology», *Medical Anthropology Quarterly*, 1, 6-41.

Vance, Carole S. (koord.) (1989): *Placer y peligro. Explorando la sexualidad femenina*, Editorial Revolución, Madril.

Autoreen curriculum laburrak

MARIA AJURIA HERNÁNDEZ. Ekonomian lizentziatua eta Gizarte eta Kultur Antropologian lizentziatua. Emakume eta gizonen berdintasunaren gaineko masterra eta partaidetza eta bitartekaritzan formazioak egin ditu: Landa-garapena eta lurralde-kudeaketarako partaidetza-metodologiak (CIMAS) eta Facilitación de grupos (IIFAC-e). 4 urte daramatza Farapi Koop. Elkartean lanean, berdintasun-politikak txertatzeko aholkularitzan, formakuntzan eta prozesuen inplementazioan, partaidetza-metodologiak eta teknika etnografikoak erabiliz. Artikuluaren gaia ardatz hartuta, honako proiektu hauetan egin du lan, besteak beste: Lea ibarreko jaien hausnarketa-prozesua (2013-2014), Barrikako jaien berdintasun-diagnostikoa (2014), Tolosan jaiak birpentsatzeko partaidetza-prozesua eta horren sistematizazioa (2015), Tolosan jai berdinzaleagoak egiteko gida (2016).

PILI ÁLVAREZ MOLÉS. Soziologian graduatua eta Ikasketa Feministak eta Generokoak masterra burutua. Master Amaierako Lanean gaztetxeetan gauzatzen diren genero-harremanak aztertu zituen eta, gerora, ikerketa horretan sakontzeko aukera izan zuen Emakundek emandako bekari esker. Horretaz gain, Joxemi Zumalabe Fundazioko partaidea da eta, besteak beste, dinamizazio-lanetan aritzen da, maiz militantziaz eta horizontaltasunaren inguruko gogoetak bultzatzeko herri-mugimenduko hainbat taldetan, baita jai-esparruan murgiltzen direnekin ere. Deustuko eta Igorreko jai-batzordeetan parte hartu izan du inplikazio-maila oso desberdinekin eta Komantxe Konpartsako kidea ere bada.

MIREN ARANGUREN ETXARTE. Gaztetatik herri-mugimenduak izan ditu jomugan —gazte-mugimendua, gaztetxeak, mugimendu feminista—, aldaketa sozialaren bila. Euskal Herriko Bilgune Feminista izan du azken hamar urteotan lan- eta bizi-esparru, eta EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feministan jardun du formazio-saioak ematen zein Euskal Herriko Mugimendu Feministari buruzko ikerketa egiten. Musikan ikuspegi feministak izan beharko lukeen eragina du interesgune azken aldian, MEFSST! proiektuaren barruan.

IDOIA ARRAIZA ZABALEGI. Psikologian lizentziatua (UPV/EHU 2010), Psikoterapia Gestalteko 3 urteko formazioa (CPH Bidean 2013) eta Ikasketa Feministak eta Generokoak masterra eginda (UPV/EHU 2012), amaierako lana “Indarkeria lesbianen arteko harreman sexu-afektiboetan” izanik. Mugimendu feministan ibilia, egun FARRUKAS eta Bilgune Feministako kidea da eta Emagin Elkarteko koordinatzailea. Bereziki indarkeria matxista eta autodefentsa feministaren inguruko formazio eta lanak burutzen dabil.

MARGARET BULLEN. 1991. urtetik Euskal Herrian bizi den antropologo britainiarra. Bristol Unibertsitatean Filologia Hispanikoan eta Frantsesean lizentziatua eta Liverpool Unibertsitatean Gizarte Antropologian doktorea. 2005etik Euskal Herriko Unibertsitatean Gizarte Antropologiako irakaslea eta, egun, saileko arduraduna. Farapi antropologia aplikatuaren kontsultarako elkarteko kide fundatzailea. University Studies Abroad Consortium (USAC) partzuergoan kolaboratzailea eta Renon argitaratutako *Basque Gender Studies* (2003) lanaren autorea. Ikerketa-lerroak generoa, jaiak eta erritualak alde batetik; immigrazioa, hizkuntza eta aniztasuna bestetik. Azken urteotan, Gipuzkoako jaietan emakumeek bultzatu dituzten aldaketen inguruan ikertu du (Bidasoaldeko Alardeak, Antzuolako Mairuaren Alardea, Donostiako Danborrada...) eta argitalpen ugari ditu beste egile batzuekin batera (*Tristes espectáculos: las mujeres y los Alardes de Irun y Hondarribia*, 2004; *Emeki-emeki berdintasunezko danborradarantz*, 2014).

ISABEL DE BLAS BURUAGA. Zientzia Politiko eta Soziologian lizentziatua Deustuko Unibertsitatean, Humanitateetan diplomatua Ipar Irlandako Ulster Unibertsitatean eta EHUKo Partaidetza eta Komunitate Garapeneko Masterra burutua. Andragune emakumeen jabeakuntza feminista eskolako emakumeen ahalduntze-prozesuen ikerketa-lana (ardatz pertsonaletik partaidetza komunitariora. X. Euskal Soziologia eta Zientzia Politikoen Kongresuan aurkeztua) egin du eta Gipuzkoako Foru Aldundiko Partaidetza Foru Arauaren ebaluazio partziala talde-lanean, genero-ikuspuntutik bereziki. Ondoren, Emakume eta Gizonen Arteko Berdintasuneko Graduondoa egina. Egun, aukera-berdintasuneko trebatzailea da eta genero-indarkeriaren prebentzioan eta emakumeen ahalduntzean aholkulari-lanak egiten ditu Sortzen Aholkularitzan.

MIREIA DELGADO EXPÓSITO. Egun Haur Hezkuntzako Goi Mailako Zikloan irakaslea da Durangoko Ibaizabal Ikastolan. Gizarte Hezkuntzan, Pedagogian eta Antropologian lizentziatua. Hezkuntza ez-arautuan, honako alor hauetan formatu da: ikaskuntza-prozesuak, haur-literatura, ipuin-kontularitza, sexualitatea, arte feminista eta kulturarteko hezkuntza. Zenbait hezkidetzak-egitasmo diseinatu eta dinamizatu ditu; tartean indarkeria sexistari aurrea hartzeko programak, irakasleen etengabeko formakuntza-egitasmoak, ipuin ez sexistaren saioak edota ikastetxeentzako

aholkularitza-proiektuak. Era berean, haur-literaturarekin erlazionaturiko hainbat proiektutan ere aritu da Galtzagorri elkartearekin batera, *Liburu Ibiltariak*, *Bularretik Mintzora* eta *Itsaspeko Bihotzak* egitasmoetan parte hartuz. Euskal Herriko Bilgune Feministako kidea da.

EMAGIN, FORMAKUNTZA, DOKUMENTAZIO ETA IKERKUNTZA FEMINISTA elkarte 2003. urtean jaio zen parekidetasunean oinarritutako Euskal Herri bat sortzeko bidean askotariko lanak egiteko, eta emakume eta eragile orori lagungarria izango zaizkion tresnak eskaintzeko asmoz, hala nola dokumentazio-bilketako lanak eginez hainbat ikerketaren sustapen eta jarraipenaren bidez, eta formaziorako zerbitzuak eskainiz. Era berean, eragile feministentzat lagungarri izango den tresna izan nahi du eta, bide horretan, artxibo eta ikerketa feministak eta formazio feminista ditu lan-ildo nagusiak.

ONINTZA ENBEITA MAGUREGI. Kazetaritzan lizentziatu zen Leioako Campusean, baina kazetari *Euskaldunon Egunkarian* eta *Berrian* egin zen. Kolaborazioak egin ditu euskarazko hainbat hedabidetan: Euskadi Irratian, Gaztean, *Argian* eta *Fridan*, besteak beste. Gidoilari-lanetan ibili zen *Wazemank* eta *Mihiluze* Euskal Telebistako programetan. Euskal Kulturgintzaren Transmisioan eta Agroekologian aditu-titulu bana ditu, baina zerbaitetan aditua bada, hori bertsolaritza da. Bertso-irakasle izan zen bi urtez Markina, Lekeitio eta Matienan, baina askoz gehiago dira plazarik plaza daramatzanak. Bizkaiko azken sei txapelketetako finalean izan da (2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016).

MARI LUZ ESTEBAN. Basaurin (Bizkaia) bizi da eta Donostian (Gipuzkoa) egiten du lan, EHU-Euskal Herriko Unibertsitatean, non Gizarte Antropologiako eskolak ematen dituen eta Ikasketa Feministak eta Generokoak Doktorego Programa koordinatzen duen. Mugimendu feministako kidea da unibertsitate-garaietatik. Gaur egun, Basauriko Emakumeen Taldean eta Marienea Emakumeen Etxean parte hartzen du. Genero-ezberdintasunak, osasuna, gorputza, emozioak eta maitasuna ditu ikerketa-eremuak. Haren argitalpenik ezagunenak: *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio* (Bartzelona: Edicions Bellaterra, 2004) eta *Crítica del Pensamiento Amoroso* (Bartzelona: Edicions Bellaterra, 2011).

OIHANA ETXEBARRIETA LEGRAND. Kazetaritzan lizentziatua (UPV/EHU, 2009) eta Haur Hezkuntzan diplomatua (UPV/EHU, 2012). Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterra egin du (UPV/EHU, 2013), amaierako lana *Harreman afektibo sexualak espetze garaian: Askatasun (g)une?* izanik. Egun, Euskal Herriko Bilgune Feministako kidea da, hainbat gai landu ditu talde feministaren barnean zein beste espazio batzuetan ere, hala nola gatazka, komunikazioa, indarkeria, jaiak...

EUSKAL HERRIKO BILGUNE FEMINISTA (EHBF). 2002an sortutako nazio mailako erakunde feminista eta abertzalea da, esparru ugarietako emakume asko eta askotarikoen hausnarketatik sortutako egitasmoa. Tradizio feminista jakin baten oinordekoak, euskal feminismo deritzona, alegia. Hark ezartzen duen zapalkuntza hirukoitzaren (klase-zapalkuntzaren, zapalkuntza kulturalaren eta sexu-generoaren zapalkuntzaren) aitortzatik abiatuz aztertzen du errealtatea eta ikuspegi horretatik egiten dio aurre errealtate horri. Pixkanaka, askotariko zapalkuntza horien elkarreaginean eta interseksionalitatean jarduten du, zapalkuntza-sistema orotatik askatu eta Euskal Herri burujabe eta feminista baten aldeko borrokan.

FARAPI KOOP. ELKARTEA. Antropologia aplikatuko aholkularitza da, 2004. urtean sortua eta Donostian kokatua dagoena. Diziplina anitzeko taldea da, eta ikuspegi holistiko batetik gizarte-ikerketara aplikatua egiten du, gero eta gehiago, herritarren partaidetza-prozesuen bitartez. Genero-gaietan eta erakunde eta politika publikoetan ikuspegi feminista txertatzean aditua da. Honako lan hauek argitaratu ditu: *Gipuzkoako lurralde historikoko jaiei buruzko azterketa, generoaren ikuspegitik* (2009), *Elkarte gastronomikoen garrantzia eta eragina gizartean* (2010), *Jai berdinzaleagoak egiteko gida. Tolosako prozesuaren sistematizazioa* (2016). Euskal Herriko hainbat herritako jaien genero-diagnostikoak egin ditu eta herritarrekin eraldaketa-prozesuak bultzatu ditu.

MAIDER FERNANDEZ BERISTAIN. Drumkopters taldean bateria jotzen du eta hardcore eta punk eszenan feminismoa lantzen duen Zarauzko Mefsst! proiektuko kidea da.

ELENA GARCIA FERNANDEZ. Aktibista feminista da. Bere ibilbide feminista Txurdinaga Behekoa Institutuan eta Matarraskak emakume gazteen taldean hasi zuen, eta gaur egun Bizkaiko Emakume Asanblada (BEA) eta Mamiki Emakumeen Konpartsako militantea da. Emakumeen Mundu Martxaren nazioarteko lau ekimenetan antolatzaile eta partaidea ere bada. BEA 1976an Bizkaian sortutako lehenengo erakunde feminista da eta 80ko hamarkadan agertutako beste elkarte feministen hazia. MAMIKI Emakumeen Konpartsa Bilboko Aste Nagusiko konpartsa feminista da, sexismorik gabeko jai-eremu herrikoï eta autogestionatua bultzatzeko asmoz sortua.

MIREN GAZTAÑAGA. Aktore eta sortzailea. Arte Ederretan lizentziatua, 1999. urtean hasi zuen aktore-ibilbidea. Hainbat konpainiarekin egin du lan, horien artean, Antzerkiola Imaginarioa (*8 Olivetti poetikoak*, *Mundopolski: erreboltaren ziaboga*, *Yuri Sam. Otoitza*, etab.), Tanntaka (*Komunikazioa- Inkomunikazioa*, *Uda gau bateko ametsa*), Hika (*Ilargiaren bi aldeak*), Arte drama, Le Petit Theatre de Pain eta Dejabú (*Errautsak*), Moaré danza (*Gau Bakar bat*) eta Trashumantes (*Crónica de la noche abierta*), besteak beste. Telebistan ere ikusi ahal izan dugu, adibidez, *Martina* programan eta *Aitaren Etxea* telesailean. Zineman, *Igelak* eta *El Guardián Invisible*

dira, orain arte, haren lan esanguratsuenak. Sorkuntza pertsonalaren esparruan ere hainbat lan sortu ditu; aipagarrienak dira *Diálogo* (Gabriel Ocina aktorearekin batera), *Euli-Giro* (bera parte den Kamikaz Kolektiboarekin sortutakoa) eta liburu honetan aipatuko dugun *Stereo* performancea, haren lan kuttunetako bat.

MIREN GUILLÓ ARAKISTAIN. EHUn Gizarte Antropologiako irakaslea eta AFIT- Antropologia Feminista Ikerketa Taldeko partaidea. Gizarte Hezkuntzan, Pedagogian eta Gizarte Antropologian lizentziatua. Gorputza, genero-harremanak eta hilekoaren politikak ikertzen ditu bere doktorego-tesian, Ikasketa Feministak eta Generokoak doktorego-programaren barne. Militante feminista, Euskal Herriko Bilgune Feministako eta EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feministako kidea da, baita zenbait festa-egitasmotan aritua ere. Era berean, Ankulegi Euskal Antropologia Elkarteko lehendakaria eta UEUko Antropologia Saileko kidea da.

JOXEMI ZUMALABE FUNDAZIOA. Euskal Herrian bestelako jendarte-eredu baten alde lanean ari diren Herri Mugimenduak lagundu, Euskal Herriko herri-ekimen, talde eta mugimenduek egiten duten ekarpen sozial eta politikoa ikusarazi, sendotu eta merezi duen errekonozimendua ematea dira fundazioaren helburuak. Herri Mugimenduekin, Herri Mugimenduetatik eta Herri Mugimenduentzat lan egitea dute bokazio eta sinergia, eta ahalduz-prozesuak bilatuz, Euskal Herrietako Herri Mugimenduek dituzten gogoeta, dinamizazio eta formazio-prozesuetan laguntzea hain zuzen ere.

XABIER KEREXETA ERRO. Geografia eta Historian lizentziatua. EHuko Berdintasun Masterra egin zuen 2010ean, Hezkuntza espezialitatean. 1987az geroztik, lanean dihardu kultur ondarearen balioa agerrarazten Euskal Herriko giza eta gizarte-zientziei loturiko hainbat museo eta erakusketatan. Aspaldi honetan, Kalegoi markaren pean, ondare materiagabearen inguruan blog bat darabil, Pirinioetako mitoak direla-eta. 2001ean Irun eta Hondarribiko Alardeei buruzko herri-pertzepzioa aztertzen duen *Dime de qué alardeas* argitalpen digitala plazaratu zuen. 2005ean, *Bidasoako Alardeak: herria versus hiria* (2006an gaztelaniaz, *Los Alardes del Bidasoa: pueblo versus ciudadanía*) liburuaren koeditorea eta historiari buruzko artikulua egilea da. 2009an Antzuolako Alardearen alderdi historikoa aztertu zuen, eta 2013an, emakumeen partaidetza Donostiako Danborradan, diziplinarteko talde batean.

IRAITZ LIZARRAGA GOMEZ. Historian lizentziatua (EHU) eta Antzerki ikasketetan doktorea Bartzelonako Institut del Teatren; bere tesian gorputz-adierazpena aztertu du mimoaren eta dantza garaikidearen arteko konparaketan oinarrituz. Mimo garaikidean diplomatua Moveo eskolan, dantza garaikidean, zirko-tekniketan eta interpretazioan formatua, egun aktore gisara aritzen da eta bere ibilbidean hainbat antzerki konpainiatan lan egin du; Txalo, Pikor eta Trapu Zaharran esate baterako. Aire-akrobata gisara ikuskizunetan parte hartu du eta zirko-tailerrak

ematen ditu. Gorputz-adierazpeneko irakasle aritu da Quitoko Arte Fakultatean eta EHUko Musika, Plastika eta Gorputz Adierazpenaren Didaktika Sailean. Gaur egun lengoaia eszeniko berritzaileen bilaketan dihardu, zirko-teknikak, antzezpena eta dantza konbinatuz, gorputzaren adierazpenerako potentzialean oinarrituz.

LEIRE LOPEZ ZILUAGA. Astra Koordinadoran parte hartzen du. Gernikako gaztetxean eta Astran bertan, *Kafea eta galletak* disko-foruma antolatzen zuen Ibon Rodriguezekin batera. Orain musika ikuspuntu feministatik lantzen duen Mefsst proiektu eta jaialdian parte hartzen du Zarautzen.

MARTA LUXÁN SERRANO. UPV/EHUko irakaslea, Soziologia Sailean. Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterreko batzorde akademikoko eta SIMReF deitutako Ikerketa Metodologia Feminista Mintegiko kidea da. Horretaz gain, Joxemi Zumalabe Fundazioko partaidea da eta, kolektiboan, militantziaren inguruko hausnarketetan parte hartze du, besteak beste. Urteetan, Hernanin jartzen zen AHTaren aurkako txosnaren kudeaketan hartu du parte eta, ondorioz, jai-batzordearekin harremana izan ere.

MAMIKI KONPARTSA. 1979an Bizkaiko Emakume Asanbladaren (BEA) eskutik sortutako Bilboko Aste Nagusiko konpartsa feminista da. Sexismorik gabeko jai-eremu herrikoï eta autogestionatua bultzatzeko asmoz sortu zen. Bilboko festetan aldarri feministak hedatzen dituen emakumeen konpartsa da, zenbait elkartasun-kanpaina eta ekintza feministaren bitartez. Emakume feministen lanak eta ikuskizunak ikusarazten dituzte, bai txosna-muntaketan, dekorazioan eta halako gaitetan, baina baita eurek antolatzen duten festa-egitarauan ere. Tokian tokiko produktuen aldeko apustua egiten dute. Mamiki batukada ere bada konpartsaren baitan. Bilboko gainontzeko 29 konpartsekin batera, Aste Nagusian ez ezik, beste zenbait ospakizunetan ere eta urtean zeharreko antolakuntzan jarduten dute. Mobilizazio sozial askotarikoetan parte hartzen dute.

MEDEAK. 2000. urtean jaio zen talde feminista erradikala da. Hainbat kide eta buelta eman ditu taldeak. Hasieratik gorputza erdigunean jarri du bere ekintza politikoan. Hala, feministaz gain, hainbat etiketaz hornitzen joan da hasieratik: bollera erradikalak, transexualak, putak, beltzak... azken batean bazterretan dagoen hori aldarrikatu nahian. Azken urteetan, hausnarketa politikoak ere bide horri jarraitu dio; hala, identitatea, indarkeria, gorputzen erregulazioa, bazterrak... diskurtsoaren erdigunean kokatzeak transfeminismo deiturikoa bilakatzea ere eman du taldea.

MEFSST! Mefsst! Musika Errebolta feminista jaialdia 2013tik aurrera antolatzen den egitasmoa da. Putzuzulo Amets Fabrikan, Zarautzen, hasi ziren antolatzen emakumeen presentzia urriarekin eta bereziki ikuspegi feminista ezarekin nazkatuta zeuden hainbat. «Zuk zeuk egin» filosofia eta praktikari jarraikiz, kontzertu, bideo-proiektzio, ikastaro eta hausnarketak antolatu dituzte azken urteotan. Txikitik

eragin nahi dute musikak dituen eremu guztietan ikuspegi feminista txertatzeko helburuarekin.

KATTALIN MINER. Kazetaritzan lizentziatua eta Literatura Konparatua: Literatur eta kultur ikasketak masterra UABn burutua. Militante feminista eta Medeak talde transfeministako kidea. Azken urteetan komunikazioa eta feminismoa uztartzen dituzten proiektuetan lanean, eta hainbat komunikabidetan iritzi ematen aritua.

BEATRIZ MORAL LEDESMA. Gizarte Antropologian doktorea (EHU, 1997). Ikerketa akademikoan jardun du 2003 arte, Mikronesiari buruzko gaiak ikertzen. Ordutik antropologia aplikatuan jardun du zenbait gairen inguruan, betiere giza ikerketarekin loturiko gaietan eta askotan generoari lotuak. Haren lan gehienak erakundeentzako txostenak izan dira, beraz gutxi argitaratuak. 2013an, Donostiako Udalaren beka batek finantzatutako Danborradan emakumeen partaidetzari buruzko ikerketa zuzendu du.

LAURA MUELAS DE AYALA. Ikus-entzunezkoen errealizaziorako goi-mailako teknikaria da, Gizarte eta Kultur Antropologian graduatua Madrileko Unibertsitate Konplutentsean eta Ikasketa Feministak eta Generokoak Unibertsitate Masterra egin du EHU. Egun, Ikasketa Feministak eta Generokoak masterraren amaierako lanetik abiatutako doktore-tesian dihardu lanean, non praktika feministan plazerak dituen esanahiak, diskurtsoak eta eratzeko moduak ikertzen dituen, doktorego-programaren barnean. Sexu-aniztasunaren eta elkarbizitzaren gaineko ikerketa-proiektuetan parte hartu du eta AFIT-Antropologia Feminista Ikerketa Taldeko partaidea da. 2012 urteaz geroztik Madrilgo Unibertsitate Autonomoko Zine eta Sexualitateari buruzko Jardunaldien antolatzaileetako bat da eta gazte, nerabe eta irakasleek parte hartzen duten sexu-aniztasunari buruzko zenbait dokumental etnografikotan parte hartu du.

PLAZARA DANTZARA. 2013an Baztanen sortu zen herri-ekimena da, mutil-dantzetan emakumeen parte-hartzeak azaleratu zuen gatazkaren konponbidean eragile zuzena izateko. Haren helburu nagusia Baztango plaza guztietan dantza parekideak izatea da, baina baita plazatik kanpo bazterketarik ez ematea ere mutil-dantzaren aitzakiarekin. Hiru urteko ibilbidearen ondotik, gaur egun plaza guztietan dantzak parekideak dira eta dantzaldi baztertzailerak bakarra Elizondoko bestetan elizaren babesarekin egiten dena da. **AITZIBER ZAPIAIN INTXAUSTI, EDURNE ARRIETA ALCALDE, ELURRE IRIARTE BAÑEZ, GARBIÑE ELIZEGI NARBARTE, MAITANE MARITORENA AZKARATE.** Bortzak mutil-dantzariak dira eta beren herrietako beste antolakuntza batzuetan parte hartu dute modu batez edo bertzeez. *Plazara Dantzararen* sorreratik daude ekimenean eta hurbiletik bizi izan dituzte gatazkak eta erasoak. Denak herri-mugimendu desberdinetako kideak dira, mugimendu horietan ardurak dituztenak; Garbiñe eta Maitanek zehazki ardura instituzionala izan dute, lau urtez alkate eta zinegotzia izan direlarik.

ARAITZ RODRIGUEZ GUTIÉRREZ. Gizarte eta Kultur Antropologian lizentziatua. Hiri eta Lurralde Planifikazioan masterra eta Emakume eta Gizonen Berdintasunaren gaineko masterra egin ditu. 8 urte daramatza Farapi Koop. Elkartean lanean, berdintasun-politikak txertatzeko aholkularitzan, formakuntzan eta prozesuen inplementazioan, partaidetza-metodologiak eta teknika etnografikoak erabiliz. Artikuluaren gaia ardatz hartuta, honako proiektu hauetan egin du lan, besteak beste: Tolosako elkarte gastronomikoen eragina herriko dinamikan gogoetarako eta eraldaketarako partaidetza-prozesua (2012-2015), Lea ibarreko jaien hausnarketa-prozesua (2013-2014), Barrikako jaien berdintasun diagnostikoa (2014), Tolosan jaiak birpentsatzeko partaidetza-prozesua eta horren sistematizazioa (2015), Tolosan jai berdinzaleagoak egiteko gida (2016).

IDOIA TRENOR ZULAIKA. Artearen Historian lizentziatua da eta Euskal Kulturgintzaren Transmisioan aditu-titulua (HUHEZI) du. Militante feminista eta Euskal Herriko Bilgune Feministako eta EMAGIN Dokumentazio eta Ikerkuntza Zentro Feministako kidea da. Bestelako herri-ekimenetan parte hartu izan du. Gaur egun, euskalgintzan dihardu, euskara sustatzeko dinamizazio-lanetan, Bagera Donostiako euskaltzaleen elkartean.

ANA TXURRUKA ETXEZARRETA. Salamancako Unibertsitatean Humanitateetan lizentziatua. EHuko Berdintasun Masterra burutua. Ordudanik berdintasun-teknikari lanean egon da Europako proiektuetan, enpresa pribatuetan aholkularitzalanetan eta administrazio publikoan. Gaur egun, Donostiako Udaleko Berdintasun Sailean dihardu. 2000. urtetik Medeak taldeko kidea eta aktibista feminista eta lesbiana mugimendu feministako hainbat koordinakunde, asanblada eta abarretan.

Sailean argitaratu diren beste liburu batzuk

Etnografia feministak Euskal Herrian. XXI. mendera begira dagoen antropologia

Mari Luz Esteban Galarza, Jone Miren Hernández García (koord.)

2016an argitaratua

ISBN: 978-84-8438-598-1

Antropologia Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikuluak

Egunerokotasuneko negoziazioak bikote parekideetan
Agirre Miguelez, Amaia, *Uztaro* **94**, 5-18

Europar kultura: egia ala gezurra?
Arraiza Rodriguez-Monte, Eugenio, *Uztaro* **37**, 3-17

Kultura eta sistema: proposamen bat kultura, sistema bat bezala hausnartzeko
Arrieta Urtizberea, Iñaki, *Uztaro* **16**, 3-11

Nortasuna, memoria eta botere-jokoak
Del Valle Murga, Teresa, *Uztaro* **17**, 47-57

ORTZlren inguruan
Diegues Barahona, Kepa, *Uztaro* **40**, 3-18

Antropologia eta feminismoa
Esteban Galarza, Mari Luz, *Uztaro* **24**, 3-17

Emakume pilotariak: gure taldea, gure ordua
Fernandez Lasa, Uxue; Usabiaga Arruabarrena, Oidui; Castellano Paulis, Julen, *Uztaro* **93**, 5-16

Analogia tipila (Erving Goffman-en azterbide dramaturgikoa)
Fernández de Larrinoa Pablos, Kepa, *Uztaro* **1**, 3-14

Diruaren balio moralen eta elkartruke-mota desberdinen kontzeptualizazioa
Fernández de Larrinoa Pablos, Kepa, *Uztaro* **3**, 3-15

Egitura, prozesu eta nortasun soziala ekoizpen kulturaletan, Zuberoako Folk-antzerkiaren adibide baten harira
Fernández de Larrinoa Pablos, Kepa, *Uztaro* **22**, 3-12

Heriotza eta heriotzaren inguruko ohitura batzuk
Garmendia Larrañaga, Juan, *Uztaro* **21**, 3-19

Munstrokeria desbideratze gisa herri-gogamenean. Munstrokeriari buruz
Iñarra Garcia, Aitxus, *Uztaro* **35**, 3-17

Eliza, Herri-kultura eta politika. Besta-berri Ipar Euskal Herrian
Itzaina, Xabier, *Uztaro* **20**, 3-16

Etnologia gerra garaian
Laborde, Denis, *Uztaro* **30**, 3-12

Parekidetasuna eta sexu-identitateen eraketa euskal artzain-nekazari jendartean
Lagarde, Anne-Marie, *Uztaro* **92**, 5-24

Eraldatutako espazio-denbora baten esangura: Txapelketetara egindako hurbilpen
sozio-sinbolikoa
Larrañaga Arriola, Jexux, *Uztaro* **66**, 5-18

Berezko marko estetiko eta kulturala: Bertsolari Txapelketa Nagusia, euskal Agora-
ren bilgunea
Larrañaga Arriola, Jexux, *Uztaro* **72**, 5-21

Txapelketaren gertaera errituala: euskal kulturaren sinbolo giltzarria
Larrañaga Arriola, Jexux, *Uztaro* **88**, 5-15

Haurren medikalizazioaren arazoa hezkuntza-porrotaren testuinguruan: eredu
biomedikoaren berriskuspen kritikoa
Larrañaga Arriola, Jexux, *Uztaro* **97**, 5-15

Nola hil nahi duzu? Hiltzen ikastea
Olaizola Eizagirre, Iñaki, *Uztaro* **86**, 5-27

Antropologia ekologikoa: ikerketa prozesualaren estrategiak
Perez Aldasoro, Pio, *Uztaro* **39**, 3-9

Esanahiak, indizeak eta performatibitatea Gabonetako erritu baten harira
Rementeria Arruza, Daniel, *Uztaro* **77**, 5-20

Egungo euskal antropologiaren polemika zaharra
Rodríguez Bornaetxea, Fito, *Uztaro* **23**, 17-23

Antropologia feministaren sorrera eta teoria antropologiko feminista nagusiak
Ruiz Torrado, Maria, *Uztaro* **63**, 11-19

Espetxeko genero-diskriminazioa hizpide: Euskal Herriko presondegietak atxiloen,
langileen eta elkarteetako kideen ikuspegiak
Ruiz Torrado, Maria, *Uztaro* **98**, 5-29

Emakumeen boteretzea: saiaketak eta zailtasunak
Zilbeti Perez, Maider; Martinez Hernandez, Eva, *Uztaro* **61**, 11-23

